

Dr. Lev Svetek - Zorin:

Iz partizanskih romanj

Spomini na partizanske gorske podvige na Primorskem.

Počasi, nezadržno se odmikajo od nas leta našega osvobodilnega boja, našega velikega križevega pota in našega veličastnega zmago-slavlja; leta, ki so iz slabičev kovala junake in nekdanje silake spreminjala v ponižne sužnje; leta junaških vzgonov in sramotnih dejanj, čudežev požrtvovalnosti in grdi izdaj; leta, usodna prelom-nica v zgodovini malega naroda, ki je velik postal v ognju hudih bojev in neštetihih bridkih izkušenj.

Nismo se še dovolj odmaknili od tega velikega časa, da bi mogli o njem in o vseh gibalih, ki so ga uravnavala, napraviti natančen, v sebi zaključen obračun. Tudi še ni oblikovalca, ki bi vsa pisana dogajanja te dobe povezal v eno samo popolno sliko, v en sam izčrpen prikaz. Saj je snov, ki bi jo bilo treba oblikovati, tako mnogo-lična in vsa ta dogajanja tako pisana, da zahtevajo dolgega, natančnega proučevanja od vsakogar, kdor bi jih hotel zajeti v za-okroženo podobo. Ne vem, ali kmalu eno samo tako delo zajame res popoln obraz te dobe z vsemi političnimi, družbenimi in drugimi tokovi, ki so tako silno vzgibali skrite, speče sile našega naroda in ga postavile na svetovno pozornico kot enega glavnih junakov od-igravajoče se svetovne drame.

Mislim, da je to pglavitni vzrok, da imamo do danes napisane šele bežne odlomke iz dni našega boja, naslikane šele posamezne slike, ki osvetljujejo to ali ono plat te dobe in podčrtujejo s te ali one strani mnogolične značilnosti partizanskega življenja. Vendar se tudi s tem polagoma zaokroža lice te dobe, množe se vedno bolj ti bolj ali manj naključni opisi pomembnejših dogodkov iz parti-zanskih časov, ki jih nekoč mojster oblikovalec poveže v zgodo-vinsko delo in ki mu bomo dali naslov: Osvobodilni boji sloven-skega naroda.

Nekaj takih odlomkov, nekaj drobnih mozaičnih kamenčkov kot prispevek za to bodoče delo, vsebuje ta spis. V njem je opisano nekaj značilnih partizanskih romanj po našem Primorskem, po čudoviti deželi, ki je od vseh slovenskih pokrajin doživela pač najvišji vzpon in najglobljo prekrasitev. Po tistem Primorskem, ki se mora še danes biti za svobodo, za svojo popolno združitev, in ki je prav zanj o žrtvovalo potoke krvi in tisoče svojih najboljših sinov. Ko smo v letih boja gledali z vrha Krna, pa s temena sivega Triglava in tolminskih in beneških hribov bele primorske vasi pod seboj, ko smo v zvezdnatih večerih vsovali na samotnih kmetijah Trnovskega gozda in Banjške planote, smo spoznali do dna, kako tesno smo se

V vasi Podgora v Vipavski dolini Fot. dr. Danilo Dougan

povezali s tem zdravim, kakor dren odpornim ljudstvom. Kolikokrat so prepričevalna modrovanja primorskih očancev in tople, ljubeznive besede primorskih mamic utrjevale vero in dajale poguma tudi nam, ki smo bili premnogokrat utrujeni, premraženi in preganjani kakor divje zveri. Njihova neomajna vera in njihovo trdno zaupanje v zmago pravične stvari se je prelivalo v nas kakor blagodejni balzam, da smo zopet v noč odhajali z olajšano zavestjo in z veselo mislijo v srcu. Nepozabna mamica iz Pečin na Šentviški planoti, pa ti iz Fevč pod Čavnom in ti, Volčičeva mamica iz Črnič v Vipavski dolini — vse ste nam bile simbol in utelešenje našega Primorskega, trpečega, a vendar trdno upajočega v veliki dan vstajenja.

Vam in vsemu junaškemu, neuklonljivemu Primorskemu naj bodo posvečene te vrstice, ki jih pišem s toplo mislijo in svetlim upanjem v srcu.

Kakor zeleni žamet se je razprostrla pomlad leta 1944 nad primorsko zemljo. Kako bujno je odganjalo brstje v Vipavski dolini, kako so cvetele češnje v sončnih Brdih! Zmagovito se je mlada Vesna pomikala z zelenečih dobrav v hribe in planine in jih vse tja do najvišjih vrhov pregrinjala s svojo pisano preprogo. Spremljalo jo je mnogoštevilno pisano spremstvo: ščebetavi krilatci po sanjajočih gajih, zvedave srne v tistem Trnovskem gozdu, skočni gamsi nad samotno, divjo Trento. Vse je bilo na zunaj tako, kakor so to znali tako lepo slikati mojstri peresa in čopiča iz prejšnjih časov, ko se je še zdelo, da je vsa zemlja en sam rajski vrt in vse človeštvo ena sama srečna družina. Takrat, ko so ti mojstri varali sebe in druge, češ kako je na tem božjem svetu vse lepo urejeno,

kako še sama pomlad po nekem večnem zakonu vsako leto prihaja s svojim prekrasnim plaščem odevat to harmonično ljudsko sožitje. Takrat, ko ti mojstri niso videli ali niso hoteli videti, kako pod to navidezno srečo in zadovoljstvom na tihem vre, kako so na delu skrite sile, ki kakor silen vihar razgibljejo to mirno gladino in v hipu spremenijo to, tako lepo opevano idilo v razdejanje in pekel.

Toda idilična primorska pomlad je leta 1944 imela le zunanji nadih lepote in ubranega življenja. Kajti nad vso deželo je ležala težka mora okupacije: po njenih belih cestah so drdrali nemški tanki in po njenih ljubkih vasicah je gospodarila ohola soldateska vseh mogočih barv in narodnosti, ki jih je družilo slepo sovraštvo do vsega, kar je na tem svetu dobrega in naprednega. Po idiličnih primorskih gajih so oprezovale sovražne patrulje, po nekoč mirnem Trnovskem gozdu je odmevalo topovsko streljanje in skozi divjo, od sveta odmaknjeno Trento so brzi partizanski kurirji neutrudno hiteli na kranjsko in še dalje na koroško stran. Primorje je ječalo pod trdo peto nasilnih zavojevalcev, toda se je tudi bojevalo, bojevalo z uporno samozavestjo starih tolminskih puntarjev, ki se v boju za svojo staro pravdo niso bali ne vešal in ne krvniške sekire. Plamen upora je bil že davno zajel sleherno primorsko vas, prenesel se je tudi že na drugo stran Soče v daljno Rezijo in v Beneško Slovenijo. Počasi sicer, toda gotovo je ta plamen objemal tudi ti naši najzapadnejši slovenski pokrajini in budil v srcu njenih prebivalcev prastaro slovensko zavest, sicer že nekoliko zamrlo po 80 letnem tujem zatiranju. Primorsko pomlad smo dočakali tega leta v porušenih Lokvah v varnem zavetju košatega Trnovskega gozda, kamor se je bil takrat štab IX. korpusa pomaknil iz ogroženega Cerkna in bombardiranega Čepovana. Sem gor, v višino skoraj tisoč metrov nad morjem, je pomlad prišla precej kasneje kakor v druge kraje sončnega Primorja; pa tudi tu so se sredi meseca aprila gozdovi že pričenjali odevati z nežnim zelenjem, pognal je spomladanski teloh in na gozdnih obronkih so nas pozdravljala bela očesca marjetic. Novo življenje je zaplalo tudi po našem taborišču: kamor si pogledal, povsod živahno vrvenje, pogumni pogledi in vzpodbudne besede. Trumoma so prihajali novi borci s Primorja in z Gorenjskega in odhajali v brigade in odrede; kurirji so brzeli na vse strani in se vračali z dobrimi novicami: vse Primorje plamti v ognju upora, vse hiti k partizanom, naše brigade so prešle Sočo in se bijejo s sovražnikom prav na robu Furlanije! Številni odseki korpusa so kovali velikopotezne načrte, razpošiljali cele kupe literature med brigade in primorsko ljudstvo, ki je sprejemalo slovensko besedo kakor razodetje in jo čuvalo kakor dragulj.

V propagandnem odseku, ki se je bil nastanil na skrajnem koncu Lokev že skoraj v naročju stoletnega gozda, je bila še prav posebna živahnost. Tam je izrezoval svoje linoreze slikar Maj, tam je imela svojo pevsko šolo tov. Bogdana, tam sta tovariša Martin in Mile urejevala popularni »Partizanski dnevnik«. Tam je končno krotil tov. Joco svojo igralsko skupino, v katero sta štela tudi ubrani pevski kvartet in razgibani »Veseli trio«, partizanski ogranek nekdanjega ljubljanskega Adamičevega jazza. Vse je kipelo v ustvarjalnem

Nad vasjo Otlica

Fot. dr. Danilo Dougan

zagonu. Tov. Marjan, ki je imel nalogo, voditi in uravnavati to pestro družčino literatov, novinarjev in drugih umetnjakarjev, je imel polne roke dela, da je krotil včasih preveč razbrzdane ambicije svojih propagandnih podložnikov, ki so hoteli na vsak način pokazati »onim tam čez« (to je glavnemu štabu v Črnomlju), da propaganda na Primorskem prav nič ne zaostaja za ono na Dolenjskem. In če boste danes glede tega vprašali koga od zgoraj navedenih, ki so preživeli vse številne primorske hajke in ofenzive, vam bodo hiteli zagotavljati, da je bila vsaj tako dobra, če ne še boljša... O srečni, zlati časi zdrave, rodovitne tekme.

Imel pa je propagandni odsek tiste čase na Primorskem res važno in odgovorno nalogo. Šlo je namreč za to, da se vojaške zmage naše vojske tudi s političnim in propagandnim delom utrdijo med ljudstvom; da se dvigne kulturna in splošnoprosvetna raven primorskega ljudstva, ki je nad dvajset let bilo skoraj brez vsake slovenske prosvete in kulture; šlo je končno za to, da se spričo bližajočega se poloma fašističnih napadalcev dvigne in okrepi slovenska zavest v skrajnih obrobni predelih Primorskega, zlasti v Reziji in Beneški Sloveniji. Vse te naloge so bile postavljene spomladi leta 1944 pred naše vodstvo na Primorskem v poostreni obliki, kajti takrat so se v svetu že pričele buditi reakcionarne sile, ki so nam vedno glasneje odrekale naše pravice do Primorskega in se je zlasti v Italiji spet začel oživljati stari imperializem, s katerim se tudi sedaj srečujemo na pariški mirovni konferenci. Šlo je skratka za to, da se Primorsko pripravi na oster boj za svoje tisočletne pravice, za svojo osvoboditev in zedinjenje s Slovenijo.

*V vasi Gojačevo v Vipavski dolini Fot. dr. Danilo Dougan
(v sredi avtor dr. Svetek)*

Propagandni odsek IX. korpusa je glede na te naloge sklenil poslati med ljudi svojo propagandno skupino, ki naj bi preromala čim več Primorskega in naj bi se zlasti zadržala v krajih, ki jih je načel italijanski imperializem, to je zlasti v Reziji in Beneški Sloveniji. Ta skupina, pisana družba igralcev, pevcev in godbenikov, naj bi torej obiskala zlasti tiste skrajne meje slovenskega življa, ki jih plamen upora še ni zajel.

Nekako ob koncu junija 1944 je skupina vedrega lica in med veselo pesmijo odšla z Lokev skozi Čepovan in Vrata, prebredla Idrijco in Bačo ter se ustavila v majhni gorski vasi Krn tik pod istoimenskim gorskim velikanom. Tu se začinja naša prva povest.

1. Na Krnu.

Krn, vasica kakih dvajset hišic, raztrošenih po sončnem bregu Gregorčičevega »planinskega raja«, je visoko nad dolino gornje Soče prav pod očakom Krnom (2245 m) in njegovim le malo nižjim sosedom Rdečim robom. Ta prijazna planinska vasica je v tistih časih bila križišče partizanskih poti, ki so od tod vodile na vse štiri strani primorskega sveta: na jug čez Bačo in Idrijco v sedež korpusa na Trnovski planoti, na sever čez krnsko sedlo v dolino Lepene in na Bovško, na vzhod čez Bogatin v Bohinjsko kotlino in na zahod čez Sočo v Beneško Slovenijo in v Brda. Tako so te gorske poti vezale vse dele dotlej razkosane Slovenije; s tem se je Primorsko na eni strani vezalo z ostalo Slovenijo onstran rapalske meje, na drugi strani pa tudi z deli, ki so že po plebiscitu leta 1866 ostali pod Italijo, to je z Rezijo in Beneško Slovenijo. Niti ledenomrzla, strogo

zastražena Soča, niti zasneženi vrhovi Krna in drugih velikanov niso mogli ustavljati pogumnih partizanskih kurirjev, požrtvovalnih aktivistov in naših junaških brigad, da ne bi ob vsakem letnem času, v vsakem vremenu hiteli po teh napornih potih. Dosti se jih ni vrnilo s te poti: nekateri so padli v zasede, druge je pogoltnila de-roča Soča — toda vedno novi so prihajali na njih mesta.

Bila je trdna partizanska postojanka, ta vasica Krn, od koder si mogel gledati naravnost v globoko dolino Soče, ki se kakor moder trak vije po stisnjeni kamnitni strugi. O, kako smo ljubili nebesno modrino teh valov, čeprav so nam segali do prsi in še više, kadar smo jih z brzostrelkami, pripravljenimi na strel, v prvem večernem mraku bredli. Kako smo, gledajoč v smaragdnazeleno soško dolino, tiste dni sanjarili o časih, ko se bomo mogli svobodno sprehajati po tisti bleščeči cesti v dolini, čez katero se zdaj plazimo v temnih nočeh, prisluškujoč brnenju nemških oklepnih vozil in trdemu koraku nemških patrulj. Lepe sanje so resnica postale, ki je prvi hip niti nismo mogli v vsej njeni popolnosti dojeti, ko smo v tistih majskih zmagoslavnih dneh korakali v primorska mesta in primorske vasi, ko nas je prav na tisti beli cesti primorsko ljudstvo obsipalo s pravim dežjem cvetja.

Partizanske poti, ki so vodile iz vasiče Krn na vse strani, niso bile vse enako vabljive in enako zaželene. Najbolj vabljiva je bila pač tista, ki je vodila na sever v mično bovško dolino in še dalje v divjelepo Trento. Ta dolina je slovela po lepih, zavednih dekletih in po izvrstnem bovškem siru, še bolj pa po tem, da je bila skoraj vso dobo okupacije svobodna, izvzemši trga Bovca, kjer je lenarilo nekaj starejših, za vojskovanje ne preveč vnetih avstrijskih vojakov. Na Bovškem si se mogel tiste čase v miru odpočiti po napornih potovanjih in si opomoči od večnih ofenziv, ki so jih vodile nemške in pisane domače izdajniške tolpe zoper štab korpusa in ostale naše enote bolj na jugu Primorskega. Najmanj vabljiva pa je bila pot na zapad, v Beneško Slovenijo, kajti tu si se moral v nepretrganem maršu spustiti globoko dol v dolino Soče, jo prebresti in se takoj nato dvigniti na visoki Kolovrat, od koder si se potem šele spustil v globoke beneške grape. Vso noč je trajala takale pot, navadno smo šele proti jutru izmučeni popadali v kak skrit senik samotne beneške vasiče. Ni čuda, da nam je deževje bilo marsikdaj dobrodošlo, ker je dvignilo Sočo nad njeno strugo in jo za dan ali dva napravilo neprehodno; v tem času si se mogel v varni višini Krna dodobra odpočiti za težko pot, ki je bila pred teboj.

Tudi našo skupino, ki je prav tedaj odrinila iz Čadрге, vasiče visoko nad Tolminom, in se spuščala v romantično dolino bistre Tolminke, je tisti dan ujel močan dež in nas neusmiljeno pral vso pot. Nekoliko smo se sicer ustavili pri kmetu Zastenarju nad Tolminko; lepo domačijo so mu malo kasneje požgali Nemci. Ker ni nehalo deževati, smo šli kar naprej in se zagrizli v strmino planine Sleme s čedno in vsakemu primorskemu partizanu dobro znano planšarijo na vrhu. Morali smo biti kaj nenavadne prikazni, pokrite s pisanimi italijanskimi šotornicami, od katerih je dež curljal na vse strani, še najbolj pa nam za vrat. Začudeno so nas gledale dobro rejene tol-

*Na poti iz Vipavske doline
na Trnovsko planoto*

Fot. dr. Danilo Dougan

minske krave. Belorjavi telički so se pred nami plašili in zvoneč s svojimi kraguljčki bezljali kakor brez uma sem in tja po planini. Bilo bi prav zabavno, če nas ne bi močil hentani dež in ne namakal že tako težke naše opreme. No, ker smo bili pač navajeni podobnih vremenskih neprilik, smo potrpežljivo sopihali v strmino in se na sedlu zadovoljno ozirali v globino. Prešli smo na drugo stran, kjer so se v daljavi že mogle videti bele hišice Krna. Ilovnote gozdne poti so bile zaradi dežja silovito spolzke in po njih so izpod krnskih velikanov brzeli mali hudourniki, tako da se je marsikdo po dolgem položil in si na zadnjo plat pridobil slikovito rjavordečo liso. Vendar je imelo to deževje za nas tudi dobro stran: ko smo pridrsali v vas Krn, so nam kurirji povedali, da je Soča tako narasla, da za dan ali dva ni niti misliti na prehod. Vdali smo se v to srečno usodo in si izbrali simpatičen senik kraj vasi, kjer smo se zarili v seno v prijetni zavesti, da nas jutri čaka dan počitka in v javni kuhinji morda še celo zabeljeni žganci ali vsaj polenta z mlekom. Imeli smo pač majhne zahteve v tistih časih in premnogokrat nam je bila večerja le upanje, da bo jutri sreča morda večja in da nam nakloni kaj za pod zob, če že danes ni bilo nič. Vem, da se je tisto noč večini od nas sanjalo o tolstih tolminskih kravah, o mastnem siru in maslu in o sladkem mleku. Utrujenost pa, ki se nam je polagoma razlezla po vseh udih, nam je naklonila globoko, mirno spanje. Vso noč je na borno streho gostoljubnega senika lil gosti, vztrajni planinski dež.

Drugo jutro je bila sobota 1. julija leta 1944. Pomolili smo skuštrane glave iz senika, in glej — skrbno umito se je smejalo nad nami jasno planinsko nebo! Prav pred nami se je dvigal strmo v nebo Krn, s prostim očesom si razložil na njegovem robu belo kape-

Nad vasjo Otlica

Fot. dr. Danilo Dougan

lico, spomenik v prejšnji svetovni vojni padlim vojakom. Ves venec krnskih gora, od samega Krna na levi pa do travnatnega Slemenca na skrajni desni, se je v čistem gorskem ozračju zdel tako blizu, da bi skoraj z roko otipal posamezne vršičke, ki imajo tako lepa slovenska imena: Rdeči rob, Škofič, Sleme itd. Ne vem, kako se je zgodilo — toda nenadoma mi je šinila v glavo misel, ki bi se normalnemu partizanu zdela blazna. Kaj ko bi šli danes na vrh Krna!? Namesto da bi ležali ves dan v dišeči planinski travi, gledali v romajoče nebesne oblačke in sanjarili o domu in drugih stvareh, izrabimo ta dan za vzpon na ta kljunasti vrh, znan po silovitih bojih iz prve svetovne vojne! Prevezla me je naenkrat stara planinska strast, ki me je gnala nekoč skupaj z nepozabnima tovarišema Samom Lovšetom in Francetom Ogrinom, pa z obema Gregorinoma po vseh Grintavcih od najnižjega do najvišjega, po Martuljkovih gorah in po triglavskem pogorju. Nikdar me niso mogli prav razumeti moji partizanski tovariši, kako da so mi še vedno tako ljube planine, ko so jih oni vendar že tisočkrat prekleli in se vsakokrat, ko so se po strmih stezah vzpenjali pod samimi vrhovi planin, znova zakleli, da se po vojni ne povzpnejo niti na najmanjši hribček več. Toda vsi pravi planinci vedo, da je za večno izgubljen tisti, ki so ga planine kdaj ujele v svoj čudoviti krog in da mu do smrti ne ugasne več hrepenenje po njih. Kako dobro vedo to tisti, ki so štiri leta iz zamrežene Ljubljane upirali svoj pogled v sijoče vrhove Kamniških planin, ko jih je večerna zarja ovijala v zlatordeči škrlat! In še dosti bolj vedo to tisti, ki so v strašnih ujetniških in internacijskih taboriščih umirali za hrepenenjem po naših planinah! Kako bi se pla-

ninec mogel izneveriti svojim planinam v težkih dneh partizanstva, ko so ti vendar nudile vsak trenutek varno zavetje!

Po daljši debati, v kateri sem moral uporabiti vso umetnost prepričevanja, se mi je le posrečilo, da sem pridobil za svoj načrt še dva tovariša, in sicer našega najmlajšega, komaj osemnajstletnega pevca Andrejčka in pa harmonikarja, vsestranskega športnika Jožka. Brez natančnejše priprave — saj je vsak partizan vedno nosil vse svoje s seboj, kakor nekdanji stari Sokrat — smo se odpravili na pot; v poletnem soncu, ki se je upiralo že z vso svojo silo v skalne robove, smo se vzpenjali po strmih hrbtu kralja tolminskih gor. Oči so nam pile mirno lepoto planinskega okolja, ki nas je obdajalo: vsenaokrog sočni planinski pašniki in zelene košenice, na stotine glav živine in drobnice, kriki pastirjev in neubrano pritrkavanje nešteti zvoncev, ki se je zlivalo v eno samo veličastno pastoralno simfonijo. Tu okrog je hodil goriški slavček Gregorčič »ko kralj po planini visoki«, tu je pisal svoje mehke verze in semkaj je hodil skrivat svojo tiho srčno bol. Glej, tam doli, kake pol ure pod vasico Krnom sive strehe Vrsna, pesnikovega rojstnega kraja, ki smo hodili skozenj ob prvem mraku, spuščajoč se v soško dolino. Vsakokrat smo se v spoštljivih mislih spomnili njega. Kako zgodaj je bil zasluhlil krvavi požar, ki se je s tako uničevalno silo že dvakrat razvihral nad njegovo sončno Goriško. Vedno so nam, ko smo s Krna gledali naraslo Sočo v dolini, zveneli na uho njegovi verzi: »... in tujce, zemlje lačne, vtopi na dno razpenjenih valov!« Sedaj spi nesrečni pesnik že dolga leta ob vznožju svojega planinskega raja na pokopališču Sv. Lovrenca ob Soči. A zemlje lačni tujci svoje poželjive oči še vedno upirajo v ta prelepi svet; še vedno ropočejo tuja oklepna vozila po kobariški cesti, še vedno teče pravda za sveta primorska tla. Še vedno ni na svetu zavladala pravica in še se bo treba biti zanjo, kajti ni še urejen ves svet tako, kakor hoče to ljudstvo in kakor bi bilo njemu najbolj prav.

A tistega sončnega julijskega dne, ko smo lezli strmo navkreber proti vrhu Krna, nas niso navdajale takšne misli. Kako neki, ko je vsa Primorska eno samo veliko vojaško taborišče, ko se z vzhoda nezadržno bliža Rdeča armada in ko naše brigade zadajajo sovražnikom udar za udarom. Kako bi neki bili malodušni, ko so prav tiste dni v dolini Bače grmele neprestane detonacije in eksplozije: naše divizije so tam napadale železnico in sovražne postojanke. Najlepša pesem so nam bili tisti glasovi, prijetno so nam božali ušesa in prav nič se nam ni zdelo, da rezko trgajo planinsko ubranost in motijo idilični gorski mir.

Dospeli smo do starega strelskega jarka, ki teče vzdolž pobočja Krna v višini kakih 1600 metrov. V jarku leže še danes zarjavele vojaške čelade, čutare, žica in drugi ostanki iz prve svetovne vojne. Še malo više vodi zložna vojaška steza proti sedlu in se neha sredi med vrhovoma Krna in Rdečega roba. Ob poti leži stara topovska lafeta, malo dalje prava pravcata cev gorske havbice. Ob njih se pase mirna čredica ovac in kar presunilo nas je to rezko nasprotje med pohlevnimi ovčicami — simbolom miru — in temnim žrelom topovske cevi. Obenem pa se nam je zdel ta prizor prav zgovoren pri-

mer stare trdne neizogibne resnice, da prej ali slej obnemore vsak napad in da končno zmaga pravični mir.

Na sedlu med Krnom in Rdečim robom — v višini čez 2000 metrov — smo se za hip ustavili in se razgledali. Proti severu se vrste bela prodišča in skladi skal tja do ozke gorske dolinice, ki skriva dvoje čednih planšarskih naselij, Polje (1530 m) in Duplo (1400 m), med njima pa globoko skrivnostno Krnsko jezero. Pripovedka pravi, da je jezero brez dna; ko sem ga nekoč pozneje preplaval tja in nazaj, se mi je zdelo, da me neka neznana sila vleče navzdol v njegove temne globine... Lepo je to jezero in zelo bi se mu prilegel udoben planinski dom, ki smo si ga takrat zamislili na zeleni trati ob jezeru, pod silnimi skladi krnskih planin... Tudi na južni strani Rdečega roba smo opazili sredi belega proda jezerce, ki nam je mežikalo kakor smaragdno očesce, in o katerem smo čuli pravljico, da sta se v njem utopila dva nesrečna zaljubljenca. Ko smo pozneje nekoč počivali prav ob tem jezercu, se nam je kar zazdelo, da vidimo na dnu sredi zelenega rastlinja dvoje bledih obrazov s široko odprtimi, prosečimi očmi. Zazeblo nas je okoli srca in jadrno smo se odpravili dalje. A danes, ko smo gledali zviška v to jezerce, se nam je zdelo kot ljub pozdrav iz nižine, kot dobro, zvesto prijateljsko oko.

Krn

Risal Milan Mikuž

Se dalje nam je šel pogled. Na zapadni strani, na drugi strani Soče je zeleni, travnati Kolvrat, ki kakor obzidje oklepa vzhodni del Beneške Slovenije, kolikor je je tostran Nadiže. Nadižo, to bistro hčer planin vidimo, kako prihiti izpod dolgega hrbita Jalovca in Stola, se pri Kredu nenadoma obrne proti jugu in izgine v sotesko med Mijo in Matajurjem. Mo-

derna, asfaltirana cesta pelje iz Kobarida po zelenem kobariškem kotu v dolino Nadiže in dalje ob njej v Čedad in Videm. Ta cesta obenem z Nadižo deli Šentpetrske Slovence od Terskih, ki prebivajo po goratem planinskem svetu nad Furlansko nižino. Ko smo pozneje prišli tudi med te najzapadnejše Slovence, smo z začudenjem ugotovili, da so bolj narodno zavedni od Šentpetrskih Slovencev, ker živijo v bolj goratih in nepristopnih krajih. Spoznali smo se dodobra z njihovim bistvom, z njihovo preprosto miselnostjo, ki pa jo je vendar do dna prevevalo sovraštvo do fašističnih gospodarjev, ki so jih nacionalno in socialno zatirali in jim načrtno ubijali njihovo slovensko zavest.

Danes pa smo od daleč prvič zrli v Beneško Slovenijo, kamor nas bo v naslednjih mescih vodila pot. Nismo si takrat pač mislili, da jo bomo obhodili tako natanko podolgem in počez, od Čubcev ob Idriji do Viškorše blizu Tilmenta, od Matajurja do Šent Lenarta pa od Platišča v osrčju Benečije do Skrilj prav nad Čedadom. Nismo si mislili, da se nam tako priljubi, ta nekoč pozabljena pastorka slovenske matere, ki se je kot začarana Trnuljčica prav tedaj začela prebujati in začudeno upirati svoje zvedave oči v novo življenje. Prebudile so jo naše junaške brigade, ki so v letu 1942 izvojevale prvo veliko zmago na zelenih bregovih Kolovrata in Matajurja in s tem dokazale našo pravico do te slovenske zemlje. Kri naših hrabrih borcev, padlih na beneškem Doberdobu — Matajurju, je za večno izpričala slovenstvo Beneške Slovenije, ki ga ne bodo nikdar mogle izbrisati diplomatske spletki in krivični sklepi raznih mirovnih konferenc. Kdor je videl preproste borce beneškega bataljona, kako so z navdušenjem šli v boj za svobodo svoje zatirane domovine, kdor je videl veličastna zborovanja, v katerih so naši Benečani v najhujših dneh zahtevali priključitev k Jugoslaviji, se je trdno in neomajno prepričal, da se bo ta združitev prej ali slej tudi izvršila in da je ne bodo mogle preprečiti nobena sila in nobene zakulisne intrige. Za Beneško Slovenijo smo se bojevali v najhujših časih in se bomo z isto vztrajnostjo bojevali tudi še naprej, dokler ne zmagata pravičnost in jasno izražena volja beneških Slovencev.

Razgrnili smo pred sabo zemljevid in skušali dognati pot, ki jo bo treba s Krna prehoditi do Beneške Slovenije. Dobro smo videli vasici Vrsno in Libušnje, skozi kateri se v prvem mraku spustimo do Soče. V dolini poiščemo vasico Kamno, blizu katere vidimo kot belo miniaturo most čez Sočo: malo pod njim prebredemo njene modre valove in se na oni strani vzpnemo v strmino Kolovrata. Če le ne bo zasede? Pa kaj, saj bi ne bila niti prva niti ne bo zadnja, in komaj bi nam ob nenadnih strelah iz teme malo hitreje udarilo srce! Neprestana nevarnost, v kateri se je kretal partizan, mu je do dna preustrojila živce in tako poostrila prisebnost in čuječnost, da ga je bilo težko presenetiti in zbegati tudi z najbolj nenadnimi napadi. Odpodili smo misel na zasedo s staro partizansko rečenico: kar bo, pa bo...! In ko bomo na oni strani Soče, tedaj kar naravnost v breg v smeri, ki jo s praznimi ostrejši in slepimi očmi kažejo požgani Foni sredi pobočja Kolovrata. In prav na vrhu Kolovrata, pri stari, porušeni utrdbi, varujoči vhod v Benečijo, se ob zori poslednjič obrnemo in poslovimo od očaka Krna in njegovih dostojanstvenih dvorjanikov, ki se s tega najvišjega vrha Kolovrata kakor prelepa galerija slik vrstijo pred začudenim potnikom. Da, če pojde vse po sreči...

Nenaden val megle nas je zagnil in nam zakril razgled. Podvizali smo se naprej in se s težavo prerivali skozi pasove žičnih ovir, ki še danes pokrivajo zadnji, najvišji stožec Krna. Dvakrat smo že mislili, da smo na vrhu, toda obakrat se je pokazal pred nami še neki višji vrh. Šele na tretji, zadnji glavi se je iz megle pokazal visok cementni steber, ki zaznamuje najvišji vrh Krna. Na cilju smo.

In ne morem si kaj, da ne bi najraje stopil še na ta cementni steber, da bi bil bliže soncu, bliže širnemu nebesu.

Vrh sam je pretresljiva slika strahot iz zadnjega svetovnega klanja. Ves je preluknjan s kavernami, strelskimi jarki, prepleten z bodečo žico in posejan z ostanki stare vojaške opreme. Vidimo živalska okostja in neprijetno se nas dojmi v smrtni grozi režeča se konjska čeljust. Toda tam, malo bolj ob strani, kaj pa je to? Sklonimo se in poberemo dvoje belih, izpranih človeških lobanj, eno izmed njih je prevotlila krogla, ki je ugasnila to mlado življenje. Neznani vojak, ki si padel na krnskem vrhu, ali si vedel, zakaj si se bojeval, zakaj si dal svoje življenje daleč od rodnega kraja, daleč od svojih dragih, zaman čakajočih glasu od tebe? Čemu si prenašal neštete trdote neskončnih vojnih pohodov, trpel žejo in glad, žrtvoval nešteto neprespanih noči? Čemu so te pognali v naskok na ta nezavzetni krnski vrh, kjer te je pokosila krogla nasprotnika, prav tako žrtve smrtonosne vojne vihre?

Presunjeni od tega prizora molče stojimo na krnskem vrhu trije partizani, udeleženci druge svetovne vojne. Kako do dna drugačen je ta naš boj od prejšnjega, v katerem so se med sabo bili interesi pohlepni, imperialističnih velesil. Mi se bojujemo za novi svet, za svet, kjer ne bo več izkoriščanja, kjer bodo vsi narodi sveta v miru in zadovoljstvu uživali sadove svojega dela, kjer bosta poleg kmeta delavec in razumnik svobodno odločala o svojih zadevah. Za svet, ki mu ne bodo več vladali pomehkuženi kralji, zviti bankirji in goljufivi trgovci; ne, vladalo bo ljudstvo samo in si gradilo svet po svoji volji. Svet bratovstva, enotnosti in svobode. In za tak svet se je vredno bojevati, tak svet je vreden toliko žrtev in toliko mladih življenj.

Te in podobne misli se nam pode po glavi, ko gledamo pred sabo ta zgovorni memento mori. A le za hip nas premore resnobno, trpko razpoloženje: že naslednji trenutek jih spet prepodi val vedrega optimizma, mladostne prešernosti. Prisebni Jožko celó strpa manjšo lobanjo v svojo torbo, češ da mu prinese srečo. Res je prinesla ta lobanja srečo našemu Jožku in ga pripeljala zdravega iz vseh vojnih nevarnosti, ni je pa prinesla našemu nesrečnemu Andrejčku, ki ga je že štiri mesece za tem nemška brzostrelka podrla v Vitovljah nad Vipavsko dolino, komaj dobro uro daleč od njegovega doma, od njegovih priletnih staršev in njegove mlade, prijazne Dragice...

Iz megle je pričelo drobno rostiti. Spustili smo se kar naravnost navzdol po meliščih, rušec plazove grušča in kamenja, ki se je valilo daleč v dolino. Kmalu smo se izvili iz megle in objelo nas je spet sonce s svojimi dobrotljivimi žarki. Spet nam je zadonela na ušesa planinska simfonija zvoncev in kraguljčkov vseh vrst in vseh glasov, spet so se nam oči vpile v lepoto planinskega raja. Pod nami so se v brezvetrni poletni soparici kakor golobice belile primorske vasi in iz skrite kurirske karaule je priplavala do nas zvonka pesem primorskega partizana: »Slovenska zastava je naša in bo, se borimo za njo, za to svobodo...«

2. Pod Bogatinom na Bovško.

»S tem smo mi končali danes svoj program, vse, kar pač smo znali, vse smo dali vam; prav radi obiskali bomo vas še kdaj — sedaj pa vam vsem želimo iz srca:

Na svidenje — e!»

Ta širom po Primorskem znana zaključna pesem naših mitingov se je mesec dni po opisanem vzponu spet oglasila pod krnskimi velikani. Vrnili smo se bili namreč pravkar s potovanja po Brdih in vzhodni Beneški Sloveniji in smo našim tolminskim znancem in znankam v pozdrav priredili miting na lični planšariji nad vasico Javorico, znano po leseni cerkvi, ki so jo med prvo svetovno vojno zgradili avstrijski vojni ujetniki. Partizan je večer popotnik: še so se poslednji akordi naše pesmi odbijali od strmih sten Rdečega roba in Škofiča, že se nam je mudilo naprej, dalje na sever, na Bovško in v romantično Trento. Tudi tam gori, v odmaknjeni, vase zasanjani gornjesoški dolini so čakali nas, naše pesmi, lepe slovenske besede, dragocenejšje jim od belega kruha. Objeli smo še z zadnjim pogledom zelene tolminske travnike, stisnili roko zastavnemu planšarju in brhkim pastiricam — in že nas je zakril ovinek gorske stezice, vodeče strmo navkreber po pobočju skalnega venca tolminskih gorá. Zbogom, prelepi tolminski svet, zbogom, preprosti, iskreni tolminski ljudje! Ali se vidimo in srečamo še kdaj sredi tolminskih trat, sočnih pašnikov in zelenih košenic?

Nismo se dali preveč ganiti od grenkobe slovesa niti od misli na zopetno svidenje, saj smo na Primorskem doživljali toliko presrčnih slovesov, nosili s sabo toliko iskrenih željá, da smo nekako z lahkoto prebolevali bolečine razstanka. Že zdavnaj smo se bili namreč odvadili misliti na srečno vrnitev, na stisk drage roke, na daljni dom v Ljubljani ali drugje. Vse to je bilo utonilo v pozabi nekje daleč za nami in le v redkih intimnih trenutkih, ko smo imeli čas, pobaviti se sami s seboj, so vzplavale takšne misli na površje. In tako je tudi danes poletno sonce kaj hitro razpodilo hipno otožnost naših misli: prešerno smo zavriskali našim znancem v pozdrav, polastila se nas je židana volja in zazdelo se nam je, da se nam še sonce smeje s čistega planinskega neba. V dnu srca nas je grela misel, praznična in vesela: na Bovško pojdemo, v to obljubljeno, tolikanj zaželeno partizansko deželo, in še dalje tja v bajno Trento, domovino skočnih gamsov in omamnih alpskih rož. Tako prešerni smo postali in tako podjetni, da se nam je zahotelo kar preplezati strmi Rdeči rob, da bi se čimprej prevalili na bovško stran. Seveda smo se na neznanem terenu temeljito »zaplezali« in obtičali nekje v strmem previsu nad globokim prepadom. Seveda nismo šli z glavo skozi zid, temveč smo pohlevno »obrnili« in izbrali ponižnejšo, zložnejšo pot, prav ob bistrem planinskem jezercu, ki v njem baje počiva dvoje zaljubljenih utopljenecv in ki smo ga bili pred mescem občudovali z vrha očaka Krna.

Zadovoljno so hreščali naši nakovani čevlji po grušču, ki se je bil sčasoma sesul s strmih pobočij v gorsko sotesko med Krnom

in Rdečim robom. Razpotegnili smo se v dolgo verigo, ki jo je — kakor navadno — zaključeval naš harmonikar Jožko z neločljivo harmoniko, ki se je s svojimi snežnobelimi tipkami odražala od beline izpranih sten. Jožko je imel vedno enak tempo hoje, vedno svoj natanko preračunani korak, ki ga ne bi pospešil niti za las, čeprav bi mu tik za hrbtom zaregljala nemška brzostrelka ali zalajal zlovešči »Šarc«. Najbrže ga tudi toliko opevana atomska bomba ne bi vnemirila. Tako nam je bil vrli Jožko vedno najbolj točna ura in zanesljiv kilometrski števec naših ponočnih in podnevnih pohodov.

Že smo se dvignili na preval in se čezenj spustili v drugo gorsko dolino, ki vodi od Krna naravnost proti severu, v dolino rečice Lepene, levega pritoka zgornje Soče. V daljavi že vidimo temnozeleno površino Krnskega jezera, mirno počivajočega v objemu skalnih velikanov. Spuščamo se z veliko brzino po ruščem se produ vedno niže in niže — nenadoma pa se pred nami odpre žametna zelenica s pastirskimi kočami: to je planšarija Polje (1530 m), kjer se mirno pasejo krave, ovce in druga drobnica. Skrita v varnem zavetju visokih gora, obvarovana pred divjanjem okupatorskih tolp, se nam je zazdela kakor oaza miru sredi vojne vihre, ki je besnela okoli in okoli te gorske trdnjave. Slovenskega napisa »Polje« na osrednji planšarski bajti ni mogla izbrisati niti 25letna doba fašističnega nasilja, kar milo se nam je storilo ob tem znaku slovenske zavednosti in trdoživosti. Pozdravili smo se s starim pastirjem, ki je bil doživel še strahote prve svetovne vojne, divjajoče tod okoli; kazal nam je grebene, katere so tri leta zaman naskakovali desettisoči italijanskih vojakov. Njihove kosti leže še danes razmetane po skritih gorskih tokavah in nemo obtožujejo nenasitni imperializem, ki jih je pogнал v rano, brezkoristno smrt. Kdor seje veter, žanje vihar — ta pregovor velja tudi danes prav tako, kot je veljal pred 30 leti; neštete žrtve vedno znova nemo potrjujejo to večno, dasi žalostno resnico.

Sladko planinsko mleko, ki nam ga je ponudil stari pastir, se nam je prileglo kot nebeška ambrozija, pa tudi njemu je bilo nekaj cigaret, ki smo jih našli v svojem žepu, nadvse prijetno presenečenje. Želel nam je vsega najboljšega na naši nadaljnji poti, ko smo ga zapustili v njegovi blaženi planinski samoti. Mudilo se nam je do Krnskega jezera, ki je malo niže, kakih 1450 m nad morjem. Slišali smo bili že marsikaj o tem skrivnostnem jezeru, ki je baje brez dna in ki s svojimi temnimi, brezdanjimi globinami v resnici vliva človeku neko čudno čustvo tesnobe. Bel planinski prod obdaja to jezero, le na zahodni strani se mu je temnozelen macesnov gozdiček pogнал prav do obale. Zvedavo se ogledujejo zeleni macesni v temni jezerski vodi, ki je ne vzburka niti rahel vetre niti planinski vihar. Na vzhodni strani se dviga mogočni Bogatin, prav pod vrhom vidimo bele vojaške kasarne, s katerimi je skušal tujec zavarovati svojo mejo, nasilno zarezano v živo meso našega naroda. Vzpenjača, ki vodi prav pod vrh Bogatina, kaže, s kako skrbjo je oskrboval tuji osvajalec te svoje postojanke, kakor bi nameraval večno ostati tu, na naših slovenskih tleh. Zdaj so te postojanje prazne, ohromela je velika vzpenjača in onemoglo se zibljejo visoko v zraku prazni

vagončki, ki jih ugasla sila motorja ne more premakniti ne navzgor ne navzdol. Slovenski partizan je očistil tudi te na videz nezavzetne gorske trdnjave in nikdar več ne stopi nanje noga tujca, nikoli več ne posluži bogatinska vzpenjača našim sovražnikom, nikoli več ne padalnim težnjam katerega koli imperializma.

Slekel sem se in skočil v jezero; hladni valovi so se zarezali v razgreto telo. Prijel me je rahel krč v nogo in na tihem sem hvalil staro ilirijansko šolo, ki me je bila v mladosti naučila vseh vrst plavalne umetnosti. Počasi sem rezal mirno jezersko gladino in se opajal z mislijo, da plavam svoboden po svobodnem jezeru. Bilo je prvič, da sem se pri partizanih tako brezskrbno kopal v čisti jezerski vodi in se ves prepustil neznanskemu občutju skoraj že pozabljenе blaženosti. Preplaval sem jezero — dolgo kakih 300 in široko kakih 200 metrov — tja in nazaj in se počutil kakor preroben po tej hladni kopeli. Ozrl sem se malo naokoli: kako bi se prilegal temu idiličnemu jezercu ličen planinski dom, ki bi bil izhodišče za prelepe ture na Bogatin, Krn in ostale planinske velikane. Navdušil sem za to misel tudi tovariše in naš Ganjo, ki je študiral gradbeno šolo, je temu bodočemu domu našel že kar primeren prostor ob severozahodnem koncu jezera, prav ob robu sanjajočega macesnovega gozdička. Še danes mi je živo pred očmi tisti prelestni košček planinskega sveta in nič manj kot tedaj ni v meni živa želja, da bi se odprl ta gorski raj vsem slovenskim ljudem, pa tudi tujcem, ki bi prihajali vanj ne več z osvajaalnimi nameni, temveč z iskreno in čisto mislijo v srcu.

Po krajšem počitku ob jezeru smo se odpravili dalje. Pot nas je pripeljala do druge planšarije, imenovane Duplo (1400 m), kjer nas je zatekla nenadna planinska nevihta, da smo se morali zateči v nizko stajo k blejajočim ovcam. Na srečo je nevihta kmalu prenehala. Odšli smo naprej, za nami pa se je še dolgo glasilo pozvanjanje ovčjih zvoncev. Pot nas je vodila tik pod Bogatinom in ves čas nas je spremljal bister planinski potoček, ki se kmalu nato v prelepem slapu požene v dolino Lepene (700 m). Tudi mi smo se spustili po lepo speljanih serpentinah v dolino, si ob robu vasi Lepene poiskali primeren senik in se — po osemurni naporni hoji — predali brezskrbnemu spancu. Čuvala sta nas budnost vaških prebivalcev in samotnost vasi, odmaknjene od slehernega prometnega križišča. Bili smo na Bovškem, v kraljestvu triglavskih gorá, v domovini bajeslovnega Zlatoroga.

Drugo jutro navsezgodaj smo speli ob bistri Lepeni po ozki dolini med planinama Golobarjem (1702 m) in Črnim vrhom (1544 m), ki vodi proti severu v dolino Soče. Bili smo nestrpni in kar nismo mogli dočakati trenutka, ko zagledamo Sočo, ki smo jo doslej poznali le ob nočnih prehodih skozi njene mrzle valove. Neučakano smo hiteli po beli cesti, ki jo preskakujejo živahni hudournički s strmih obrobnih hribov. Končno, po kakih dveh urah hitre hoje, smo zagledali Sočo, brhko hčer planin neopisno modre barve, kakor je nima nobena reka sveta. Zavili smo ob Soči navzgor in uživali

živo zelenilo planinskih trat in prelepe pokrajine, ki se je vse bolj odpirala našim zavzetim očem.

Prelepo zibelko imaš, Soča, naša najlepša in najbolj slovenska reka! Zvesto ti jo varujejo naši mogočni gorski velikani Triglav, Razor, Prisojnik in Mojstrovka na eni strani, na drugi pa Vratica, Srebrnjak in Bovški Grintavec. Strmo se vzpenjajo v nebo kakor mogočni stražarji te doline, v katero si vrezala svojo belo strugo. Temni gozdovi se spuščajo s pobočij gorá, travnate vesine so posute z belimi planšarijami. Vasice so prijazne, hiše skrbno pobeljene, snažne, zidane skoraj v gorenjskem slogu. Malo pod vasjo Sočo se stisne peneča se reka v ozko, komaj meter široko, a skoraj 10 metrov globoko korito. Bela, rahlo napeta cesta pelje ob njej navzgor v romantično gorsko dolino Trento. Na dveh krajih se ta dolina nekoliko razširi, da napravi prostora skupini preprostih hišic z vrtilkom ob njih: Na Logu, kjer domujejo sloviti gorski vodniki Komaci, Tožbarji in drugi; malo više gori leži vasica Sv. Marija v Trenti. Tam smo se sešli v tistih dneh s slikarjem Tonetom Kraljem; nekam čudno se nam je zdelo srečanje z živo umetnostjo sredi gorske divjine, v času, ko je vojna zamorila skoraj vse lepo in plemenito na svetu. Vendar nam je vlilo to srečanje nove vere, da bo na svetu še lepo, da bomo še občudovali umetniške razstave v Jakopičevem paviljonu, še poslušali simfonije Čajkovskega in Beethovna, še se naslajali ob vrelcih Prešernove, Cankarjeve in Župančičeve poezije. Saj umetnost ne more umreti; le oplemenititi se mora ob novih tokovih, ki so oplodili našo dobo, zajemati iz novih dognanj, ki jih je prinesla s seboj nenehno se obračajoče kolo zgodovine. Umetnost je neumrljiva, kakor je neumrljiv narod, ki črpa sam iz sebe svojo ustvarjalno silo, svoj neizčrpni ustvarjalni zagon.

Hodili smo tiste dni po Bovškem vsi omamljeni, kakor je hodil Cankarjev Kurent po slovenski deželi. Pili smo s polnimi prsi njeno lepoto in ko smo jo gledali, kopajočo se v žaru poletnega sonca, so nam zvenele na uho Cankarjeve besede: »O domovina, ko te je Bog ustvaril, te je blagoslovil z obema rokama in rekel: tod bodo živeli veseli ljudje, pesem bo njih jezik in njih pesem vriskanje!« In ko smo prisluškovali v tihih poletnih večerih žuborenju valov Soče, smo spoznali, da so tu zares zrasla nebesa pod Triglavom in da tu zvezde v resnici pojo, ko potujejo v mesečnih nočeh po nebu in začudeno zro na pravljico pokrajino pod seboj. Dežela pod Triglavom, prevzemaš me z neznansko močjo še danes in vedno znova oživljaš v meni spomin na sončne dni in mesečne noči ob bregovih Soče, ob šumenju njenih modrih, modrih valov.

3. Skozi Trento do izvira Soče.

Prehitro so minevali tisti dnevi, ki smo si jih bili odmerili za obisk na Bovškem. Postali smo si povsem domači s preprostim, zavednim ljudstvom te doline; kulturnoprosvetno tekmovanje, ki smo ga izvedli, je pokazalo presenetljivo stopnjo slovenske kulture v teh oddaljenih, nacionalno tako izpostavljenih krajih. Ustavljale so nas na cesti preproste ženice in naš spraševale to in ono, in odgovarjali

smo jim po najboljših močeh. Da ste videli, kako smo po mitingih zaplesali valček tudi s starejšimi mamicami: kako so se jim iskrile oči, kako so se zavrtele lahko kakor pero in skoraj bi rekel, da so dale v koš marsikatero mlado, brhko Bovčanko. Drugi dan pa je vedela že vsa dolina, kako je govoril tovariš Zorin na mitingu, kako se je zasukal veliki, dobrovoljni Joco s staro mamico — in ta vražji Levček od godbe, kakšne vragolije je šele ta uganjal s svojo neločljivo kitaro! Niso bile gola vljudnost rože, s katerimi so nas obsipale bovške mladenke na mitingih, niti niso bile narejene solze v očeh bovških mamic ob lepi slovenski pesmi: prišle so prav iz srca teh preprostih ljudi, bile so izraz njihove slovenske zavesti, dokaz njihove neomejene privrženosti naši osvobodilni borbi.

Konec mesca julija 1944 nas je zatekel globoko v dolini Trente. Imeli smo miting Na Logu. Prenočili smo v malem hotelu, ki v vojnem času ni imel drugih gostov, razen partizanskih. Pomislite: v pravem hotelu, ki ga nismo videli od znotraj že ves čas, v pravih mehkih posteljah, o katerih se že davno nismo upali sanjati! Priznati moram, da sem se bil po enem letu poleganja po vseh mogočih senikih in svislih, največkrat pa na trdih gozdnih tleh, že pošteno odvadil postelje in tisto jutro sem se zbudil manj spočit kakor sicer. Pa vendar mi je godilo to hotelsko prenočevanje, saj mi je zbudilo spet enkrat slo po normalnem življenju, domačnosti in civilizaciji.

Tisto jutro sem šel zgodaj zjutraj na ogled po naselju, razsutom po mali planjavi ob sotočju čiste Soče in nič manj bistre Zadnjice. Naenkrat sem se spomnil, da morejo biti prav tu nekje doma gorski vodniki Komaci, ki jih je ovekovečil dr. Julius Kugy v svojih znamenitih planinskih spisih. Povprašal sem na vasi za Komačeve in napotili so me v belo hišo sredi vasi, ki nosi številko 33. Stopil sem tja: okoli hiše so sadovnjaki, z oken gledata nagelj in rožmarin, ki ju skrbno zalivata dvajsetletna Marija in njena mlajša sestra, ki ji ne vem več imena. Na domu gospodari danes Jože Komac, tretji, najmlajši sin slovitega Kugyjevega vodnika Andreja Komaca, znanega pod imenom Mota. Prvi sin Mote, Andrej, je namreč padel v prvi svetovni vojni, dočim je drugi, Franc, umrl pred dvema letoma. Tako je postal Jože Komac, poslednji Motov sin, gospodar na posestvu.

Komačevi so me takoj spoznali, saj so bili na včerajšnjem mitingu; z mamo Komačevo sva celo zaplesala nekaj valčkov in hčerka Marija je prišla dvakrat pome, ko so volile tovarišice. Razveselil se me je tudi gospodar Jože Komac, že nekoliko prileten, a še vedno vzravnán, visok in žilav možak bistrih, živahnih oči, orlovskega nosa in košatih brkov — prava slika trentarskega divjega lovca. Dobro se mu je zdelo, ko sem mu povedal, koliko sem čital v knjigah o njegovem rodu, a nič manj se ni razveselil, ko sem mu ponudil izbornega hrvaškega tobaka, ki sem ga bil prinesel pred dobrim pol letom s Hrvaškega, kjer sem takrat partizanal z našo XVIII. divizijo. Takoj se mu je razvezal jezik in živahno sva se pogovorila o hitrih trentarskih gamsih, o kraljevskih orlih, ki še gnezdiijo v nedostopnih pečinah, pa o rajnkem Kugyju, ki je nedavno umrl v Trstu, menda od samega hrepenenja po trentarskih planinah; in še o parti-

zanih, ki so si osvojili tudi ta trentarski svet in ga neločljivo povezali z ostalo Slovenijo. Zaveden Slovenec je Jože Komac in čez nekaj dni odide v partizane njegov edini sin, poslednja veja Komačevega rodu. Dal ga je, komaj petnajstletnega, oče Komac, ne da bi trenil z očmi in ne da bi se mu zganila mišica na obrazu. Trd kakor grča je na zunaj Komačev rod, kakor gore, med katerimi je zorel; a v njih bije mehko, čuteče srce.

Lep travnik imajo Komačevi v Trenti dobro uro hoda navzgor ob Soči. Povabili so me, naj pridem popoldne grabit in seno nosit v senik. Rad sem se odzval, saj sem se bil tako namenil, da stopim tisti dan do izvira Soče. Kmalu po kosilu sva se napotila z Marijo — ostali so bili odšli že poprej — skozi Trento ob Soči navzgor po cesti, ki veže Trento preko Vršiča s Kranjsko goro. Kakih dvajset nemških vojakov je hrabro čuvalo ta prelaz; sedeli so v Erjavčevi koči in se niso ganili iz nje ne na trentarsko, ne na gorenjsko stran. Kako neki, ko so se po Trenti svobodno sprehajali partizani, ko so bile Julijske Alpe polne naših patrol in so naši kurirji vzdrževali redno zvezo pod Triglavom z gorenjsko stranjo! Zato sem se počutil svobodnega, sproščenega in brzostrelko sem vzel s seboj bolj iz navade, kakor pa zaradi nevarnosti. Menda je Trenta videla le enkrat nemške vojake, in sicer ob kapitulaciji Italije, ko so prihajali čez Vršič in se nato zasedli v Bovcu. Iz bovške strani pa so poskusili le enkrat prodreti v osrčje Trente, a so bili pri vasi Soči krvavo odbiti; njihov vedno pijani komandant je nato opustil vsako misel na slične osvajalne pohode.

Krasno avgustovsko popoldne je bilo, ko sva z mlado spremljevalko koračila po Trenti navzgor. Ozka dolina se je pomalem širila in drug za drugim so se prikazovali vrhovi iz Triglavskega spremstva: slikoviti Razor, mogočni Prisojnik in v ozadju raztegnjena Mojstrovka. Z leve strani padajo v Trento pobočja Vratice in njenih odrastkov. Poznam vse najlepše slovenske gorske doline: Logarsko dolino, Robanov in Matkov kot v Savinjskih Alpah; znane so mi Krma, Kot in Vrata v Julijskih Alpah, toda Trenta je lepša od njih: prekaša jih po svoji divji lepoti, po strmem vzponu svojih sten, slikovitosti svojega ozadja in predvsem po svoji edinstveni, modri Soči. Vem, da ta, danes zopet naša Trenta, privabi kopo novih občudovalcev, ki bodo strmeli nad temi lepotami prav tako, kakor smo strmeli nad njimi slovenski partizani v tistem sončnem poletju leta 1944.

Precej urno sva s spremljevalko spela vedno više in više. Ob beli cesti se vrste preprosta znamenja, včasih zidana, včasih tudi le lesena razpela: v njih so upodobili iznajdljivi vaški slikarji smrt tega ali onega Trentarja, ki je končal pod strmimi pečinami na gamsovi sledi ali pod podrto bukvi v hosti. Spremljevalka mi je tolmačila vse te dogodke, ki so zdaj pa zdaj vzburkali mirno trentarsko dolino. Res nisem vedel, ali naj bi občudoval veličastni planinski okvir okrog naju, ali skromne rezbarije vaških umetnikov na obcestnih znamenjih, ali značilni profil svoje spremljevalke s ponosnimi, polnimi usnicami in z energično, trmasto bradico. Čedno dekle je Marija Komačeva; kadar obleče zeleni lovski jopič in si nadene

klobuček z drznim orlovim peresom, tedaj te v resnici prevzame naravni ponos, ki diha iz te stasite hčerke trentarskih planin.

Že sva v vasi Sv. Marija v Trenti, ki je prav za prav osrednje naselje trentarske doline z lično cerkvico sv. Ane, kjer je vsako leto slovito proščenje. Poleg cerkvice je lepo župnišče, okrog njega prostran vrt, v katerem je tudi tako zvana Kugyjeva gredica z redki-mi primeri alpskih rož. Za to župnišče teče dolgoletna pravda med prejšnjim stanovalcem, švicarskim bogatašem, ter nadarbino; ta pravda ob tistem času še ni bila odločena. Malo dalje od vasi je porušen most preko Soče; razen poškodovanih italijanskih kasarn Na Logu je to eden od redkih znakov vojne, ki na srečo ni temeljite-jе prizadela Trente same. Blizu tega mosta je Komačev travnik; tu sva se z Marijo poslovila in obljubil sem, da se oglasim, ko se vrnem od izvira Soče. Še nekaj časa sem šel po kranjskogorski cesti do naslednjega, prav tako porušenega mosta preko Soče. Tu se od-cepi na levo pot k izviru, medtem ko se vozna cesta prične na desno vzpenjati v drznih serpentinah na Vršič. Ubral sem jo na levo skozi prijeten gozdiček, sredi katerega sem odkril oglasno desko narodno-osvobodilnega odbora Trente. Tako globoko je torej že predrila naša ljudska oblast! Še malo in konec je gozdička, prikaže se nekaj hiš, a nedaleč nad njimi bruha iz strme skale močan, bister vrec; to je izvir Soče, tu se rodi brhka hči planin.

Od izvira Soče se odpre razgled tudi na zgornji konec trentarske doline, ki se končuje v naročju Bovškega Grintavca (2344 m). Zlasti lep pogled se nudi na skupino Velikega Ozebnika (2485 m) in Malega Ozebnika (2324 m) na zahodu, na severu pa na Mojstrovko (2369 m), ki s svojim širokim hrbtom zapira zgornji konec doline. Nepopisen občutek te objema, neznatno bitje sredi veličastnih skladov, ki kipe v nebo vseokoli tebe. In vendar si je človek pokoril tudi te kljubovalne pečine, tudi te skoraj neprehodne stene so preplezali naši gorniki in prelezli trentarski divji lovci. Tudi nad tem kipečim skalovjem so triumfirali človeška volja, neuklonljivi duh in smeli pogum našega človeka. Koliko let sem sanjal o tem trenutku, ki ga doživljam sedaj! Kdaj sem že v rani mladosti koval načrte, kako bom obiskal Trento in se okopal v bistri Soči. Sedaj stojim ob njenem izviru in izpolnjene so moje mlade sanje, izpolnjene v okoliščinah velike borbe, ki je segla do skrajnih meja slovenskega življa, do zadnje slovenske vasi, do zadnje planšarske kočе, izgubljene nekje v nedostopnih gorah. Prevzel me je ponos ob tej misli in v nenadnem izbruhu prešernosti sem sprožil v čisti gorski zrak rafal iz brzostrelke v pozdrav vsem onim bratom, ki vzdolž vse Soče tja do sinjega Jadrana še čakajo osvoboditve. Nekam nenavadno so odjeknili streli v svečano tišino, odbili se nekajkrat od robov in zamrli nekje v daljavi. Gotovo so jih čuli Švabi tam na Vršiču, gotovo so čuli ta opomin, da prihaja vedno hitreje njihova zadnja ura, ura pravičnega povračila.

Nisem se dolgo mudil ob izviru Soče. Sonce se je začelo že nagibati proti ostrim grebenom Julijskih planin; poleg tega sem obljubil Komačevim, da jim pridem pomagat na njihov travnik. Urno sem se spustil navzdol, skoraj pretekel sem borov gozdiček in se

zavihtel preko porušenega mostu pod njim. Kmalu sem bil na Komačevem travniku, kjer so že čakale visoko zložene kopice sena, ki jih je bilo treba — povezane z debelo vrvo — prenesti v senik na koncu travnika. Kar takoj sem se ponudil za nosača, hoteč dokazati svoje težaške sposobnosti. Res sem se bil — že od prej vnet planinec — pri partizanih še bolj utrdil, vendar me je, nenavajenega tega posla, zmagala prva kopica tik pred senikom v neznansko veselje obeh Komačevih mladenk, katerih zvonki smeh se je razlegal daleč tja po mirni Trenti. Šele kasneje sta mi, hudomušno se muzaje, priznali, da sta zame pripravili še posebno veliko in dobro stlačeno kopico, da bi mogli uživati ob moji nemoči spričo težavne naloge. Ščasoma sem se navadil tega dela in sonce se še ni skrilo za Mojstrovko, ko je bilo vse seno v seniku in je oče Komac z zadovoljstvom ugotovil, da so njegove tri »buše« — liska, belka in cika — preskrbljene za dolgo, ostro trentarsko zimo.

Večerna zarja je zlatila robove Mojstrovke, Prisojnika in Razorja, ko smo se odpravili domov, Na Log. Prepustil sem brzostrelko najmlajšemu Komacu v njegovo neznansko veselje in zadel preko rame grablje. Skoraj bi bil pozabil na to, da sem partizan, ko bi se mi roka ne zadevala zdaj pa zdaj ob revolverski tok ob pasu. Skrivnostno je šumela pod nami mlada Soča, hiteč neučakano dalje in dalje po lepi primorski zemlji. Spremljale so jo moje misli in želje, naročale ji sto in sto naročil. Spremljale so jo tja do Žage, kjer smo prehajali preko nje v daljno Rezijo, pa do Gaberja, kjer smo čeznjo hodili v kobariški kot; zaustavile so se pri Plaveh, kjer je držala najkrajša pot v Beneško Slovenijo. Prizanesi nam, Soča, in ne terjaj več dragocenih, nenadomestljivih žrtev, kakor so bili Srebrnič in tovariši! Saj smo dali že toliko naših najboljših mladih življenj, toliko svetlih in cvetočih upov. Dovolj je bilo krvnega davka za našo in tvojo svobodo.

Zdelo se mi je, da me razume šumljajoča Soča in mi odgovarja s šepetom svojih valov. Vse tiše in tiše je postajalo v dolini; nad Kanjavcem se je dvignil mesec in posrebril dolino z mlečnobelo svetlobo. Prepolno je bilo srce občutij in nepozabno ostane doživetje tistega prvega avgustovskega večera, omamno dehtečega, kakor je bil dehteč nageljček, ki mi ga je tisto noč pripela Komačeva Marija na prsi.

4. Po Komarjevi poti na Triglav.

Partizanska doba je bila doba hitrih odločitev, naglih sklepov in bliskovitih dejanj. Temu se imam zahvaliti za užitek, da sem se povzpел na Triglav že poleti leta 1944, ko so ostali slovenski planinci upirali vanj oči iz nedosežne daljave, bodisi iz zamrežene Ljubljane, bodisi iz nemškega suženjstva, bodisi iz oddaljenih partizanskih edinic. Ni mi žal za tisto odločitev in še danes je živo pred mano tisti nepozabni dan.

Ogledovali smo tisti dan v Trenti številne italijanske kasarne, ki so jih bili zgradili svoj čas Na Logu kot vojaško bazo za svoje izpostavljene postojanke na grebenih Julijskih Alp. Danes so prazne,

zapuščene in smešno učinkujejo bahata fašistična gesla, na široko izpisana po njihovih zidovih. »I confini sono sacri; non si discutono, ma si difendono« — tako smo čitali na pročelju največje izmed kasarn. Eno izmed napihnenih gesel, ki jih je posejal oholi okupator vse vprek po naših krajih, zaslužjenih z ognjem in mečem. Slabo so branili fašistični zavojevalci svoje »svete« meje: temeljito je očistil slovenski partizan svojo zemljo fašistične golazni in le še polzabrisana, napihnjena gesla označujejo nekdanje njene postojanke.

Prebirajoč taka in podobna gesla na zapuščenih kasarnah smo zavili ob Zadnjici navzgor skozi mlad bukov gozdič. Uživali smo ob živahnem žuborenju bistre planinske rečice, ki naraste ob nalivih v divji hudournik. Uživali smo živo zelenje gozdiča, ki se poskuša vzpeti v gorske strmine, a kmalu obnemore in se brez moči ozira v strme stene, kamor so se prebili le redki uporni borovci. Ozka dolina ni dopuščala širšega razgleda, toda za ovinkom se je nenadoma odprla in pred nami se je dvignil, kakor iz granita izklesan, silni stožec Triglava, kralja naših gorá, z vsem svojim veličastnim spremstvom! Od Kanjavca na desni do Križa na levi — vrh pri vrhu, drug lepši od drugega, smelo rastoč v sinje nebesno prostranstvo! Slikovita panorama, kakršne ne bi mogel naslikati noben slikar, izklesati noben kipar na svetul!

Poznal sem triglavsko pogorje dodobra z naše gorenjske plati; gledal sem očaka Triglava z raznih vrhov, iz različnih perspektiv. Povsod je napravil name vtis mogočnosti, dostojanstvenosti in nekakšne masivnosti. Toda pogled nanj iz Trente je nekaj posebnega: vzbudi ti vtis silnega vzgona skalnate gmote iz zemeljskih neder, ki se je pognala kvišku in obstala okamenela v zraku, izoblikovana v trioglat, kamenit stožec. To je podoba in utelešenje silnega hotenja, neukrotljive volje, upodobljenje upornega stremljenja, kakršno sem doslej doživel le še enkrat v življenju: leta 1935 v Egiptu, ko se je v Kairski puščavi nenadoma dvignil pred mano iz peščenega morja veličastni lik Keopsove piramide. Isti elementarni vzgon, isto nedoumljivo, neutešeno hrepenenje navzgor, soncu, sprostitvi nasproti!

Ne bom dalje opisoval, kako me je prevzel ta nenadni prizor. Tudi ni potrebno pripovedovati, kako se nas je domenila majhna, a hrabra četa, da se povzpne na Triglav. Omenim naj le, da se nam je priključil tudi župnik iz Soče, navdušen hribolazec, ki si je nadel ime Soški Trentar, in še tovarišica Tilka iz iste vasi, da smo imeli s sabo vsaj eno žensko bitje, jamstvo uspešnega vzpona in srečnega povratka s poti.

Že pred četrto uro zjutraj smo drugi dan — bila je sreda, 2. avgusta 1944 — zavili iz izhodišča Na Logu po dolini Zadnjice proti vzhodu Triglava. Rahlo je rosilo; nehotе so nam misli, pa tudi pogledi uhajali nazaj proti mirno speči vasi, kjer so še sladko sanjali naši tovariši. Vendar je zmagala naša planinska trma in ubirali smo jo s hitrim, partizanskim korakom ob strugi hudourniške Zadnjice navzgor. Ta živahna rečica se rodi prav pod steno mogočnega Triglava in se že po kratkem enournem teku zlije Na Logu v Sočo, svojo planinsko posestrimo. Hitimo ob njej navzgor mimo

oglarskih kolib, pastirskih bajt, pa tudi ponosnejših domačij, ki so še pogreznjene v tihoto jutranjega somraka. Komaj se je dodobra zdanilo, smo se že ustavili pod mogočno steno, v katero je izsekana strma pot, imenovana Komarjeva steza. Italijani — mojstri v graditvi cest in potov — so zgradili prav pod vrh Triglava tudi zložno, dober meter široko pot, tako zvano »mulatiero«, ki je služila za oskrbovanje njihovih vojaških postojank pod Triglavom. Vendar se ta planinska avtostrada — tako smo jo krstili — silno vleče in zato ni ustrezala naši neučakanosti. Izbrali smo torej Komarjevo stezo in se začeli urno vzpenjati, da bi še pred nastopom vročine prišli čim bliže vrhu. Daleč spredaj je brzel tovariš Joco, v sredini glavina s tovarišico Tilko, Soškim Trentarjem in mano; na koncu — kot običajno — oba naša Jožeta: harmonikar Jožko in kurir Jože, ki še nista bila na Triglavu. Prav pestra družčina nas je bila in če ne bi bili oboroženi, bi nas mogel mimo idoči turist smatrati za mirne hribolazce. Vendar je bila previdnost na mestu, kajti nismo vedeli, ali imajo Nemci še postojanko v Aleksandrovem domu, od koder so včasih njihove patrole tod okoli zalezovale naše partizanske kurirje.

Kmalu po devetih nas je naša ozka steza pripeljala na široko »mulatiero«; prav tam stoji opuščena planinska italijanska koč, kakih 2000 m visoko nad morjem. Kočo so Nemci svoj čas bombardirali in še danes so tam okoli raztreseni železni drobci granat. Koča je precej razdejana in bo treba dokaj truda, preden bo spet v uporabnem stanju. Brez dvoma pa jo bo treba obnoviti, ker s tem dobimo dragoceno postojanko ob tej, menda najkrajši poti na Triglav.

Iz megle se je prikazalo sonce in počasi se nam je pričel odkrivati razgled po triglavskem pogorju. Prve so se pokazale tik pred nami strme stene Kanjavca (2568 m), za njim pa drug za drugim tudi oddaljenejši gorski velikani. Od planinske koč smo jo ubrali kar po »mulatieri« in uživali ob misli, kako so še pred slabim letom koračili sem gor italijanski vojaki s svojimi mulami ter s kričavim prepevanjem skrunili planinsko tihoto. Cel telefon so izpeljali ti podjetni osvajačci prav do Triglava; vendar je kabel jako poškodovan zaradi vremenskih in drugih vplivov.

Čez dobro uro smo prispeli do prav prave kasarne, kjer so svoje dni — v vsem mogočem udobju — kraljevali italijanski mejni stražarji. Krasna stavba z vodovodnimi napravami v višini kakih 2200 m! Spet se nas je polastilo prešerno ugodje in ugibali smo, kaj bo naše planinsko društvo napravilo iz te uporabne stavbe. Planinski dom? Sanatorij? Morda okrevališče za onemogle partizane? Zedinili smo se nazadnje za planinski dom, v katerem bo igral naš »veseli trio«, stregel naš vsestransko uporabni kurir Jože, upravnik pa bo preskušeni komandant Joco. Cel ime smo že dali temu bodočemu planinskemu hotelu: seveda se bo imenoval »Hotel pri veselim KIS-u« (kratica za »korpusova igralska skupina«) in bi mu gotovo ne manjkalo obiskovalcev (in obiskovalk!), kajti širom po Primorskem in tja do daljne Režije in Beneške Slovenije je že segel KISov sloves!

Nismo utegnili do konca razpletati teh prešernih misli, kajti prispeli smo do podnožja stožca Velikega Triglava, ki kipi skoraj

navpično v nebo. Tu se konča tudi »mulatiera« in treba se je odločiti ali na desno preko Malega Triglava na vrh, ali po južni steni stožca naravnost navzgor. Medtem ko so se ostali odločili za varnejšo pot preko Malega Triglava, je v meni zmágala nekdanja plezalska strast; sklenil sem, da poskusim priti na vrh naravnost po tej impozantni, precej izpostavljeni steni. Priznam, da mi je pri tem precej pomagala stara zarjavela žica in močno razredčeni, nevarno majavi klini, posejani tu in tam v steni. Vendar je šlo vse po sreči: po slabi uri dokaj naporne pleze sem izstopil nekaj desetih metrov niže pod Aljaževim stolpom, kjer me je že čakal zvesti tovariš Joco. Po kratkem času so prispeli še ostali in v nepopisnem navdušenju je zadonela z vrha Triglava naša pesem »Od Urala do Triglava«, zaplavala daleč nad našo Gorenjsko in Primorsko, še neosvobojeni, pa vendar že svobodo sluteči slovenski pokrajini, razprostrti pod nami. Glej, tamkaj spodaj, zeleno Bohinjsko jezero; koliko let te že nisem videl, ti biser slovenske zemlje! Ono belo naselje v ravnini, ali ni to Radovljica, prijazno gorenjsko mestece, ki še ječi pod trdo germanško peto? In še dalje hodi pogled, na obzorju sluti in išče Ljubljano, mučeniško, junaško mesto, ponos vseh nas in vse Slovenije. Še malo — in vidimo se, Ljubljana, ki ti je že Cankar zaželel vse blagoslove tega sveta, ti, ki si zjutraj naša prva misel in zvečer naša poslednja želja: vzdrži še ta kratki čas in skoro nas objameš, svoje zveste, tako težko te pogrešajoče sinove!

Še na drugo stran plove pogled, na sončno primorsko stran. Glej, skoraj pod nami, srebrn trak, ki se vije po dolini: to je Soča, bistra hči planin. Le nesi naše pozdrave zaslužnjem bratom po vsem našem Primorskem, prinesi jim jih z naših svobodnih gorá, od koder vkorakamo kmalu v sleherno vaše mesto, v zadnjo vašo vas. Pozdravljen, mogočni Kanin, ki skrivaš v sebi našo Trnuljčico, Rezijo, pozdravljen, kopasti Matajur, zvesti čuvar naše Beneške Slovenije! Bdita nad to našo slovensko zemljo; tudi tja pridemo in si poiščemo našo pravico, tudi tja prinesemo svetlo plamenico svobode. Le malo še in skupaj zaživimo novo, prosto življenje.

Znova se mi zaustavi pogled na malih belih pičicah v Trenti: to so vendar tiste italijanske kasarne, med njimi tista z napisom »I confini sono sacri, non si discutono...«! Kje ste sedaj, »junaški« branilci vaših svetih meja? Odpihnili vas je ostra partizanska burja, pomedel je z vami silni piš ljudskega upora, vstal je naš Veli Joža in si sam reže pravico! Res so meje svete, toda le pravične meje. In za take meje smo se mi borili, s takimi našimi mejami ne bomo dopuščali nobenih kupčij in barantij: te svoje meje smo si zapisali v dušo in jih bomo branili do zadnje kaplje svoje srčne krvi!

— Oho, kaj pa je to? Te nakaze pa še ni bilo v zadnjem letu pred vojno, ko sem bil poslednjič na Triglavu! Glej, glej: prav poleg Aljaževega stolpa ti stoji poldrug meter visok steber; bahato se blešči na strani, obrnjeni proti Gorenjski, velika črka D (Deutschland), na drugi, obrnjeni proti Primorski, pa velika črka I (Italia). Tako torej ste si razdelili našo slovensko zemljo! Tako ste jo mislili prerezati prav po sredi njenega živega telesa, tako ste hoteli napraviti umazano kupčijo na naš račun? In še v tej umazani kupčiji

je uspelo južnemu kramarju ogoljufati svojega severnega pohlepnege sosedu za tistih nekaj metrov zemlje, kolikor je bil prejšnji italijanski mejnik zasajen niže od Aljaževega stolpa. Zdaj se šopiri ta mejnik tik poleg stolpa in kričeče oznanja z najvišjega vrha slovenske zemlje brezsrdno, samovoljno razkosanje našega narodnega telesa.

Val ogorčenja in svete jeze se je dvignil v nas. Proč s tem znamenjem tujega nasilja, proč s tem madežem na našem lepem planinskem svetu! Nikomur ni bilo treba reči besede: podžgani od notranjega ognja smo se vsi hkrati lotili dela, izpodkopali smo zajetni steber na severni strani, uprli se krepko vanj — in že je romal osovraženi, krivični mejnik v velikanskem loku preko severne triglavske stene, se odbil parkrat od skalnatih skladov in se razletel na tisoč drobnih koscev nekje v dolini Vrat. Tako, »sacro confine«, kratka je bila tvoja slava, nikdar več ne boš kazil našega ponosnega svobodnega Triglava!

Tako smo si ohladili jezo in tako smo očistili najvišji vrh Slovenije in vse Jugoslavije fašistične nakaze. Sedaj šele smo našli časa za ogled samega Aljaževega stolpa. Še vedno si torej tu, stari znanec: kljuboval si vsem navalom planinskih viharjev in tudi navalu tujih nasilnikov! Upiral si se in se preboril v svobodo, ki kmalu zajame tudi doline, mesta in vasi. Glej — ohranjena je celo vpisna knjiga! Vzamem jo v roke in jo prelistujem z mešanimi občutki. Čudne goste izkazuje v tej vojni ostarela, razcefrana vpisna knjiga! V letu 1941 čitam še ime našega Jože Čopa, dočim so v letu 1942 vpisana sama imena nemške soldateske in germanskih turistov. V letu 1943 ne najdem več nemških vpisov — aha, pozna se, da so tedaj pričeli tod okoli rogoviliti partizani! Seveda je, kakor bi odrezal, prenehala nemška turistika po triglavskem kraljestvu; pojavili so se pač drugi »turisti«, oboroženi z brzostrelkami in s titovkami na glavi! Že spomladi 1944 se je vpisala prva partizanska patrola; bila je menda iz idrijskotelminskega odreda. Zapisali so, da so razvili na Aljaževem stolpu našo zastavo — še vedno tiči drog v vrhu strehe, dočim so zastavo samo odnesli planinski viharji. Mi smo torej druga partizanska družina na Triglavu; vpišemo se s polnimi in partizanskimi imeni. V rubriko »kam potuje« napišem z velikimi črkami: V nove zarje!

Ne vem, ali je ostala ohranjena ta vpisna knjiga in koliko partizanov se je še vpisalo za nami do osvoboditve. Vsekakor bi bila ta knjiga dragocen dokument te velike dobe, dokaz partizanske vztrajnosti in njih smelih podvigov. Hkrati pa dokaz, kako propada nasilje in kako zmagujejo mlade, napredne ljudske sile.

Nekje v dolini je odzvonilo poldne. Še enkrat smo s pogledom objeli prostrano triglavsko kraljestvo in poslali naši daljni Ljubljani topel pozdrav. In še smo obljubili, da poromamo, če nam prizanese vojna vihra, zopet na svobodni Triglav.

Sestopili smo dokaj hitro in v Trenti je pravkar zazvonilo Ave Marijo, ko smo se ustavili na zadnjem ovinku pred vasjo in se poslednjič ozrli v kralja naših gorá. Kakor škrlat so žareli njegovi

robovi, obliti od zahajajočega sonca. Nisva se več videla od takrat in težko mi je po njem, kot ti je težko po starem, ljubem prijatelju, ki je delil s tabo najtežje čase in najbolj pomembne, najbolj usodne dni.

5. V Reziji in na Kaninu.

Približno teden dni po triglavskem vzponu smo se poslavljali od bovške deželice, od Trente, od Soče, od vseh tistih prijaznih ljudi. Težko nam je bilo ob slovesu, kajti ni mogoče kar tako zbrisati doživetij, ki nam jih je srce bilo polno.

A kaj — klicala nas je nova dolžnost, klicala nas je Rezija, najbolj oddaljena, a tudi najbolj zapostavljena hčerka slovenske matere! Ta, v naročju visokih gora osamljena dolina, ki je vanjo desetletja vztrajno butal val romanizacije in ki jo je dolga leta zastrupljal fašizem s svojimi zločinskimi nauki. In vendar tli tam še vedno iskra slovenske zavesti, živijo še naš jezik, naše šege in običaji, ki dokazujejo vsak dan znova, da je ta deželica slovenska in hoče slovenska tudi ostati. Težko je človeku v srečo ob zavesti, da še vedno traja borba za Rezijo in Beneško Slovenijo, ko je vendar ljudstvo teh krajev to borbo že zdavnaj odločilo — skupaj z junaškimi partizani — v korist nove, demokratične Jugoslavije. Kdo od nas, ki smo tiste usodne dni spoznali najintimnejša čustva, razbrali najbolj skrite misli teh ljudi, bi mogel takrat misliti, da nam bo kdor koli kdaj oporekal pravico do teh, od pradavnine slovenskih krajev? Pravico do Beneške Slovenije, kjer so že pozimi 1942. leta vodile brigade generala Avšiča zmagovite borbe z desetkrat močnejšim sovražnikom; pravico do naše Rezije, kamor je prav tako zgodaj ponesel plamenico upora Kajtimarjev bataljon; pravico do našega Kanina, na katerem smo poleti 1944 zasadili slovensko zastavo v znamenje, da so to naši kraji in da tu od pradavnine živi naš, slovenski rod?

Takrat, ko smo v noči od 8. na 9. avgust leta 1944 prebredli Sočo pri vasi Žagi in se urno vzpenjali po lepi, še nedodelani tarčentski cesti ob reki Uči navzgor, še nismo imeli in nismo mogli imeti takšnih grenkih občutij. Za nami je ostajala soška dolina in le še parkrat smo ujeli z očmi svetli trak Soče v mehki mesečini. Pred nami je bila neznana dežela, o kateri smo slišali doslej le nejasne, nasprotujoče si novice. Šli smo ji nasproti polni vere in zaupanja vase in v našo veliko stvar, prežeti s tistim optimizmom, ki je bil tako značilen za partizane in za partizansko dobo sploh.

Pot nas je vodila po samotni, neobljudeni dolini ob hudourniški rečici Uči, ki si krči pot v tesni soteski globoko pod cesto. Nad cesto so posejane po lepih pašnikih pastirske bajte; v eni od teh bajt smo prebili ostanek te prve noči. Ob zori smo šli naprej, kajti v teh samotnih krajih ni bilo nevarnosti zased, in že po dobri uri hitre hoje smo prišli do porušenega mostu preko Uče, nekdanje meje med staro Avstrijo in Italijo. Tu je bila postavljena prva postojanka mladega italijanskega imperializma, s to črto je bil leta 1866 s plebiscitom odrezan del Slovencev od svojega narodnega telesa! Slovenski partizan je zrušil tudi to črto in nekako pomilovalno smo pre-

skočili zrušeni most, simbol minljivosti krivičnih razmejitev in samovoljnega, tiranskega gospodarstva.

Drugo noč smo prebili v vasi Uči, ki spada upravno — ne tudi geografsko — že pod Rezijo; tu smo se seznanili prvič s temnim, komaj umljivim rezijanskim narečjem. Ljudje so molčeči, vase zaprti; na prvi pogled vidiš, kako so kulturno, gospodarsko in predvsem politično zaostali. Fašizem je vedel, zakaj jih je držal v nevednosti; vedel je, da slabi s tem tudi njihovo nacionalno odpornost. Nismo se zadržali dolgo v tej samotni odljudni vasi, temveč smo kmalu odrinili naprej in se po kakih treh urah hoje povzpeli na planino Krnico (1000 m), posejano s številnimi planšarijami, pravo pastirsko mestoce. Tu gori bivajo Rezijani vse poletje in spravljajo v dolino seno z visokih obrobnihi vrhov; tu smo prvič imeli priliko opazovati to nad vse težavno delo nosačev — Rezijanov. 50 kg težke kope sena tovorijo ti moderni kulji po 5 do 6 ur globoko v dolino, a nad njimi vodi, kakor v zasmeh, žična vzpenjača, last tujih kapitalistov. Nikdar prej in tudi nikdar poslej me ni tako presunil pogled na tak kričec primer izkoriščanja človeške delovne moči, na izrazito sliko socialne krivičnosti. O, saj pride tudi za vas dan vstajenja, tudi pri vas pomete vihar vso pisano izkoriščevalsko družbo, da tudi vi, Rezijani in Rezijanke, prosto zadihate kot svobodni gospodarji na lastnih tleh!

Takšno je bilo prvo srečanje z Rezijo; ta slika se ni mnogo spreminjala v tistih dneh, ko smo obhodili vso neveliko rezijansko dolino od vasi Na Beli ob ustju doline do vasi Korita na skrajnem zgornjem koncu te slikovite alpske doline. Seznanili smo se temeljito z nacionalnimi in socialnimi vprašanji rezijanske doline, ki je zaprta od vseh strani od visokih gorá in je prav zato ohranila mnogoštevilne, svojevrstne posebnosti. Morda bo kdaj drugič prilika pisati obširneje o tem; na tem mestu bi rad opisal samo še naš vzpon na Kanin, mogočni zapadnojulijski vrh, ki zapira rezijansko dolino proti severu.

14. avgust 1944 nas je zatekel v rezijanski vasi Stubici, ki leži tik ob vznožju tega gorskega velikana. Prejšnji večer smo imeli miting v tej vasi, ki je potekel zelo živahno; prisotnih je bilo zlasti mnogo starejših Rezijanov, ki so svoje čase kot brusači obiskovali naše kraje na tej strani Soče. Prenočili smo nekoliko niže pod vasjo v prostornem seniku. Močan dež je skoraj vso noč lil na slamnato streho. Vstali smo tisto jutro bolj pozno, zunaj nas je pozdravil krasen dan, sonce se je vzpelo že precej visoko na jasno, umito nebo. Kakor bi zrastel iz tal, se je dvigal tik pred nami strmí, 2585 m visoki skalni vršac Kanina; kakor bele tenčice so se mu okrog dostojanstvene glave ovijale prozorne meglice, plešočé v poletni soparici svoj vilinski ples.

Povzpeli se na Kanin, je bila moja davna želja še izza dijaških let, ko sem navdušeno lazil po naših planinah in zlasti s Triglava poželjivo ogledoval takrat še neodrešene zapadnojulijske velikane. Ni se mi bila takrat izpolnila ta želja, kajti preveč je bil fašistični zavojevalec zavaroval svoje meje s strogimi predpisi in budnimi stražami. Danes pa, ko sem tako od blizu strmél v cilj svojega davnega hrepenenja, sem se bliskoma odločil: zmagati še danes ta ponosni

vrh, razviti na njem slovensko zastavo, znamenje našim bratom na severu v Ziljski in Kanalski dolini, na jugu v Beneški Sloveniji, na zahodu v Reziji in na vzhodu v Soški dolini, da prihaja svoboda, ki jo v zadnjo slovensko vas prinese naš partizan!

Predložil sem svoj načrt naši skupini in uspelo mi je navdušiti zanj še dva tovariša: komandant skupine tov. Joco in živahni kitarist Leon sta hotela biti udeležena pri tem znamenitem podvigu in užiti slavo prvih partizanov — zmagovalcev Kanina. Kljub dokaj pozni uri — v preprosti stubiški cerkvi je pravkar odbilo devet — smo se urno dvigali po vijugasti, rahlo napeti stezi proti vasi Koritu, od koder se nam je zdel pristop na Kanin najlažji. Malo čudno so nas gledali prebivalci te samotne vasice, ki so jo bili Italijani spretno prekrstili v furlansko zveneče ime Koritis; mi pa se nismo mnogo menili zanje, temveč smo jo ubrali strmo navkreber naravnost proti vrhu Kanina; s te strani ne vodi nanj nobena dobro udelana pot, temveč le nekakšne križajoče se kozje steze. Sonce je pripekalo ko za stavo in visoko nad nami so cingljali zvonci ovac in kozâ — drobnih pičic na skalnem bregu Kanina. Nismo se ustrašili ne strmine ne vročine, kajti partizanove noge se morejo meriti z gamsovimi, vročine in mraza pa smo se bili navadili na svojih neskončnih partizanskih pohodih poleti in pozimi širom po slovenski zemlji. Mudilo se nam je, kajti še tisti večer smo imeli napovedan miting v precej oddaljeni vasi Njivi, ki je približno v sredini rezijanske doline. V dolini je komaj odzvonilo poldne, ko smo se že ustavili na planšariji, ležeči kakih 1500 m visoko na južnem pobočju Kanina. Dva stara pastirja — eden Rezijan, drugi Furlan — ki pač še nista videla partizanov, sta nas sprejela sprva z nezaupanjem. Kmalu pa se jima je razvezal jezik, ko smo povedali, da se borimo proti fašistom za svobodo zatirane rezijanske deželice. Fašiste imajo namreč Rezijani in Furlani neznansko v želodec, saj dobro pomnijo njihovo strahovlado v dvajsetih letih po prvi svetovni vojni. V zaupnem razgovoru smo zvedeli, da sta prišla oba že ponovno navzkriž s fašističnimi zakoni in fašistično oblastjo in da si želita vse prej, kot povratka fašističnega gospostva. Staremu Rezijanu, ki je bil v svoji mladosti prekrošnjaril skoraj pol sveta, se je posebno milo storilo, ko je videl, da so prišli njegovi rojaki daleč tam od Ljubljane osvobajati tudi njegovo rodno deželico. Viden uspeh tega razgovora so bile med drugim tudi tri velike skodele sladkega planinskega mleka, ki nam je bilo dobrodošlo okrepčilo za nadaljnjo naporno pot. Pristrčno smo se poslovili in jo mahnili naprej, ne oziraje se na že tako malo vidne kozje stezice, kar povprek preko melišč in skal, preko travnatih vesin in planinskega proda. Vročina je postajala vprav peklenska; iz skal je žehlala poletna soparica in z nas je curkoma lil pot, saj v svojih debelih angleških oblekah nismo bili primerno opremljeni za visokogorske ture. Tovariš Joco, ki ga je vedno huje težilo njegovih 90 kilogramov, je pričel zaostajati in je končno prepustil meni in tovarišu Leonu nalogo, da zavzameva ta trdovratni vršac, ki se je kakor v posmeh odmikal vedno više in više. Ubral jo je nazaj proti planšariji, obžalujoč, da nima ta šmentana gora podobnih po-

ložnih pobočij kakor zeleno Pohorje, kjer ti ni treba tako brusiti nog in kvariti srca.

Midva z Leonom se ne vdava: trmasto stisneva zobe in se za-grizeva v skalo. Kmalu sva pri železnem križu, postavljenem v višini kakih 2000 m v spomin ponesrečenemu tržaškemu planincu. Še malo počitka pred zadnjim naskokom, nakar jo ubereva navpik proti leseni piramidi, ki kraljuje na vrhu Kanina in jo kakor skozi meglo zrejo najine utrujene oči. V glavi nama šumi, srce nama razbija kakor kladivo in misli se nama razpletajo brez prave zveze — že misliva, da je vsega konec. Toda glej, naenkrat zraste pred nama iz tal visok kamnit mejnik, preostanek stare avstrijsko-italijanske meje, a poleg njega triangulacijska piramida: na vrhu Kanina sva! Ura je 3.25 popoldne, koledar kaže ponedeljek, 14. avgusta 1944. Partizanova noga je stopila tudi na ta zapadni mejnik slovenske zemlje, ki so ga pohajali doslej le oholi italijanski alpini in redki civilni turisti iz Vidma, Benetk, Padove itd., ki so ovekovečili svoja imena na bližnjih skalah in na mejniku. S tovarišem razvija slovensko zastavo, ki so jo brhka briška dekleta nedavno podarila naši skupini, in jo raz-obsiva prav na vrhu piramide, da zmagoslavno zavihra v svežem avgustovskem vetriču. Prvič se vije slovenska trobojnica z rdečo zvezdo nad Kaninom, starodavnim čuvarjem slovenskega rodu, pod katerim so se pred 14 stoletji valile slovanske množice še dalje proti zapadu, tja do Tilmenta, ki ga vidiva tamkaj v dolini, in še čez. Občutek brezmejnega ugodja nama polni srce, blažena zamaknjenost naju dviga v neznane višave. Oko nama plove preko vseh pod nama razprostrtih lepot: preko sivih skalnatih velikanov do silnega Triglava, preko tožne Benečije v ravno Furlanijo in še dalje do morja, do našega morja! Velika bo naša nova domovina, z neizrekljivimi napori našega ljudstva osvobodjena, s krvjo svojih najboljših sinov prepojena: pozdravljena iz dna srca, prelepa naša zemlja!

Čas naju neusmiljeno priganja k odhodu. Le malo se še pomudiva na vrhu, samo toliko, da vkleševa v mejnik današnji datum in začetnice naše skupine. Morda se še kdaj vidimo, očak Kanin, in takrat nam bo ljubo razbirati te polzabrisane črke na starem, okrušenem mejniku, neme priče podjetnosti slovenskih partizanov. Toda sedaj naju kliče dolžnost v dolino, tja, kjer rezijansko ljudstvo željno čaka slovenske besede, slovenske pesmi, ki je tukaj redek gost. V dveh urah smo že spet v Koritu in v nadaljnjih dveh urah pospešenega partizanskega marša smo v Njivi, kjer se že zbirajo Rezijani in Rezijanke v šolski dvorani, da slišijo imenitno, še nevideno »commedio« (miting).

Ko danes, po več kot dveh letih, obnavljam v duhu nepozabno potovanje po zasanjani rezijanski dolinici, ko znova doživljam tisti naporni vzpon na skalnato teme njenega zvestega čuvarja Kanina, mi znova lega na dušo občutek velikega veselja, me prevzema nedopovedljivo hrepenenje. In vem, da se bova še videla, prijatelj Kanin, nema, a zgovorna priča naše nekdanje veličine, naših težkih borb in našega ponovnega vstajenja!

6. 0 Matajur — beneški Doberdob!

Preko Beneške Slovenije je legala jesen; tiho se je spuščala na pobočja Matajurja in barvala gozdove v beneških grapah z zamolklorjavimi barvami. Že četrta jesen, kar traja Kalvarija našega ljudstva, tudi že četrta jesen njegove vztrajne, junaške borbe za svobodo in lepše življenje. Morda si zadnja, mogoče ti sledijo še druge, še težje — toda vera v našo zmago je trdnjša kakor kdaj prej in vse bolj raste v nas zavest o skorajšnjem porazu vseh tistih temnih sil, ki so hotele zasušniti svet. Zmaga navsezadnje vendarle velika ideja svobode, resnične in nepotvorjene, ki si je pač tako zelo žele vsi zatirani narodi sveta!

Taki in enaki občutki so vstajali v nas, ko smo se ob koncu septembra 1944 dvigali iz ozke sovođenske doline v vzhodni Beneški Sloveniji vedno više po pobočju Matajurja. Ni se nam mudilo, kajti ni bilo še preveč pozno in vse bolj se je odpiral razgled po svojevrstni deželi, ki je bila pod nami.

Kako divje lep pogled! Ostri grebeni, med katere so vrezane globoke grape, se vrste drug za drugim proti obzorju in izginjajo neke v širni furlanski ravnini. Na dnu grap, pod gostim grmičjem, se plazijo grgrajoči potočki; največji od njih, že prava rečica, je Idrija, ki je bila od leta 1866. do prve svetovne vojne meja med beneškimi in ostalimi Slovenci. Vrh slemen kraljujejo bele cerkvice, nepremični stražarji te resne dežele. Srebrni glasovi zvonov hite preko grebenov kakor lahkotna ptičja perut in dopolnjujejo ubranost večernega razpoloženja. Nebo žari v čudovito pisanih barvah in večerna zarja že razprostira preko vse Benečije svoj zlati brokat.

Ob strme bregove se sramežljivo stiskajo beneške vasice, kakor bi hotele prikriti svojo revščino. Na oknih ni nageljnov, niti rožmarina, neizogibnih spremljevalcev slovenskih domov. Neka mračna otožnost, svojstvena vsej tej deželi, preveva pokrajino in ljudi. Oko se ne more odpočiti na vriskajočih barvah, ki se v tem jesenskem času prelivajo po ostali Sloveniji: v Benečiji zmaguje otožen, temnorjav ton, ki ji daje neprijazen, skoraj sovražen izraz. Sklonjeni, od dela in skrbi utrujeni, se vračajo vaščani domov; njih koraki trudno odmevajo po kamnitih, razritih vaških potih. O Benečija, tožna, stoletja zatirana dežela, ali sine tudi tebi skoraj svetli dan vstajenja, se li razplamti tudi po tvojih bornih kočah ognjeni žar svobode, boljšega, lepšega življenja? Saj danes je tvoje življenje en sam truda poln delavnik, en sam duhamoren, težak sen. O, mora priti, že prihaja svoboda na ognjenem, zlatem konju, noseč v rokah svetlo plamenico pravičnosti; prižge jo tudi v tvoji najbolj odmaknjeni vasi, najbolj skriti revni koči, prižge jo povsod, kjer biva tvoj zatirani, bedni rod!

Vse daljše so večerne sence, kmalu preprežejo vse globeli in zavijejo tudi ostre grebene v svoj neprodorni plašč. Podvizamo se; kmalu smo v vasi Strmici in čez kake pol ure prispemo v najvišjo beneško vas Matajur v višini 954 m na južnem pobočju istoimenskega beneškega očaka. Matajur, beneški Doberdob! Koliko mladih življenj je ugasnilo na tvojih širokih bregovih, koliko pogumnih, mladih

partizanov je dalo svoje življenje na teh prostranih košenicah za svobodo te zatirane dežele! Vračajoč se iz italijanskega suženjstva v Gonarsu, Viscu, Padovi in drugod ste pohiteli v partizanske brigade in mnoge od vas je strla železna nemška ofenziva v jeseni 1943 prav pod vrhom kralja beneških gorá. Vaša srčna kri je oškropila te zelene trate, a iz nje je vzklik čudoviti cvet svobode, beneška roža mogota, ki raztrosi svoje seme po vsej zaslužnjeni deželi. Vztrajno klije ta cvet in uporno; ne more ga zamoriti niti mrzla slana niti planinski vihar.

Ogledali smo si to gorsko vasico, občudovali lepo pročelje cerkvice in obiskali mlekarsko zadrugo, v kateri podjetni vaščani predelujejo mlečne izdelke. Napotili smo se tudi k vaškemu župniku, beneškemu Slovincu, ki se imenuje s ponosom »najvišji beneški župnik«. Zaveden Slovenec je in vztrajno je ključoval fašističnemu pritisku. Kljub prepovedi je pokopal vse na Matajurju padle partizane in skrbno shranil njihove dokumente. Pokazal nam je te obledele listine in zasledili smo v njih marsikatero znano ime, celo nekaj ožjih rojakov iz Ljubljane in okolice. Nekaj slik je bilo vmes: večinoma fotografije mater in deklet, ki zaman čakajo, da se vrnejo njihovi dragi. Ne bo jih več nazaj, tu v daljni beneški zemlji počivajo, ki so nje svobodo zapečatili s svojo srčno krvjo!

Drugi dan je bil petek, 29. septembra 1944. Vrh Matajurja je bil preko noči pokril prvi sneg in v seniku sredi vasi, kjer smo prenočevali, je bilo pošteno mrzlo. Namenil sem se bil obiskati tisti dan vrh Matajurja, zato sem vstal zgodaj in se tiho splazil mimo tovarišev, ki so mirno sopli, globoko zariti v seno. Nehote sem se spotaknil ob Drejčka, ki je za hip široko odprl oči, pa se takoj nato spet pogreznil v svoje prijetne sanjarije. Ubogi fant, ni slutil, da mu je odmerjen le še mesec dni življenja, da ga bo čez kratkih trideset dni pokosila nemška brzostrelka. A takrat je še mirno sanjal o domu, o svojih dragih, o svojih sončnih Biljah in zeleni Vipavi.

Stopil sem na plano. Streslo me je, kajti ledenomrzol veter je vel z zasneženih krnskih gorá. Ubral sem pot za vasjo, pa jo kmalu zapustil in se vzpenjal kar naravnost navzgor proti vrhu. Zmagati sem namreč moral le kakih 700 metrov višine, kajti Matajur je visok le 1643 m, a kljub temu vlada nad vso Beneško Slovenijo. Številne, komaj vidne stezice, preprezajoče travnata pobočja Matajurja, so mi križale pot; malo je na teh sočnih planinskih pašnikih grmičja in dreves. Tik pod vrhom mi je zažarelo izpod rahlega sneženega nadiha nekaj belih očesc: planike! Utrgal sem jih nekaj za spomin; danes leže tu na moji mizi pred mano ter mi živo posredujejo dogodke, ki jih opisujem in ki se mi zde že tako daleč.

Na vrhu sem! Ledena burja me zajame in prisili, da se umaknem v staro, na pol razpadlo kapelo, ki stoji na vršičku menda že dolga desetletja. Prav preko vrha je potekala stara italijansko-avstrijska meja po plebiscitu leta 1866., ki je dodelil Beneško Slovenijo Italiji. Pred kratkim sem v mali beneški vasici celo govoril s starim očancem, ki je še pomnil tiste plebiscitne dni in je vedel povedati, s kakšnim navdušenjem so takrat ljudje glasovali za mlado, demokratično Italijo, od katere so pričakovali rešitve izpod avstrijskega

robstva. Toda tudi Italija ni opravičila nad beneških Slovencev; kmalu se je začelo nacionalno in socialno zatiranje Slovencev, ki je bilo toliko nevarnejše, ker so bili beneški Slovenci sedaj odrezani od svojega matičnega narodnega telesa. To zatiranje je doseglo višek v dobi fašizma, ki je vzel beneškim Slovencem še zadnje ostanke nacionalnih pravic ter prepovedal uporabo slovenščine tudi v cerkvi. Zato je razumljivo, da si danes žele beneški Slovenci stran od mačehovske Italije, da zahtevajo združitev z ostalimi slovenskimi brati in priključitev k novi, demokratični in napredni Jugoslaviji, ki jim zagotovi njihov nacionalni in socialni obstoj.

Veter je malo ponehal, stopil sem na plano, da se malo razgledam. Na severu padajo Matajurjeva pobočja v zeleni kobariški kot; skozenj vodi bela, asfaltirana cesta in se druží z bistro Nadižo, ki prihiti izpod Stola, se pri Kredu s cesto vred obrne v ostrem loku proti jugu in izgine v sotesko med Mijo (1236 m) in Matajurjem. Tu, ob Nadiži, je doživljal nesrečni pesnik Simon Gregorčič svoje kratke ljubezenske sanje, tu se je sprehajal s svojo prav tako nesrečno Dragomilo, učiteljico in nežnočutno pesnico. Pred kratkim sem naletel v nekem starem Jadranskem koledarju na opis te malo znane zgodbe in globoko se me je dojmila nežna izpoved ljubezni, ki jo je pesnica položila v svojo pesem »Reki«: ta reka je Nadiža, ki skrbno hrani pesnikovo in Dragomilino skrivnost. Le teci mirno dalje, Nadiža, in nikomur ne pravi, kaj so videli tvoji valovi takrat; učarala si nemirnemu pesnikovemu srcu tolikšno hrepenenje po njegovem planinskem rajú, da je shiral v sončni Vipavi od hrepenenja po njem, krijočem toliko njegovih skritih misli, željá in bolečih odpovedi. Teci dalje in pozdravi mi sončni Čedad, pozdravi mi svojo sestro Sočo, ko se srečaš z njo sredi cvetočih furlanskih žitnih polj!

Na vzhodno stran se odpira pogled preko zelenega Kolovrata na Krnsko skupino in še dalje proti Triglavu. Komaj dva mesca je od tega, kar sem stal ob Aljaževem stolpu, na temenu sivega kralja vseh slovenskih planin. Takrat je bilo še poletje, a danes je jesen in tudi ti si si že nadel beli hermelin na svoja kraljevska plečá! Pozdrav tebi in vsemu tvojemu spremstvu, pozdrav zasanjani Trenti, pozdrav dobremu ljudstvu ob Soči; povej, da se še vrnemo, da si še sežemo v roko in pogledamo v dušo in srce!

Na zahodno stran mi zapira razgled kopasta Mija; zato ne vidim zapadne Beneške Slovenije, Tajpane, Viškorše, Platišča in drugih krajev, ki smo jih bili obiskali v avgustu in kjer smo še našli živo slovensko besedo, še vedno tlečo slovensko zavest. Lepo je bilo takrat in še danes mi je toplo pri srcu ob spominu, kako smo daleč, daleč na zapadu, skoraj že ob Tilmentu, naleteli še na slovenske vasi, govorili z ljudmi slovensko in čutili, da smo sinovi istega naroda, trdoživega in odpornega, ki je ohranil svojo samobitnost skozi vse viharje zgodovine, skozi vse navale velikih, mogočnih tujih narodov.

Še južno stran sem objel z dolgim pogledom. To je vzhodna Beneška Slovenija s svojimi ostrimi grebeni, s svojimi temačnimi, globokimi grapami. Glej, na vrhu onega grebena belo vasico: Trčmun je to, domovališče našega Trinka, ki smo ga bili obiskali pred mesci in strmeli nad bistrstjo in živahnostjo njegovega duha. Prav pod

nami, skoraj na dnu grape, je Čepletišče s spomenikom našim fantom, padlim v prvi svetovni vojni. Komu na ljubo, čemu v korist? Pač nenasitnemu imperializmu, ki je že tedaj, pred tremi desetletji, iztezal svoje grabežljive roke nad svetom, nad našo prelepo slovensko zemljo. Bili smo nedavno tega tudi v Čepletišču, brali smo imena teh padlih vojakov in zabeležil sem si jih v beležnico: sama slovenska imena so to — Kocjančič, Petričič, Vogrič, Golež, Krajnič, Kodrič itd., a popačena po tujem pravopisu. Čigava je torej ta zemlja, kdo jo je močil s svojo vročo krvjo? Stara je že pravda za Beneško Slovenijo in tekla bo, dokler ne pade zadnja, odločilna, pravična sodba.

Spet je dihnil mrzli veter. Zavihnil sem ovratnik suknjiča preko ušes in se odpravil navzdol, še vedno zatopljen v svoje misli. Kar se mi noga nenadoma ustavi. Kaj je to? Glej, skrita v zavetju malega holmea, preprosta gomila, v njej zasajen lesen križ. Brez imena, brez okrasja — samo dvoje golih, surovo iztesanih, povprek pribitih deščic. Poleg groba leži obledela, izprana triglavka z veliko, okorno sešito rdečo zvezdo.

Tu si torej našel svoj poslednji dom, neznani partizan? Tu se je končala tvoja kratka življenjska pot, pot stoterih naporov in premagovanj, pot silnega vzgona jasne misli, pot tisočerih odpovedi in bolečin, a vendarle junaška, zmagoslavna pot. Pokosila te je vihra, ki je zdivjala preko pobočij Matajurja in poslednjič si, na pragu smrti, vsrkal v svoj gasnoči pogled vso tožno lepoto dežele, razgrnjene pod teboj. Samoten, zapuščen je tvoj grob, a vendar so pri tebi misli stoterih in tisočerih, ki jim je tvoja žrtev prinesla svobodo. Naj jo prinese tudi tej beneški deželi, ki ji je veljala tvoja poslednja misel, tvoj poslednji žejni pogled!

Težko mi je bilo, ko sem zapustil samotni grob na Matajurju in se poslovil od neznanega padlega tovariša. Bog ve, koliko časa boš še sameval sredi širne trate, bog ve, koliko hrabrih tovarišev se ti bo še pridružilo, koliko jih bo še prelilo na teh bregovih svojo mlado kri za isto veliko stvar, za katero si jo preлил ti? Topla misel na mrtvega tovariša me je grela vso pot navzdol, spremljala me je tudi še naprej skozi vse viharne partizanske dni in mi je tudi danes prav tako ljuba in draga, kakor mi je bila tistega poznojesenskega dne na Matajurju. Misel na neznanega slovenskega junaka, na enega od premnogih, katerih grobovi so posejani vsepovsod po junaški, izmučeni slovenski zemlji.

S težkim srcem sem se poslovil od tebe, daljna Beneška Slovenija. Prehobil sem te bil skoraj vso, prehobil v soncu in dežju, v vetru in burji, prehobil vse tvoje ostre grebene in tvoje globoke grape. Spoznal sem te v različnih podobah: mrko, vase zaprto, pa zopet vriskajočo v prazničnem, prešernem razpoloženju. Spoznal sem te revno, zapuščeno, a videl sem tudi zlato valovanje tvojih žitnih polj in kipeče zorenje tvojih vinogradov. Spoznal sem tvoje ljudstvo kot skrcmno, ponižno, a tudi kot ponosen, samozavesten slovenski rod.

Pozdravljena, Beneška Slovenija, dežela ostrih, posebnih nasprotij. Dežela svetlobe in senc, revščine in bogastva, suženjstva in

svobode. Priljubila si se mi takšna, kakršna si; ozarjajo te nepozabna doživetja, ki jih je tako prepolna tista velika doba. Vem, da učkaš tudi ti svojo svobodo, za katero je padel neznani partizan na Matajurju in z njim sto in sto drugih junakov. Vem, da pride tudi zate čas vstajenja, čas plodnega dela in resnične blaginje; čas ko se bo preko tvojih hribov in dolin svobodno glasila naša pesem, ko bo ob trgatvi praznično in veselo v tvojih vinogradih; čas, ko te ne bo več izkoriščal tujec, ampak boš prosto uživala sadove svojega truda in znoja. Skoraj pride, saj mora priti tisti veliki dan, praznik vsega svobodoljubnega človeštva.

In takrat, naša, slovenska Benečija — na svidenje!

† Inž. Rihard Sever:

Zima pod Kukovo Špico

*Inž. Rihard Sever je padel kot talec
l. 1945 na Turjaku*

Mrzle in popolnoma mirne so zvezde strmele s črnega neba. Šmarni križ je zahajal za Razorom, gostosevci so se meglili nekje nad Špikom. Mojstrana je spala. Nekaj ženic je hitelo v cerkev. Hlad jim je spešil korake, pod nogami je stekleno žvenketala in se drobila ledena skorja, potok je šumel. Tu in tam je zamoklo zazvenel cepin, če je oplazil skalo.

Z Dušanom sva bila že nad Grančiščem, ko je v dolini zasopihal jutranji vlak. Obrisi drevja in grmovja so postajali jasnejši in svetlejši, čudne sive barve so polnile prostor. Temne oblačne, meglene stene so skrivale vzhajajoče sonce nad dolino. Zdajci je zažarela Rjavina v rdečem soju, za trenutek je sneg zableščal, pa je zopet vse utonilo v mračno sivino.

Neverjetno strma pot na Mojstransko planino se je skrivala v mirnem, tihem gozdu, tako tihem, da sva slišala lastno dihanje in čutila, kako so nama bile žile v vratu. Drevje se je razredčilo in s skalnega nosu je oko zastrmel v Vrata. Star koloriran jeklorez, mi je šinilo v misli. Sive temne in svetle stene, mrtve, brez življenja. Ponekod pobarvane z lahko zračno modro barvo, drugod z zeleno. In zopet je sončni žarek poljubil rjave sklade, zopet je zablestel triglavski ledenik. Megle nad Mežakljo so bile zdaj prosojne, zdaj barvite; prelivale so se v vseh odtenkih, včasih so se pordečile in

Kukova Špica s Slemenca

Fot. Maks Dimnik

dajale upanja na lepo vreme. Trdovratno so čepele na vrhovih in le zdaj pa zdaj je uspelo luči, predreti skozi njihove sklenjene vrste, obarvati vrhove in oživiti sivo sliko, ki jo je gledalo oko, dokler ni nerodna stopinja ali strma stopnica obrnila pozornosti na pot.

Bele snežne lise so se kazale in dušile korake. Po njih so bili sledovi zajcev, psa, lovca, koze, ptičev, kdo ve kaj vse bi v njih še našlo oko. Rastle so lise in vedno globlje so se okovanke vdirale. Okoli ušes je hladno in vlažno velo. Pod planino je bila že krepka zima, veter se je igral z meglo in smreke so se igrale skrivalnice.

Lovčeva sled je izginila pri stanu. Rinila sva po čisti beli ploskvi navzgor med temnimi smrekami in živimi macesni, med zelenimi borovci in golimi bukvami, po širokem jarku, med raztresenimi skalami in polomljenimi vejami, med dračjem in ovenelim listjem. Vedno huje je brilo okoli ušes. Preoblekla sva se in z očmi iskala greben, ki je moral biti nekje v sivini pred nama. Pošastno se je

iz nje izluščil star hrast, a že je izginil v megleni krpi, ki jo je pripodil veter, prosojno se je zasvetilo na pobočju in pospešilo korake.

Navzgor in vedno navzgor. Rdečkasto je bil pobarvan sneg — macesen je otesal iglice. Mehko se je vdiral, pa zopet zaškrtalo pod smreko, kjer so bile kapljice na snegu ustvarile luknjičasto površino vdolbin. Megla je motila razvednost. Z vetrom se je premeta-vala čez grebene in se valjala po kotanjah, belo ivje je sedelo po vejicah in iglicah borovcev in se mrzlo usipalo na naju.

Stopinje so se vdirale, ruševje je lovilo korake in cepin kar ni mogel najti dna. Toplega sonca sem si zaželel, pa se mi je veter zasmejal okrog ušes in še bolj zgostil sive tančice, da je korak le negotovo tipal navkreber med kotanjami in vrtačami, med jarki in rebrmi. Zdajci se je pokazala triangulacijska piramida, na pol podrta, žalostno nagnjena, bela in siva, polna zimskih cvetov in ostrih belih trnov.

Iskala sva nadaljnjo smer. Nato sva se zopet vzpenjala med ruševjem po tihem mehkiem snegu, skozi globeli, čez rebri, navzgor, navzdol in zopet navkreber. Vedno v sivini megle, vedno v vlažnem mrazu. Roke so premrle držale cepin, rokavice so osteklenele. Brez-upna prosojnost nad glavo, pogled se lovi brez smeri, brez dna in išče temnih lis v tej oblačni teži, da bi našel pot navzgor. Žleb, spihan greben, ruševje, zopet vrh. Nič okoli njega, vse je sivo, mrtvo, nemirno valujoče. Navzdol do škrbine in zopet navzgor v prhkem globokem snegu med ruševjem, po grebenu — na vrhu sva. Plavava v megli, ne, stojiva v njej, na koščku spihanega, zledenelega snega, ki ga oko medlo zaznava.

Okoli naju nič, samo neko sonorno bučanje. Poiščeva si zavetja nekaj korakov niže in sva zadovoljna, da sva na cilju. Misliva.

Zdajci naju je zmotila s krepkimi sencami in živimi barvami skalna stena, ki se je zasvetila skozi sivino. Zapel je veter, zapelo je srce od navdušenja nad lepoto, ki se je kot privid kazala v meglenih tančicah. Zapelo je okoli ušes in utihnilo — megle so padle in le posamezne krpe so še plavale po bleščeči jasnini.

Še nekoliko više je bil najin vrh, snežnobel, bleščeč proti soncu, z modrimi dolgimi sencami, spominjajoč na slikovite filme bele opojnosti. Pred nama pa je stala Kukova Špica ponosna, visoka, odeta v luč in beli hermelin iz bleščečih se kristalov. Njeni skladi so se grmadili, njeni drznirazi so se vzpenjali in lovili poglede. Vrh nad Mužiči ji je oprodoval. Velika Ruševa glava ji je stala ob strani. Nedostopna nama je bila, saj je preko Škrbine v Mužičih počasi, kot padajoča voda pod časovno lupo, lil v brezdanjo globino Belega potoka ogromen slap megle gladke površine, prelivajoče se v čudovitih barvnih in svetlobnih odtenkih. Nenasitno je bilo žrelo Belega potoka, ki se je le zdaj pa zdaj v nejasnih obrisih pokazal skozi razburkano dno, kakor pogreznjeno mrtvo mesto ribiču ob neznanih svetih dneh.

Tudi čez Slemen na Vrtaški vrh je burja gnala in valila velikanske gladke gmote. Stopila sva na rob proti Vratom. Glorija naju je pozdravila. Pogled se je izgubljal na neskončno valoviti in potu-

joči površini. Tam nad Mežakljo nekje sva se zavzela nad veličastnim slapom, ki je bobneče padal čez obronke, se vzpenjaje besnel ob nasprotni breg, se valovil, vrtinčil in zvijal v svitkih in svedrih. Nikjer tal, nikjer miru — ali pač? Glej na vzhodu se je bela Kepa spogledovala s soncem. Tudi ob njo so butali valovi neskončnega meglenega morja, vendar njihovo bučanje ni segalo do naju, nisva dojela njihovega nemira in življenja. Tam proti vzhodu je še nekaj vrhov kipelo proti nebu, prepreženemu z rahlimi tenčičastimi progami. Morda Stol, morda Storžič? Dalje pa sama neskončna meglena ravan, prelivajoča se v rjavih, rdečih in sivih odtenkih in barvah.

Oko se je odpočilo na mirnem čoku Rjavine, nato pa se je zaprlo pred bleščečim sijajem Triglava. Nad ledenikom je sijalo drugo sonce, nad Plemenicami je gorel ogenj, ki je slepil oči. Od Luknje se je sem valilo nepregledno srebrno morje. Razor mu je bil nepremagljivi jez in ga usmerjal mimo Škrnatarice v tisti slap, ki je zakrival Mužiče in naju ločil od Kukove Špice. Dušan si ni mogel kaj, da jih ne bi šel gledat, pa se je kmalu vrnil. Jaz pa sem še dalje strmел v Martuljkovo skupino, pogled se mi je izgubljal v daljavo in iskal kralja Visokih Tur. Tam na obzorju so še stali ti gospodovalni velikaši in pričakovali navala, ki jih končno pokrije.

Za enkrat pa je meglā še poskušala napolniti Beli potok, veter se je še zaganjal v stene in prepade, še trgal prosojne in prozorne krpe iz tega gladkega, nemirnega površja, še donel v ušesih globoki bas fantastične simfonije, pesmi planin in sonca, ki jo je spremljal šumni orkester vetrov in vetričev, meglenih slapov in valov.

Nazaj sva morala, s sončnega nemirnega grebeņa v belo, sivo, vlažno globino. Zginila sva v njej in zopet sva tipala po kontah in vrtačah, med skalami in ruševjem. Strmela sva v mrtvo tančico, ki je skrivala sonce, zaman sva se ozirala, zaman sva upala, da pljuske velikanski val čez robove in nekam daleč odplakne meglo. Pršeti je že začelo, ko sva se približala Vrtaški planini.

Krepko sva pohitela, kmalu sva pozdravila Mojstrano in zelene trate, ki jo obdajajo. Zelene so se vsaj meni zdele po dolгих urah v megleni belini.

Dr. inž. France Avčin:

Iz Centralnih Alp

Lansko leto sem od aprila do oktobra kot član jugoslovanske trgovinske delegacije živel v klasični deželi alpinizma, v Švici. Seveda sem ves svoj prosti čas, prav vsako soboto in nedeljo porabil za obiske tamkajšnjih gorskih velikanov. Saj se ta in taka prilika v mojem življenju menda ne povrne več.

Imel sem takrat za to tudi vse pogoje. S svojo uradno železniško vozovnico »abonnement générale« sem za 104 švicarske franke na mesec lahko v drugem razredu prosto križaril po lepih elektrificiranih progah Švice. Tako me je bivanje v gorah veljalo celo manj kot po dragih hotelih in restavracijah v dolini, vsekakor pa manj,

kakor bi me, če bi se po zgledu drugih hodil zabavat v Lausanno ali Ženevo.

Za seboj sem imel sijajno vajo v vztrajnosti, v prenašanju telesnih naporov in v skromnosti glede prehrane: v partizanščini sem se bil naučil prezirati kilometre in oprtnike, želodec se je bil navadil življenja ob neredni, nezadostni in neprimerni hrani. Zdrav in močan sem bil, da nikoli tega. Tako sem prav lahko zdržal dolge vožnje brez spanja, nagle in težavne pristope, ponočno hojo in bivake in včasih tudi 30 in več ur trajajoče ture v velikih višinah.

Kolikor se je dalo, sem se izogibal vrhov, na katerih smo Slovenci že bili. Ni mi šlo za osebne uspehe v tistih časih, ko je bil vsak tujec v kritični in zavetni Švici pod strogim nadzorstvom nezaupnih oči. Za ugled našega naroda v alpskih krogih mi je bilo. Danes lahko mirno rečem, da sem si pridobil kot član bernske sekcije izbirčnega Švicarskega alpskega kluba in kot inozemec pač vse priznanje. Tako danes tam vedo, da so nekje neki Slovenci, da tudi »barbarski Balkanci« razumejo nekaj o gorah in o fotografiji in da se utegneš od njih celo česa naučiti. Ta uspeh mi je bil v večje zadovoljstvo kot vse ledene stene in skalni grebeni, moji domovini pa v večjo propagando kot marsikak nespreten in neprimeren članek v tamkajšnjih časopisih in časnikih. Ni ga zlepa naroda, ki bi bil bolj občutljiv za kvaliteto, kot je švicarski. Saj od nje živi.

Še nekaj se mi je odprlo v tistih presrečnih dnevih. Spoznal sem, da šola naših gorá, zlasti zimska šola, zadostuje za vse vzpone v Centralnih Alpah; tako trda in temeljita je preizkušnja, ki jo prestaja plezalec v naših krušljivih in dolgih apnenčastih stenah. Le malo se je treba še privaditi na led in njegove posebnosti ter spoznati večje objektivne nevarnosti teh gorá: hitre in silovite vremenske preobrate, zahrbtno meglo in še zahrbtnejše razpoke v ledu, silni veter in nizke temperature. Naučiti se je treba uporabe orientacijskih pripomočkov in posebne, razmeram prilagojene opreme.

Nisem alpinska korifeja in mi tudi ni do tega. Sem bolj pristaš estetske kot prometeične linije v alpinizmu. Stvari se lotim udarniško, kadar je to potrebno, vendar nikoli zgolj zaradi športnih momentov. Mirno pa lahko rečem: Če bi bil imel v Švici primernega tovariša iz vrst naših slovenskih plezalcev, ne bi ga bilo zlepa vzpona, ki ga ne bi bil tvegaj, če odštejemo ture, kjer gospoduje naključje in kjer človeška moč in spretnost bore malo pomenita, kot n. pr. v severni steni Eigerja ali Matterhorna.

Tako pa sem se hočeš nočeš moral često sam klatiti kljub nevarnim razpokam v ledu, ki samohodca prej ali slej gotovo pogubijo. Ali pa sem se moral vsiljivo priključevati naključnim družbam, ki so me gledale nezaupno in odklanjale odgovornost, če so me jemale s seboj, ki pa sem jih na koncu moral često sam vlačiti s seboj, tako da so mi bile bolj v breme in nevarnost kot v pomoč. Šele ko sem si z nekaterimi uspelimi podvigi priboril izpričevalo zrelosti in so me tovariši iz bernske sekcije Švicarskega alpskega kluba sprejeli medse kot enakega, je postalo v tem pogledu bolje.

Tako so nastali ti moji vzponi na 17 vrhov v Centralnih Alpah, med njimi na deset štiritisočakov, ki jih nameravam opisati v vrsti člankov. Sledeči »Grivola in Gran Paradis« je sicer izven okvira švicarsko-francoskih tur, a zaradi kronološkega reda naj pride prvi na vrsto.

I.

Gran Paradis in Grivola

Mislite si, da ste leto in pol medleli za bodečo žico, nenadoma pa v električnem vlaku drsite skozi pravljlično dolino Aoste najvišjim goram Evrope v naročje. To je nedvomno lepo. Mislite si pa potem še, da si morate naložiti 30 kilogramov težak oprtnik, da že poldrugo leto niste napravili poštenega koraka in da morate s to težo 25 km peš po prašni cesti v vročem poletnem soncu, nato pa še 1500 m vkreber do koč. To pa že ni več tako lepo.

Pa je le bilo lepo, vprav čudovito je bilo tisto naše romanje od Villeneuve (poitalijančeno Villanuova), malo za Aosto, skozi dolino Val Savaranche (Val Savara) od Ponta in od ondod do Rifugia Vittorio Emanuele pod Gran Paradisom.

Prav za prav smo bili trije. Stari tovariš Dušan in inženir La Barbera, Sicilijanec in hud katolik, sicer pa kar imeniten dečko. Dušan mu je bil obljubil Paradis, čeprav je bil La Barbera kot planinec šele v povojih. Paradis se tako vabljivo vidi povsod iznad torinskih streh!

Nismo se še dobro dvignili nad Villeneuve, že se je pokazal poglavar vseh Alp: visoko nad dolino so se bleščali ledeni dvori Mont Blanca. Po sočnih travnikih je prišla mimo še mlada kmetica z grabljami na rami in kar tako mimogrede zapela svojstveno melodijo piemontske pesmice. Sozvočje pesmi in gorá je bilo tako močno, da sem za nekaj časa kar obsedel ob poti in se zamaknil v srebrna snežišča tam nad Courmayeurjem. Sanje ob belem dnevu! Če bi vam jih mogel pričarati! Ali vsaj sliko pokazati.

Brez konca se je vlekla pot do prijazne vasice Val Savaranche. Tam smo si pa privoščili. Imel sem dvojno jedilno karto, zajedel bi bil pa prav lahko trojno. Na srečo se je bil ravno zopet »ponesrečil« neki vol ali kaj, pa smo kljub strogi prepovedi klanja dobili celó mesno hrano. Voli in ovce so bili tiste čase za čuda nerodni, kot so nam z nasmeškom pripovedovali domačini. Kar drug za drugim so padali v prepade, si lomili noge ali drugače iskali poti v kotel. Vas je bila polna letoviščarjev, večinoma Torinčanov in Milanezov. Tu namreč ni bilo leteče smrti angleških bombnikov in prijetna obednica je šumela od same gospode, kar pa nas seveda ni niti najmanj motilo, da ne bi jedli na veliko. Bilo je pa res potrebno, vsi trije smo bili sestradani in nenavajeni, napor je zahteval povišanega dotoka kalorij.

Ko smo odhajali, se je že mračilo. Alpin na straži nas je pustil v miru. Mene je to posebno veselilo. Nič rad nisem videl, če je koga preveč zanimal moj potni list. Lahko bi bil namreč opazil,

da je iz njega izginil žig »valeur soltando per le località indicate«.* Sicer smo se bili pa s komandantom alpinov, poročnikom Chabodom, medtem že seznanili. Imeniten dečko je to, Francoz po duhu in imenu, kot menda sploh vsi na Piemontski strani pod Mont Blancem. Povrhu pa še v onih krajih najbolj znan plezalec in eden največjih mojstrov na ledu. Ni bilo napačno »vojskovanje« takega alpina. Vsak drugi dan na drug vrhunec, malo komedije s strojnicami, ki jih je lepo prenašala mula, vmes pa občudovani gospodin med lepimi letoviščarkami!

Dolina se je vse bolj in bolj pogrezala v somrak, ko smo odhajali. Sence so se bile zalezle v globoke jarke in le po divje nazobčanih vrhuncih so se šele lovile lise rdeče svetlobe. Korakali smo tiho, zamišljeno. Vsak je po svoje stopal v breg, z mislimi bog ve kje daleč. Neopazno je mesečina zamenjala podnevno luč. Dolina se je vzpenjala bolj in bolj, po dnu doline je divje šumel razpenjeni ledeniški potok. Iz smrečja je opojno dehtelo po smoli in vse se mi je videlo na las tako, kot takrat, ko smo še hodili skozi Vrata na Triglav. Pa le ni bilo povsem tako. Na vsem svetu je samo en Triglav.

Proti Pontu se je dolina plegla in razširila. Z leve in desne so vanjo šumeli nevidni slapovi. Strupeno mrzel ponočnik je pihal z ledeniškega okrešlja, da me je kar treslo. V nekakšnem hotelčku so še bedeli. Surovo so zgrajene vse tiste vasice; zidovi so iz ne-rezanega kamenja, strehe iz škrljastih plošč, polnih sljude; nekaj rdečkast lišaj se je naselil nanje, da so podnevi sila slikovite. Napil sem se mleka, kar se je dalo. Dušan je dolgih nog hitel naprej, da poišče odcep steze proti Rifugiu. S Sicilijancem pa sva se nekaj obotavljala in zato smo se seveda izgubili, sam ne vem kako. Kakšno uro smo v temi iskali poti in drug drugega, vse klicanje ni nič pomagalo. Velikanski ledeniški slap, ki pada med nežnimi macesnovimi gozdovi v globino, je prevpil vsak glas. Končno pa smo se le sešli že precej visoko nad dolino.

Hodil sem težko. Sonce me je bilo zdelalo dodobra in bil sem nenavajen. Dasi sem hodil brez srajce, me je od same slabosti venomer oblivaj mrzel pot. Preveč sem bil truden, da bi se še oblačil, brezvoljno sem tiščal po brezkončnih serpentinah v breg. Tovariša sta mi ušla naprej, jaz pa sem postajal vsakih par korakov bolj izmučen. Že sem bil povsem obupal nad kočo, ko so se končno le posvetila okenca v migljajočem odsevu ledeniškega jezera. Levo na robu pa se je s svojo aluminijasto, ploskasto obliko na zvezdnatem nebu črno odražal novi rifugio, ki je na las podoben hangarju za letala.

Koča je bila stara, nerodno zgrajena in prav po romansko umazana. Skrivala je pa razne, upoštevanja vredne dobrate, med njimi krasno vino, ki je izmučenemu srcu takoj dalo novega zagona in mi poživilo tek. Stara oskrbnica je bila kaj prijetna ženica. Najbolj čudno se mi je zdelo, da govori tam vsak navadni človek tako lepo

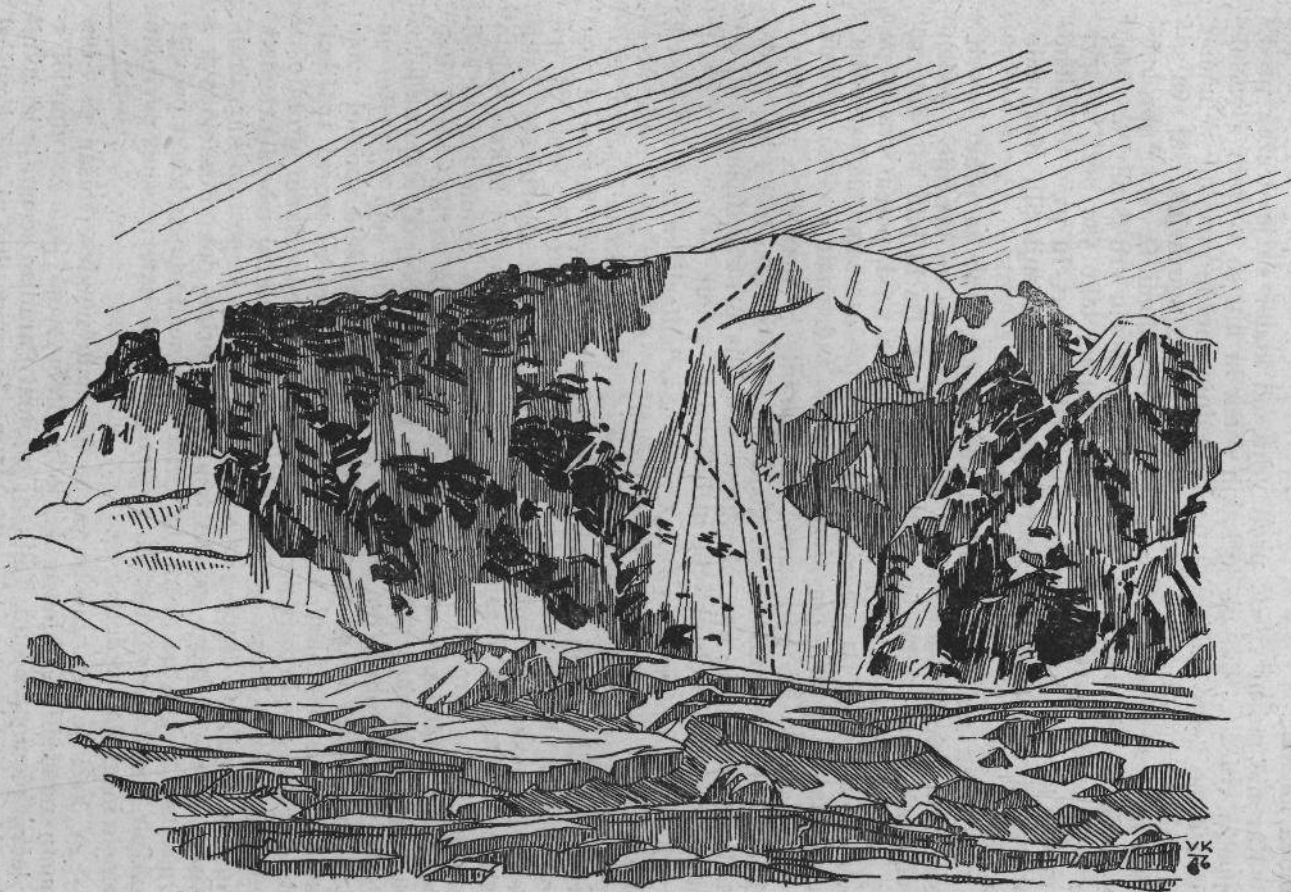
* Veljavno samo za navedene kraje.

francoščino. Sploh sva z Dušanom dokaj dobro vozila. Z najino francoščino sva imela povsod takoj protekcijo. Lahov namreč tudi v teh mejnih, že bolj savojskih kot piemontskih gorah ne marajo bog ve kako. Že vedo, zakaj! Zdi se mi, da si jih nikjer ne žele posebno. »Italija se neha prècej severno od Rima,« nam je v angleščini in nemščini na široko in kar brez ovinkov razlagal neki mornariški kapetan. V pisani družčini smo preskakovali iz jezika v jezik. Dušan, jaz in kapetan, ki je bil videl že ves svet in je imel temu primerno odprte oči, smo združevali ves Babilon, da se je razumel. Poliglottstvo barbarskih Balkancev je zopet enkrat vzbujalo začudenje. Če pa sva si z Dušanom hotela kaj zaupno povedati, sva se poslužila kar naše ljube domače »barbarščine«. Te pa ni nihče razumel. Vendar smo se hitro naveličali in kmalu sem na pogradu zaspal kot ubit, kljub vlažnim odejam, v katerih je bilo več teže kot toplote.

Zjutraj smo bili pozni. Nad ledenišskimi grobljami pod kočo je košati Ciarforon (3640 m) že sončil svojo ledeno kapo, desno od njega pa je, povezana z ozkim stolpičastim grebenom, nad razpokanimi ledeniki samevala šilasta Becca di Monciair (3541 m); dve mogočni in drzni prikazni. Preko gobaste, ledene vrhne kalote Ciarforona si je bil neki alpski oficir »utrl« pot na vrh čez kakšnih 50 metrov visok, navpičen skok. Tri dni je menda zabijal kline v led in hodil vmes spat v kočo, dokler ni napravil lestvice iz samih klinov do vrha. Bog živi pošteno rokodelstvo!

Po najnavadnejši smeri smo jo za uvod ubrali proti vrhu Paradisa. Najprej dolgo in utrudljivo po ostankih morene ter v vse smeri štrlečih in ležečih škrljastih ploščah. Ko smo se pretolkli skozi to zmešnjavo, je postalo bolje. Hodili smo udobno po malo nagnjeni skalni ploščadi, na levi pa nas je že spremljal črnoprogasti ledeniški jezik. Pozni smo bili, pa se nam vendar ni nič kaj mudilo. Naš sici-lijanski tovariš se je povrh komaj še vlekel. Napor prejšnjega dne in redki višinski zrak sta mu skuhalo čedno gorsko bolezen. Čez naslednjo, z morenami pokrito stopnjo se je komaj še privlekel, nato pa je bil na koncu svojih sil. Kar obležal nama je, »morto di crepo«. Kdor je kdaj poskusil morsko bolezen, ve, kako obupne so take slabosti. Kaj sva hotela? Vreme je bilo sijajno in zanesljivo, ničesar se ni bilo bati. Dala sva mu nekaj obleke, da se je lahko zleknil na toplo sonce; ko nama je še obljubil, da se ne gane z mesta — 20 m vstran je bil navpičen skok kakih 400 metrov ali še več — sva sama odšla proti vrhu. Kmalu sva bila na ledeniku. Zanesla sva se na sledove neke skupine pred nama, malo sva skakala čez prikrita špranje pod snegom, se v loku izogibala velikemu ledeniškemu odlomu, prekoračila snežen grebenček in brez truda prišla na široko sedlo.

Nad njim stražarita dva raztreskana stolpa. Mimo hidrografa sva zlezla do njih in ni nama bilo žal. V silni globini pod nama se je mrežil v samih razpokah ledenik di Monciair. 3640 metrov visoki Ciarforon je že kar ponižno ždel med svojimi ledenimi izrastki. Gobasta vrhna kalota mu je dajala svojstven izraz; začuda je sličil velikanski sovji glavi. Fantastični kumuli so puhteli iz kotlin,

Gran Paradis

Risal Vlasto Kopač

daleč zadaj se je belil v soncu moj davni sen — ledene gore Dauphinéje. Zavidal sem Dušana, ki mi je kar po vrsti znal naštevati njihova imena.

Kar nič me ni vleklo proti vrhu, od koder se je družba pred nama že vračala. Bilo jih je kakih osem in bili so zvezani z vrvmi v eno samo dolgo kačo. Pot preko zadnje snežne strmine so nama bili dodobra zgazili, proti čemur seveda nisva ugovarjala, saj sva se vlekla navzgor le bolj z voljo kot s telesnimi silami. Še lahka obrobna poč in že sva telovadila po škriljastem stolpovju vrh Gran Paradisa. Na neki ledeni škrbinici ti kar sapo vzame, tako vse beži in drvi v modro globino nad ledenik della Tribolazione. In prav to ledeno norost sva si bila morala izbrati za svoj naslednji cilj! Kar malo kesal sem se.

Na vrhu sva bila, pa nisva vedela, kje prav za prav je vrh. Cela vrsta zelo zračnih stolpov ga tvori, vse pa se končuje v leden grebenček, ki se nadaljuje proti Punta Nord. Da bi bila bolj gotova, sva oblezla vse tisto stolpovje z grebenčkom vred, potem sva se pa imenitno utaborila na sončnih in zavetnih ploščah zapadnega pobočja. Privoščila sva si malo pojedino in blaženo zadremala v višini 4060 m.

Navzdol je šlo kar samo. Ves Paradis je namreč s te strani lahkota, en sam smuški svet. Po dobri sledi ni bilo treba kaj prida paziti na špranje in kar mimogrede sva bila pri »Sicilijancu«, ki je bil pa medtem kljub obljubi in bolezni — zginil.

Ker nisva povsem verjela v njegove orientacijske zmožnosti, sva ga šla iskat; Dušan desno proti ledeniku, jaz levo proti robu sten. Spotoma sem si dal opraviti z barvnim filmom, kajti časa in lepe prilike je bilo dovolj in tako mi je izginil še Dušan. Zamenjal sem pod stenami ležeče jezerce z onim pred kočo, pozabil šteti do tri in zavil navzdol v stene že z druge, namesto s tretje terase. Tako sem se brž znašel v zamotanih skokih. Nazaj me ni mikalo, malo iz trme, malo zaradi utrujenosti, in tako sem se vedno bolj in bolj zapletal v čudno plezarijo po mokrih žlebovih in varljivi travi. Vse pa se je končavalo v prevesah, ki so me vedno bolj odrivale na levo. Dolgo sem se plazil po drnastih gredah; končno sem le prišel na dostojnejši svet in po njem v dolino, kjer sem šele spoznal svojo neumnost v vsej njeni veličini. Za kazen sem se moral spotikati debelo uro po križem kražem nametanem ledeniškem groblju, v žehteči vročini, ki mi je niti obilo zaužita voda ni mogla pregnati. Ko sem pogledal desno gor na svojo pot, me je postalo kar strah. Nisem razumel, kako naj se tam sploh pride dol. Pozneje sva z Dušanom še bolj na desni ugotovila povsem dostojen izhod po više ležečih gredinah pod rdečim stolpovjem, nad katerim smo prvi dan čepeli in gledali v dolino.

V koči je bilo zavoljo mene že malo nemira. Dušan je iskal mene namesto Sicilijanca, ki je medtem svojo jezo že utapljal v rdečem piemontenčanu. Tolikanj zaželeni Paradiso se mu je izmaknil izpred nosa, kaj se ne bi jezil! Čas mu še enega dne ni več dopuščal in slabe volje se je poslovil. Z Dušanom sva pa krepko zalila prvi skupni štititisočak in sklenila, da ne bo zadnji. Da bi le ne bil!

Že ponoči so se mi v obliki silovitih krčev pokazale posledice preobile ledene pijače in zjutraj sem bil neporaben za kakršen koli podvig. Zbogom vzhodna stena Paradisa, je že govoril Dušan. Bil pa je zopet čudovit dan in kljub mojemu ugovoru in pridigi o nevarnostih samotne hoje po zahrbtnih ledenikih jo je sam ubral proti Becca di Monciair. V prostem času, ko nisem bil zaposlen z neznansko nujnimi trebušnimi zadevami in zahtevami, sem z nemirom sledil črni piki po ledenikih, dokler končno ni dosegla grebena. Od tam naprej me ni več skrbelo, ker v skalah smo mi doma, da je kaj; le takle s snegom na tenko pokrit ledenik je ves vražji, presneto nebolgljeni smo včasih na njem.

Ves božji dan sem preklepetal z ženskami v koči. Ljubezniva stara francoska oskrbnica mi je pravila, kako je pred leti fašistični oficir na cedilu pustil njenega moža, gorskega vodnika, ki se je bil že blizu vrha udrl v ledeniško razpoko. Revez je ponoči zmrznil, dasi sicer ni bil kdo ve kaj poškodovan in bi bilo bolje pomagati mu ven z vrvjo, kot pa letati po rešilno odpravo.

S sicer prijazno in pametno Torinčanko in njeno brhko, a močno gillovsko hčerko sem se na moč prepiral o fašizmu in njegovih metodah. V tem in v drugih pogovorih vseprek po Italiji sem se dodobra prepričal o pravilnosti svojega starega mnenja, da je ves laški meščanski element enak. Izjeme so le silno redke in še to so le ljudje, ki so videli druge čase ali kaj sveta. Domalega vsi so megalomani, imperialisti, ki jim je zasedba vsega Balkana in njega priključitev k Italiji naravna in samo po sebi umevna. Povsod ogorčenje nad našim »banditstvom«, zraven pa naravnost paničen strah pred vsem, kar je slovanskega.

Ko sem proti večeru videl prihajati Dušana, sem jo na vso jezo mahnil na travnate blazinice za kočo gledat cvetje in stikat po novem Rifugiu. Je to zopet neka tipično laška »bellissima montatura«, na zunaj neestetično, kljub nedograjenosti že od vetra ogoljeno, znotraj pa še prazno aluminijevo čudo. Zopet sva obilo večerjalo, jaz brez posebnih ozirov na svoje stanje; potem pa sva legla z upanjem na boljšo srečo jutri.

In res nama sreča ni bila nenaklonjena. Ko sva zarana težko obložena s plezalsko opremo koračila po ledeniku di Monciaire proti sedlu del G. Paradisa, sem zopet čutil moč v žilah, le malo omotičen sem še bil. Vreme pa se je nekam kazilo. Meglene cunje so polegale po kotanjah za vrhovi in volhek veter je vel proti dolini. Na sedlu mu je moč še narasla in vlažna megla naju je zagrnila. Morala sva s karto in kompasom ugotavljati smer proti Col de l'abeille (Colle dell'ape). Vendar je veter kmalu zopet počistil nebo tako, da sva brez skrbi za smer prikorakala po vrhnjem kotlu ledenika di Noaschetta do obrobne poči pod majhnim sedlom.

V koči so naju bili strašili s to počjo, pa sva jo kaj hitro odpravila. Vse naprej je bila pol pleza, pol hoja po zelo krušljivem, a ne prestrmem žlebu. V slabi urici sva že dosegla goli led na škrbinastem sedelcu. Hitela sva si natikati posebej naostrene dereze in radovedna ugibala, kako nama pojde po veliki strmini. Čakala

naju je namreč najina prva velika preskušnja po ledu: vzhodna stena Gran Paradisa, ki sva jo bila s strahom in občudovanjem gledala z vrha in ki naju je pritegovala kot velikanski magnet. Tisto malo šole, kar sva je imela, se nama je dobro obneslo in brž sva jo ubrala preko ledenika k vznožju stene. Spotoma sem imel zopet prilike za priljubljeno mi zabavo na ledenikih, da namreč med skokom čez razpoke za hipec pogledam v mrzlo, smaragdnazeleno globino.

Ko opazuješ steno, se ti zdi, kot da jo je kdo izgladil z velikimi navpičnimi potezami zidarskega strgala. Njen spodnji rob se končuje v poševnem pasu rdečega skalovja, desni kraj pa tvori ogromen, kakih petdeset metrov visok leden odlom, ki s svojimi balkoni, seraki (seracz = ledeni stolpiči) in svečami preteče visi nad spodnjim delom dostopa k steni. Vse pa pada v režečo obrobno poč. To nevarnost moraš vzeti v kup. Ker je sonce z žehtečo pripeko sililo skozi megle, se nisva dolgo ukvarjala s kosilom. Kako bi v miru jedel, če te čaka taka naloga in če ti toliko ledu visi nad glavo? Čez poč je šlo kar dobro: našla sva mesto, kjer jo je bil leden plazič deloma zasul, in lahko sva dosegla skale.

Te pa so bile pokrite s prst debelim požledom. Tako sva se morala le previdno motati skoznje, da sva prišla do golega ledu. Bil je pač najslabše kakovosti. Tisto leto ni bilo v Alpah skoraj nikakih poletnih padavin, ledeniki so se močno umaknili v breg in velike površine so tako skopnele, da so ostale samo nemarne morene blatnega grušča. Zato pa je bil preostali strmi led trd kot kost, večinoma črnkast in z vodo tako prepojen, da si tudi s cepinom le stežka kaj opravil. Stopinje sva sekala le stežka, kajti pod udarci sekirice je odnašalo cele plasti.

Skušala sva na navadne načine navzgor, pa nama je kaj kmalu začela trda presti; ubrati sva morala novo taktiko: najprej se je vzpel eden z derezami za celo dolžino vrvi navzgor, zabil klin v led, se zavaroval na njem in v malih stopinjah; potem je tovariš z vrvjo hitro prišel do njega; po malem počitku je napredoval on z vso previdnostjo za celo dolžino vrvi do novega klina. Vsako drugo varovanje brez klina bi bilo nevarno in neresno. Menjava v vodstvu pa tudi jako pospeši brzino in prihrani moči.

Čim više sva bila, tem bolj se je pela ledena površina. Bila sva že mimo odloma, ko je prišlo najhujše. Led je postal za stopnje zanič, strmina pa taka, da sva jo komaj še zmagovala z derezami. Členki so od napora v gležnjih pekli, mišice so se tresle od utrujenosti, klini niso hoteli več v led. Tako sva se brezmočno lovila za male premrzle kamenčke. Da je bila zabava popolnejša, se je Dušanu izmuznil spodnji del njegovega razstavljivega cepina in se lepo odpeljal po ledu proti meni. Moram si priznati: le s srečnim udarcem svojega cepina sem ga v letu prestregel in tako po ključju rešil situacijo. Brez cepina ti v taki steni lahko salamensko slaba prede.

Sklenila sva prečkati na desno proti vrhu ledenega odloma; v njegovem stiku s sfeno sva upala najti boljše razmere. S skrajnim

naporom členkov nama je to končno uspelo, zlasti ko sva namesto klinov začela rabiti male prijeme za prste. Kar zadovoljen sem bil, ko sem se do pasu vdrl v sneg manjše špranje.

Tu sva se prvič lahko nekoliko odpočila. Nato sva ves čas po malem prečila. Šlo je vedno laže, ker je vrh ledu že ležala tenka plast primrzlega snega, pa zopet vedno teže, ker sva bila do kraja izčrpana. Počivajoč vsakih par korakov sva se komaj še privlekla do grebena.

Megla si je medtem dovoljevala čudovito igro. Odpirala nama je okenca sedaj tu, sedaj tam, vedno pa tako, da se je najino podjetje zdelo še bolj divje, še bolj tvegano, ko sva se lovila po grebenu proti vrhu. Nekaj sto metrov visoka, nemarno strma ledena stena je bila po šestih urah trdega dela pod nama.

Vrh sva zapustila šele okrog sedmih zvečer. Pot sva poznala in nenavezana sva se brezskrbno dričala po strminah. Bil je čudovit večer. Sem od Grivole, ki je s koničastim vrhom rezala megle, se je gnala nevihta in oblaki so žareli v vseh mogočih pastelnih barvah. Na lepem se je usulo še malo sodre, pihalo je, da te je zanašalo, luči pa so bile takšne, da jih je moj barvni film komaj sproti lovil. Sonce je bilo že blizu zatona in je metalo po zelenkastem ledu sence oblakov v vijoličastih, kobaldnih in zelenih valovih; skalovje pa je žarelo kot zlato, dokler ni krvavordeče zagorelo in končno zbledelo v nežno rožnate odsevu.

Ko sem zamaknjen v barve neba brezskrbno koračil po ledeniku, mi je zdajci zmanjkalo tal. Špranja! Nagonsko sem se vrgel naprej in z lehtmi še srečno obvisel na spodnjem robu. Niti ganiti si nisem upal, da se ne bi preselil za nekaj nadstropij niže. Sam bi si bil najbrž presneto malo pomagal. Šele ko je Dušan na moj krik zapazil, da sem na vsem lepem zginil, je prišla rešitev v obliki močnega potega s cepinom. Le malo sem bil krenil s poti, pa bi bil skoraj šel za oskrbničinim možem. Odslej sva bolj pazila in jaz sem bil kar vesel, sicer ne kdo ve kaj prijetne, a varne morene. Pa sem že tolikokrat sklenil, da po ledenikih ne bom več hodil nenavezan!

Že v mraku sva prištorkljala v kočo. Prvo najino »ledeno« smo v prijetni družbi proslavili, kot se spodobi, saj je bil najin spored v Paradisu končan in drugi dan naj bi veljal počitku in selitvi v kraljestvo Grivole.

Zjutraj sva zaslužno poležala in zlezla izpod odej šele, ko nama je sonce posijalo v obraz. Jutranja kopel v ledenem jezercu, modro nebo in pa zavest, da je najina velika skrb, ledena stena, že za nama, kako ne bi bila dobre volje! Oskrbnici sva nacepila drv, poklepetala še malo, potem pa hajd v dolino. Kosilo sva si kanila kuhati sama, nekje na sočnih tratah ob poti. Izbrala sva imeniten prostorček ob ledeniškem potoku. Ciarforon in Becca sta lahko opazovala, kako sva kuhala pravo kavo, rezala debele kolobarje pristne ogrske salame in uničevala še jugoslovanske sardine. Baviša sva se tudi z »umetniško« fotografijo in Dušan je delal po bolvanih krasne »montature« s cveticami v ospredju ter ledenimi vrhovi v ozadju. Za nekaj res čudovitih barvnih posnetkov, ki sem jih tam ujel, gre hvala le njemu.

Tista pot ob slapovih skozi redko macesnovje do Ponta in naprej po dolini je bila pesem svetlobe in barv, slapov in ledu, gozdov in vodá. Zato sem kot barvni fotograf seveda stalno zaostajal. Sicer se nama pa ni prav nikamor mudilo. V Val Savaranche sva dobila prijazno sobico. Chabod je bil tudi zadovoljen z nama in rade volje je s široko razlago podprl najine dokaj drzne namene na Grivoli. In pametno je svetoval, kot se je pozneje izkazalo.

Zjutraj nikakor nisva hitela po zložni »mulatieri«, ki se v širokih ključih dviga preko izredno strmih pobočij. Je tipično ledeniškega nastanka, ima obliko črke U in zato je tako strma. Kako očarljiv pogled: redki macesnovi gozdovi, bujna, z rdečkastim skalovjem pomešana trava, slapovi, slikovita, s škrikljem krita planšarija na travnatem pomolu, zadaj ledeniki, spodaj pa zdravo zelena dolina ob potoku kot srebrna nit; vse v nežni jutranji svetlobi. Še vasica okrog igračkaste cerkvice med zorečim klasjem, pa imaš sliko, kot so svoj čas zaprašene visele po gimnazijskih hodnikih in nosile napis: »Ein Alpentäl«.

Nad planšarijo je zmanjkalo poti. Na desno je vodila v pobočje Grivole globoko zajedena reber. Tam ni bilo nič za naju. Hotela sva namreč na njeno severno, ledeno stran in prav nič naju niso mikali dvomljivi užitki plezarije po krušljivem cenenem dostopu z juga. Namenila sva se poskusiti z Grivolo na resnem torišču v njenem severnem grebenu, ki je še dandanašnji klasična tura. In sicer kljub temu, da nama je že vnaprej pretila z izredno slabim ledom.

Nisva hotela zgublјati višine s sestopom do prenočišča globoko doli na planini Gran Nomenon. Zato sva se lepo po stari naši navadi odločila za bivak nekje na sedlu di Belleface v višini približno 3200 m. Od tam bi potem po ledu med odlomom preprečkala spodnji del proslule ledene zapadne stene, da bi tako prišla na greben tam, kjer postaja zanimiv. Tako približno nama je bil namreč nasvetoval tudi Chabod.

Zato se nama ni nikamor mudilo; počasi sva lezla z najino težko robo navkreber. Svoj čas podzidano pot so bili že precej izgladili plazovi in komaj sva ji sledila. Pri kosilu sva dobila presenetljiv in prijeten obisk. Izpod skalovja je prilezlo nekaj majhnega, kot večja podgana se mi je zdelo, se lepo postavilo na zadnje nožice, napravilo možička in naju zvedavo gledalo. Pri prvi najini kretnji pa je hripavo brlizgnilo in smuknilo pod skalo, potem pa kmalu zopet previdno prilezlo na dan; bil je svizec in nisva se ga mogla nagledati. Bila sva pač v osebnih loviščih italijanskega kralja, zato sva si podobnih pojavov lahko obetala še dosti.

Više gori je Dušan v hladu na krasni travici malo zadremal, jaz pa sem po fotografskih poslih obiskal dva čudna bela roglja sredi temne skale, ki sta vidna že daleč iz doline. Nisem si mogel razložiti, kako pride taka osamljena žila apnenca v granit. Sedlo samo bi, po karti sodeč, moralo biti zalito z ledom, pa je bilo vse skup ena sama razbita, apnenčasta — ne granitna morena. S sedla sva prvič zagledala ostri vršiček Grivole; priznati moram, da mi je divja strmina njene severozapadne ploskve malo zmanjšala pogum; tudi Dušanu se je menda greben nekoliko pobesil. Kar bolj tiha sva postala.

Kakih sto metrov nad sedlom sva našla že z zidcem ograjeno ploščad, menda lovsko stojišče. Vse skupaj je bilo videti kot utrdnica in ker je bil tudi sneg pri roki, sva se zlahka odločila za ta čudoviti

prostorček. Pridno sva skušala zboljšati najino »hišo«. Tla sva si obložila z velikimi škrilatimi ploščami, da naju ponoči ne bi tiščalo v hrbet, zidec sva še malo dvignila, vanj pa napela najin gumijasti šotorček. Tako se je pričel moj najlepši bivak.

Kuhala sva obilno večerjo, jed za jedjo, da je pojedina trajala par ur. Na koncu sem od same sitosti komaj stal. To nam je sploh navada pred hudimi turami: zvečer se najemo do vrha, pa smo potem dobri za ves naslednji dan, ko za jed ni ne časa ne teka. Po pojedini sva zadovoljna sedela na zidcu in gledala tja čez Mont Pourru v daljne Francoske Alpe. Vršiček pri vršičku, vse kar nazobčano na zelenkastem večernem obzorju, nad njim pa rdeče večerne ovčice. Po grebenu pred nama sta se dostojanstveno in brez strahu sprehajala dva kozoroga. Veliki krivi rogovi so se jasno črtali v nebo. Počasni sunki toplega vetra so božali obraz. Pogled je plaval pod opalnim čadom, skozi katerega je lila svetloba v stožčastih, zdaj dimastih in zdaj žarečih snopih. Negibno so viseli oblaki, črtajoč s svojimi težkimi sencami po dolinah pod nama imaginarne vode in gozdove. V globine za nama pa se je že zahrbtno zalezal sivi mrak. Bolj in bolj so ginile nadrobnosti, bolj in bolj je rdelo nebo, midva pa sva čakala do zadnje luči, do prvih zvezd, ki so se nenadoma raztresle po vsem nebesnem svodu. Nastala je noč, tako čudovita v svoji neresnični nadzemski lepoti.

Bivak je bil kakor po navadi; precej trd in bolj hladen. Precej močan ponočni veter je stresal »hišo« in pri vseh špranjah lezel do naju; zato sva se kar rada dvignila že s prvim svitom. Skuhala sva si čaja in pri tem šklepetala od mraza. Ni se še dobro videlo, ko sva že lezla vkreber. Pa se je izplačalo: rdeča zarja je komaj vidno oblivala divjo piramido Gran Nomenona. Na las je podoben našemu Viscokemu Rokavu, še tistih cigarastih rogljev mu ne manjka.

Takoj nato sva stala že ob ledeniku. Na vzhodu je prvi nežni svit že zlatil ledeno krono Monte Rose; Matterhorn, Dent Blanche, Weisshorn, vsi walliški velikani so nad temnimi dolinami že goreli v jutranji svetlobi. Zelene in modre in rumene barve so zagorele na nebu v jutranji gloriiji, zlate rože na azurju, tako žive, da bi kar zapele.

Barv ne opišeš z besedo, treba jih je videti in znati gledati. To pa ni vsakomur dano. Treba je samovzgoje, truda, da se dokoplješ do spoznanja lepote barv, da jo zaslediš v vseh njenih skrivališčih. Potem pa kar spoznaš: toliko lepote je razsejane po vsem svetu zato, da je življenje že zaradi nje same vredno življenja. V malem in v velikem, v atomu kot v rimski cesti vseмирja je za odprte oči polno nedopovedljivih čudes, morje lepote.

V takem čudovitem gorskem jutru sva se dvigala. Po mojem v gorah prav za prav ne bi smeli reči: grdo je, nemarno. Tega občutka nisem še imel. Nasprotno, vedno, ob vsaki priliki je bilo prav za prav lepo, pa naj so bile težave še tolike. V naravi končno pač ni nič, kar bi bilo grdo, neestetično. Takih stvari smo zmožni le ljudje, »najvišji« produkti materije. Često govorimo, da je narava grozovita, zlokobna. Kakšna predrznost! Narava ni ne grozovita, ne prijazna, narava pač samo je, in nič več. Od nas in naše kulture je odvisno, kakšna se nam zdi in kaže.

Trije ledni kanali, ki brazdajo Grivolo skoraj od vrha do podnožja, v tem smislu tudi niso bili grdi, dasi je bil led v njih črn, voden in drobljiv kot steklo. Muka je bila priti čeznje; ves čas ti je

zapadno kamenje po malem sikalo mimo ušes, tako da je drugi poleg varovanja na klinu moral opravljati še opazovalno službo za prvega, ki je imel dovolj posla s težkim sekanjem stopinj. Preprečila sva že dovršen del severozahodne stene, prelezla prvo skalnato reber, drugi ledeni pas. Po silno naporni strmini iz samih škrilavih ploščic sva dosegla drugo progo skal, polno mokre, lepljive prsti. Tu se je nenadoma poslovil Dušanov cepin. Uživajoč pridobljeno svobodo se je v igrivih skokih veselo dričal po ledu, dokler ni končno staknil, kar je iskal: v ledenem odlomu se je med seraki žalostno razletel na kose. Preveč svobode ni dobro za nore in samovoljne betice. Koliko lepote bi bil lahko še užil z nama, koliko junaških dejanj bi bil še napravil, kolikokrat bi ga objel topel pogled, pogladila trda, a hvaležna roka! Pa jo takole pobere, neugnanec, naju pa pusti v hudi zadregi.

Do grebena je namreč še šlo in nekaj časa še tudi po njem. Toda kaj kmalu se je vstromil in napel, da je bilo treba porabiti vse moči v členkih, pa tudi vso previdnost v hoji. Led je bil kot na Paradisu krhek in slab, povrhu pa še plitev, tako da so mestoma gledale iz njega skalice, ki si se jih resda včasih malo oprijel, večkrat pa se je vsa plast do tal odluščila in odžvenketala v globine. Chabod trdi pri opisu svojega vzpona čez tole steno — in prav ima! — da so dolge in koničaste Eckensteinove dereze za take razmere mučne, ničvredne in celo nevarne. Vzvod, ki nastane, če ob zvitihi členkih z vsemi desetimi konicami stojiš na ledeni strmini, ne da bi se ti konice vanjo pogreznile, je prevelik in stopinja za to utrudljiva, negotova. Mnogo bolje gre s kratkimi konicami, ki si jim z enim samim spretnim udarcem lahkega cepina pripravil primerno, majhno stopinjo. Tako napreduješ hitro, varno in brez posebne muke, pa še onim za teboj je stvar zelo olajšana, kar se tiče hitrosti in napora. V bodoče si velja to zapomniti.

Midva sva pač morala po svoje. Dušan si je pomagal s kladivom, namesto s cepinom, in poleg stopenj so morali pomagati še prijemi, izsekani v led. Ena dolžina vrvi je sledila drugi, vsaka težja in naporejša od prejšnje; tako sva se dvigala po strmini. Na levi je bleščeči led vevničaste vzhodne stene v enem samem zagonu drvel preko zijajočih obrobnihi peči na dno velikanskega kotla. Črno skalovje Male Grivole brani s severa pristop v to strahotno ledeno kotanjo. Na desni pa strmi v nebo severozapadna stena, gladka, enakomerna, proti vrhu vedno bolj strma, ena sama zaledenela drznost. Po eni in drugi so zdaj pa zdaj v divjih skokih drveli kosi ledu s kamenjem in se zgubljali v globino s tistim nedoločnim, a tako skrivnostnim glasom, da gorniku kar kri zastaja v žilah. Sicer pa najin greben, njuna rezultanta, ni bil kaj prida skromnejši; prav vseeno bi menda bilo, če bi lezla po eni ali drugi steni ali po njem, le da bi bil led v stenah najbrž bolj usmiljen. Zato bi pa uživala stalen blagoslov raznih izstrelkov z vrha. To pa naju ni prav nič mikalo.

Klini za vruga niso hoteli v led, kar izpadali so. Eden je prijazno odžvenketal izpod kladiva nad menoj. Dušan je imel svoj slabi

dan, vse ga je zapuščalo. Ko sva stopala kot po strehi kake gotske katedrale, je mestoma res precej tvegana vsa tista hoja z derezami, ki so komaj za milimetre zapraskale v led. Pa je že tako, da plezanje tudi je tista medla meja med neustrašenostjo in grozljivo nesramnostjo. So dnevi, ko se čutiš povsem varnega v najbolj tveganim položaju, drugič ti pa navadno snežišče ali kos previsa nažene strahu v kosti, da ne prideš nikamor.

No, midva sva imela še nekam dober dan in sva končno le zmaga ta greben. Sam ne vem, kako dolgo je trajalo, čas se je ustavil ob najini napetosti. Proti kraju so se pridružili še divji sunki ledenega vetra. V majhnem jarku bi me bil skoraj vrgel iz drobcenih stopinj v vzhodno steno. S skrajnim naporom sem zdržal in se pognal do rešilnih skal malo pod grebenom. Sonce nama je sijalo v oči, vsa naklonina se je bleščala kot srebro. Nekaj niže sva dosegla skalnato ramo. Vseh težav je bilo s tem konec in kraj. Še precejšnja stopnja je naju ločila od vrha. Opravila sva jo pa kar na nasprotni, skalni strani. Skala je bila na grebenu novo razklana, menda od strel. Ostri robovi so trgali in rezali, blažeča roka časa jih še ni bila utegnila izgladiti. Zato sva raje šla na police pod ramo. V skalah smo pa doma in kar udobno sva se v stenici nad črnim, zijajočim prepadom zibala proti vrhu.

Bilo je menda pol štirih popoldne, ko sva si po stari navadi na vrhu krepko segla v roke. Ne gre tu za kakšno čestitanje k »osvojitvi«. Le iskren moški izraz tovarništva je stisk roke na težko priborjenem cilju. Osvojiti vrh? Mislim, da je to le beseda in nihče je menda ni kdaj resno mislil. Kajti preveč odločitve ima pri tem gora in vsak hip te lahko zavrne s tako neznatnim dogodkom, kot je zlomljen členek ali razbita lobanja. Kar lepo ponižni bodimo in hvaležni in ne ustimo se preveč. Premajhni smo, da bi se zares mogli pomeriti z vsemogóčnostjo narave.

Toplo, sončno je bilo. Mont Blanc, Paradis — od tu je šele res lep — Monte Rosa, Walliške Alpe, Dauphineja! Nisem vedel, kam naj gledam, kaj naj slikam? Ali mozaik ledenikov ali vrhove na obzorjih, globine dolin ali kaj? Še jesti sva komaj utegnila, toliko sva letala po vrhu in gledala lepote Grivole. »Zauber dekle« se pravi Grivola dobesedno in bogme ne po krivici. Ne bom je opisoval, sami pojdite in si jo oglejte. Z vzhoda itak ni pretežka, kot kak Jalovec s Kotovega sedla bo vse skupaj, le da je precej više.

Kako vse bolj bližnja ti postane gora, če si dosegel njen vrh. Nekdo je napisal, da naj »slikati drevo« pomeni začasno »postati drevo«. In tako je z goro. Spoznaš in doumeš jo, ko si jo osebno prečutil, tako postaneš njen del, njen prijatelj. Svet je poln takih prijateljev: gora, dreves, skal in kotičkov.

Sestop na južno stran sva srečno našla. Vsa oprema, plezalska in bivačna, je zopet jahala na najinem hrbtišču in spretno sva se morala spuščati od grede do grede, vedno niže. Držati sva se morala slabo oblikovanih rebri med širokimi jarki, da ni naju zadelo ves čas po malem padajoče zapadno kamenje. Proti koncu se je obetal čeden skok in že sva mislila, da bodo morali pomagati tudi skalni

klini. Pa je Dušan našel presenetljivo preprost izhod na levo. Po strmem žlamborju sva kot nalašč dosegla led pri lavinskem mostiču čez dokaj nemarno obrobno razpoko. Nisva še bila dobro na ravnem ledeniku, je že zarepotalo v najinem žlebu: Grivola se je poslovila s plazom nevarnega kamenja. Pa menda že neka sila skrbi, da jo plezalci poberejo v zadnjem hipu na varno.

Vse naprej sva udobno koračila proti sedlu Colle della Nera! Razpoko sva našla le eno, pa še to sva ugotovila takrat, ko sva bila že čeznjo. Pod sedlom sem pogledal nazaj. Moram reči, da sem se kar malo zgrozil. Tod doli da sva prišla, pa kar nenavezana in s tolikim nahrbtnikom? Tako mrka in nepristopna se je zdela vzhodna stena v senci. Človek ne sme pač nikdar presoјati stvari od daleč. Le poskusiti velja.

S sedla zopet nisva znala dol. Kot odrezano pade pečevje za globoko nastropje niže. Vse sva obredla, a šele zadnji kanal na desni je bil pravi. Bil je nemarno strm, poln drobirja in cel oblak prahu sva dvignila z najinimi petmetrskimi »koraki«. Na dnu sva bila pa na ta način kar hitro. Tam pa je bil konec moren, začela se je trava in z njo voda, ki je povsod lezla izpod grušča. Naprej je bila dolga, za moje kratke noge kar brezkončna, a vendar lepa hoja. Blizu lovske kočе, kjer se je bila vgnezdila Milizia forestale, sva srečala gamse in videla nekaj tako rejenih svizeev, da so bili kar valjasti. Nič se niso bali. Kot psički so tekali po poti, potem pa na lepem smuknili v brlog.

Morala sva prav v Cogne. Dolge Dušanove noge so pri tem uživale zopet svojo staro prednost. Komaj sem ga dohajal. Ko sva zagledala cogneške luči in zaslišala ropot rudnika iz železarn, sva imela oba do grla dovolj. Kljub temu sva v mraku še pol ure zastoj iskala postelj. Vse zasedeno, povsod sama velika milanska in torinska gospoda! Končno sva le nekje dobila obljubo, da bova smela spati v hotelski pisarni. V obednici sva sedla bolj v kot, da nisva s svojo razcapano prisotnostjo preveč motila slovesnosti neke zaroke, pri kateri je bilo vse v večernih oblekah in smokingih. Dobila sva tudi dovolj ostankov z bogatinove mize, a preden sva se odžejala, sva morala popiti celo poplavo oranžade in piva. Komaj sem dobro zlezal na tisto pisarniško mizo, me je že objel prav mrtvaški spanec.

Budilko bi bil ob šestih zjutraj najraje razbil, tako malo se mi je dalo pokonci. Ni je menda zlepa stvari, ki bi bila tako vsiljivo in napadalno zoprna kot takale budilka, ki te kar naprej drami, ko si že popolnoma zbujen. Toda avtobus v Aosto je odhajal ob sedmih in če sva hotela dobiti kaj prostora, sva morala biti za časa na mestu. Vožnja je šla po tako zaviti ozki dolini, da je cesta morala poleg divje vode v skalnati breg, na škarpe in v tunele. Vso pot sem lahko občudoval spretnost šoferja. Skozi neko vas je šlo prav na centimetre, da smo se prerinili med hišicami. Toda kdor se je kdaj vozil po Črni gori, ga take malenkosti ne ganejo več. Na nekem mestu se je za hip odprl pogled proti Grivoli, za hip so se zableščali ledeniki nad Nomenonsko dolino, za hip se je stožčasti vrh zarezal v nebo, in že je bilo konec privida; ko zdrevi vlak preko dunješkega

vijadukta, se ti bežna kot prikazen prav tako za hip prikaže silna zgradba Špika nad policami.

Izstopila sva pred Aosto, pri krasno restavriranem starinskem gradu, podobnem graščinam v pravljicah. Cela vrsta jih je teh gradov po Aosti in vsi so pozidani, da so taki kot nekoč v času vitezov. Ogromno se tu žrtvuje za tujski promet.

Peš sva zavila v varnem loku okrog velike, previdno zastražene elektrarne nazaj v Villeneuve. Iz spravljene zaloge in iz pašte na karte sva si pripravila lepo kosilce. Program sva bila kljub moji boleznih prehitela za en dan, pa se nama ni prav nič mudilo v razbeljeni Torino. Sedla sva raje na vlak in se lepo odpeljala v Courmayeur, pogledati malo tja pod Mont Blanc.

Izstopiti sva morala žal v St. Christophu, kajti to je končna postaja, menda zato, da imajo tudi avtobusi in izvoški kaj zaslužka. Od tam pelje tudi cesta na prelaz Malega sv. Bernarda. Dušan je hotel biti že z večernim vlakom v Torinu in brez prtljage jo je kakor veter ubral po bližnjicah proti Courmayerju. Meni se pa nikamor ni mudilo. Lepo počasi sem lezel v breg in užival. Na levi je štrlel v nebo črn, koničast granitni stožec: slovita Aiguilla Noire, 3772 m visoki začetek še slavnjšega grebena Pétéret (ali Peuterey), ki vodi prav na Mont Blanc in velja še danes za eno najtežjih in najdaljših, klasičnih alpskih tur. 81 ur je potreboval Celovčan Crobath za ta greben do vrha!

Courmayeur me ni posebno zanimal. Je kot so vsi taki parvenijski letoviški kraji. V bivši kmečki hiši je sedaj salonski parket, v seniku draguljarska prodajalna, v hlevu pa slaščičarna. Zunaj nekaj vil in ekskluzivnih dvorcev raznih inozemskih magnatov, ulice so pa mestopa tako ozke, da se voz komaj prerine skozi. Zvečer se ti tam nagnete letoviške gospode v gojzericah in krasnih turistovskih oblekah, dasi se večina ne gane mnogo dlje kot do travnikov za vasjo na piknik. To ni nič za nas. Vmes se včasih bolj plaho pomeša pojava pravega alpinista. Tega pa spoznaš takoj, po obleki, cepinu, po oprtniku, po hoji in ker nima vrvi okrog vratu. Dasi je prodajalnam strogo prepovedano prodajati zemljevide in celo fotografske razglednice, sem nakupil nekaj odličnih kart montblanške skupine za bodoče čase, če nam bo dano zopet priti v te kraje. Pogledal sem tudi v alpinski muzej, ki je zanimiva zbirka starih čevljev, pretrganih vrvi, zlomljenih cepinov, vodniških knjižic, reljefov, risb in fotografij iz prošlih junaških časov alpinizma.

Nato sem si šel iskat prenočišča. Pri tem sem pa najbrže zaradi svoje borne pojave — popolnoma propadel. Livriranci so me drug za drugim naganjali s: »Tutto occupato, occupatissimo« itd. Kar tako sem glede spanja ogovoril še starega možička, ki si je dal opraviti pri nekaki samokolnici. Zarenčal je name po francosko, jaz pa nazaj, nič bolj vljudno in v istem jeziku. S tem sva pa bila že prijatelja. Možakar me je zapeljal z oprtnikom vred na stanovanje k svoji sestri v sosednjo vas in je postal sploh zelo prijeten. Ko je izvedel, da sem Balkanec in trenutno pod italijansko peto, je postal zgovoren in izlil nemilo ploho srditih besed na junake dvatisočletne kulture. Tudi

tu v Aosti in pod Mont Blancom da so poitalijančevali neusmiljeno. Pred prvo svetovno vojno so povsod še imeli francosko upravo, francoski občevalni jezik. Potem pa se je kar na lepem privlekel ta južnjaški mačji rod s svojimi napolitanskimi podeštati, paradiranjem, zlaganostjo in fašističnim lažijunaštvom. Dodobra sva se izkašljala, preden sva dospela v La Suze. Dobil sem čedno sobico, prijazni domačin pa mi je še na uho ponudil, da me zapelje čez mejo v Švico, po varni tihotapski poti in kot sotrpina zastonj. Le par ur bi me stalo tiste čase. Za hip me je res kar prijelo. Prilika je bila edinstvena; uprizoriš planinsko nesrečo in zgineš v svobodni svet. Pa sem se brž zavedel, kaj je moja dolžnost, in sklenil sem, da se vrnem, dasi sem slutil, kaj vse nas še čaka v našem slovenskem, najbolj izpostavljenem in najbolj zaželenem kotičku Evrope. Oditl sedaj, izogniti se vsemu, bi bilo pač najstrahopetnejše izdajstvo! Odtegniti se domovini v času, ko začenja drajna za staro pravdo, ko »punt« naj reši nas tlačanskih muk!?

Pod večer sem sameval med žitnimi polji. Čudovite so bile slike: zelenje travnatih pobočij, prepreženo s srebrnimi nitmi ledeniških potokov, zlato žito, vmes jagnjedi. Tam daleč zadaj ledeniki prav do doline; vse pa zajeto v neznanski gorski okrešelj od Grandes Jorasses do M. Blanca, ki se je svetil v žoltilih zastavah žarečih megl.

Zjutraj sem navsezgodaj koračil po cesti tik nad koncem ledenika Miage, segajočega prav v žitna polja vasiце Entrèves. Namenil sem se bil na 2343 m visoki Mt. Chetif, ki je skoraj natančno v središču silnega polkrožnega venca najvišjih evropskih gora in zapira konec aostske doline. Velikanski razgled in odličen pregled okolice sem si obetal od tam. V gozdu sem se malo zgubil in zadržal v nekakšno taborišče. Bil je »campo alpinistico« milanskega ali torinskega GUF-a, ne vem več točno katerega. Prvo sem srečal mlado fašistko. Cel čudež je bila njena diademasta frizura iz poškrabljenih las ali česa, njen obraz pa kot paleta. Čudno se ponekod dandanes pojmuje alpinizem, veliko je spakovanja in zablod vsepovsod.

Prišel sem na sedlo Chacroui. Bilo je še rano in zato vse tako sijajno, kot umito. Z Grivolo daleč v ozadju sva se pozdravila kot stara znanca. Vzpon na vrh je bil strm, kajti stezo sem bil seveda zgrešil. Gori je že sedela vesela laška družčina. Občudovala je moj poluver iz angorske volne. Opazka, da je »lana purissima inglese, non autarchica« jih je malo zbodla in zapletli smo se v pogovor. Balkanec pod Mt. Blancom! In celo več jezikov govori, celo čudo! Ko sem neko gospo potolažil, da črnogorski partizani ubijajo načelno le tiste ujetnike, ki so fašisti, sem dobil celo vina. Sina je imela pri alpinih tam doli.

K sreči so se kmalu zgubili in ostal sem čisto sam. Malo sem si že ogledal skoraj navpično globino Dore Baltee. Preslikal sem ves visoki cirk od Grandes Jorasses preko Aiguille do Géant, Pic du Midi do Mt. Blanca, ki ga greben Pétéret nad vse učinkovito zaključuje. Prav zagotovo sem se zaobljubil na ta greben. Hočem nekoč še videti tiste Dames anglaises, Aiguille Noire, Blanche, Mt. Blanc

de Courmayeur! Nato sem se spravil na sonce v zavetje in se nad oceanom tišine spojil z naravo. Le veter je včasih zgubljeno zajokal med zapuščenim skalovjem. Malo stvari je tako sladkih, kot občutek sonca in vetra na goli koži.

Bil sem sam, a ne osamljen. Nikdar nisi zgubljen in osamljen, če ne zgubiš zveze z vsem, kar je. Nič bolj nisi sam, kot je sama reka, kot so same gore. Saj si le del celote, četudi si manj kot prašek v peščenem morju puščave.

Ko sem se zbudil, je bilo pozno popoldne. Moral sem jadrno v dolino, da ne zamudim večernega vlaka v Torino in dalje proti domovini. In zamudil bi ga bil, da nisem naletel na vzpenjačo, ki je baš tistega dne doživela otvoritev.

Ko sem skoraj tekkel po cesti proti St. Christophu, me je ves čas obračalo nazaj proti Aiguille Noire, ki je dostojanstveno gledala vrvež človeških mravljincev pod seboj. Resnega pogleda je spremljala mojo pot nazaj v pokvarjeni svet. Rad bi vedel, kaj mi je želela tedaj: »zbogom« ali »na svidenje«.

Dr. M. Čadež:

Megle po planinah

Januarja prihodnjega leta bo minilo že šest let od dneva, ko sem se mrzlega zimskega jutra vzpenjal proti vrhu Krvavca. Lepa je bila tista pot v snegu in vetru, med šumečimi borovci, sredi mogočne in neskončne narave. Koliko nam dajejo naše planine, kjer često iščemo in najdemo moči za izpolnjevanje težkih nalog, ki nam jih življenje tako neizprosno nalaga.

Mojega razpoloženja niso kvarile megle, ki so se začele zbirati okoli mene; nasprotno, še razveselile so me, saj sem hotel preskusiti svojo spretnost orientiranja v megli in snegu.

Med povratkom me je obdala gosta, nepredirna megla. Bil sem na odprtem svetu, brez poti, sam.

♦ Začetku se mi je zdelo, da sem na pravi poti, toda na mah mi je postalo vse tuje — okoli mene borovci in skale, štrleče iz snega, na levi neznane mi kotanje, na desni strm breg. Burja, ki je prej na grebenu še močno brila, je utihnila, tako da sem zašel še v mučno tišino.

Kaj sedaj?

Najprej sem spoznal, kako je razvedovanje v megli in snegu nemogoče, bil sem brez moči, vsi moji prejšnji obiski Krvavca mi niso bili niti v najmanjšo oporo.

Ne vem, kaj bi bil začel in kako bi se bil počutil, če ne bi bil v oprtniku imel priprave, zaradi katere se nisem strašil zbirajočih se meglá. Segel sem po višinomernu (kovinskem barometru) in ugotovil višino. — Poročal sem že v »Vestniku«, kako odlično mi je višinomer služil in kako me je pripeljal v Dom.

Znani so primeri blodenj v meglenih dneh po planinah in hribih. Često je izguba razvednosti v megli zelo nevarna, lahko pa postane celo usodna.

Megle so po planinah reden pojav. Kadar vstajajo, kvarijo izletniku razgled, zastirajo dostop sončnim žarkom, otežkočajo ali celo onemogočajo smuko in razvednost. S tem, kakor tudi s svojimi zanimivimi oblikami in krajevnimi razporeditvami megle močno vplivajo na razpoloženje izletnika. Morda ne bo odveč, če si malo natančneje ogledamo razne vrste megel po planinah, raztolmačimo njih nastanek in določimo, kje in kdaj in kako pogosto nastajajo. Podati kratek pregled o vsem tem je glavni namen tega članka, ki naj bo obenem opozorilo, da na izletih vedno dobro pazimo na nevarne megle.

Razne vrste meglá

Po nastanku ločimo megle predvsem v tehle pet skupin:

1. Megle, povzročene po vertikalnih vetrovih (toplotne in ciklonalne megle; slika 1, 2, 3, 4, 5b);
2. megle kot deli oblakov (slika 6);
3. megle, povzročene neposredno po žarenju (žarkovne megle; slika 5a, 7, 8);
4. megle, povzročene po izhlapevanju vode (hlapilne megle; slika 9);
5. megle, povzročene po taljenju snega (talilne megle; sl. 10, 11).

*

1. Kakor je znano, se zrak med dviganjem ohlaja. Račun in opazovanja kažejo, da se zrak med dviganjem v ozračju na vsakih 100 m višinske razlike, če v njem ni megle, ohladi za 1°C .

Ko se zaradi podnevnega ogrevanja topli nižinski zrak ob bregovih dviga, se ohlaja. Če se dvigne zadosti visoko, se že toliko ohladi, da v njem nastane — toplotna megla. Te vrste opazamo samo čez dan, a nikoli v zimskih mescih; predvsem se tvorijo ob pri-sojnih bregovih. Razvoj toplotnih megla močno zavisí od sončne pripeke, od sprememb temperature v višinskem ozračju, od vlažnosti, v veliki meri pa seveda tudi od splošne vremenske situacije. Splošno velja, da se toplotne megle tem močnejše razvijajo, čim večja je pripeka, čim hitreje pada temperatura z višino in čim vlažnejše je ozračje.

Vetrovi, ki pihajo iz doline proti vrhovom, so v hribih često tudi posledica splošne vremenske situacije. Tako je znano, da v osrednje predele ciklon (področja, kjer je zračni tlak manjši kot v okolici) od vseh strani doteka zrak in da se zato tam vse ozračje tja do stratosfere bolj ali manj močno dviga. Tako dviganje zraka lahko po planinah povzroči megle, ki jih moremo imenovati ciklonalne megle.

Megle, povzročene po toplih nižinskih vetrovih in ojačene po vetrovih splošne vremenske situacije, bi mogli imenovati ciklonalne toplotne megle. Te se pogosto razvijajo v mogočne nevihtne oblake,

ki morejo prinesti planinam zlasti v zgodnjih popoldanskih urah močne nalive s sodro in točo.

Nasprotno kot v ciklonah se v anticiklonah (t. j. v področjih, kjer je zračni tlak večji kot v okolici) zračne plasti nižajo. Iz obširnih predelov anticiklone odteka namreč spodaj zrak v okolico. Anticiklonalne vremenske situacije zavirajo torej razvoj navzgor poteka-jočih vetrov, povzročenih po segrevanju tal, in s tem slabijo toplotne megle. Megle, ki se v naših planinah razvijajo ob takem, to je ob lepem vremenu, bi mogli imenovati anticiklonalne toplotne megle.

Višine, kjer toplotne in ciklonalne megle nastajajo, so čez dan različne: dopoldne so v splošnem najnižje, zgodaj popoldne najvišje. Ob mirnem vremenu spodnjo mejo teh meglá lahko zelo dobro do-
ločimo z obrazcem:

$$z = 125 (t - t_r) \text{ m,}$$

kjer pomeni t temperaturo v nižini in t_r temperaturo rosišča na istem mestu v nižini (t_r je temperatura, pri kateri se je, odnosno bi se ob nespremenjenih pogojih vlažnosti pojavila opazovani dan v nižini megla; t_r se ob stanovitnem vremenu čez dan le malo spreminja).

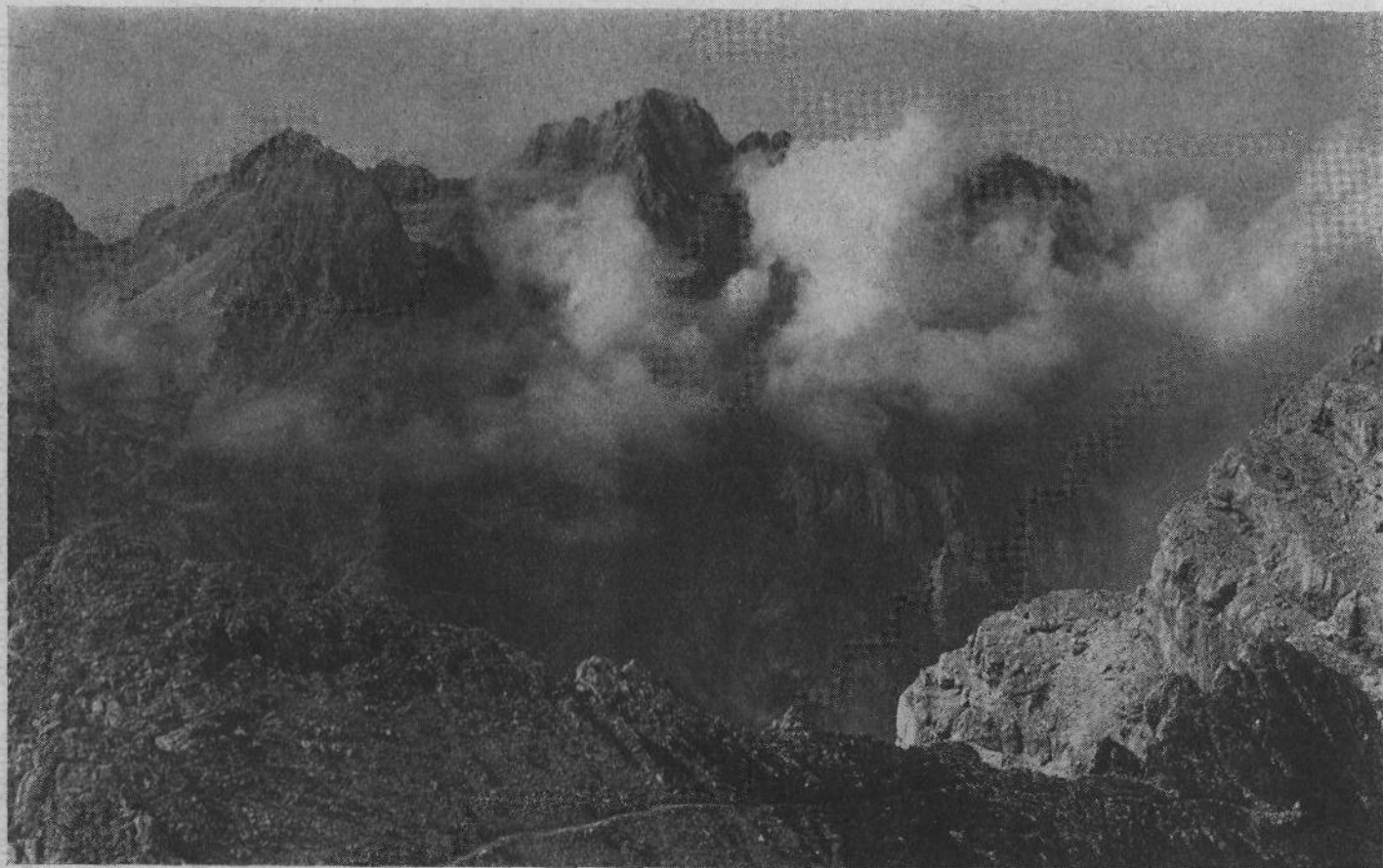
Slika 1. Toplotna megla ob mirnem vremenu

Slika 2. „Kadeči hrib“; gornji vetrovi dajejo pogosto toplotnim meglam svojevrstne oblike

Slika 3. Toplotne megle segajo v splošnem na privetrni strani niže kot na odvetrni strani hriba

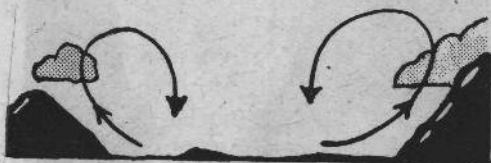
Slika 4. Toplotne megle ob pobočjih Škrlatice

Foto dr. A. Brilej

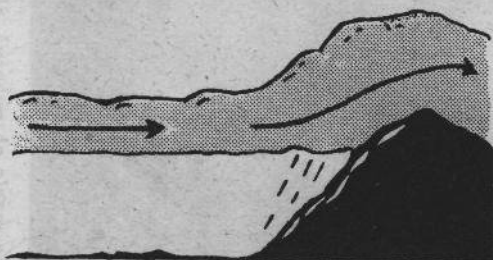
Primer: v Ljubljani je začela zjutraj nastajati megla ob temperaturi $t_r = 12^\circ \text{C}$, opoldne kaže termometer temperaturo $t = 22^\circ \text{C}$; višina spodnje meje meglá je torej opoldne $125 (22 - 12) \text{ m} = 1250 \text{ m}$ relativne višine, to je v nadmorski višini 1550 m .

Slika 5a. Prikaz cirkulacije zraka v kotlini ponoči pri anticiklonskem vremenu

Slika 5b. Prikaz cirkulacije zraka v kotlini podnevi pri anticiklonskem vremenu (poleti)

Slika 6. Oblaki se često ob hribih bistveno deformirajo

Slika 7. V gorskih kotanjah se v mirnih nočeh često pojavlja megla

Slika 8. Žarkovna megla ob vetrovnem vremenu

Iz obrazca lepo razvidimo, da je ob stanovitnem vremenu v zgodnjih opoldanskih urah, ko je t največji, višina spodnje meje meglá (z) največja.

Vodoravni vetrovi v višinah lahko dajejo toplotnim meglam najrazličnejše oblike. Posebno zanimive oblike utegnemo opazovati tedaj, kadar v višinah grebenov piha vodoravni vetrovi v takih

Slika 9. *Podleževne hlapilne megle na Uskovnici*

Foto dr. A. Britej

smereh, da se zaradi njih megle ne morejo valiti preko grebena (slika 2 »kadeči hrib«). Take kakor vse ostale megle vertikalnega ustroja se na mestih, kjer vanje pihajo vetrovi, neprestano na novo tvorijo; na mestih, kjer pihajo vetrovi iz njih, se suše. Ker se ta mesta s časom in krajem le malo spreminjajo, dobi opazovalec vtis, kakor da je megla sestavljena ves čas iz istih kapljic.

Če pihajo vodoravni vetrovi v nasprotnih smereh, pri čemer so lahko tudi poševno navzgor usmerjeni vetrovi ob pobočjih preprosta posledica splošnega premikanja zračnih gnot, potem megle kot kape (sl. 3) pokrivajo planine. Na sprednjih straneh hribov so njih spodnje meje izrazito vodoravne, na zadnjih pa, kjer ne segajo niže (sl. 3), se višina in oblika njih spodnjih mej s krajem in časom neprestano bolj ali manj spreminjata (fenov zid). Te vrste meglá, ki so često le del splošne oblačnosti, spadajo med najtrdovratnejše. Drže se planin ne samo podnevi, kakor poprej opisane, temveč lahko nekaj dni nepretrgoma obdajajo planine. V takih primerih se nabira na izpostavljenih predmetih, če so temperature negativne, močno in trdo ivje, ki nam pričara najkrasnejše zimske slike; ivje »raste« proti vetru.

Slika 10. Talilna megla nad hribom, pokritim s talečo se snežno odejo

Slika 11. Talilne megle, povzročene po ohlajanju zraka, kar je posledica taljenja padajočih snežink

Čim več vode v tekočem ali trdem stanju se izloči iz takih meglá, tem večja je razlika med višinama njih spodnje meje na odvetrni in privetrni strani.

2. Drugo omenjeno vrsto meglá po planinah tvorijo nižji oblaki, ki ne presegajo višin hribov. Oblake v neposredni bližini hriba ima izletnik za meglo. Na debelino oblačne plasti imajo hribi v splošnem močan vpliv.

Ob vetrovnem vremenu so oblaki zaradi poševnih vetrov navzgor na planinah močnejši (debelejši) (sl. 6), v mirnih pa v splošnem slabši ali pa v bližini planin celo izostanejo. Podnevi oblake slabi v teh primerih segrevanje zraka, ki je zaradi tal pri hribih močnejše kot v prostem ozračju, ponoči pa jih slabe padajoči vetrovi ob pobočjih, povzročeni po močnem ohlajevanju tal.

3. Važen povzročitelj meglá po planinah je žarenje. Ne samo ponočno ohlajevanje, povzročeno po izžarevanju tal, kar ima za posledico, da se često polnijo v mirnih nočeh razne gorske kotanje in kotlinice z meglo (sl. 7), temveč tudi žarenje sonca utegne podnevi neposredno povzročiti po planinah nevšečne megle — žarkovne megle.

Ultravioleтни žarki so tisti žarki, ki povzročajo tu mišljene megle. Pod njih vplivom se namreč v ozračju tvori tako imenovani vodikov superoksid, to je neka izredno higroskopska spojina vodika s kisikom. Okoli teh higroskopskih molekul se tvorijo kapljice, majčkene kaplje — sestavni deli megle. Take megle se često pojavljajo pozimi nad bleščečo se snežno odejo, značilno zanje pa je, da opazujemo v njih relativno vlažnost, ki je manjša od 100 odstotkov (včasih celo manjša od 80 do 90 odstotkov).

Ultravioleтни žarki so po planinah (v višinah nad 500 m) še izredno močni. Predirajo tudi debelejšje megle, tako da v hribih — kar bodi mimogrede omenjeno — ne ogoriš od vetra, čeprav se to tolikokrat sliši, temveč v vsakem primeru (tudi v popolnoma meglenih zimskih dneh) le od zdravilnih ultravioletnih žarkov.

Glede meglá, povzročenih po žarenju, je vredno omeniti meglo, ponazorjeno na sliki 8. Slika nam kaže meglo, ki se pojavi nad hribom zato, ker je po izžarevanju zrak tik nad hribom hladnejši kakor zrak v enaki višini v prostem ozračju. Na zadnji strani hriba visi megla kot »brada«, česar vzrok je hladni težki zrak megle, spuščajoč se kakor slap po pobočju navzdol.

Za hitrost padanja imamo preprost obrazec, ki velja za prvih 100 do 200 metrov:

Če je razlika v temperaturi med zrakom prostega ozračja in med meglo $t_1 - t_2$, potem pade megla na zadnji strani hriba v času t minut za

$$z = 60 (t_1 - t_2) t^2 \text{ m.}$$

Pri razliki v temperaturi $t_1 - t_2 = 3^\circ$ bi padel zrak v polminuti za $z = 60 \cdot 3 \cdot \frac{1}{4} = 45$, v eni minuti za $z = 180$ m. Iz obrazca razvidimo, da je hitrost padanja že pri majhnih temperaturnih razlikah velika. Opozoriti je treba, da se megla pri padanju vedno suši, kajti zrak se med padanjem podobno segreva, kakor se med dviganjem ohlaja.

Na tem mestu je vsekakor vredno opozoriti na zanimivo strujenje zraka v kotlinah in ob njih. V mirnih, predvsem pa v jasnih nočeh se kotline polnijo po gorskih vetrovih z mrzlim zrakom in z meglo (sl. 5a), čez dan pa vejejo ob pobočjih navzgor nižinski vetrovi in namesto nižinskih opazujemo gorske megle (sl. 5b).

4. Znale so prenekaterne megle, povzročene po izhlapevanju vode. Za izhlapevanje potrebuje voda toplote (za vsak kilogram izhlapele vode 600 kal.). Ob dežju ali po njem povzroča izhlapevanje vode dvojje: prvič se polni ozračje z vlago, drugič se zavira segrevanje, odnosno pospešuje ohlajevanje, povzročeno po žarenju. Brez

posebnih razlag je razumljivo, da izhlapevanje vode lahko povzroči raznovrstne megle. Slika 9 nam kaže take hlapilne megle po dežju, povzročene po izhlapevanju mokrih tal.

5. Zanimive in za razvoj vremena često zelo pomembne so talilne megle.

Kadar se snežna odeja n. pr. novo zapadlega snega topi, črpa iz ozračja mnogo toplotne energije (za vsak kilogram staljenega snega 80 velikih kalorij). Tik nad snežno odejo je zato zrak hladnejši od okolice in je s tem dana vsa možnost za pojav megle tik ob snežni odeji (sl. 10). Če leži sneg samo v večjih višinah hriba, segajo opisane megle s težkim mrzlim zrakom malo nižje kot sneg (slika 10).

Močne megle povzročajo navadno tudi taleče se snežinke (sl. 11). Zaradi taljenja snežink se namreč zrak ohlaja, zato iz plasti taljenja snežink padajo ohlajene zračne mase; s tem se ohlajajo zračne plasti, ki so pod plastjo taljenja.

Z ohlajevanjem se temperatura vedno bolj bliža temperaturi rosišča, v neki višini med plastjo taljenja in med tlemi se začno nenadoma pojavljati megle. Vpliv pojavljenih meglá na vreme je lahko zelo velik; prvič se zaradi njih neposredno ojačujejo padavine (dežne kaplje se med padanjem zaletavajo v kapljice megle in se s tem debele), drugič pa se megle lahko visoko dvigajo (in sicer iz razlogov, ki jih zaradi preobširnosti razlage tu ne moremo zasledovati) in s tem bistveno jačajo padavinske oblake.

Ogledali smo si prav na kratko glavne vrste meglá in razlago njih nastankov. Poudariti je pa treba, da smo v vseh primerih navedli le glavne povzročitelje gorskih meglá in da je v resnici vsaka megla vedno združena vsaj s pojavi žarenja in izhlapevanja. Deževne megle se n. pr. pod vplivom dnevnega segrevanja po žarenju često dvigajo (nekoliko to opazimo tudi na sliki 9) in se lahko v toplih mesecih s tem tako ojačijo, da nam prinesejo prav izdatne nevihtne padavine.

Za zaključek tega poglavja naj omenim, da se gorske megle sestavljajo večinoma iz vodnih kapljic in le redko iz snežnih kristalov. Tudi pri višjih negativnih temperaturah (od -10° do -15° C) namreč navadno meglo sestavljajo kapljice vode, ki je, kakor pravimo, *p o d h l a j e n a*.

Z raznovrstnimi meritvami (mikroskopičnimi, optičnimi, iz hitrosti padanja) so raziskovalci ugotavljali velikost kapljic, ki sestavljajo megle. Tako je sedaj znano, da megle sestavljajo kapljice s polmerom, ki je manjši od sedem stotink milimetra. Kapljice s polmerom sedem stotink milimetra in večje prištevamo že k dežnim kapljicam (njih hitrost padanja presega $\frac{1}{2}$ m/sek.). Polmeri kapljic zimske megle pri tleh merijo 1 do 4 tisočinke milimetra, polmeri kapljic gorskih meglá so v splošnem nekoliko večji. Za primer, kako majhne so te kapljice, pomislimo, da bi vsebovala največja mogoča dežna kaplja (polmer 2 mm, hitrost padanja 8 m/sek.; večje kaplje bi se med padanjem razletele) eno milijardo kapljic s polmerom dveh tisočink milimetra!

Umirajoče luči

»Mislim, da vrh stene ne more biti več daleč,« se je Klusov Joža oglasil od zdolaj z zasnežene police.

Leden mraz se je zajedal trem ljudem v obleko, le dihanje je bilo čuti od zgoraj.

Prvi je v enakomernih sunkih zabijal klin. Udarci kladiva so prazno doneli v robéh. Vrvi so postajale mokre od snega in trde. Že šest ur so bili v steni, pa so je zmogli komaj do polovice. Mučili so se v gladkih plateh, kjer ni bilo nobene razpoke, da bi vanjo lahko zabili klin.

Koliko časa še? Otrpli prsti iščejo prijema v gladki skali, počasi se telo plazi više. Le navzgor jim je pot, nazaj ne morejo več.

Belač je na pol visel pod vrhom gladkih plati. Vsepovsod brez stopov, nobenega roba, da bi se oprl nanj. »Pa vendar mora biti tu nekje vsaj plitva vdolbinica ali kar koli!« Trmasto je siknil skozi zobe. Tovarišev ni več videl. Če bi se izdrl klin, bi jih bilo konec, ona dva ne bi udržala padca. Noga mu tipaje išče vsaj majhno vdolbino. Pa je ni. Vse je prazno, prsti drsijo po mrzli skali, kamen sikne po zraku.

Črna črta se mu je pokazala, zagrebel je prste vanjo, sekači so zdrsavali na poledenelih ploščah. Še malo.

»Drži!« Pognal se je kvišku in obvisel. Pot mu je lil po obrazu, utrujenost mu je legala v ude. Vrv se je počasi napela.

»Ne vleci preveč, da me ne potegneš nazaj!«

Noga je otipala oporo. Stopil je na klin in se mukoma zravnal. Spet je zapelo kladivo, pripel je vrv in se oddahnil. »Bo!« Zavest mu je rasla, vsaj dihal je lahko. Spet se je stegnil više, noga je našla oporo ... še malo ... Po trebuhu se je splazil preko roba, pokritega s snegom. S kladivom je razkopal sneg, se stisnil pod razsežen obok in napel vrv.

Počasi je vrv drsela skozi dlani, zastajala in se spet napenjala. Dolgo je mirovala, preden se je spet zganila.

Drugi je obstal pri prvem in mu molče stisnil roko. »Dobro si opravil tule doli, ne bi nam verjeli, če bi pravili drugim.« Cepin je do okla zabil v sneg, da zavaruje spodnjega, ki je izbijal kline.

»Hudiča, še ena taka, pa bomo morali prenočiti v steni,« je iztisnil Klusov, ko je zasopljen pogledal čez rob.

Molče so duškali na prostorni vesini, pa spet jih je ura priganjala k delu.

Klusov je pripravil vrv, zdaj je bila vrsta na njem.

Po položnem žlebu je previdno tipal pred seboj s cepinom navzgor pod zadnjo steno. Trudoma so dvigali onemogle roke, ko so vlačili vrv k sebi, zledenele zanke so padale po strmini. Troje ljudi je bilo igrača gorskih sil, od vse volje jim je ostala le še topa utrujenost. Zadnja dva sta plezala tam kot prvi, ki je utiral pot. Enkrat Klusov, pa spet Belač...

Belač je obstal pod prevesnim bolvanom. Pot mu je lil s čela, bil je že hudo utrujen. Samo še ta prevesa, potem pride vrh... odrešenje in počitek.

Zabil je klin in vpel vrv. V tegu se je plazil na levo, tipal za trdnim prijemom, ki ga je videl nad seboj. A bil je prekratek, ni šlo pa ni šlo. Poskusil je više... Nič. Nikjer nobene opore za nogo, v tej višini je že ledena skorja pokrivala skale. S kladivom je skušal izsekati vsaj plitvo vdolbinico, toda plast je bila pretenka, da bi vzdržala. Prsti so mu dreveneli v mrazu in popuščali...

»Drži!« je vzkliknil tiho. Čevlji so mu zdrsavali, prst za prstom je preprijemal po vdolbinicah v skali. Skoraj visel je v zraku.

»Poskusi še malo!« je spodaj dejal Klusov s čudno spremenjenim glasom, ko se je Belač zganil, da si pripravi stopinjo.

Široko razprte oči tovarišev so ga spremljale, ko se jima je oddaljeval niže na levo. Vrv je utripala in se v loku pogrezala. Čas je hlatal po gasnoči svetlobi dneva, po steni so se plazile prve sence mraka. Dolina je bila že zagrnjena v somrak. Le hropeče dihanje prvega, šumenje obleke in drsenje vrvi je bilo slišati.

Izginil jima je izpred oči. Nekaj časa sta še videla njegovo senco, prilepljeno ob steno, potem je utonila v temnem robu. Spet zvenčanje klina... Vrv se je zganila, počasi drsi med premrlimi dlanmi, pa spet zastane.

»Naprej!« Klic od zgoraj je zamolklo odmeval v robe in zamrl v temačnih globinah.

Skoraj tema je že bila, ko so dosegli vrh stene. Molče, kakor da so se vrnili iz onostranstva, so si stisnili desnico. Ura je bila šest, čez pol ure bo trda tema. Podvzati se je bilo treba, še tisto noč so morali biti spet v Vratih. Ključa od Triglavskega doma niso imeli, bilo bi tudi brez pomena v temi tvegati pot čez ledenik, saj je bila koča gotovo do gornjih oken zasnežena. Navezali so si dereze, pobrali vrvi in nad robom stene odšli okoli Slovenskega stebra navzdol proti Pragu.

Prvi, Belačev Miha, je svetil in iskal prehode med kopastimi opastmi. Zadnji je hodil Klusov, tudi z lučjo in pazil na vrv, ki se je vlekla za vodnikom.

Tema se je zgostila, pa je spet postalo svetleje, ko je izza Cmira vžsel mesec in se je mesečina zaiskrila na trdi sneženi površini ledenika.

Niže nad Pragom je bilo mračno, v temi so tipali s cepini za stopinjami. Spodaj proti Pragu, kjer je pot v kopnem zavarovana s klini, je bilo vse zasneženo, nobenega sledu o markacijah.

Luč je poplesavala na snegu, vrv se je vlekla za vodnikom.

»Pazi...!«

V zadnjem hipu se je vjel. Stopil je v prazno, z vso silo se je vrgel nazaj in zasadil cepin globoko v sneg. Obstali so nad prepadnim skokom, črna globina je zevala pod njimi. V daljavi so videli v dolini luč. Le še strm skok, potem bo laže. Tam svet ni več tako neusmiljeno strm.

Onadva zgoraj sta ga varovala, ko je iskal prehoda na robu in svetil pod seboj. Vrv je napeta drsela preko skalnega roba, ki je bil od vetra spihan in požledenel s trdim, ostrim ledom. Počasi se je spuščal v temo. »Nekaj sežnjev do police, potem bo laže,« je mislil. Z nogami uprt v steno je nihal v zraku. Nestrpno sta čakala zgoraj, da se oglasi. Slišati je bilo le šumenje vrvi, ki je varujočemu drsela preko ramena. Teg je rahlo popuščal, nenadoma je zdrsnil hitreje. Zgornja dva bi sunek skoraj izpodnesel, komaj sta ujela ravnotežje. V temi je brenknil cepin ob skalo, da je čudno odmevalo v noč...

»Kaj še ne bo konca...?« Klusov je zaklical na pol v strahu.

Skrbelo ga je, ker je vsak hip pričakoval, da bo vrvi zmanjkalo. Nič odgovora...

»Mihaaa...!«

»Ja!«

»Vrvi je samo še za dva sežnja...!«

Molk... Nobenega glasu od zdolaj. Vrv je za hip zastala. Stožec luči je blisnil izza roba.

»Drži, Joža!«

Prisluhnila sta... Miran se je nagibal čez rob, da bi kaj videl v temi.

»Kaj je...?«

»Obvisel sem v zraku pod previsom. Do spodnje police je še skoraj osem metrov... Ne morem si pomagati... Spusti...!«

Miran je prebledel. Vrvi je bilo samo še za seženj... Nemo sta se s Klusovim spogledala. Kaj zdaj? Drugega jima ni kazalo, kot potegniti Belača nazaj čez previs, pozneje bi že sam plezal nazaj, saj je bil od zgoraj zavarovan. Vedela sta, da nima spodnji nobenih zank, da bi si delo olajšal.

»Nazaj moraš, Belač, vrvi je premalo...!«

»Prekletol« je zaklel spodnji.

»Poskusi, potegneva te toliko, da najdeš oporo, potem si že sam pomoreš.«

Uprla sta se v globoki sneg! Dlan za dlanjo je drsela vrv čez rob... Da se le ne bi utrgala...

Nenadoma je Joža vzdiknil. Široko razprtih oči je bolščal na rob. V svetlobi svetilke je videl vrv. Naenkrat je nekaj rahlo počilo... »Miran, drži... drži!« Klusov se je vrgel na rob in z obema rokama zgrabil za vrv. Njegove jeklene pesti so se je oklenile... Zaman... Razcefrane kite vrvi so se mu krotovičile med prsti... v veliki grozi je kriknil.

— — — — —

Belač je visel na vrvi, stiskalo ga je čez prsi. Vrv je prekratka, torej mora nazaj... Toda kako? Nobene varovalne vrvice ni imel pri sebi, nekje so jim padle iz oprtnika, ali pa so jih sploh pozabili v koči. Nekaj je zamrmral, bilo je kakor kletev.

Svetilko si je obesil na pas. Zgrabil je za poledenelo vrv in se težno vlekel kvišku. Še meter... Ovil si je preostalo vrv okoli lakti, pot mu je lil s čela in težko je sopel. Misli so mu begale v neznano, za hip se je zmedel in leden mraz ga je spreletel po hrbtu. Nekaj strašnega je zasluhlil... Prsti so mu dreveneli, vrv je bila pretenka, da bi se je mogel okleniti. Za hip je obvisel v zraku... roke niso več vzdržale teže, onemogel je izpustil... Sunilo ga je v prsi... nato pa je začutil neko olajšanje... čez čas ga je po steni drsečega odbilo v stran in zakotalilo v globino... S hrbtom je udaril med skale v žlebu. Za njim je priletel cepin in se v skalah na plazu prelomil na dvoje...

Na trdem snegu je obležal vznak in razprostrtih rok. Velika utrujenost mu je hromila ude. V onemoglem udobju je zaprl oči in začutil žgočo bolečino v razbitem telesu. Skušal je odpreti usta, zaklicati ime, pa je le zahropel. Na jeziku je občutil zoprno, slano-grenek okus krvi. Srce mu je bilo v šibkih udarcih in izgubljal je zavest. V blodnji je videl nad sabo spačen obraz. Iz ranjenega čela mu je tekla kri in se topla razlivala po licu. V kapljah je pordečila sneg, ki se mu je mešal med mokre lase. V blodnjah in pekoči bolečini ga je zagnila tema...

Zamolklo so doneli udarci iz globine, dokler ni vse zamrlo v strahotno tišino noči...

»Mihaaa!«

Molk... Led zaprasketa po skorji na skalah, potem utihne še to.

Klusov je krčevito stiskal v rokah razcefrani konec vrvi in blazno mrmral: »Miha mrtev... mrtev...« Še je zaklical v gluho noč: »Mihaaa!«

Zoprno mu je donel lastni glas v ušesih. Slutil je, da kliče zaman, pa je klical vedno iznova.

Spogledala sta se z Miranom, kot da se ne poznata. Prvi se je zavedel Miran.

»Hitro morava navzdol. Iščiva, nekje tu mora biti prehod, ozka polica ali kar koli.«

Spet je poplesavala luč na snegu, gor pa spet dol. Vračala sta se in spet iskala. Nikjer ni bilo nobenega prehoda. Pač! Na desno okoli strmega roba je vodila v neznano ozka polička. S cepinom tipaje pred seboj sta lezla v soju luči po njej navzdol. Kakor po čudežu sta obšla strmo steno, obstala na trdem snegu široke vesine in iskala... Tamle! Nekaj temnega je ležalo na snegu. Svetilka! Spet sta tipala navzdol proti temnim skalam na plaz. Čuj!... Kakor prikovana sta obstala in pridrževala dih. Tiho ječanje sta zaslišala... Spustila sta se med skale, tam je ležal... vzrak, z obrazom proti nebu in komaj slišno hropel.

Joža se je sklonil k njemu.

»Miha.« Ni se zganil, le tiho je zaječal. Skušal ga je dvigniti, toda Miha je bolešno zaječal, da ga je izpustil in položil nazaj v sneg.

»Kaj naj storiva?« Bleda in premražena sta strmela drug v drugega in nista vedela kaj ukreniti.

Miran se je zganil.

»Jaz skočim v Vrata po Janeza, ti pa ostani pri njem! Obveže so v oprtniku. V žepu zadaj!« Mrzlično je govoril, vsaka ura je bila dragocena. Ni čakal Jožetovega odgovora. Divje jo je ubral po strmem snežišču navzdol. Kmalu je bila njegova luč le še kakor kresnica.

Klusov je previdno dvignil Belaču glavo in ga skrbno obvezal. Slek si je vetrni jopič in mu ga del pod glavo, da ni ležal na zmrzlem snegu.

Vzel je svetilko. Zastrl luč... posvetil... zastrl... posvetil.

Globoko v dolini se je v znamenje, da so ujeli klic, posvetilo v kratkih presledkih. Posvetilo in spet ugasnilo.

Visoko v gori nekdo kliče na pomoč...

Lado Božič:

Preko Save do Drave

(napisano l. 1940)

Poleti 1940. leta sva s prijateljem Radom ušla zatohlemu mestu in se za nekaj dni napotila po lepem slovenskem svetu. Nekega milega jutra sva se srečno pripeljala do Laz. Ha, saj sva, da bi dejal, že med planinami. Potlej hodi, hodi in že daleč prideva, nazadnje sva jo po drevoredu primahala skozi Kamnico do Sv. Helene. Zavila sva v breg po škrlasti poti skozi borov gozd. Od severozapada se je oglašal mogočni zvon Sv. Trojice. Sonce je že tu pa tam pogledalo izza megle in naju poiskalo med borovjem. V Klopcah, kjer so vse hiše pokrite s škrlom, prav tako tudi velik vodnjak sredi vasi, sva pri zadnji hiši zavila na desno. Iz objema megle sva se povzpela do božajočih jutranjih sončnih žarkov. V dolini je valovilo megleno morje in skozenj so prihajali ostri piski vlakov. Pred nama so žareli Jančje in litijski hribi. Z dobre poti pod grebenom Murovce, ki daje obilo dobre vode, je bil lep

Jezerce na Menini

Foto M. Lipovšek

razgled. Kraji so tod revni. Rastejo le koruza, krompir, fižol in ajda. Na hrbtu, ki se upira v Murovco, leži vas Vrh sv. Križa (563 m). Sprejela je najučedna hišica z brajdo preko poti. Ob velikem znamenju se pot preobesi proti Zagorici, rojstnemu kraju matematika Vege. Rojstna hiša je v tujih rokah in ima na vzhodni steni vzdano spominsko ploščo, v izbi pa spominsko knjigo. Obisk hiše je zelo slab. V domačiji je vladala velika revščina. Že sva prišla v raztreseno vasico Sv. Križ (585 m) z značilnimi hišicami in novo šolo, posvečeno Slomšku in Vegi. Na desni strani pročelja sta sliki obeh mož, napravljeni leta 1937.

Mahnila sva jo dalje po poti in nato v levo na stezo. Pastirček je dejal: »Dobro, dobro, prav k Sv. Miklavžu!« Kmalu pa sva na žalost dognala, da je tu nekoč bila steza, ob najinem času pa je že zginila. Zato sva markirala novo pot po goščavi, močno zaraščeni z nizkim hrastjem in prav skaloviti. Nad debelo uro sva se mučila. Vkljub temu, da so se šoje podile okoli naju in da so šentjanževke lepo duhtele, sva se trmasto držala le poti, ki se je za nama sproti gubila. Ko sva se povzpela na visoko skalo, sva šele videla, kam sva zašla. Znašla sva se malo pod vrhom Cicelja in nejevoljno pogledala na Veliko vas in lepo stezo, po kateri so nedeljski izletniki udobno pihali proti najinemu cilju. Midva pa tu gori s širokim in nabitim oprtnikom. Po takem uvodnem treningu za najino nadaljnjo pot sva se srečno izmotala iz gošče in stopila na stezo. Nebo se je pomeglilo, ko sva z zamudo dospela k Sv. Miklavžu nad Savo. Navzgor je gledalo lepo naselje s kraškimi kotanjami, obdelanimi in posejanimi z žitom. Na severu so se v megli kopale Kamniške in

Raduha, v temni modrini se je širila Menina, z njenega ospredja je gledala Limbarska gora, v daljavi je očak Posavja Kum moževal z dolenjskimi hribi, Golovec in Ljubljana sta se zavijala v meglo, Tošec in Blegaš sta bila daleč. Pod nama ondile pa so bile Sava, Senožeti z novo šolo in prijazna Jevnica.

Ob 10 sva krenila s prve postaje pri Sv. Miklavžu (741 m). Ob znamenju sva zavila na desno in se ob lesenem križu preobesila iz savske v moravško dolino. Pri prvi hiši se je že odprl pogled na Moravče. Zelo lepa je tale valovita moravska dolina. Po novi poti sva se bližala trgu. Na levi sva opazila Sv. Trojico in Vrhpolje, pred nama v ozadju pa so se dvigale Kamniške Alpe. Na pot nisva šla, da bi dirkala in uživala v kilometrih, marveč da bi spoznavala lepote slovenske dežele.

Ko sva si ogledala zanimivosti Moravč, sva jo v opoldanski pripeki mahnila po trdi cesti dalje. Kolena so postala nekam trda, predvsem zaradi prevelikega gostoljubja v hiši neke stare moravske korenine. Nebo se je sicer pooblačilo, vroče je pa le še bilo. Teža na hrbtu in poln želodec, trda kolena, dolga cesta in huda vročina, vse to ni nič prida za popotnika.

Trpljenje pa ni trajalo dolgo; čez slabe pol ure sva na Zaloškem gradu (tudi Stražni vrh) vzhodno od Moravč odložila oprtnik. Grad je šel že skozi dosti rok; v njem ne najdeš druge znamenitosti kot staro peč v prvem nadstropju in podzemeljsko turško ječo. Vse drugo je v razpadu. Starost gradu cenijo na 400 let.

Čez kake pol ure hoje po cesti sva se znašla na križišču poti proti Limbarski gori in proti Toplicam. Odprl se je pogled na Sv. goro, na Tomazinovo kočo, Slemšek in Sv. Miklavž. Zavila sva na levo v breg in skozi naselje Globočice prišla na Limbarsko goro (768 m). Imela sva še topel čaj, zato sva se izognila gostilni. Razgled ni bil najlepši, planine so bile v megli, lep je bil le hrbet Menine, pred katero sva opazovala vasi Kranje brdo, Gabrovico in na desno Češnjice, pod njimi pa grapo Črnega grabna, proti jugu Slemšek in Slivno, Sv. Miklavž in litijske hribe; na zapadu se je ločil po svoji obliki le Tošec iz Polhograjskih Dolomitov. Po prijetnem razgovoru z domačinom, ki nama je pokazal smer nadaljnje poti, sva jo mahnila proti Krašnji. Toda že pri drugem znamenju sva zavila na desno po lepem potu v dolino Črnega grabna. V pol ure sva bila v naselju Žirovše ob glavni cesti, nato pa sva jo sekala čez cesto v nasprotni, zelo strmi breg in v pol ure sva bila v vasi Kranje brdo, čednem naselju kakih 20 kmetov. Počivala sva in se pogovarjala s priletno kmetico. Dejala je, da pridelajo mnogo žita. Tudi sadje je kazalo dobro. Z lepim pogledom na Češnjice sva pešačila po udobni poti skozi vas Gabrovico proti Pšajnovici. Kako dobro uro je bilo hoda po poljskih potih in po prijetni pokrajini. Sonce se je že močno nagnilo proti zapadu, ko sva prišla do cerkve. Pred nama se je odprla Tuhinjska dolina z manjšim poraščenim grebenom. V temnem ozadju s smrekami poraščenega južnega brega Menine se je v mraku belila vas Zgornji Tuhinj, nad njo Št. Vid in na levo Sv. Miklavž. Mračilo se je, ko sva se spustila preko travnikov in njiv v grapo in se ponovno dvignila čez grebenček v pravo Tuhinjsko

dolino. Že sva hitela v Lazah preko glavne ceste in dospela z nočjo v Zgornji Tuhinj. Mala in ljubka je ta vasica pod Menino. Prijetna za letovanje. Ljudje se preživljajo s kmetovanjem, lesom in živino. Prvi dan najine poti se je bližal h kraju. Nič posebnega se ni zgodilo to noč, le prijatelj se je zmotil in parkrat prav pošteno potegnil sapo skozi usta in nos, pri čemer je nastala tista muzika, ki ji pravimo smrčanje.

Jutranje nebo je bilo pokrito z lahko belo tančico. Po mnenju kmetov se je obetal lep dan. Iz Zgor. Tuhinja sva jo ubrala na glavno cesto in po njej do vasi Golice, kjer se cepi pot na levo skozi Češnjice proti Bibi na Menini planini. Dolina je prav lepa, toda precej stisnjena. Kamnitna pot se vzpenja po bregu Menine preko senožeti in skozi gozdove. Pod nama sta ostali vasi Jastroblje ob glavni cesti in Okrog, baje naselje Ljubljančanov, ki so se tu naselili ob neki epidemiji. Nad vasjo je opaziti še zid nekdanjega gradu celjskih grofov. Po nebu so od severa na jug drseli mogočni oblaki, toda vročina le ni odnehala. Iskala sva senco pod drevjem in grmovjem in se le počasi vzpenjala. Pastir pa se je zapenjal v jopič in pritiskal klobuk na glavo. Z dežjem ni hotelo biti nič, celo vedno lepši razgled se je nama odpiral na vzhod proti Mrzlici in Kumu. Voli so vlekli s planine voz sena. Fant je zaviral vsa štiri kolesa, da so le drsela po kamenju v dolino. Končno sva vsa mehka od vročine vendarle prisopihala na planino Biba (1300 m na Menini). Ko sva se napila dobre vode in še boljšega mleka, sva se nekoliko ozrla. Lep je razgled daleč na jug in zapad. Vendar sva ga le malo uživala, ker je vročina napravila velik mrč. Prvič sva bila na Menini in takoj sva jo vzljubila, tako je domača. Samo 36 km je dolga od zapada proti vzhodu, široka pa tudi debelo uro hoda. Pričakovala sva nevihte. Pravili so nama, da so pred dnevi v poznih ponočnih urah opazovali veliko žarenje na jugozapadu, pa tudi grmelo je tedaj.

Dežja ni bilo. Zato sva šla naprej. Sedaj se je nama šele začela odpirati prava lepota Menine. Lepi pašniki z jezerci so raztreseni po hrbtu Menine. Nekoliko skalnat je ta kraj in posejan s temnimi smrekovimi gozdovi. Pašniki in obširne jase so opasane z vencem sivih dozorelih smrek, za temi pa se bohotijo žive temnozelenelne jelove hoste. Nabirala sva jagode in borovnice. Lepo je to na soncu, a gorjé, če te zaloti megla. Tedaj sedi in čakaj, da se razkadi. Hrbet Menine je mirno valovit, lep sprehod bi bil tu brez oprtnika. Čez dobro uro sva dospela do prevala, kjer se odpre čudovit pogled na Kamniške, ki so bile v oblakih, Raduho, Olševo v ozadju in Rogač v ospredju. Občudovala sva lepoto teh grebenov. Na zapadu je močno grmelo, brenclji so nagajali, živina se jim je umikala po grmovju.

Spustila sva se navzdol; ko sva srečno prešla neko obširno torišče, razrito od prašičev, ki imajo tu prijetno letovišče, naju je ustavila tabla z napisom: Jespa. Kaj pomeni to? Ugibala sva in ugibala, v mislih vrtala po Brezniku, toda najino jezikoslovje se je nehalo že pred Jespo. Kaj tedaj? Ugotoviva na kraju samem! Vrgla sva oprtnik z rame in sledila rdečim pikam. Na obširni planoti sva se povzpela na hribček. Ali je to? Nisva se mogla odločiti, da je to Jespa. Rinila sva za markacijo naprej. Morda je to studenec, morda

celo brezno. Končno sva le dospela do robu velikega žrela, s smrekami obraščenega. Spustila sva se po stezi v to veliko, morda некоč celo vulkansko žrelo. Okroglo je in poraščeno. Čim globlje se spuščas, tem hladneje je. Iz sopare prihajaš v pravo ledenico. Pod vzhodno steno sva opazila manjši greben in za njim razpoko. Ko sva se približala, sva opazila na dnu belo snov. Šla sva dalje, zeblo naju je, ker sva bila brez srajce; kmalu sva stala na pravem ledu. Radovednost je naju vlekla naprej, prižgala sva vžigalice; zaletela sva se v leden steber, ki sega od tal do stropa jame. Ko se oko privadi, opaziš, da stojiš pred ledenim zvonom, ki visi s stropa in je zrastel s tlemi. Proti zunanji strani je ta zvon razparan od vrha do tal. Ko vržeš v to odprtino kamen, poslušas in poslušas, kdaj pade na dno. Pošteno sva se premrazila. Hitela sva na sonce.

Še malo pa sva bila na zadnjem prevalu. Od tod je še večji in lepši razgled. Kamen, Travnik, Smrekovec, Mozirske planine, v ozadju Plešivec in Pohorje, v bližini pa dolina Savinje, Oljka gora itd. Po slabi in zelo strmi poti sva šla mimo Sv. Florijana do Gornjega grada. Tu sva zvedela, da tista »Jespa« pomeni iz b o. I, seveda! Kar sitno nama je bilo, da tega že sama nisva uganila.

V Gornjem gradu pa je bilo drugače. Ko sva se okopala v Dreti in si ogledala starinske zanimivosti trga, se je po dobri večerji z rojakom, ki sva ga potlej našla v tem kraju, ob petrolejki pod kostanji razvilo dolgo v noč prijetno kramljanje, dokler nas nista razgnala pozna ura in dež. Z rjuhami in odevami obložena sva ušla na seno in mirno zaspala do sončnega jutra.

Rano je še bilo, ko sva se poslavljala od gostoljubne hiše »Na produ« v Štajngrobu in jo udarila preko Kanolšice proti Velikemu Rogatcu. Pa nisva dolgo pešačila po dolini. Kmalu sva čez vodo zavila v breg. Mimo velikih kmetij, skozi gozdove in čez senožeti se je vila pot, dokler nisva po skalnatih pečeh v pravem meglenem mraku prispela k Sv. Lenartu (926 m). Cerkvica in mežnarija, to je vse naselje, potisnjeno v ozko grapo s precejšno množino vode pod Rogatcem. Še dalje sva se morala vzpenjati v temni megli, iz katere sva pričakovala vsak trenutek močnega naliva. Čeprav je jutro obetalo najlepše vreme in so stene Velikega Rogatca kar žarele v soncu, so naju skrbele lahke, tančici podobne meglice, ki so se dvigale nad zdravilnim vrelcem v Ravnem in nad Dreto ter se plazile po bregu Menine. Čim više sva se vzpenjala, tem več je bilo meglá okoli Vel. Rogatca. Vendar sva prišla suha do zadnjega kmeta Gor. Špeha (1163 m) pod Vel. Rogatcem. Kmetija spada v naselje Krnica. Prav rada sva se pomudila pri gostoljubnem kmetu, ki je prisedel k nama. Pogovarjali smo se o vsakdanjih rečeh. Kmetija je v luški fari. Lepa je in velika, a tudi zelo oddaljena od središč na eni ali drugi strani grebena. Gospodar je pripovedoval zgodbo, ki se je zgodila v neki prav tako visoki vasi. V tej vasi je umrl v hudi zimi kmet. Zaradi velikega snega ga niso odnesli v dolino, temveč so počakali pomladi. Mrliča so spravili v zaboj, kakršne so imeli za suho sadje. Ko je sneg skopnel, so pripravili pogreb, naložili zaboj z mrličem na voz in ga odpeljali k fari. Na pokopališču se jim je zdelo, da je krsta prelahka. Odprli so jo in v svoje veliko začudenje

Rogatec in Lepenatka

Foto M. Lipovšek

našli v njej suhe hruške. Odnegli so bili napačen zaboj. Pogrebci so se morali vrniti v hribe po pravega mrliča. Gospodar je hotel s primero povedati, kako so v hudi zimi odločeni od sveta. Življenje je res trdo, vendar so kar zadovoljni. Obširna žitna polja so na južno stran hriba. Žanjejo šele v začetku oktobra. Žita pridelajo dovolj za domačo potrebo. Sedela sva torej v hiši in čakala, kdaj bo začelo deževati. Vendar so se megle počasi spuščale v dolino in izginjale.

Komaj se je pokazala *Lepenatka* na zapadu, sva odšla proti Vel. Rogatcu (1557 m). Pot se vije po gozdu in izsekah. Rogatec je skoraj do vrha poraščen, vrh pa je gol. Sonce je pričelo neusmiljeno žgati skozi meglo; ko sva stopila na teme gore. Kmalu je izza megle priplaval sonce na jasno nebo in imela sva prav lep razgled. Stala sva v središču kroga, ki ga tvorijo planine: vzhodne Kamniške s Planjavo, zavito v meglo, ki jo je dihala Kamniška Bistrica, njena sosedna Ojstrica, jasna in čista, Veliki vrh, Olševa, Raduha, Travnik, Komen, Šmrekovec, Mozirske, Menina, Lepenatka, Kašni vrh, Velika planina z vso pastirsko naselbino, Dol, Konj, posebno lep s te strani, pa Podvolovjek in dolina Lučke Bele. Stala sva in nemo gledala v ta lepi svet. Višina res ni vratolomna, pa je zato razgled prav poseben.

Velikemu Rogatcu ali Rogaču, kakor ga imenujejo v Lučah, pravi ustno izročilo tudi »Nemi menih«. Pravljica izvira iz dobe Jofeža II., ki je odpravljaj samostane. Iz Gornjega gradu so redovniki zbežali v gozdove pod Vel. Rogatcem, toda tudi tam gori so jih našli zasledovalci. Tedaj pa se je neki menih zaklel, da se spremeni v goro, da bi tako še pozne rodove spominjal na preganjanje redovništva. Menih se je v tej pravljici spremenil v goro Vel. Rogatca, ki je podobna ležečemu menihu.

Potlej sva krenila po markirani poti v Luče. Pridružil se nama je mlad fant iz Črnavca, ki je bil namenjen v Koprivno.

Ogledala sva si Luče (520 m), ki sva jih bila spotoma opazila z višave. Že pozno popoldne sva oprtala oprtnik in se vzpela na ozek greben nekakega polotoka, štrlečega v Savinjo, ki napravlja s cesto vred okoli polotoka velik in oster ovinek. Nebo nad nama je bilo še vedno jasno, le v kotu proti Kamniškim Alpam je bilo zatlačeno s temnimi oblaki in z meglo. Švigali so bliski in votlo je pogrmevalo. Počasi se je neurje bližalo tudi nama. Skrbelo je naju predvsem, kje bova ob dežju vedrila. Posvetovala sva se z ljudmi in jo končno udarila z zaznamovane poti na desno po poljski stezi mimo studenca in lepih kmetij, čez polja in travnike, odločena, da jo pritisneva do zadnjega kmeta pod Raduho. Že v trdem mraku sva se še pred nevihto zatekla k zadnjemu kmetu Prepadniku (po domače »Provšu«). Sprejeli so naju stari oče preužitkar in otroci, mladih dveh ni bilo doma. Kmetija je velika, ima več gospodarskih poslopij. Vse je lepo čisto in v redu. Prav taka sta tudi kuhinja s štedilnikom in izba ali hiša. Oče je hvalil mlada gospodarja, katerima je izročil že pred osemnajstimi leti. Ves čas še ni med njimi prišlo do prepira. In vse pridelajo doma. Zasluzek pa daje gozd in živina. Dobila sva dobro večerjo in namesto ležišča na senu dve postelji v gornji izbi. V močnem vonju nabranega lipovega cvetja, ki ga je bilo v izbi polno, sva odlično spala. Pooblašilo se je in ponoči je res deževalo, kar pa sva opazila šele zjutraj, vendar naju to ni odrinilo s poti. Naprej na prvi dvatisočak!

Nad hišo sva prišla na markirano pot skozi gozdove. Vrhovi Raduhe so bili že v megli, ko sva prišla do pastirja na planini A r t i. Pastir, koroški borec, je pripovedoval o koroških bojih in o sedanjem stanju na Koroškem. Okoli bajte so se podile koze in prašiči, druga živina ne more živeti na tej planini. Pokazal je nama v bajti tudi celo gredico planik. Občudovala sva jih, takih še nisva videla. Malokdo pride do njih tam v stenah, on pač, saj pozna vsako stopinjo in se čuti kot kralj in gospodar na planini.

Ko sva dospela na zapadni rob Raduhe, sva še ujela pogled v Robanov kot in na Ojstrico, nato pa so naju zagrnile megle. Hladno je postalo, veter je pošteno pihal. Skuhala sva si čaja in nato v megli rinila po vrhovih. Na vrhu Raduhe (2062 m) se je nama za trenutek odprl pogled na Olševo, Sv. Jakob in Peco. Megle so se podile okoli naju, na zapadu in severu so se zbirali temni oblaki. Preko »Dure« sva krenila na planino J a v o r (1609 m). Tu je velika prašičja in goveja kmetija. Na tej planini sva pila mleko, kakršnega nisva še nikoli v življenju, smetana je bila tako debela kakor posteljna odeja. Morala sva jo razrezati in namazati na kruh, če sva jo hotela pospraviti.

Po slabo nadelani, a dobro markirani poti sva se spustila globoko v dolino na opuščeno planino V o d o l, kjer sva se pasla na rdečih jagodah. Pravim, da je pot prav slaba. Še slabša je bila pred petimi leti, ko sem hodil v obratni smeri. Tedaj še stopinje niso bile nadelane. V nasprotni breg se markacije zapode naravnost navzgor, toda kmalu krene pot na desno in po udobni stezi prispeš do konjske planine B e l a p e č. Na levem robu je malo jezerce in pastirska koča. Zmotila sva kobili z žrebeti, ki sta dvignili glavo in

Travnik izpod Pece

Foto M. Lipovšek

gledali v naju in za nama, dokler nisva vtonila na severni strani hriba. Na desni sva pustila planino Sedelce in se kmalu dvignila na Travnik (1634 m). Zaradi starejših kamenin, ki tvorijo ves Travnik, je dovolj dobre vode. Tudi neizmerno dosti borovnic je tu. Človek samo steguje roko in nosi v usta. Molčala sva in nabirala; kmalu naju je pozdravila obširna planota Hlipovec. Skozi ob poti sva opazovala velika in številna mravljišča. Mravlje so si poiskale kaj udobna bivališča pod lepimi smrekami. Pri vsem tem opazovanju sva se že znašla pod Kamnom (Kameni vrh, Komen 1695 m), ki se je s svojim izrazitim skalnatim vrhom bočil tik nad nama, in nato čez planino Podkamen z mrzlim studencem v zadnji breg tega dneva. Med potjo sva počivala, lovila sapo ter se razgledovala po znanih vrhovih. Pogled se nama je vedno vračal na Rogača.

Razgled z vrha Kamna je bil slab. Bilo je vetrovno in megleno. Divjal je hud boj med severom in jugom. Kaj bo? Od nekje se je oglašal pes. Pod vrhom sva pregnala divje kokoši. Od tod proti Smrekovcu ni bilo več napora, temveč prav prijeten sprehod. Pridružila sta se nama pastirja z Mozirskih planin. Preko Krneza, Kugelske doline, Berloških lok in Malega Smrekovca sva proti večeru dospela na Veliki Smrekovec (1569 m). Sonce je zahajalo za oblake, pihal je mrzel veter, da sva se kar tresla, ko sva opazovala kraje pod seboj. Bele vode, Sv. Križ, v ozadju že v mrak odeta Šaleška dolina s Šoštanjem in Velenjem, na desni pa Mozirske planine v poslednji dnevni svetlobi. Nad nama je visoko v zraku nepremično stal kragulj. Smrekovec je prava dežela brusnic in borovnic. Nabirala sva in jedla, dokler naju ni v kočo pri-

Savinjske gore s Pece

Foto M. Lipovšek

gnala tema, lakota pa k mizi. Tura tega dneva sicer ni bila naporna, dolga pa je bila, dolga. Utrudila je naju.

Sonce je že pošteno grelo, ko sva se prihodnji dan dvignila na pot. Maloštevilni turisti so bili že odšli. Udarila sva jo kar preko hriba in spet zašla v poseki. Tolažila sva se z jagodami, dokler se nisva znašla na križpotju Kalu (1329 m). Ko sva prešla zadnji breg, sva krenila pri Gradiškem stanu na desno preko planine Stari stan in Gomile na Medvedjek (1422 m), ki sicer ni najvišji vrh Mozirskih planin, je pa z njega najlepši razgled. Lepe so Mozirske planine. Suhe so in zato v vročini jako žejne. Razgled z Medvedjeka je nekaj posebnega: Menina planina, Vel. Rogatec, Kamniške in Raduha v megli, Peca, Smrekovec, v dolini pa Gornji grad, Nazarje, Mozirje in vsa Savinjska dolina do Celja. Koze so naju prišle pozdraviti, voli pa so bežali v senco. V daljavi je počil strel. Okrog hriba je prišel star pastir, domačin s kranjske strani. Z Medvedjeka sva se spustila navzdol čez planino Kleviše k Mozirski koči (1344 m).

Po kratkem oddihu sva krenila v silni pripeki mimo Šmihela (718 m) proti Šaleški dolini. Pot do Šmihela, malega naselja s šolo, cerkvijo, farovžem in gostilno, je kar dobra. Malo sva se odpočila in nekaj malega použila in že sva jo ucvrla naprej proti Šoštanju. Soteska, ki se stiska in širi dobre tri ure daleč, je naju do opoldanskih ur prav v živo zmučila. Teklo je nama po obrazu in naju žgalo v goli hrbet in v noge. Gor in dol, sem in tja je držala pot, toda prav nikjer iz te hude opoldanske prigrevice. Dolini pravijo Lepanjiva. In v resnici so vsi pridelki dobro kazali, tudi sadje in hmelj. Na križpotju pri Mostnarju sva se oddahnila in odžejala s tolkovcem. Prvič sva ga pila na najini poti in kar priznati moram, da ni bil slab. Pošteno je nama pognal kri po žilah, da sva kar dirkala proti Šoštanju. Nebo se je medtem močno pooblačilo, obetalo je dež, zato

Mežica, v ozadju Peca

sva se podvizala skozi Šoštanj mimo postaje ob progi in nato na glavno cesto proti Škalam. Ob sedmih zvečer sva se ustavila pri jašku velenjskega rudnika.

Mislim, da je razen Idrije v Velenju najmočnejša naselbina Idrijčanov, morda jih je tu celo več kakor v Idriji. Napovedana sva bila res že za prejšnji dan, a ker naju ni bilo, je rojake že prav resno skrbelo. Ko sva v pralnici oprala svoje ude, sva jo ob pozni uri ubrala v trg. Tudi tam so naju že pričakovali. Znašla sva se v družbi petdesetletnih regrutov. Beseda je dala besedo in kmalu so bili na krožniku Idrijčani in turisti.

Noč sva prespala, ne, prebila v posebnih posteljah. Vse dolge ure sem se namreč vadal ravnotežja na ozki deski, pokriti s slamnjačo. Druga deska je bila tako daleč proč, da bi gotovo padel pod posteljo, če bi jo skušal dotipati s svojimi kostmi. Zjutraj sem vstal ves marogast od ostrih robov deske. To noč je bilo odpovedalo celo smrčanje.

Zelo zgodaj sva prišla na grajsko obzidje in gledala po dolini do Smrekovca, Plešivca in Kozjeka. Ogledala sva si tudi trg in srečala mnogo znancev, nakar je sledil ogled elektrarne in zunanjega rudniškega obrata.

Rudnik premoga. Mladi vozači porivajo vozičke od dvigala v zbiralnico, dvigalo neprestano obratuje, mreža v zbiralnici se neprenehoma giblje in loči premog po debelosti. Vsaki vrsti je določena posebna pot. Ob tehtnici se gnetejo kmetje iz Šavinjske doline z vozmi. Kupujejo premog na drobno, potrebujejo ga za sušilnice hmelja. V današnjih časih praznuje rudnik zmago. Obratuje v polnem obsegu in še čez. Delavci so zadovoljni, služijo dobro.

Premog redi tudi znano velenjsko elektrarno, ki daje luč precejšnjemu delu Slovenije. Medtem ko je zunanji obrat rudnika precej star, je elektrarna moderna naprava, do sedaj največja kalorična centrala pri nas. Za jaškom stoji tudi nova peč za koks. Tudi za to porabijo toliko grajani in malo cenjeni rjavi velenjski premog. Pravili so nama, da se prav uspešno uporablja, samo dobro mora biti posušen.

Po kosilu sva skočila na izposojeno kolo in hajdi v okolico. Skozi trg v dolino P a k e. Kmalu se dolina stisne pod Kozjek. Cesta in ob njej železnica se vzpenjata. Mnogo predorov ima železnica. V gostilni sva dobila karbidno svetilko in šla v H u d o l u k n j o. Za železnimi vrati je naju že objela tema in tišino je motilo samo šumenje vode »Ponkve« (Ponikve), ki izvira pod Št. Vidom nad Valdekom, teče skozi Hudo luknjo in se pred jamo izliva v Pako. Huda luknja ima baje zvezo z gornjo jamo, ki ji pravijo Špehovka. V luknji sva hodila po lesenih mostičih in hodnikih z ograjami, četrť ure sva potrebovala do konca. Tu so visoke dvorane, tam stisnjeni prehodi in predori, tu tiho teče voda, tam bobni v šumečem slapu. Hodiš zdaj pokonci, zdaj pripognjen. Tu in tam vzletavajo med kapniki netopirji. Vse polno je podzemeljskih lepot, jama je vredna ogleda. Stopila sva iz hladu v poletno vročino in se vrnila proti Šaleški dolini.

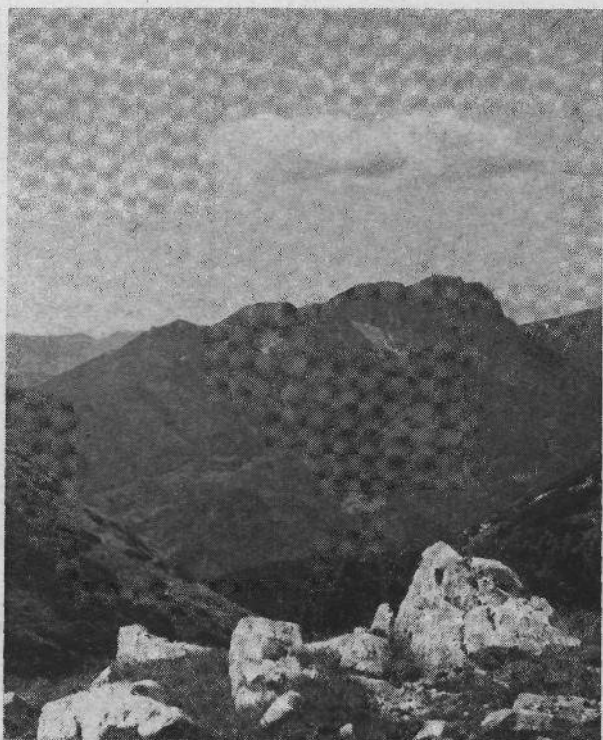
Pri vhodu v dolino sva skočila k razvalinam starega šaleškega gradu. Samo ostanki trikotnega stolpa še stojе. Obiskala sva tudi Š m a r t n o in si od daleč ogledala še grad Thurn v gozdnati soteski pod Šembricem. Večer je že legal na zemljo, ko sva se vrnila, se okopala v rudniški kopalnici in sedla k večerji. Domača jed — idrijski žlikrofi s kurjo obaro. To noč nisva prebila na deskah.

Zjutraj pa naprej v Pako. Z novim prometnim sredstvom, s kočijo.

V Paki je naju kočijaž odložil in se vrnil. Ostala sva z oprtnikom na cesti. Vreme je obetalo najlepše. Mimo skromne šole sva se spočita pognala strmo v breg proti Kozjaku ter se mimo revnih bajt in še revnejših njiv dvigala proti vrhu. Za trenutek sva skočila še v kočo pod Špikom.

Pod vrhom je cerkvice sv. Jošta in šola. Z vrha K o z j a k a, Špika (1107 m), mejnika Šaleške doline in najvišjega vrha paške soteske, je lep pogled v Savinjsko dolino, na Oljko goro, v Šaleško dolino, Šalek, Pako, Cirkovce, Plešivec, proti Slovenjemu Gradcu in Pohorju.

Spustila sva se po severni strani Kozjaka proti Doliču. Mimo revnih lesenih bajt, mimo njiv cvetočega maka in ajde sva prišla po grapi Glažarice v Zg. Dolič. Na glavni cesti sva krenila na desno proti S v. F l o r i j a n u. Lepa in mala vasica s premožnimi kmeti in velikimi žagami. Dolino in vas preživlja les. Barometer je bil zdrknil na dež, na nebu pa nisva videla oblaka. V poznem popoldnevu sva se dvignila proti Mislinjam, katerih pa nisva dosegla. Zašla sva preveč na desno na greben in se dvigala proč od Črnega vrha na Pohorju, kamor sva bila namenjena. Rinila sva po svoje naprej in vrhu grebena zagledala najin cilj daleč onstran dveh vmesnih grebenov. V bregu sva opazila žanjice. Pohitela sva do njih. Svetovale

Raduha s Pece

Foto M. Lipovšek

so nama približno pot. Dvignila sva se do kmeta, ki spada v Tolsti vrh, nato pa se spustila po grebenu v grapo, po kateri teče električna železnica in prevaža les iz pohorskih gozdov. Tekla sva v dolino, delal se je mrak, na tistem sva drug drugega dolžila polomije, pri kateri sva zgubila najmanj dve uri časa. Dol je šlo, toda kako pojde gor? Mimo bajte in kmetije sva prišla na cesto in krenila nato po dolini navzgor. Pokazali so nama gozdno pot v levo na greben. Pot se je vzpenjala, vročina je bila, čeprav sonca še videla nisva in sva se pehala samo po vzhodni strani hriba. Zelo sva trpela. Zopet mimo značilne pohorske bajte in preko zadnjega strmega predela do zadnje hiše pod vrhom najinega cilja. Noč je že bila, ko sva se ustavila pred bajto in prosila za prenočišče na senu. Na zapadu se je bliskalo in grmelo. Hm, ali se bo najino potovanje moralo že nehati? Kmalu je pričelo tudi deževati. Skuhala sva si čaj in se spravila na seno. Ležala sva brez odej in se zarila v seno. Bajtar je napovedoval toplo noč, in je res bila. Na odprtem skednju naju ni prav nič zeblo.

V megli sva krenila dalje po markirani poti. Na grebenu Pohorja sva zavila v levo preko Črnegarvraha (1543 m). Pošteno je začelo deževati. Megle so pokrile vrhove in pritisnile na najino razpoloženje. Molčala sva. Ne daleč pred nama sva zagledala prileten par, čigar boljši del je imel odprto dežnik. Kakor na Rožniku, čeprav

je za dobrega »jurja« razlike v višini. Hitela sva h koči na Pungartu pod Veliko Kopo. Navdušeno sva pozdravila kočo (1377 m). Škoda, da je deževalo. Izletniki so se tiščali v koči in hodili na vrata oprezovat, ali že gine megla.

V megli in vetru sva jo udarila čez Veliko in Malo Kopo (1542 in 1526 m) proti Kremžarjevemu vrhu. Megla, megla. Tolažile so naju borovnice. Sever je gnal megle proti jugu. Kljub vsemu sva upala, da se nama bo vreme le zjasnilo. Ko sva dospela do Kremžarjevega vrha (1161 m), so se megle res dvignile in zagledala sva Dravo, Labud in na levo Prevalje. Plešivec je bil še v megli. Lepo pa se je videl tudi Slovenj Gradec. Severna stran Pohorja je še bila zadelana z gosto meglo.

Najin načrt je bil: dalje po grebenu do Dravograda. Oskrbnik je nama pokazal smer in glavne točke, mimo katerih naj greva. V veselem razpoloženju in želji, da spoznava nove predele, sva krenila na pot. Samo do sedla sva šla za markacijo, nato pa krenila na desno po ravni poti. Na glavnem grebenu sva zavila na levo do sedla in šla po srednji poti naravnost naprej. Pot je prav lepa, udobna, pada v terasah in se vleče po južnem bregu zapadnega in vedno bolj padajočega pohorskega grebena, ki se spušča pri Dravogradu v Dravo. Lep pogled se je odpiral na Slovenj Gradec in severno mislinjsko dolino. Čez četrt ure sva bila že pri prvem kmetu, ki spada pod vas Troblje. Zavila sva okoli hriba in korakala mimo kmeta Puplasa. Pred hišo stoji mogočna lipa. Pot vodi pod hišo po travnikih mimo Pečolarja in Kavdika. Udobno sva hodila mimo lepih kmetij, vreme se je počasiboljšalo, sever je potiskal megle proti jugu in sonce je sijalo. Na križpotju sva se obrnila na levo za hribom in nato navzgor proti poseki. Pred nama se je kar namah pokazal greben s cerkvijo sv. Ane na skrajnem levem koncu. Preko travnikov sva jo mahala pod kmetijo Škratek, nato navzdol skozi gozd do velikega zidanega znamenja. Pri znamenju navzgor in nato po ravnem do pod grebena, ki teče vstric z glavnim grebenom.

Hitro sva prišla nanj. Dobrih dvajset minut sva hodila po slemenu do cerkvice sv. Ane. Pred njo sta dve lipi. Od tod je lep razgled na Plešivec, Raduho, Peco, Strojno, Labud, Košenjak z Ojstrico in Kremžarjev vrh, pod cerkvico pa se širi mislinjska dolina z delom Slovenjega Gradca. Mimo velikih kmetij, raztresenih po četrt ure druga od druge, mimo Lobasa in Močnika, sva krenila navzdol do male cerkvice sv. Ožbolta, zavila na desno in se spustila v grapo. Napis »Strogo prepovedana pot« je naju obrnil po grapi naprej na glavno cesto in na postajo Št. Janž pri Dravogradu. Zjasnilo se je popolnoma. Vendar nisva hotela klepati 8 km trde in prašne ceste do Dravograda, posebno ker je ravno vlak privozil na postajo. Sedla sva v vlak in dosegla osmi dan najinega potovanja najsevernejšo točko najine poti — Dravo. Načrt je bil v celoti izvršen.

Sedela sva hladnega poletnega večera v Dravogradu tik nad Dravo, si stregla z večerjo ter delala žepni račun. Od severa je ostro brilo, Košenjak se je odeval v mrak, na nasprotnem bregu Drave pa so splavarji pripravljali splave, da bi z njimi drug dan odpluli na jug. Lep, nepozaben je bil tisti večer.

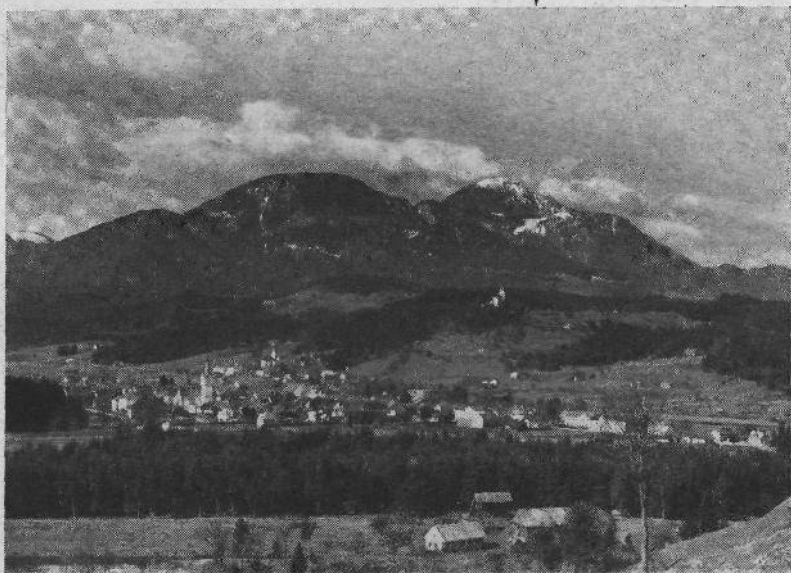
S poti na Skuto

Foto M. Lipovšek

Povratek proti jugu, domov, naju ni skrbel. Tudi tu sva našla rojaka sošolca, ki naju je vabil na gamsa v Mežico. Z zadnjim vlakom sva se odpeljala v *G u š t a n j*, kjer sva prenočevala pri Dalmatincu. Drugo jutro je bilo čemerno in oblačno. Ogledala sva si trg in se nato napotila čez *Kotlje* in *Rimski vrelec*, kjer sva pila pri studencu izvrstno slatino, in mimo *Jurčka*, zadnjega kmeta gori pod *Plešivcem*. Pot je prav lepa, dobro markirana skozi gozdove, mimo *Ž e g n a n e g a s t u d e n c a*, kjer se združi s potjo iz Slovenjega Gradca. V megli sva počasi dospela na vrh *Plešivca* (1696 m). Pogled v meglo je bil prav lep, razgleda pa nič. Nekoliko pisanosti so nudile samo ovce, zbrane okoli cerkve. Tudi v koči je bilo vse zaspano, vendar nisva obupala. V knjigi sva našla času primeren verz neznanega poeta:

Čeprav je vse zapeto,
na nebu krog in krog,
vendar nas vreme sivo,
ni ugnalo v kozji rog.

Tudi naju ni. Čez dobro uro sva že krenila proti Mežici. Pot je lepa in dobro zaznamovana do *G o d c a*, kjer se cepi pot v Prevalje. Od tu dalje pa so edine markacije za Mežico telefonski drogovi. Tu pa tam najdeš kako rdečo, že popolnoma od starosti obledelo liso, toda zelo so redke in nazadnje še te zginejo. Mrak je že silil v deželo in po malem je pričelo rošiti. Mrko sva sledila drogovom globoko v kotlino. Že sva mislila, da sva zašla. Zatekla sva se h kmetu, kjer so nama pokazali nadaljnjo pot. V hiši sva našla hlapca, ki je trdil, da

Slovenj Gradec

je doma od Pake, govorica pa ga je izdajala, da je iz goriške okolice. Na sedlu sva spet ujela markacije in se v lovu za njimi podila v mežiško dolino.

Drug dan sva krenila z električno železnico v mežiški rudnik. Skoro pol ure sva se vozila v skromnih vagončkih. Ogledala sva si vse električne naprave, rove in jaške. Prav posebno je naju zanimalo poševno dvigalo. Bili smo 400 m globoko pod zemljo. Rovi so visoki in prostorni. Kamen je trd, zato ni nevarnosti udorov in rovi niso podprti z lesom kakor v našem rudniku. Opazovali smo rudo v rovu, kjer so jo bili ravno odstrelili, dim nam je legel na pljuča. Vse rudniške naprave so prvovrstne. Dolgo smo hodili po rovih, nato pa smo se vrnili na beli dan.

Ogledala sva si tudi Mežico, prihodnji dan pa s kolesi obiskala Žerjav, kjer sva videla še zbiralnico in topilnico. Sprejeli so naju prav lepo, z največjim zanimanjem sva poslušala razlage strokovnjakov. Videla sva prevoz rude iz rudnika, zasledovala njeno pot po zbiralnici in čistilnici in skozi peči, dokler ni pred nama ležal čisti svinec.

Pozno je že bilo, ko sva se vrnila. Vreme je kazalo kar dobro. Poslovila sva se od znancev in Mežice in se obrnila proti Peci. Kmalu je naju zajela megla, a v treh urah sva bila že v Uletovi koči pod Peco. Noč je bila lepa, čista in mesečna. Že pred petimi sva vstala. Megle so se že podile okoli hiše. Na vrh! Ko sva se izmotala iz megle, sva opazovala lep sončni vzhod. Velika žareča krogla se je dvigala iznad meglenega obzorja in plavala na jasno jutranje nebo. Vedno razločnejša je bila, dokler ni zažarela v lahki meglici in posvetila z lepo sončno svetlobo. Vrh Kordeževe glave (2126 m)

Foto
M. Lipovšek

Savinjske planine z Raduhe

je bil čist. V dolinah je ležalo megleno, proti vzhodu precej nemirno morje z velikimi valovi, nad Koroško in proti jugu pa že bolj mirno. Vrhovi Kamniških Alp od Vel. vrha do Kočne so se dvigali kakor čeri v morju in se bliščali v jutranjih žarkih. Malo naprej je pokukal iz megle tudi Štoržič, v ozadju tam na zapadu pa je mogočno samevala nad meglo glava našega očaka Triglava. Raduha je s svojimi tremi vrhovi mrko gledala v Koprivno. Sonce je s te strani še ni prebudilo. Megla je narahlo valovila. Pokazal se je greben Karavank, pa je spet zginil. Iz Tople je prikipela nova megla, tudi nad Podjuno se je pričela gibati. Gorske kavke so se splašile, govedo je radovedno gledalo izza grebena. Iz Tople se je oglašal kravji zvonec in klic pastirja, iz Koroške pa je donel jutranji zvon. Videla te lepe dežele nisva, le slutila sva jo doli pod nama, od tam je bril mrzel jutranji veter. Nazaj v kočo! Spet sva bila v megli. V koči so naju pozdravili smeh mladine in prijetni glasovi citer.

Megle so okoli koč imele svoj ples. Vztrajal sem v želji, da moram videti Koroško. Pet ur po prvem obisku vrha sem se spet dvignil. Hotel sem sonca in razgleda. Dobil sem oboje. Na vrhu sem ležal, si grel kosti in čakal, da se razmaknejo megle. Počasi, komaj vidno so se plazile s Koroške proti vzhodu. Končno so se stopile, pod menoj je v soncu zabliščala vsa Podjuna v vsej svoji lepoti. Edinstven je bil pogled od Holmca na naši strani do Svinje planine, od Šmihela do Djekš tam gori visoko na severu. Med temi skrajnimi mejami pa leže raztresene vasi, njive in bele ceste. Žal, le kratko je

bilo to veselje, iz dolin so se dvigale megle in objele vrh Pece. Zastor je padel...

V dolini je sijalo toplo sonce. Po Senčarjevi poti sva krenila proti Koprivni, mimo znanega kmeta Končnika na levo v nasprotni breg. Pot je v začetku dobro markirana, pozneje pa se markacije zgublajo. Kjer so pred leti stali lepi gozdovi, zijajo sedaj velike poseke. Tako so z gozdovi zginile tudi markacije. Namesto da bi prišla pri Lipoldu v Koprivno, sva kolovratila mimo kmetij daleč proti Sv. Ani. Ko se nama je zdelo le preneumno, sva krenila kar na levo preko njiv in po gozdu v dolino in potem po Koprivni nazaj k Lipoldu. Nič ne de, če sva zašla. Saj je lepo hoditi tudi po nemarkiranih poteh.

Že proti večeru sva dospela do Sv. Jakoba (1073 m). Imela sva lep razgled na Peco in Raduho. Hladno je bilo, nebo čisto in luna že velika. Le pod Raduho so se pojavljale meglice, lahke in prozorne, kakor sapa v hladnem zraku. To je bilo slabo znamenje.

Jutro je bilo sicer lepo, tudi barometer je kazal dobro, toda v zraku ni bilo vse v redu. Pot naju je vodila proti vrhu Olševe. Z vrha (1929 m) sva se ozrla tja na Koroško, kjer so se že dvigali kupi divjih in črnih meglá. Danes pa bo, sem dejal. Lahke megle so se podile že tudi na vzhodu. Plešivec, Peca, Raduha in Kamniške so bile še čiste. Tudi Rogač, kateremu sva se spet bližala, je bil čist. Tam na jugu je bilo lepo in toplo jutro, tu na grebenu pa je močno brilo. Tu pa tam je pogledalo izza megle celo sonce. Na glavnem vrhu sva malo pojedla, kuhala pa šele pred Potočko zijalko. Mimo Sv. Duha in mimo vrelca slatine sva srečno po bližnjici pridržala v Logarsko dolino, ki je bila skoraj brez letoviščarjev. Nevihta se je izza Olševe vedno bolj bližala, temni oblaki so kmalu zagrnili vsa dolino do Jermanovih vrat. Pričelo je deževati. V začetku narahlo, nato vedno močnejše, dokler ni sledil pošten naliv. Bila sva že daleč za zavetišči in hoteli. Da bi se vrnila, ni bilo misliti. Hitela sva naprej v Logarjevo kočjo pod Rjavčkim vrhom (903 m), kamor sva prišla že pošteno premočena. Vedrila sva in se sušila. Zadovoljna sva bila, da ni bilo hujšega.

Počasi se je zvedrilo in posvetilo izza Savinjskega sedla. Prenočila sva na Okrešlju (1378 m). Noč je bila mrzla, vetrovna in deževna. Na vrhovih je bil zapadel sneg, jutro je bilo jasno, a brila je mrzla burja.

V Turskem žlebu je plesala in tulila burja. Mraz je silil za nohte, ko sva prijemala ledenomrzle železne kline. Pri izstopu iz žleba naju je veter kar premetaval. Megle so se podile od severa in plesale okoli vrhov, v dolini pa je sijalo sonce. Proti Skuti je ležal lahek sneg. Za grebenom je veter malo odjenjal. Prijatelj je bil prvikrat v teh gorah. Malo je pomišljal in modroval, da ni vredno hoditi dalje, ker bo samo megla in veter. Zavrnil sem ga, češ da mora doživeti planine tudi v megli in viharju. Limona in sladkor sta nama poživila moči za pot na Skuto. Mirno in lepo sva hodila, čeprav je bilo zelo mrzlo. Tem huje pa je bilo na vrhu Skute (2531 m). Burja je brila, da je bilo joj. Megle so divjale okoli naju in pod nogami je škripal sneg. Gazila sva naprej. Sneg — 17. avgusta! Vse je bilo

Foto
M. Lipovšek

Planjava in Ojstrica iznad Okrešlja

ledeno. Za hip so se megle razkadile. Zagledala sva Obir, Olševo in Peco. Proti Štruci je spet pritisnila burja, da sva sapo kar lovila in se oprijemala skal. V zavetrje sva prišla šele pod Štruco, kjer sva si skuhalo črno kavo. Grintovec je bil v megli. Preko Mlinarskega sedla (2358 m) in Malega Grintovca sva se premikala zaradi mraza in vetra prav oprezno. Sneg in led. Ledene svečke so visele od skal, ivje jih je krasilo, burja pa je tulila in po svoje plesala okoli njih. Skrbelo naju je, kako bo na vrhu. Mladi turisti so se oprezno in boječe spuščali z vrha. Bili so v kratkih hlačkah in tretali od mraza.

Na vrhu Grintovca (2558 m), Gorenjska se je kopala v luči. Skuta je odkrila svojo kapo in zažarela v soncu. Burja je prenehala in sonce je gredo. Lahke meglice so se dvigale izza Krvavca in Mokrice. V daljavi sva videla Menino in Rogača. Uživala sva in pela. Na najvišji točki najinega štirinajstdnevnega potovanja sva bila. Zmagala sva na vsej črti. Brez nezgod in posebne neprilike. S petjem sva prepodila jato skalnih jerebov, ki domujejo na Grintovcu.

Krenila sva na pot v dolino in proti domu. Toda še eno presečenje je naju čakalo. Niti 100 m pod vrhom sva naletela na razpet šotor. Kakor bi slutila v njem rojaka, sva pričela klicati: Slavko, Slavko! Pogledal je skozi odprtino pomočnik in kuhar Tone, njegov brat. To je bilo začudenja in veselja! Rojak tu gori? Slavko je namreč geometer. Sedla sva v šotor, dobila čaj in malo za tem kosilo. Dolgo sva se tu zadržala. Tone je pripovedoval dogodke s planinskih pohodov po Bosni, Hercegovini, Črni gori in Srbiji. Res, prav zavidal sem mu.

Hitela sva v dolino. Čas nama je bil skopo odmerjen. Iz Kamniške Bistrice sva hitela v Kamnik na zadnji vlak. Še šopek ciklam sem bil nabral med potjo za svojo malo planinko, ki komaj čaka, da pohiti z menoj v »ibe«.

Marijan Lipovšek:

Na Dovški Križ

Mirna in topla jesen je bila v deželi, ko sem se odpravil v Martuljek. Sonce, ki hodi v tem času vse niže po južnem nebu, je s starčevsko toplino poznega vinotoka ogrevalo prisojne rebri v Karavankah. Rdeči jesenski gozdovi in živo rumene kopice macesnov po njih so s sinjim nebom barvali jesenski dan v tistih blagih barvah, ob katerih se stisne srce od neznane radosti. In vendar je to le radost jeseni. Mirnejša je, skoraj pokojna, tiha in brez velikih želj, kakor to pritiče ugašajočemu letu, ki se nagiba v zadnje mrzle mesce svojega teka.

Bil sem sam. Planinci so ostajali v mestih, le redki so še hodili po gorskih potih. Jesenske gore so osamele. Kratki, vse krajši dnevi, naraščajoči hlad jasnih noči in snežna odeja, ki so si jo za kratek čas nadele, kakor da bi pokrile svojo sivo glavo z belo kožuhovino, vse to je pregnalo obiskovalce gorá. Ostala pa je jesenska tišina in čisti, prosojni, modrikasto nadahnjeni zrak. Ostal je žar jesenskih gozdov in modri svod neba, ki se boči nad gorskim svetom, kakor da ni blizu čas, ko se mu pomrači smehljajoče obličje in se prekrije s pomrčino sivih oblakov za dolge, dolge dni in noči.

Sredi vinotoka, ko je v sončnih dolenjih krajih že zdavnaj minila trgatev, se je iz srditega tepeža med krivcem in jugom rodil prelep dan. Megle so se trgale po dolinah in zaplate modrega neba so postajale vse večje in širše. Skozi cunje oblakov so v šopkih silili sončni žarki, vedno svetlejši, in kmalu je milo sonce s toplim žarom božalo savsko dolino. Gore so se zavile v oblake, a ko so odgrnile svoje veličastno obličje, je na njih temenih ležal sneg. Bile so ponosne na ta svoj okras, kakor sredi zime so se dvigale v nedostopnost. Še nižji vršiči so oholo dvigali svoje bele rame in glave ter izzivalno strmeli v globeli podse, češ kar pridite, če se ne bojite. In nismo se bali. Prišli smo, se borili in se vračali izkušenejši, spokojeni in vendar nepotešeni, kakor nam je usojeno že od rojstva in kakor ostanemo do pozne starosti, če jo pač učakamo.

Tiha je pošumevalo listje na poti, ko sem počasi stopal proti senikom. Bližal se je mrak. Zlato sonce je izza Rigljice sijalo na živordeče gozdove gori na robovih in šumot potoka je drhtel v zraku. Senožet je bila hladna in rosna. Omanovo kočjo sem našel odprto, ognjišče razdežano, slamo na pogradu vso razmetano. Krenil sem raje v senik ob kapelici in se v njem utaboril za noč.

Naglo je ugašal dan. Visoki špik je sivel v bledem nebu. Izza Aka je mrzlo velo navzdol. Bil sem v domovju divje Pehtre, ki je že davno davno zapustila ta svoj gorski dom. — Nekateri iz mest smo se leto za letom vračali v gore, v njihovo divjo prvobitnost. Za nas

Kekčeva zgodba ni bila znamenje konca. Iz takih in podobnih zgodb smo sesali vase kakor z materinim mlekom besede o gorski lepoti in hrepenenje po gorskem svetu. In bilo je kakor v pravljici: otroški svet, ki smo ga sanjali v bujni domišljiji, je tu postajal resničnost. Prav tiste kmečke koč, ki sem jih v duhu gledal ob Kekčevi povesti, so stale tu in čepele med polji v dolini. Prav tiste gore, ki sem jih slikal v živih oblikah, so tu dvigale svoje strme stene, prav iste krnice, senožeti in gorski gozdovi. Kje je bila meja med pravljico in resničnostjo? Ni je bilo, kakor ni bilo ne meje in ne razlike med tistimi srečnimi, davno preteklimi urami, ko sem deček, ves zamaknjen, čital planinske zgodbe, in med tistimi trenutki, ko sem prvič zagledal visoki, sinji Špik na jasnem nebu, lep in vzvišen tako, da mi je zastal dih.

Bil je hladen večer. Pred senikom sem previdno zakuril, dovolj suhljadi je ležalo naokrog. Plamen se je sukljal v večerni zrak in toplo je bilo ob njem. Pogrel sem si večerjo in kmalu zlezel v seno. Rdeči odsevi so trepetali na tramovih in vedno bledejši ugašali. Včasih je zaplapolal ogorek, morda ga je podpihnil veter, morda se je zvrnila v žerjavico nedogorela veja. Pa tudi ta je ugasnila in slabotno žareče oči pojemajočega ognja so strmele v temno noč.

Zjutraj me je prvo svetlikanje vrglo kvišku. Zaspal sem, pretoplo je bilo v senu. Za planinca kaj kasna ura — kazala je že na šesto — me je pognala na plano in kaj naglo sem pobiral stopinje po poti na Ak. Na zadnjih okljukih ozke steze mi je že svetil beli dan. Bilo je hladno, a ne mrzlo in obetalo se je sonce. Nekaj tankih mren je preprezalo nebo, a jasnina je bila tako globoka in čista, da mi ti nežni, kristalni oblaki niso delali skrbi. Še v misel jih nisem več jemal, ko sem po zelenem hrbtu koračil navzgor proti macesnom. V grapi pod njimi je že ležal sneg, skale pa so se požledile. No, ta požledica mi ni delala preglavic, saj svet tam ni neroden, le upehal sem se nekoliko, ko sem po dveh urah hoje prilezel do macesnov. Tam sem na pripravnem deblu kakor na klopici zajtrkoval, dolgo se pa tu nisem mudil, premrzlo je pihalo s širnih snežišč, ki so se od tam dalje strnjena dvigala tja do zasneženih sten in zgornjih krnic.

Počasi sem gazil sneg navzgor. Nad menoj se je dvigala velikan-ska široka peč, ciklopski zid, ki ga že dolgo nisem videl. Njej se pač ne poznajo leta! Kakor trenutki polze mimo nje v večnost. Tu se je morda okrušil stebrič ali se odkrhnila skala, tu se je v steni pogreznil usad, ondile se je sesulo kamenje po strmini — velika oblika gore pa stoji stoletja v svoji divji gmoti nespremenjena in bo stala, ko od nas tudi spomina več ne bo. Mi živimo ob gorah, pridemo in minemo, kakor listje ozeleni in ovne, one pa ostanejo in oplajajo rodove pod seboj s svojo trdo silo.

V zgornjih krnicah pod Oltarjem se nisem mudil že več kot deset let. Pozabil sem, da mi je kreniti v žleb, ki privede na greben pod vršičkom Dovškega Križa takoj za zadnjim robom široke peči. Preširok in preudoben se mi je zdel ta žleb, saj nisem še hodil po njem, le iz pripovedovanja sem vedel, kako je strm in nevaren. Kasneje sem videl, da ni taka grozota. Ko sem prečil pod njim v zgornjo krnico, se mi je sicer dozdevalo, da je pravi, vendar sem se

nadejal, da z desne strani tudi više gori najdem kak prehod vanj. No, ko sem prilezel že precej spehan na rob zadnje krnice, sem takoj vedel, da sem prišel previsoko. Okoli in okoli so strme stene zapirale to lepo konto, a tam na desni se je vzpenjal prehod na Grlo. Zavil sem tedaj po strmi snežni vesini na levo gor in dospel na gredino, s katere pa v žleb v teh snežnih razmerah ni bilo mogoče. Še nizek in strm skalnat skok sem prelezel, pa sem bil na drugi višji gredini, s katere bi se za silo, čeprav ne lahko, dalo zlesti v žleb. Nameril pa sem se sprva kar navpik po steni, ki mi tu ni kazala neprijaznega lica. A pokazala mi je zobe kakih 50 metrov više, ko je čisti led prekril skale in se je svet tako strmo dvignil, da tudi za snežne grude ni bilo prostora, čeprav je spodaj po policah ležalo te bele blagodati prav obilo. Ni mi ostajalo torej drugega, kakor da sem se vrnil na ono višjo gredino in z nje nekoliko težavno zlezel v žleb. Tako strmo je snežišče padalo čez skalnate skoke, da sem prečil z obrazom proti steni na levo dol in se prav oddahnil, ko sem bil na varnem. »Varen« je bil namreč žleb, v kolikor se nisem nadejal plazov. A v tem času je bila taka verjenost prav majhna, saj je bil padel komaj prvi jesenski sneg, ki pokrije le najbolj izpostavljene police in okrajke.

Po žlebu navzgor so mi kazale pot kozje sledi. Prvemu sitnemu skoku na dnu zasneženega žleba so se umaknile na levo okrog, takoj drugemu pa na desno. Tam jim nisem sledil, ker so vodile čez strmo, ledeno skrotje, čez katero so divje koze z ostrimi parkeljci lahko splezale. Dereze so mi sicer tičale v oprtniku, na noge jih pa nisem deval, kaj bi s kramžarji v sipkem, prhkem snegu, ki sem ga ves čas do kolen gazil. Zavil sem torej kar naravnost čez drugi zaledeneli skok, si izsekal s cepinom dve varni stopinji v ledu in se potegnil nadenj. Ura je kazala dosti čez enajsto, ko sem tako tičal v sredini mrzlega žleba in počasi rinil navzgor. V stenah široke peči je sijalo sonce in s svojo čudežno močjo ustvarjalo prelepo sliko divjih pečin in snega, nasutega po njih. Zahrepenel sem po toplih žarkih, po pogledu z grebena na globoke doline in na silne gore onkraj Vrat in se podvizal. Prav po sredi žleba sem lezel, a tik pod izstopom, komaj deset metrov pod grebenom, bi me bilo kmalu zavrnilo. Strmina je zrasla, da sem se na sneg kar naslanjal in posipala se je stopinja za stopinjo. Komaj sem se s težavo spravil z nekega slabega stojišča, kjer sem do pasu pregazil lepi celec v grdo, razmetano sled. Koliko lepše so opravili mojstri gamsi svojo pot pred menoj!

V Škrbini pa — kakor da sem prišel v drugo deželo! Topel veter mi je zavel nasproti, pod menoj se je skoraj kopen svet pogrezal doli v krnice pod Šplevtami in Brinjem tja v Vrata. Nasproti meni je grozil temni, edinstveni Triglav s svojo mrko steno, poleg njega vitki Cmir in zadaj nos Krna. V bližavi pa nasekani grebeni Rokavov in Škrlatice, ta divji, lepi svet!

Oprtnik sem pustil za skalo in splezal proti vrhu Dovškega Križa. Prestop v drugo škrbino je bil lahek, po vrhnem grebenčku sem naglo stopil in že sem stal na temenu visoke gore.

Bil je jasen, čist dan. Visoke Ture z Velikim Klekom so bile blizu kakor še nikoli. Videlo se je do kraja obzorja, vse dolge vrste

gorá na severu in severozahodu. Daleč na vzhod se je poganjal beli greben Karavank, teh čudežnih kamnitnih travnikov. V daljavi so se vrstili motnordeči grebeni, hrbti in vrste gorá, na obzorju so blesteli komaj vidni lahni oblaki, sicer pa čez in čez sinjina, mogočen obok, poln miru, pobožnosti in mile svetlobe.

Ozrl sem se po znanih gorah. Glej jo, lepo Dobrčo, ta čudoviti razglednik, ki se v strmem loku dviga iz Savske ravni in se v slokem grebenu prislanja na Begunjščico! In za njo prelepi del naše Gorenjske, Storžič s Savinjskimi gorami, kako novo lice mi kaže od tod! V bližini pa žare glave Kukove špice in Škrnatarice.

Krenil sem navzdol. Do oprtnika je šlo lahko, od tam sem zavil naravnost dol po žlebovih in po grušču. Na šijo, ki veže Šplevte s steno Dovškega Križa, sem splezal po strmem zasneženem žlebu, kjer sem dvakrat spustil oprtnik po vrvi nizdol, da mi je šla pleza laže od rok. Lepši prehod pa bo bolj vzhodno čez gruščaste in travnate gredine. Seveda se da ta zadnji skok preplezati tudi zahodno, le vedeti je treba za primerno mesto, ki pa meni ni bilo znano in ga dol grede tudi nisem utegnil iskati.

S šije, kamor sem se podiril po mehkem in čisto plitvem snegu, sem jo mahnil proti Jezeru na Gruntu. Tam sem naletel na dva draga znanca, ki sta bila v tej samoti razen mene edina gornika. Že prejšnji dan smo si bili v vlaku napovedali sestanek v tej divjini. Prišla sta semčez z Dnine čez Oltar, kakor jaz, popolnoma »točno«. Skupaj smo odšli k ličnemu bivaku, kjer smo še kako urico posedeli in se greli na soncu kar brez srajce. Onadva sta ostala še gori, ker sta nameravala šele z zadnjim vlakom do Jesenic, jaz pa sem ju moral žal zapustiti. Ob treh popoldne sem odšel navzdol čez širne peske, ki se vlečejo pod Šplevtami proti Pragu.

Naglo sem drsel po grušču in tonil globlje in globlje v dolino. Mineval je gorski dan kakor malo takih. Z vso dušo sem zajemal lepoto, ki jo je lepa jesen natrosila krog in krog. Slika za sliko je ostajala za menoj in vedno nove so se kazale. Za sivobelimi melišči se je poganjala navpik odsekana stena Šplevt, vsa v zlatu popoldanskega sonca. Pečine nad Pragom so bile obrobljene z zelenimi pasovi rušja, tu in tam je v višavah molel macesen proti nebu rogovilaste, zveržene veje. Sivi velikani so se dvigali zadaj — stene Rokavov z belim snegom v vznožjih. Onstran silne globeli Vrat je strmel v nebo Cmir, čigar boki so sijali v vseh barvah. Dva rumena macesna sta se mi bližala, za kratke hipe kot zlato zasijala v Cmirovo pobočje — in že sta ostala visoko gori sredi strmine. Gozdovi pod Pragom so še žareli — kmalu sem bil sredi njih in barve so začele ugašati. Na rovtje sem dospel, ko so se žarki trepetaje odmikali od visokih gozdov in se poigravali na najvišjih skalah. Tudi tam jih sonce ni pustilo, vzelo jih je s seboj za daljne gore.

V mraku sem dospel do Mojstrane. Za seboj sem puščal tihi večer prejšnjega dne, noč v sladkem senu, strmo gorsko pot skozi zasneženi žleb in trenutke sreče visoko na vrhuncu gore. To je gornikovo poldne. Potem pričenja zaton, hoja navzdol in tiha otožnost, ki se nas loteva vselej, ko moramo v dolino.

Na Visokem Atlasu

Vse slike je posnel avtor

Kadar koli grem na ljubljanski kolodvor, sem dobre volje. Takrat vem, da izginem v naravo, v planine vsaj za nekaj ur, če ne za ves dan ali celo za nekaj dni iz mestnega prahu in hrupa. Še slajši je občutek, kadar se odpravljáš za dalj časa na počitnice. Če pa si vse leto pripravljál potovanje v inozemstvo, hranil denar, študiral zemljevid in vodiče, se ti zdi dan odhoda kakor sanje. Kajti vse leto si dvomil, ali se ti načrti uresničijo ali ne.

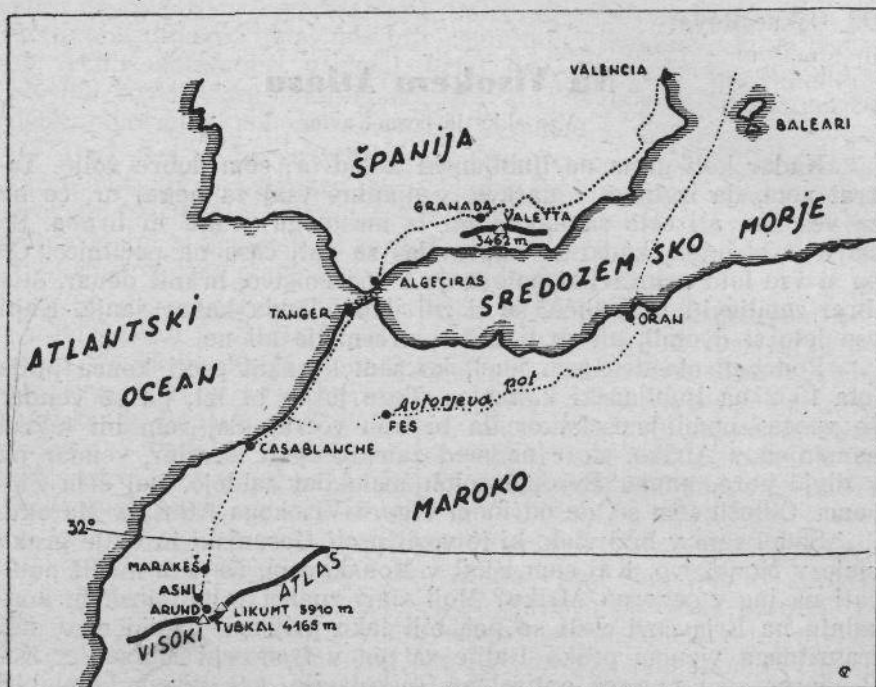
Podoben občutek sem imel, ko sem korakal proti koncu julija leta 1932 na ljubljanski kolodvor. Tega je že 14 let, pa se vendar še vsega spominjam, kakor da bi bilo včeraj. Saj sem bil takrat namenjen v Afriko, sicer ne med zamorce pod ekvator, vendar pa v divje gore, kamor Evropei sploh malokdaj zaidejo, kaj šele Slovenci. Odločil sem se, da odrinem v gore Visokega Atlasa v Maroku.

Sedel sem v brzi vlak, ki je vozil proti Gorenjski in dalje preko meje v Monakovo. Kaj sem iskal v Monakovem, če sem mislil potovati na jug v severno Afriko? Moji stari znanci v italijanskem konzulatu na Erjavčevi cesti so pač bili tako prijazni, da mi niso dali tranzitnega vizuma preko Italije za pot v francoski Marseille. Kot Primorec sem namreč optiral za Jugoslavijo, ker nisem hotel biti »civis Romanus« in ker sem tako zavrgel njihovo dvatisočletno kulturo, so mi to tako zamerili, da mi niso dovolili več prestopiti »večne« meje pri Postojni.

Bil je pa še drug vzrok, da sem pred odhodom odpotoval v Nemčijo. Pohod na Visoki Atlas so namreč organizirali neki nemški alpinisti, ki sem se jim tudi jaz pridružil. Za kraj odhoda so odločili mesto Karlsruhe ob Renu, od koder naj bi preko Strassburga odpotovali po dolini Rhona do Marseilla in od tod po morju dalje v Afriko.

Tako se je dne 1. avgusta 1932 družbica 17 mladih ljudi zbrala v čakalnici III. razreda na kolodvoru v Karlsruheu. Bili so iz raznih krajev Nemčije, štirje tudi iz Češkoslovaške. V Marseillu so se nam pridružili še trije Tržičani, med njimi tudi Slovencem znani planinec Vladimir Dougan. Formalno vodstvo družbe je prevzel neki Frey, ki je bil vzor skromnega in požrtvovalnega vodnika. Govoril je zelo dobro francoščino, v Maroku in v Atlasu pa shajaš le s tem jezikom.

V luki v Marseillu nas je sprejela ladja »Lidi bel Abbes«. Z njo smo se prepeljali preko Sredozemskega morja v severnoafriško luko Oran. Odrinili smo ob šestih zvečer in se vozili vso noč, ves dan in še eno noč do šestih zjutraj. Takoj v začetku potovanja nam je Frey izjavil, da vsej družbi bodi princip »enakost, tovarništvo in skromnost«. Zato smo potovali prav skromno. Polegli smo torej na krovu, kar med vrvi, zaboje in vreče in si uredili ležišče s svojimi spalnimi vrečami in šotornicami. Še nahrbtnik pod glavo in zbogom Evropa za mesec dni. Še preden se je dobro znočilo, nam je Marseille izginil izpred oči. Naslednji dan smo se vozili mimo Balearskih otokov, tudi

obala južne Španije je bila vidna; tretjega dne zarana pa se nam je v prvem jutranjem svitu že kazal afriški kontinent.

Ko smo izstopili, nas je obkolila kopica nosačev in kričačev: belci, zagoreli Arabci, preprosti domačini, Berberi, tudi par zamorcev je bilo vmes. Obleženi so bili ubogo in zelo različno: v ponošenih evropskih capah, v belih ali črnobelih arabskih in berberskih tunikah, nekateri so bili polnagi, glavo jim je pokrival turban, fes ali pa nič. Mi v pumparicah in zeleni strajci smo bili veliki gospodje v primeri z njimi. Frey se je pogodil z nekim prevoznikom, da nam je vso prtljago odpeljal na kolodvor, mi pa smo v spremstvu beračev in paglavcev odrinili peš navzgor v mesto. Obala je namreč strma in vse je še primitivno.

Dalje v Maroko smo nameravali odpotovati šele naslednji dan. Zato smo ta dan izkoristili za ogled Orana. Vse hiše imajo terasaste strehe in se tišče druga druge. Nekaterе ulice so precej široke, celo električna železnica vozi po njih. V neki prodajalni sem si kupil tropični klobuk, bolj zaradi domišljije kot pa iz potrebe. Kupil sem najcenejšega za 35 frankov. V neki ulici sem zagledal mohamedansko mošejo z neizogibnim vodnjakom bistre vode. Ker je bilo prav vroče in sem bil zelo žejen, sem se najprej napil in nato umil. Zaželel sem si, da bi pogledal v notranjost in se v hladni senci nekoliko odpočil. Po kratkem pregovarjanju me je vratar pustil v džamijo, kjer sem ugledal že cele vrste Arabcev, sedečih in sklanjajočih se proti oltarju, ki je bil na vzhodni strani. V mošeji je bilo prijetno hladno in zelo čisto. Tla so bila pokrita s preprogami, vsi verniki so bili seveda

bosi. Tudi jaz sem se vsedel na tla in sicer v zadnjo vrsto, tako, da sem imel lep razgled preko molečih Arabcev. Spredaj je nekdo zagleglo molil, zdaj pa zdaj pa so vsi vstali, dvignili roke, se nato vrgli na kolena in se s čelom dotikali tal. Ta telovadba se je ponovila večkrat zaporedoma. Končno so zopet sedli in vrteli kazalec na obeh rokah. Še danes ne vem, kaj je to pomenilo. Tem obredom sem prisostvoval kako uro. Nato sem se naveličal in sem še pred koncem obreda odšel.

Tisto noč smo prespali na kolodvoru med svojo prtljago. Drugi dan smo odpotovali z vlakom proti Maroku. Oran je namreč še v Alžiru. Železnica poteka ne daleč od obale, ves čas smo se vozili med vinogradi in oljkami. Bližina morja daje dovolj dežja za bujno rast južnih rastlin. Najbolj zanimivi so bili za nas velikanski kaktusi, ki se kakor živa meja vlečejo v dolgih vrstah vzdolž železnice. Na meji med Alžirrom in Marokom so nam pregledali potne liste, prav kakor da bi prestopili iz ene države v drugo, dasiravno sta obe deželi pod francoskim protektoratom. Vendar pa ima vsaka drugega domačega arabskega vladarja.

V mestecu Quercifu je bilo konec železnice. Od tod do mesta Fes smo se morali prepeljati z avtobusi. V Quercifu sem imel priliko govoriti s tujskimi legionarji. Prvi, ki sem ga nagovoril, je bil Nemec iz Frankfurta. Povedal mi je, da je s službo zadovoljen, le to mu ni ugajalo, da morajo venomer potovati iz kraja v kraj. Po 15 letih službe dobe pokojnino in lahko opravljajo obenem še kak drug poklic. Čudil sem se, da so bili v najhujši vročini oblečeni v zimske suknje. Povedali so mi, da jim je v suknjah res vroče, da pa tako laže prenašajo visoke temperature do 50° pri zelo suhem zraku. Če je namreč zrak zelo topel in hkrati suh, oddaja človeško telo skozi kožo mnogo vode, kar povzroča silno žejo. Če pa preprečimo odvod vode s tem, da vse telo pokrijemo z volneno obleko, se pod njo sicer močno potimo, toda voda ne odhaja od nas in zato nismo tako žejni. Zlasti je to važno pri dolgih marših. Zategadelj so tudi Arabci oblečeni v dolge bele halje in imajo tudi glavo in vrat tesno zavita, tako, da je samo obraz izpostavljen izhlapevanju.

Z avtobusom smo se prepeljali do Fesa in takoj nadaljevali pot z vlakom do Casablance, ki je glavna luka Maroka in je že ob Atlantskem oceanu. Casablancha je moderna luka, vidi se ji pa, da je šele v nastajanju. Sem smo prispeli zjutraj in takoj nadaljevali pot v notranjost Maroka proti glavnemu mestu Marakešu.

Do Casablance smo se ves čas vozili bolj ali manj skozi zelenje. Bolj ko pa smo se oddaljevali od morja, bolj pust je postajal svet. Nikjer ni bilo ob poti rastlinstva, vendar pa so se videla strnišča žitnega polja. Poleti namreč zaradi pomanjkanja dežja in zaradi hude vročine tu nič ne raste. Šele jeseni, ko prične ponovno deževati, pokrajina ozeleni. Doba rasti je tu pozimi, ko je dovolj moče in ko je temperatura zraka še globoko pod ničlo. V začetku poletja vse usahne tod in vsa narava zamre kakor pri nas pozimi. Tudi ptic ni videti nobenih. Te se poleti odselijo k nam v Evropo in se zopet pozimi vrnejo v Afriko. Edina živa bitja, ki so frfotala vzdolž železnice, so bile kobilice. Skakale so kar v vlak. Kadar so zletele,

Na poti proti Tubkalu

so se jim krila zableščala v krasni škrlatnordeči barvi. Drugače pa so bile rdečkastorjave barve, prilagojene barvi tal.

Okoli poldneva so se pokazale prve palme in kmalu je vlak zdrvel v pravcati palmov gozd, sredi katerega je mesto Marakeš. Na južni strani so se že kazali prvi obrisi pogorja Atlasa. Bližina gorovja povzroča, da dežuje tu tudi poleti, poleg tega pa rastlinstvo dobiva vodo iz potokov, ki teko z Atlasa. Dalje proti severu pa ti potoki presihajo. Mi smo se utaborili kar na postaji, kjer smo nameravali tudi noč prespati. Treba se je bilo prijaviti oblastem, zaprositi za dovoljenje, da smemo dalje v gore, dobiti vozilo do vznožja Atlasa, do koder je iz Marakeša še kakih 100 km in si priskrbeti živeža za ves čas bivanja v gorah. Razdelili smo si delo, hkrati pa si tudi ogledovali mesto.

Postaja je zunaj starega arabskega mesta, ki je zelo zanimivo. Obdano je z visokim in širokim obzidjem; ogromna vrata vodijo vanj. Ko prestopiš to obzidje, si mahoma sredi bujnega marakeškega življenja. Ulice in uličice so silno tesne. Vse življenje se godi na cesti. Poleg prodajalnic, kjer prodajajo vse mogoče stvari, vidiš razne obrtnike, ki opravljajo svoj posel kar na prostem, še celo brivci strižejo in brijejo pred svojim lokalom. Nekatere ulice so namenjene samo za določene obrtnike ali prodajalce in po njih imajo tudi ime. Tako najdeš ulico usnjarjev, čevljarjev, barvarjev, brusačev itd. Najbolj živahno je na glavnem trgu, kjer je pravi velesejem. Poleg prodajalcev in kričačev srečaš tu tudi različne komedijante akrobate, ki razkazujejo kače, in ženske, napovedujoče bodočnost. Poglavje zase so berači

*Moj vodnik
Hasan*

slepci. Slepota, ki jo povzroča trahom, je najhujša nadloga severne Afrike. Veliko otrok se rodi že slepih.

Lahko rečem, da je vsak deseti prebivalec v Marakešu slep vsaj na eno oko, če ne na obe. Najbolj žalosten pa je pogled na cele skupine slepcev, ki v taktu brundajo nekak refren, z eno roko tolčejo s palico ob tla, z drugo pa prosijo milodarov. Francoska oblast sicer zatira to bolezen, toda uspehi so majhni.

Ko smo vse potrebno pripravili, smo drugi dan odpotovali z avtobusom v gore Atlasa. Lepa avtomobilska cesta vodi do zadnjega še evropskega naselja, ki se imenuje Asna. Ta kraj je že v višini 1000 m in je 50 km oddaljen od Marakeša. Tu je nekaj našim vaškim gostilnam podobnih hotelov, kamor prihajajo maroški Francozi na oddih. Zaradi višine in bližnjih gorá je klima že dokaj prijetna. Zato se bo ta kraj sčasoma bržčas razvil v pravo planinsko letovišče. Seveda popolnoma manjkajo smrekovi in bukovi gozdovi. Senco dajejo le oljke in orehi, ki jih je prav do vznožja Atlasa vse polno.

Vso svojo prtljago smo iztovorili pod neko oljko in polegli kar po tleh okoli nje. Radovedni domačini so nas takoj obstopili v večjih

Umetno namakane njive v terasah

gručah, spočetka smo se čutili malo negotovi, no, pa smo vso noč prespali mirno pod milim zvezdnatim afriškim nebom.

Drugo jutro smo si najeli tovornih osličev in naložili nanje prtljago; nekateri so jih tudi zajahali in kmalu je vsa karavana odrinila po ozkih stezah doline, ki vodi do najvišjega vrha atlaškega pogorja. Ta dolina se imenuje Ued-Mizan. Spočetka je precej široka in se po njej razprostirajo koruzna in žitna polja. Žito je v tej višini ravno dozorelo. Klima in rast sta približno taka, kakor pri nas v Evropi. Ozka pot, ki je primerna le za jahanje, vodi skozi več krajev. Hiše so zidane iz blata, pokrite pa s kamnitnimi ploščami in razporejene druga nad drugo tako, da je streha prve hiše nekak terasast podstavek druge hiše. Po večini imajo samo po en prostor, ki je proti južni strani brez stene. Tedaj — poleti — je bil delno zakrit z vejevjem, da ni sonce pripekalo naravnost vanj. Ljudje prihajajo na terase in tu molijo, obrnjeni proti vzhodu. Ko je naša karavana potovala skozi vas, se je kar gnetlo radovednežev na terasah. Najbolj zanimiva so bila njihova oblačila. Nosili so bele halje, preko pasu prepasane, na nogah sandale in so bili razoglavi. Starci so imeli dolgo belo brado, zdeli so se mi kakor svetopisemski očaki. Menda se tu od tistih predkrščanskih časov ni do danes prav nič spremenilo.

Dolina se je vedno bolj ožila in je postajala čimdalje bolj zanimiva. Ker ni ravnih tal za njive, so jih ljudje naložili terasasto drugo nad drugo po stranskih bregovih, podobno riževim nasadom na Kitajskem. Do najvišje njive je umetno izpeljan potok, iz katerega

potem curlja voda postopoma od terase do terase, dokler ne priteče do struge na dnu doline. Zadnji del doline postane zelo strm, ker ga zaključuje čelna morena nekdanjega ledenika. Na tej moreni je poslednja vasica že v višini 2000 m. Imenuje se Arund. Pod vasico je raven prostor, po katerem teče bister potoček in ob katerem rastejo orehi. Tu smo se utaborili in postavili šotore. Ko smo začeli odlagati svojo prtljago, so pridrli domačini iz vasi in nas začeli rado vedno ogledovati. Med njimi je bil tudi poglavar vasi, ki so ga klicali za »šejka«. Iz Asnija do sem nas je spremljal neki domačin, ki je dobro govoril francosko. Ta je šejku vse objasn timer, da bi ne bilo nepotrebnih nesorazumljenj. Kmalu smo postali z vaščani prijatelji; prodajali so nam jajca in neke vrste koruzni kruh, ali bolje rečeno, pečeno polento. Kvasa tu še ne poznajo.

Ko smo uredili taborišče, smo en dan počivali, nato pa smo naskočili najvišji vrh Atlasa: Tubkal. Od Arnuda vodi steza vzdolž potoka dalje proti jugu tja do severne stene Tubkala. Do sem je uro hoda. Tu se pot cepi. Domačini pravijo temu križišču »Tamaruš«. Desna pot vodi proti glavnemu sedlu Atlaškega pogorja, preko katerega prideš na njegovo južno stran. Po tej poti je treba iti dalje še kako uro. Še preden pridemo do sedla, zavije pot na levo proti Tubkalu. Ker ni nobenih markacij, ni tako lahko najti te poti. Mesto, kjer pot zavije na levo, je značilno po tem, da je tik steze velikanska skala samica, ki ima pod seboj udobno duplino. V tem zavetju se lahko kaj skuha in ob dežju tudi vedri. Poleg tega je to mesto značilno še po drugih brlogih, ki jim domačini pravijo »azib«. Takih manjših prevesnih skal je na tem mestu več. Domači pastirji so te votline obzidali tako, da zlezeš vanje le skozi ozko luknjo. V teh azibih je zelo zavetno, bojiš se pa, da se ne bi nalezel kakih živalic ali celo bolezn timer. Eno noč smo pa le prespali v njih. Na vrh Tubkala nas je spremljal neki domačin, po imenu Hasan. Bil je še mlad fant, imel je kakih 20 let in bil je silno uslužen. Ko sem se naslednje jutro v azibu zbudil, sem bil tako nestrpen, da bi šel kar sam naprej. Ostali so si hoteli še kaj toplega skuhati, jaz pa sem se bal slabega vremena. Ko si pod vrhom in kaže vsaj malo lepo vreme, pojdi takoj na vrh, kajti vreme se lahko že čez par ur spremeni in nato lahko čakaš na zboljšanje ves teden. Zato sem izprašal Hasana, ki mi je opisal nadaljnjo pot proti vrhu, kolikor sva se z gestami sploh mogla sporazumeti. Nato sem jo kar sam mahn timer naprej in sem si v tolažbo rekel: če se izgubim, pridem v najslabšem primeru po isti poti nazaj.

Pot vodi najprej strmo navkreber po stranski moreni in se na vrhu morene nadaljuje v »visečo dolino«. »Viseča dolina« je stranska dolina, ki se sicer izliva v glavno dolino, vendar je njeno dno višje od dna glavne doline. V tej dolini sem kar na slepo nadaljeval pot po zelo razbitem skalovju. Vse kamenine so tu eruptivnega, vulkanskega izvora. Največ je gnajsov, granita in porfirja. Prevladuje temno rdeča barva, najdeš pa tudi črnikasto ožgane skale. Med njimi ne raste popolnoma nič.

Po kakih dveh urah sem dospel na greben, kjer sem zopet sledil izhojene stopinje. Še eno uro zložne hoje po grebenu in že sem ugledal železno piramido pravega vrha. Vesel sem bil ne le, ker

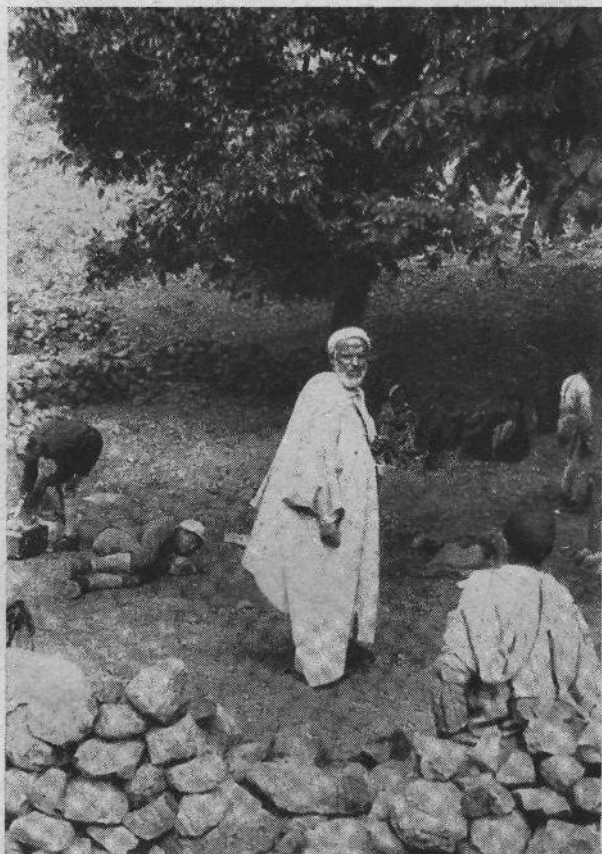

Skupina Berberov, potujočih čez Atlas na jug

sem zadel pravo pot, ampak tudi, ker mi je bilo vreme naklonjeno. Na vrh sem došel okrog osme ure zjutraj. Od »azibov« do vrha je torej tri ure hoda. Bil sem trenutno sam na najvišjem vrhu Atlasa v višini 4165 m. Ker sem le malo jedel in je bil zrak v tej višini razredčen, sem bil precej truden. Našel sem si na južni strani vrha primerno mesto in se udobno zleknil. Pred mano so se bleščali v jutranjem soncu divji vrhovi sosednjih grebenov, zlasti pa greben južnega Atlaškega predgorja, takozvanega Antiatlasa. Še dalje proti jugu se je razprostirala Saharska puščava. Bil sem neizmerno zadovoljen, po tolikih pripravah in tolikem sanjarjenju so se mi želje končno uresničile.

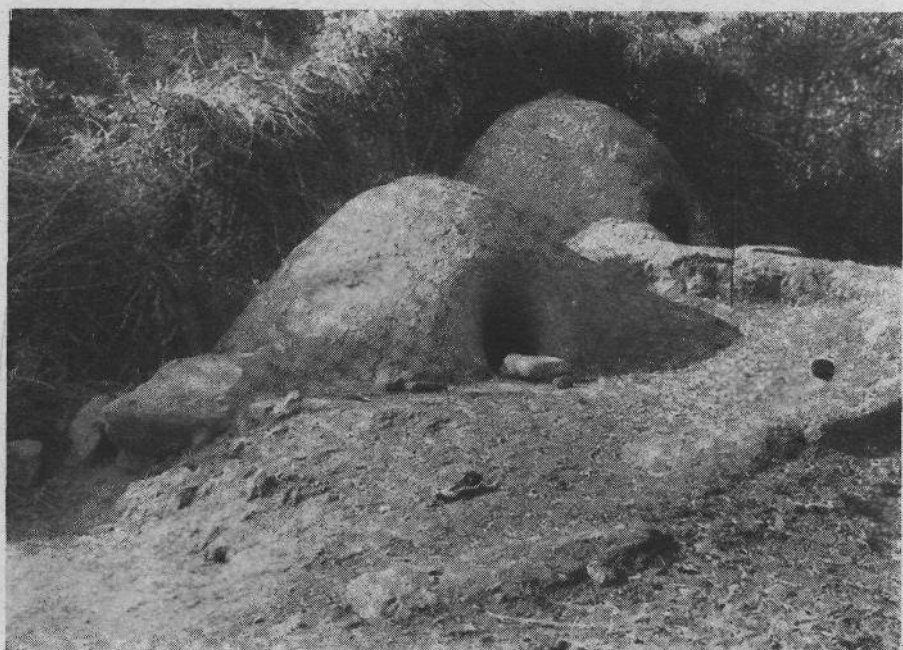
Čez dobro uro zagledam, kako prihaja po zapadnem grebenu sem neki planinec. Jaz sem prišel gor po severnem grebenu. Zaukam po naše in v odgovor dobim podoben alpski vrisk. Čim bliže je postava prihajala, tem jasneje se je odražal lik tržaškega planinca Vladimirja Dougana. Čez nekaj trenutkov sva si stisnila roke in se pristrčno pozdravila po slovensko. Mislim, da je takrat prvič donela na najvišjem vrhu Atlasa slovenska govorica. Dougan in njegova dva tržaška prijatelja so si postavili nalogo, da preplezajo ves glavni greben Atlasa, t. j. od glavnega sedla, čez katerega prideš na južno stran, preko glavnega vrha Tubkala in dalje proti vzhodu do drugega najvišjega vrha Likumta in še dalje do nekega sedla, preko katerega vodijo na južno stran tudi osliče. To nalogo so tudi izvršili in so ti trije Tržačani odnesli najlepše uspehe z Atlasa. Kmalu za Douganom sta dospela še dva Nemca po severnem grebenu.

*Sejk gorske
vasi Arund*

Kakšne tri ure smo počivali in se razgovarjali, nato pa sem se odločil, da jo mahnem po isti poti nazaj do »azibov«. Ko sem dospel že čisto do ustja »viseče« doline, torej do vrha stranske morene, od koder se že vidijo spodnji »azibi«, sem zaslišal za seboj silno močno pikanje in ropotanje. Sprva sem mislil, da je potres, toda kmalu zagledam oblake prahu. Sprožil se je namreč tako imenovani kamnitni plaz, po strmem bregu so se valile večje in manjše skale ter kamni. V vročih tropičnih gorovjih so taki kamnitni plazovi zelo pogost pojav. Podnevi žgoče sonce zelo segreje skale in jih razširi, ponoči pa se pečine v teh višinah zelo ohladijo in stisnejo. Zato počijo, se odkrhnejo in zvale v dolino.

V »azibih« sem našel še več drugih tovarišev, ki so šli naslednji dan na vrh. Mikalo me je, da bi v tej pisani družbi še to noč pre-spal v »azibih«. Toda mudilo se mi je »domov« k šotorom. Z menoj je že tako, da grem silno rad na vrh, toda ko ga imam za seboj, se še raje vračam v dolino, v kočjo ali domov. Zato sem se odločil, da se vrnem v Arnud. Okopal sem si še noge v bližnjem potočku, nato pa jo urno ubral navzdol. Še pred nočjo sem dosegel taborišče.

Berberske krušne peči

Ko sem ponoči spal v šotoru, me je nenadoma zbudil vihar. Bil je tako močan, da nam je privzdigoval šotornice. Morali smo jih obtežiti z debelimi kamni. Čudno se nam je zdelo, da nas kljub močnemu vetru ni prav nič zeblo. Zrak, ki ga je nosil veter, je bil precej toplel iz dveh vzrokov. Prvič je dohajal preko južnih bregov Atlasa iz Saharske puščave, drugič se je pri spuščanju preko severnih bregov zaradi stiskanja segrel, pri čemer mu je prišla v dobro tista toplota, ki se je sprostila pri tvorbi oblakov in dežja. Na vrhovih je namreč to noč deževalo, celo babje pšeno je padalo. Doživeli smo izrazit primer »fena«.

Dva dni sem nato počival v taborišču in opazoval domačine pri njihovem delu. Zlasti mi je ostal v spominu večji kamen, ki je štrlel iz zidu neke pritlične stavbe. Kdor je šel mimo, bodisi moški, ženska ali otrok, je kamen poljubil tako, da je bil že ves izlizan. Presodil sem, da je v tej stavbi svetišče. Nekemu dečku, ki je šel mimo, sem dopovedoval, da bi si ga rad ogledal. Deček me je razumel in je odprl vrata, vendar notri nisem opazil nič posebnega. Bil je to večji, popolnoma prazen prostor, v sredini je segal od tal do stropa precej debel lesen steber, ki je bil okoli in okoli okrašen z različnimi barvanimi trakovi. Pred preprostim stebrom se je sklanjalo domače ljudstvo, ki je mohamedanske vere; večkrat smo opazovali »šejka« v našem taborišču, kako se je sklanjal proti vzhodu.

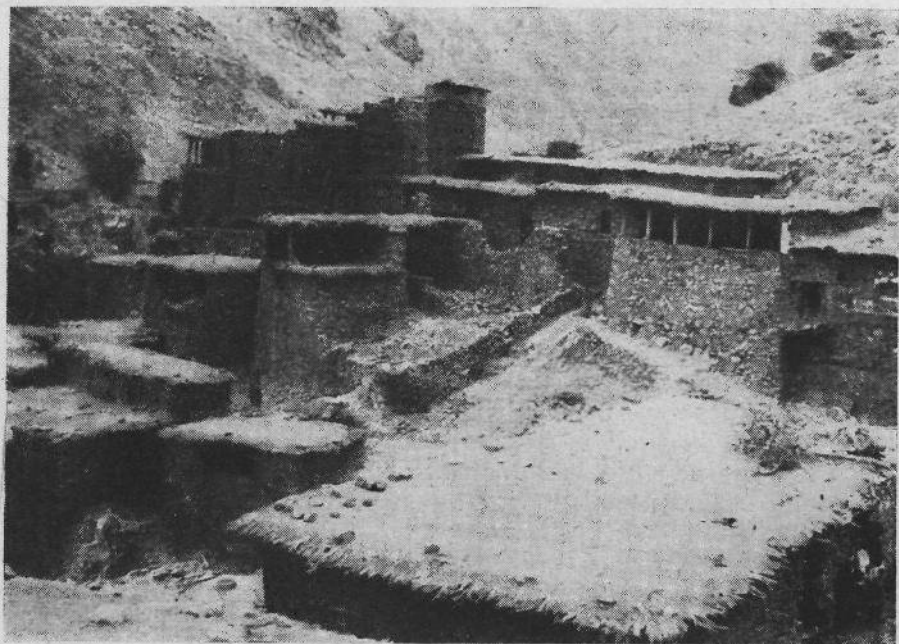
V taborišču smo zelo pazili na snago in higieno. Ker so imeli nekateri domačini po nogah in po glavi sumljive kraste, smo bili zelo

previdni. Že pred odhodom iz Evrope smo se dali vsi cepiti proti tifusu. Razen tega smo vsak dan uživali tablete kinina proti malariji. Toda nobena teh nalezljivih bolezni se nas ni lotila. Večina pa je krvavela iz nosa, pač zaradi vročine in presuhega zraka. Jaz sem si pomagal tako, da sem imel stalno pri sebi moker robec in ga zdaj pa zdaj držal pred nosom. S tem sem ovlažil nosnici in vdihaval vlažen zrak. Tudi serum proti kačjemu piku smo imeli s seboj. Toda te nevarnosti ni bilo. Pač pa so gnezдили med kamni, kjer smo taborili do 5 cm dolgi škorpijoni, ki so nam zlezli tudi med prtljago in v nahrbtnike. Nekega tovariša je tak škorpion pičil v roko, ko je nekaj iskal v svojem nahrbtniku. Vbodeno mesto samo zelo zateče. Resno ni zbolel na tem potovanju nobeden od vseh 20 tovarišev, vsi smo se zdravi vrnili domov.

Domačini se v Atlasu bavijo največ s poljedelstvom. Zanimivo je, opazovati jih proti večeru, ko vročina pojenja. Tedaj priženejo svoje kravice na pašo in k potoku. Čuvajo jih mladi pastirji, ki prepevajo otožne pesmi dvoglasno; napevi so zelo podobni našim makedonskim.

Po dvodnevnem počitku sva z nekim profesorjem iz Mannheima odrinila na drugi najvišji vrh — Likumt, ki je visok 3910 m. Iz našega taborišča je tura trajala tri dni. Vzela sva zopet Hasana s seboj ter svojo prtljago natovorila na oslička, ki nama jo je prinesel do vznožja Likumta. Oslu pravijo domačini »ariel«. Pod Likumtom leži vasica Tašdr; od Arnuda do sem je pet ur hoda. Tu smo počivali nekaj ur, si spet oprtali prtljago in krenili po zložni stezi navzgor. Noč nas je ujela v višini kakih 3000 m, kjer smo na primernem prostoru bivakirali. Drugo jutro smo srečno dosegli sedlo in potem po grebenu vrh Likumta. Zopet je nanese, da sva se na vrhu srečala z Douganom. Medtem ko sem jaz počival v taborišču, je on prehodil ves greben od Tubkala do Likumta. Z vrha na južnem bregu sva se nato s profesorjem spustila po nekem hudourniškem žlebu navzdol. Še pred nočjo sva dosegla vasico Tizeldaj. Nisva hotela v vas, da ne bi zbujala pri odljudnih domačinih preveč pozornosti. Izbrala sva si s Hasanom neko skalo, pod katero sva prenočila. Ko smo si pripravljali ležišče, nas je nekaj domačinov začudeno opazovalo. Bliže si niso upali priti, ker so se nas najbrž bali. Drugo jutro smo jo mahnili zopet navzgor in prekoračili sedlo od Tizi Tahnart, ki loči Tubkal od Likumta. Na tem sedlu nas je ujela nevihta, padala je toča in treskalo je. Vsi premočeni smo prišli do Šamaruša po dolini, o kateri sem omenil, da se odcepi na koncu doline Ued Mizan na levo. Ko je nevihta pnehala, smo se pod cipreso posušili in se vrnili v tabor.

Z vzponoma na Tubkal in Likumt sem zaključil svoje pohode. Ko sem se poslavljaj od vrhov, morda za večne čase, sem bil nekoliko razočaran, in sicer zato, ker je Atlas kljub višinam nad 4000 m brez ledenikov. Vse bolj impozantne so n. pr. zapadne Alpe s svojimi večnimi snežišči in ledeniški razpokami, da ne govorim o Kavkazu, ki sem ga dve leti po Atlasu obiskal. Pač pa so v Atlasu krasne plezalne smeri, v kolikor sem mogel presoditi z obeh vrhov. Gotovo pa mora

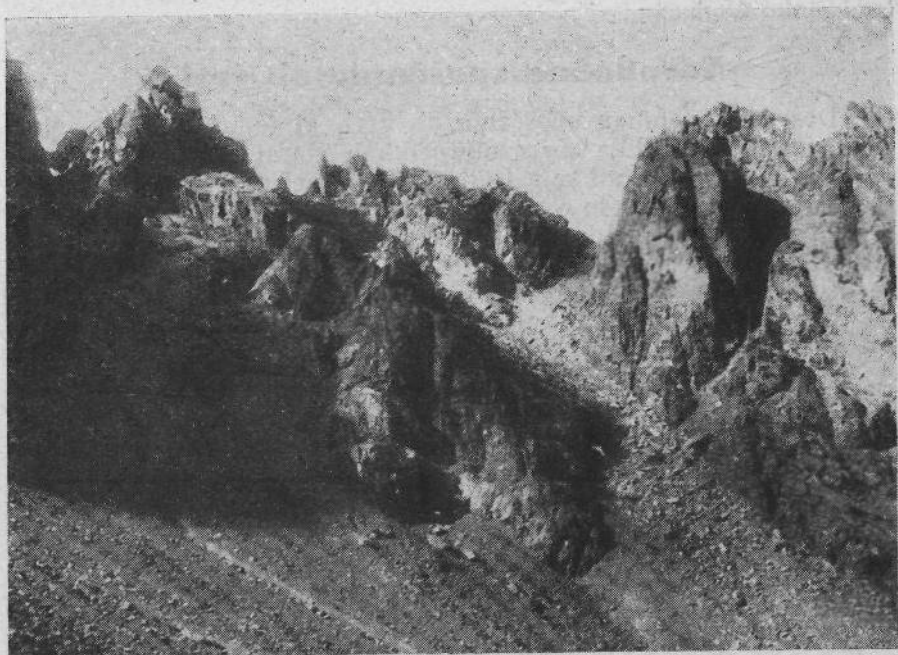

Berberska vas Tizeldaj v Atlasu

Atlas biti mnogo lepši pozimi, ko je pokrit s snegom. Saj imajo Francozi v Marakešu že smučarski klub, ki ima v bližini Arnuda svojo neoskrbovano kočo.

Po povratku iz Likumta sem v taborišču še dva dni lenaril in polegal. Nato pa smo pospravili šotore in po isti poti odšli nazaj do Asnija. Tu smo pri pogledu na atlaške grebene nekoliko bolj uživali kot prej. Sedaj smo že poznali posamezne odseke, ki so nam zbujali prijetne in neprijetne spomine. V Asniju smo prespali še eno noč pod oljkami, drugi dan pa je prispel naš avtobus; z njim smo odbrzeli nazaj v Marakeš.

Tu smo zopet prebili noč v postajni čakalnici. Drug dan smo si ponovno ogledovali življenje v tem mestu, zvečer pa smo z vlakom odpotovali. Naša skupna blagajna je bila že skoraj prazna. Zato smo se odločili, da morajo biti stroški kar se da majhni. Ker se po maroških železnicah vozi tudi mnogo domačinov, ki jim ni dosti do snage, so zanje uvedli četrti razred, ki nima klopi. Naročili smo si polovico takega vagona. Za nas je bil ta način potovanja bolj ugoden kot v vagonih tretjega razreda, kjer so klopi. Razprostrli smo šotor-nice in spalne vreče in polegali kar po tleh. Drugo jutro smo prispeli v Casablanko. Ne daleč od tod je sloveče morsko kopališče Fedhala ob Atlantskem oceanu. Tja smo se potegnili z avtobusom in imenitno preživeli dan v morskih valovih. Zvečer smo zopet sedli na vlak in drugo jutro prispeli v Tanger, ki je sicer svobodno mesto, vendar pa se tam uporabljajo kot plačilno sredstvo maroški franki in znamke.

Grebeni v bližini Tubkala, najvišjega vrha v Atlasu

Tu smo se vkrcali na ladjo in smo preko Gibraltarske ožine pripluli v špansko lukco Algeciras, ki leži nasproti Gibraltarju. Dalje smo potovali z železnico po Andaluziji do Granade s slovečim gradom Alhambro in znanim levjim dvoriščem. Mene je bolj zanimala sosedna Sierra Nevada, pogorje, ki je čez 3000 m visoko. Posebno me je mikal tam vrh Veleta, visok 3462 m, do katerega pelje skoraj do vrha avtomobilska cesta. Trije Tržačani, jaz in dva Nemca smo to priliko uporabili in drugo jutro navsezgodaj z avtom odbrzeli do višine 3200 m. Zadnji del vzpona smo opravili v eni uri tako, da smo bili že ob 8. uri na vrhu. Nudil se nam je prekrasen razgled po sosednih vrhovih Nevade, zlasti na najvišji vrh Mulhasen (3481 m) in na Sredozemsko morje. Pozimi se na Veleti tudi smučajo. Opoldne smo že sedeli pri kosilu v Granadi.

Preko Valencije smo z železnico dosegli Barcelono v Kataloniji. Mesto je lepše kot Marseille ali Napoli. Planinca bo v tem mestu zanimal predvsem bližnji hrib Mont Serrat, ki je znamenit zlasti po tem, da mu je vrh posejan s številnimi večjimi in manjšimi stolpiči, ki so zgrajeni iz konglomerata in do 30 m visoki. Mont Serrat je visok 1238 m, do vrha vodi žična železnica.

Iz Barcelone smo v vznožju krasnih Pirenejev zdrveli do Marseillea in po isti poti kot semgrede nazaj v Nemčijo, od koder sem se jaz vrnil v Ljubljano vesel, da se mi je posrečil pohod na Atlas. Upam, da ne ostanem edini Slovenec, ki si je ogledal to zanimivo pogorje.

Novodobno spuščanje ob vrvi

Dosedanja tehnika spuščanja ob vrvi, ki je uporabljala znani Dülferjev sedež, je bila ob raznih prilikah skoraj neuporabna. Kdor je bil primoran spuščati se v Dülferjevem sedežu po mokri ali zmrznjeni vrvi, ve, da je to velika muka in napor. In ravno ob takih prilikah je zelo važno, da se plezalec prekmalu ne izčrpa, kajti vsaka nepravilnost z dežjem in snegom v težavnem skalnatem svetu prinese še druge težave in nevarnosti, ki zahtevajo v steni celega moža.

Razen tega je pa Dülferjev sedež tudi v dobrih vremenskih razmerah precej nevaren posebno koži, ki jo ob majhni nepazljivosti poškoduje, posebno pri hitrem spuščanju ob vrvi.

Da se najde nov način spuščanja ob vrvi, je bilo treba doseči, da ne pride obteženi del vrvi v drsajočo dotiko s kakim delom telesa. Novodobna plezalna tehnika je našla rešitev tega problema v tem, da je uporabila dve zaponki (karabinarja) v kombinaciji s prepasnim sedežem in vrvno zanko okoli vratu. S tem je bil prenesen drsajoči sedež na eni nogi na mirujoči sedež na obeh nogah. Prepas ali pa tudi vrv speljemo v obliki osmice preko gornjih delov stegna obeh nog in vpnemo zaponko tam, kjer se prepas, oziroma vrv križa. Drugo zaponko pa namestimo v zanko, ki jo nosi plezalec okoli vratu. Ta zanka mora biti čim manjša. Na ta način smo dobili dve zaponki, vsako na drugem mestu plezalčevega telesa, v kateri namestimo vrv za spuščanje po načinu dvojnega škripca. Postopek je sledeči: skozi spodnjo zaponko potegnem vrv v obliki zanke — je torej ne vpnem vanjo — in jo zapnem v gornji karabinar. Za lastno varovanje uporabimo pomožno vrvico v obliki zanke, katere en konec pritrdimo s Prusikovim vozlom na tisti del vrvi za spuščanje, ki je

Novodobno
spuščanje ob vrvi

pritrjen na varovalni klin, z ostalim delom pomožne vrvice se pa privežemo okoli pasu.

Na ta preprosti način se lahko spuščamo ob vrvi tudi z največjo brzino. Paziti pa moramo pri tem spuščanju, da se nam obe zaponki preveč ne približata, ker se potem vrv tare in tudi nerada polzi skozi obe zaponki. Tej nepravilnosti se izognemo na ta način, da držimo gornji

del trupa vedno pokonci. Po novi, z vazelinom namazani vrvi, ali pa po stari suhi vrvi lahko brzino spuščanja zmanjšamo na ta način, da vržemo prosto viseči konec vrvi čez ramo. Ker nosita našo težo obe zaponki, oziroma prepasni sedež in zanka okoli vratu, ni ta del vrvi, vržene čez ramo, prav nič obremenjen in ne povzroča nevarnih poškodb z obdrgnjenjem kože.

Pri tem načinu spuščanja uporabljamo pri plezanju z dvojno vrvjo seveda le eno vrv, druga nam namreč služi za to, da lahko potem z njeno pomočjo potegnemo vrv za spuščanje iz zaponke ali iz klina.

Vsi taki spusti ob vrvi, torej brzinski, pa bolj obtežijo vrv in varovalni klin kot navadno počasno spuščanje. Zato moramo posebno paziti na klin in voz, s katerim je vrv za spuščanje začepljena v ušesu klina, oziroma zaponke. Znano je pravilo, da mora biti vsak varovalni klin trdno in varno do ušesa zabiti v solidno razpoko. Ne smemo uporabljati takih razpok, ki potekajo v smeri potega vrvi, niti tistih, ki so v sumljivo razpokanem skalovju. Klin bo dobro tičal v razpoki, če je zvok, ki se glasi med zabijanjem klina v zanesljivo poklino, vedno višji; pravijo, da klin »poje«. Če klin pod udarci kladiva brni ali pa daje zamolkel zvok, je to zanesljivo znamenje, da je razpoka preplitva ali da je skalovje sumljivo. V tem primeru poskusimo klin zabiti na drugem mestu.

Zgodi se pa, da se plezalec mora spuščati ob vrvi v skalovju, ki je razpokano in krušljivo; tedaj pač ni mogoče najti dobre razpoke, ki bi bila popolnoma varna. Seveda moramo tedaj računati s terenom, takim, kot je, toda pri spuščanju je na mestu skrajna pazljivost. Prvi plezalec in vsi naslednji, razen zadnjega, se spuščajo ob vrvi še varovani po zadnjem plezalcu z varovalno vrvjo. Le-ta mora pa skrbno opazovati klin pri vseh spuščanjih, da se prepriča o njegovi solidnosti in trajnosti, da se torej preveri, ali vzdrži še tudi njega. V nasprotnem primeru je potreba zabiti nov klin, po možnosti v isti višini kot prvega, in speljati vrv še preko njega. Lahko pa to izvršimo tudi takoj, seveda, če je potrebno. S tem porazdelimo težo na polovico za vsak nosilni klin.

Novi način spuščanja ob vrvi z uporabo dveh karabinarjev je bil že dalj časa znan, toda le z enojno napeljavo vrvi skozi zaponki in ne z varnejšim in boljšim dvojnim škripcem.

1=Vrv za spuščanje
2=Pomožna vrv

Uroš Župančič:

Jugov steber v Triglavski severni steni

Kadar nam je v tistih bridkih dneh bilo hudo do bolečin, smo se tolažili z mislimi na lepote naših gorá. Dolga štiri leta je ves trpeči narod, ki je vstajal, gledal v veličini Triglava svoje odrešenje...

Mogočno se pne silna stena v sklepu doline Vrat; razorana je in z robovi se dotika modrega neba. Strmo izoblikovani stebri, žareči v soncu, mikajo slehernega, količkaj borbenega planinca.

Svoboda. Pot nas zopet vodi v Vrata. Koliko spominov! Po dolgem času se pozdravljamo s prijaznimi rovti špikov in skalnih grebenov vsenaokoli se kar ne moremo nagledati. Kakor da bi nam dober prijatelj nudil roko v pozdrav. In Peričnik, stari znanec, mogočen kot prej, a še bolj naš!

Pod Triglavom vlada mir. Le šumot Bistrice moti tišino s svojo večno pesmijo. Trije smo danes tu; stara gorniška tovariša Mire in Maks sta z menoj. Sproščeno se pomenkujemo in brkljamo po spominih; vmes pa nam misli uhajajo preko gorskih rajd Škrlatice in Rokavov tja do Kukove špice, v Krnico, Planico in še dlje. Večer je lep, prijazno jutro se obeta.

Dne 26. avgusta, v prvem letu svobode, smo bili prav zarana že na poti proti steni. Bilo je še mračno; čutili smo hlad skal in snega, ki je še v tem času ostal v kontah med melišči pod Črnim grabnom. Kmalu smo bili pri spominski plošči, vzdani v prevesno skalo, blizu mesta, kjer so pred leti našli truplo dr. Klementa Juga.

Dobrih dvajset let je minilo, odkar se je tu zgoraj dopolnila zla usoda. Danes smo mi trije stali tu; hoteli smo plezati v isti smeri, kjer je tako tragično končal naš veliki vzornik.

Še preden je zažarelo nebo, je zapel prvi klin v skali. Kako vabljev jutranji pozdrav! Za prve težkoče, ki so koj spodaj nastopile, se še zmenili nismo. Brž smo bili preko izpostavljenih mest in vsi zasopli obstali. Skopo razčlenjena peč nam je zastavila pot; prevesa je grozeče molela iz nje, spodaj pa je zijala globina. Spoznali smo, da smo na mestu usodne tragedije. Tesen občutek nas je spreletel, molče smo obstali za nekaj trenutkov na ozkem prostoru.

A morali smo naprej. Previsni prag nad nami je bil edini prehod; zarjaveli klini, ki so tičali v skali, odkar so jih bili uporabili prvi plezalci preko Jugovega stebra, so pričali o tem. Odločitev pa ni bila lahka. Spomin na nesrečo nam je bil tudi opomin; čutili smo, kako se v nas bije boj med previdnostjo in pogumom. Končno sem se vzel prvi v preveso. Dosegel sem rjasti klin in ga preskusil; držal je dobro, zato sem vpel vanj zaponko z vrvjo in se naglo potegnil do drugega klina. Napor je zahteval vse sile, dihal sem sunkovito, telo je komaj vzdrževalo ravnotežje. Nad preveso šele sem se mogel oddahnuti. Kmalu sta bila tovariša za menoj. Razgledali smo se okrog sebe. V plateh na levi je zopet tičal klin z zaponko. Že dolgo je moral samevati v tej skali; tenka rjava lisa je bila načrtana pod njim. Kdo neki si je tam zaman iskal prehoda?

Zmaga nad težavnim previsom nas je okrepila. Zavest moči nam je dajala voljo za nadaljnji vzpon. Na desno navzgor vodi ozka polica naravnost na strmo odrezani rob. S tega roba gledaš melišča navpik pod seboj. Zopet je pelo jeklo. Prevese so se vrstile druga za drugo. S trenjem smo si pomagali preko nagnjenih ploščic; že se je zdelo, da ne pojde nikamor več, pa smo nazadnje le dobili izhod. Zares zadoščenje mlademu človeku, ako uspe, kjer se zdi, da je to skoraj nemogoče.

Še nekaj težjih mest smo morali premagati, da smo dosegli prostornejšo prižnico, kjer smo si vsi skupaj pripravili počivališče. Prijeten hlad je vel iz Jugove stene in lep razgled po steni se nam je nudil od tod. S tako ljubeznijo in zanimanjem, kot bi bili prvokrat v steni, smo gledali smelo izklesane robove, ki se vrstijo od Slovenskega stebra pa sem do Jugove grape. Pomenkovali smo se o doživetjih v steni; vsak izmed nas jih ima lepo število v spominu. Kar težko smo se ločili od mikavnega prostorčka; bili smo šele na dobri polovici poti, ura pa se je tudi že pomaknila precej naprej.

V vrhnjem delu je stena nekoliko manj prepadna in bolj razčlenjena. Skoraj da nismo čutili navora, ko smo se vzpenjali po pečeh. Proti vrhu, ko smo že upali, da so najtežja mesta za nami, nam je strmal še enkrat zastavila pot. Plezali smo po stebru, ki je nudil prav neznatne oprimke. Zopet smo morali uporabiti kline; počasi je šlo, a zmagali smo naposled tudi to zadnjo preskušnjo. Izstopili smo po značilnih policah, ki se v položnem terenu nizajo tik pod vrhom tega dela stene.

Kmalu smo stopili na vrh Triglava. Z zanosnimi občutki smo stali visoko nad svobodno domovino. Obljubili pa smo si tistikrat, da bomo še in še hodili v goste k Triglavu in Jugu.

(Plezali dne 26. VIII. 1945 inž. Mire Dermelj, Maks Medja in Uroš Župančič.)

Ludvik Zorzut:

Goriški vrhovi

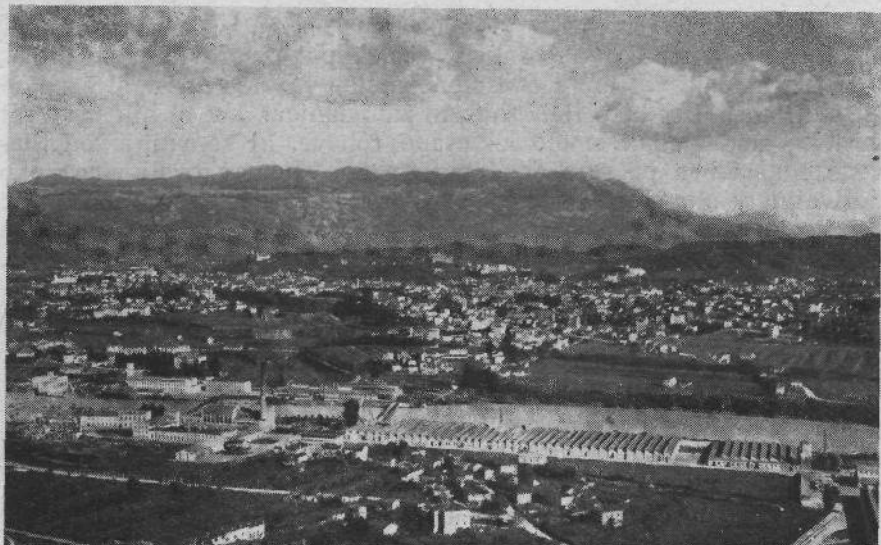
Goriški vrhovi, zastrti četrto stoletja na temnih obzorjih, so spet pokazali svoje jasno obličje in se sedaj dvigajo pod prosto slovensko nebo.

Že kmalu nad Gorico, v nje severni okolici, nas vabijo okoliški hribi na nedeljske poldnevne ali celodnevne izlete in sprehode, da se z njih zagledamo v čudoviti gorski svet Julijcev z dominantnim Krnom na severu, v bleščečo ploskev Jadranskega morja na jugu, v mehko Vipavsko dolino in kremeniti Kras na vzhodu in v valovita in kipeča Brda na zapadu. Ko občudujemo te nedosežne lepote, ponovno ugotavljamo, da se goriški planinci nahajamo na razpotju štirih svetov, štirih različnih svojstvenih dežel in na razmeroma majhnem prostoru, ki pa je najlepši del Slovenskega Primorja.

Prva povojna planinska pota nas vodijo na okoliške in tudi oddaljenejšje goriške vrhove, da jih po tolikem molku in presledku vsaj mimogrede obiščemo.

Sv. Gabrijel (646 m), Šabotin (609 m), Sveta gora (682 m)

Sv. Gabrijel ali, kakor mu pravijo domačini, Škabrijel je močna gorska gmota nad Gorico, ki jo ima vso pod seboj in v svoji oblasti, je nezavzetna trdnjava iz prve svetovne vojne, a ljubka in mična v mirnem popoldanskem soncu. Okrog Škabrijela, po stisnjenih dolinicah do Sv. Katarine in še niže do Solkana, gredo partizanske

*Gorica,
v ozadju Trnovski gozd; gričevje za gradom je že jugoslovansko*

steze, ki zavijajo v zaklonišča iz žive skale, v skrivne zasede in nevarne položaje. Tu, kakor na Sabotinu in na Sveti gori, na vsakem koraku stopamo po sledovih partizanskih borb. Razdejani bunkerji, razmetani trami, deske, razbitine nam pričajo o njih grozoti. Uboga Katarinca! Že dvakrat ji je vojna odnesla cerkvico. Partizani so obvladali položaj tik pred mestom Gorico, do njenih severnih vrat. Takrat si niso meščani upali v Solkan, Pevmo, Kromberg. Kako lepo je sedaj nam izletnikom hoditi po teh varnih, osvobojenih stezah in se pomenkovati o prestanih krvavih bitkah.

Lazimo po Sabotinu in njegovem hrbtu, ki je nosil težo obeh vojn. Previdno se ogledujemo, da ne zadenemo na mino. Na vrhu so prej zijale tri volkulje — »i tre lupi«, ki so z ostrimi zobmi režale proti severu, hoteč vso to zemljo pogoltniti. Po njih se je nazval italijanski regiment, ki se je leta 1915 zagnal do sem, a ni mogel dalje. Volcje so bili gladni.

Na Sabotinu so imenovali »sveto cono«, prav na vrhu je še hišica čuvaja, v kateri je bil nameščen majhen muzej z vojnimi trofejami in album za vpis obiskovalcev; čuvaj jim je prodajal razglednice in jim stregel z okrepčili.

Po teh goličavah so sprehodi v zgodnji pomladi najlepši. Tostran vrha je polno majhnih modrih sviščev, velikonočnic, onstran v nevarnem skalovju pa dišečih avrikljev. Mogočno doni svetogorski zvon. Vsa tesna Soška dolina pod nami zajema njegove globoke in brneče zvoke. Mir in blagoslov razliva svetogorski zvon po teh nekdanjih divjih bojiščih; iz polne duše se nam utrga vesel vrisk.

Sveta gora je starejša slovenska božja pot. Prvo svetišče je iz let 1540—1544, v letu 1565 so jo prevzeli bosanski frančiškani, pre-

*Sv. Gabrijel (646 m), v ospredju samostan Kostanjevica tik nad Gorico
(Ves ta predel pripade Jugoslaviji)*

gnani od Turkov. Leta 1786 je Jožef II. zatrl samostan, ki je bil potem porušen, leta 1793 pa obnovljen. V juniju 1915 je cerkev porušila italijanska artilerija. Leta 1928 je vstala nova, sedanja bazilika v modernem baroku.

Iz mesta si z mestnim avtobusom prihranimo daljšo asfaltirano cesto do Solkana. Nekoč nas je iz Solkana, zunaj vasi, z glavne ceste, po ravni drči navzgor vozila vzpenjača prav do vrha. V Gorici so ji rekli »teleferica«, danes je njen stroj pokvarjen, vlačilne vrvi pretrgane, v glavnem pa je ogrodje še celo. Prihodnja obnova spravi vzpenjačo zopet v obrat.

Na Prevalju, na sredi poti iz Solkana, je vojaški blok zaveznikov, kjer se za prehod izkažemo z osebno izkaznico. »Okéj!« — to je dobro — s to običajno krilatico nam Anglež ali Amerikanec odpre cestno pregrajo, če hočemo v cono »B«, bodisi na levo v Grgar ali na desno v Ravnico in v Trnovo. Za Sveto goro nam ni treba »okeja«, ker leži še v coni »A«.

V svetogorskem samostanu so ostali še nekateri redki laški patri, a že prihajajo bodoči slovenski gospodarji.

Z manjšimi vozili dosežemo vrh tudi po cesti, ki se od Prevalja dvigne v strm klanec; vendar naši povojni izletniki hočejo v hribe peš, da so daleč od motorja, bencina, defektov in sličnih navlak.

Tako s Svete gore, kakor s Škabrijela in Sabotina hite naši pogledi v silne dalje mimo znanih Julijcev proti zapadu čez Kanin-sko pogorje v Karnijske vrhove in še noter v razrite tirolske Dolomite. V Furlanski nižini se ostro črta oglejski stolp, za njim se na Jadranu ziblje bela jadrnica; za lagunami so Benetke, ki jih ni videti, zato pa po starem ljudskem običaju primemo soseda rahlo za grlo

Sabotin (609 m) in Sveta gora (682 m), spodaj severno predmestje Gorice, ki pripade po razmejitvi Jugoslaviji

in ga dvignemo od tal, da »bo videl Benetke«. Rdeča sončna oblata tone globoko v Furlansko ravan »la tramontana«, okna po bregovih gorijo kot kresne plamenice; ko ugasnejo, daljni vrhovi še gorijo v mavričnih barvah in počasi zbledijo v srebrnino sivega skalovja. Nikjer na Slovenskem ne zahaja sonce tako lepo in v takem veličastju.

Sv. Gabrijel, Sabotin, Sveta gora, Sv. Danijel, Sv. Valentin, vsi ti in še drugi hribi nad Gorico niso po svoji goli zunanosti prikupljivi, ali njihova preteklost, naši mladostni spomini, študentska leta, široki razgledi nas mikajo. Predstraža so visokemu gorstvu; od vetrov ožgani in oguljeni nas kot zaščitniki varujejo burje, ki sili v mesto. Hodimo k njim na planiške vaje, polni opojnega južnega sonca se vračamo po zapeljivih »markacijah«, ki vodijo »pod vejo« k »osmicam« (vinotočem) v Krombergu, na Oslavju, v Št. Mavru, da potem razigrani pripojemo v našo veselo Gorico.

Miha Belač:

Nov vzpon v zapadni steni Planjave

(Steber desno Maričkine plošče)

Stena je bila še v jutranjem senčnem hladu, sever je brisal z azurnega neba zadnje meglene krpe, ko smo trije gorniki, oprtani z vrvmi in klini, ubirali stezo pod Babami na Sedlu. V načrtu smo za tisti dan imeli steber na desni od Maričkine plošče z vstopom

v žlebu, ki se izrazito zajeda v melišče pod steno. Na travnati vesini nad meliščem smo si obuli plezalnike in se navezali na dve tridesetmetrski vrvi.

Po ozki poči sem se preko zagozdenih, izpranih kamnov povzpел na udobno zagruščeno stojišče na dnu izpranega, ozkega kamina. Počakal sem, da je drugi priplezal do mene, in mu prepustil varovanje tretjega.

Kamin me ni skrbel, preplezal sem ga že večkrat prej. Značilnost tega kamina je ista kot pri Jugovi poči: popolnoma izlizane in gladke stene, brez vdolbinice za prijem ali stop. Preplezal sem ga s samim gozdenjem, ki pa je izredno naporno, ker je kamin komaj 50 do 60 cm širok, mestoma pa niti 30 cm. Pod vrhom je kamin zaprt z zagozdenim okroglim kamnom, ki nudi v tej višini dobro oporo in končno dober stop. Kamin sam je visok okrog 15 m. Izstop iz kamina je lahek, udobno stojišče nudi za varovanje dno žleba, po katerem je dostop na Maričkino ploščo najlažji in ga lahko plešaš v čevljih.

Od tod smo plezali po debru desno od žleba v lahkem terenu do travnate vesine. Tu pa se začne resno delo v skoraj navpičnem, izrazitem stebru, približno po sredini razklanem v široko poklino. Steber ima okrog 80°–90° naklona in je v levem delu celo previsen. Že po nekaj metrih plezanja sem moral zabiti klin za varovanje; v tegu vrvi sem prečil desno navzgor na dobro stojišče. Tu sem zabil še en klin in se potegnil čez pomol do majhne leve, v kateri sem sključen varoval spodnjega. Begov Milan je zadovoljno brundal za mano in obstal na spodnjem stojišču, pripravljen, da me varuje pri nadaljnjem delu. Spodnji, Rozmanov Marko, je čakal na vesini in na tihem klel skalne okruške, ki so mi pri čiščenju uhajali in leteli njemu na glavo.

V tem delu stebra sem uporabil za varovanje štiri kline. Po dveh raztežajih vrvi sem obstal na gladki, viseči ploščadi, posuti s kamenjem. Zavaroval sem Milana, da je priplezal do mene. Marko pa je kot zadnji moral ruvati dobro zabite kline.

Tovariša sta se udobno namestila na polici in si zapalila cigareto. Jaz pa sem pustil vrv pri njiju in splezal po polici na levo in navzdol v žleb. Preko prodišča v škrbini za Maričkino ploščo sem se povzpел v zasilni bivak in od tu še enkrat nadrobno pregledal zadnji del stene. Popolnoma je gladek in navpičen. Le po sredini se od leve proti desni poševno navzgor vleče poklina, ki se pod vrhom zgubi v senci previsa, branečega izstop iz stene. Skrbel me je le tisti previs; »če nima špranje za klin, ne bo nič«, sem si mislil.

Splezal sem nazaj k tovarišema in se navezal to pot na dvojno vrv. Čakalo me je trdo delo. Za pas sem si obesil vse kline in karabinarje ter dvojce Prusikovih vrvic.

Žačel sem mirno. Poklina je nudila v spodnjem delu več dobrih prijemov in stopov v razzeblji skali. Že po nekaj metrih sem moral zabiti klin za stop in varovanje. Vpel sem vrv in se v njenem tegu prekobalil na trden zob, edino dobro stojišče v tem delu stene. Če pravim dobro, ne mislim s tem prostora, ki bi ga lahko uporabil

za plesišče, vesel sem bil, če sem trdno stal na pol dlani širokem zobiču in lovil ravnotežje. Prijemov od tu naprej skoraj ni bilo več, še borne vdolbine ne, da bi se mogel z nogo opreti vanjo. Edino oporo mi je nudila ozka špranja. Zabijal sem kline, drugega za drugim, in obvisel na dvojni vrvi pod previsom.

Z nogami, uprtimi v steno, sem se zaupal trdno zabitim klinom in se nagnil v tegu varovalne, fiksirane zanke na vrvi, navzven. Najprej sem moral zavarovati Milana na eni vrvi, da je priplezal do spodnjega stojišča; medtem pa je Marko, na drugi vrvi varovan, kot zadnji obstal ob klinu malo nižje in se trdno zasidral. Tako smo vsi trije viseli v gladkih plateh in se pripravljali za zadnji del, ki je bil najtežji. Videl sem, da se bo treba trdo spoprijeti s skalo v previsu.

V žarki svetlobi dopoldanskega sonca so žarele ploskve pečin, strmoglavi stolpi in previsi so metali mračne sence po grušču v globini. Melišče je žehelo v trepetajoči soparici junijskega dopoldneva, veter ni tisti dan niti dihnil čez Sedlo. Nad stanom »V Klinu« sem videl bele pike, ovčice, zvonci njihovih vodnikov so se zamolklo oglašali med zateglim beketanjem jarcev. Na trati za kočo v Sedlu so polegali utrujeni ljudje, menda so z zanimanjem opazovali naše početje. Planinec brez srajce, ki je prikolovratil po stezi s Planjave čez melišče pod Babami, je zvedavo prisluhnil udarcem kladi v steni.

Prekinil sem misli, ki so me za hip zapeljale daleč v stran od stvari, ki so v tistih trenutkih odločale o početju nas treh.

Še enkrat sem pregledal vezavo na vrveh, preštel kline in zaponke in se pripravil za zadnji naskok. Sonce je že posvetilo izza roba previsa in mi s svojo toploto oznojilo čelo.

Izvešen na klinih sem se ogledoval navzgor. Z levico sem iskal vsaj plitvo vdolbinico za prijem, pa je bilo vse gladko in navzdol viseče. S skrajnim naporom sem se vzpel toliko više, da sem z desnico otipal špranjo in skušal zabiti klin. Dvakrat mi ga je prvi udarec izbil iz razpoke, a obakrat mi je obvisel na vrvici ob pasu. Klin imam vedno vpet v majhen karabinec na vrvici, da mi ne pade v globino, če mi ga udarec izbiye iz špranje. Končno mi je uspelo, da je jeklo zapelo v trdo odmevajočih udarcih. Do vratu krepko zabiti klin mi je nudil trdno oporo. Spustil sem se nazaj in duškal.

Pripravil sem stopno zanko in jo vpel v gornji klin. Vpel sem še eno vrv v karabinec in se s škribčevim potegom vzpel na rob. Z desno nogo sem stopil v stopno zanko, leva mi je prosto obvisela v zraku. Tako sem, v zanki in na vrvi tik ob klinu viseč, z levico otipal za robom trden prijem. Uspelo mi je, da sem pogledal preko roba in spoznal, da bo le s klini mogoče premagati preveso. Na srečo je poklina potekala čez rob v gladke, navzdol viseče plošče in mi dajala upanje, da se s njeno pomočjo in s klini prebijem iz previsa.

Z levico sem le s skrajnim naporom lovil ravnotežje. Zabil sem komaj komolec više še en klin, ki pa mu nisem preveč zaupal. Že ob zabijanju sem čutil po glasu, da ne bi vzdržal močnega sunka. Druge možnosti ni bilo, kot tvegati... Moči so mi popuščale, pri-

pravljen sem bil, da omahnem. Milan je opazil moj položaj in splezal tik podme. Visel sem na vrvi z rdečo nitjo, ki je potekala k Marku, paziti je moral, da ni popustil niti za prst.

Milan se je izvesil na svoji fiksirani varovalni zanki na klinu in mi podstavil ramo. Pritisk na prsi je popustil, z levo nogo sem našel trdno oporo na njegovi rami in se sunkoma vzravnal. Belo vrv, ki je potekala k Milanu, sem vpel v zadnji klin in obvisel. na njem. S tem sem mu naložil skrb za to vrv; zato mi v tem položaju ni mogel več nuditi opore z ramo. Z levico sem se oprijel klina, noge so mi prosto obvisеле nad globino. Prst za prstom sem se pomikal višje. Stopna zanka je bila za oporo predolga, nisem je mogel več rabiti. Klin na robu pa je bil za moj položaj zabit previsoko, da bi se mogel vsaj s kolenom opreti nanj.

V tem mučnem položaju sem v dosegu desnice le s težave zabil zadnji klin, ki sem ga še imel. V tistih trenutkih je bilo čuti v steni le trenje vrvi in kratko dihanje. Spodnja dva sta preprijemala togo napete vrvi. Z napetostjo sta poslušala moja povelja iznad previsa: »Drži belo, popusti rdečo! Drži! Popusti belo! Še! Ne preveč!« Varovanje na dvojni vrvi v takem položaju ni preprosta stvar, viseli smo v gladkih plateh, kot nabodeni pajki v zbirki žuželkarja.

Z desnim kolenom sem našel oporo na klinu za robom. Utrujen sem si otrl oznojeno čelo. Vsaj zadihal sem lahko. V hipu sem pregledal situacijo nad sabo in radostno, razposajeno zavriskal. Iz dna sedla je jeknil odmev, se odbil v stenah Brane in zamrl nekje doli v raztreskanem ostenju pod Sukalnikom.

Nekaj sežnjev višje sem izplezal po strmi, viseči, s kamenjem posuti plošči na dobro in prostorno stojišče in se odpočil. Dolgo je sopihal Milan v previsu, preden je obstal pri meni. Zavaroval je Marka, ki je spet izbijal kline, pustil dva v previsu in nato ves poten in utrujen sedel na polico. Noge so mu podrhtevale od napora in toge drže.

Molče smo si stisnili desnico. Pet ur smo bili v steni, dva bi jo zmagala v treh urah. Toda varovanje z dvojno vrvjo je za enega prenaporna in prezamotana zadeva. Pa saj se nam ni nikamor mudilo. Ura je bila komaj ena. Dan je bil jasen in svetel, razposajena prešernost nas je navdajala, ko smo gledali pod seboj skalovje, ki je prepadno padalo v melišča pod steno.

Posedeli smo na polici. Onadva sta si zapalila nepogrešljivo cigareto. Nekje v žepu sem našel pozabljen kos čokolade in ga zadovoljno glodal. Gore nasproti nas so se kopale v soncu; Rinke so že metale goste sence v Okrešelj.

Čez sonce se je kar na lepem, kdo ve od kod, potegnil redek, bel oblak. V mrčini je žgalo še huje. S pečevja je puhtela prigrEVica, da so lica žehtela.

Zganili smo se. Po lažjem svetu smo nadaljevali plezo, vstopili v strmo deber in iz nje v zagruščeno škrbino pod vrhnim grebenom. Do vrha grebena smo imeli le še za dva do tri raztežaje vrvi lahkega plezanja, vendar se nam ni dalo obirati tistih robov. Pripravili smo se na sestop.

Mimo Maričkine plošče smo sestopili na levo po žlebu do kamina. Preko gladkih sten smo se spustili na vrvi do vstopa in se preobuli.

Po kosilu smo omahnili v cvetočo travo za kočo. Ko smo udobno pretegovali utrujene ude, smo vedeli, da smo pošteno zaslužili dišeče ležišče.

Planjava pa je ostala, kakršna je bila še včeraj in kakršna bo vedno. Nikjer ji ni bilo videti, da je bila morda že stokrat ugnana; njene izprane plati se z večno istim obličjem belijo v soncu. Temni kamini in poči mečejo mračne sence nizdol po skrotju. Gora upornega, pretečega obličja gleda ljudi, ki vedno znova grebejo po njenih stenah in grebenih. Še vedno so v njej izprane žmule in strmi previsi, rdeči odlomi in gladke plati, kamor se človek nikoli ne pripeha. V mnogih kotičkih ostane ta svet zmerom nedotaknjen, vabil pa bo venomer tiste redke goste, ki jih v gore žene nezmagljiva slanevarnosti in hrepenenje po silnih doživetjih.

(Plezali: Miha Belač, Marko Rozman in Milan Beg dne 26. junija 1946. Plezali 5 ur. Ves steber četrta težavnostna stopnja, v previsu peta.)

Janez Rožičen:

Spet v planine

Vojna vihra me je že po dveh mesecih okupacije vrgla v Srbijo. Od tam sem se prav kmalu vtihotapil v Ljubljano k družini. Iz Ljubljane me je zaneslo na Dolenjsko, a končno sem obtičal v ljubljanskem bloku kot miš v pasti. Na Dolenjskem, s klanca na Občinah, so se ob jasnem dnevu komaj vidno risale naše planine. Kadar koli sem šel čez tisti klanec, sem kar tako mimogrede ošinil sinje silhuete gora! Kaj bi si budit hrepenenje, ko pa so bile planine takrat tako nedostopne.

Potem pa sem več kot tri leta gledal gore iz Ljubljane. Molče v srcu sem spremljal vse letne izpremembe v gorah. Tako živo sem čutil, kako se spomladi topi sneg na gorah, kako grmijo plazovi, skoro do metra natančno sem vedel, kje bo prvi avrikelj in encijan na Zelenici. Vedel sem, kdaj se bodo preselili gamsi z južnega brega Begunjščice na Zeleniško stran, kdaj zazvonijo prvi kravji zvonci skozi Tržič in ožive planine pod Košuto. Ob hladnem vetru so Ljubljančani zabavljali burji, mene pa je ta pozdrav z gora tolažil.

Kadar koli je kakega znanca z Gorenjskega zaneslo v Ljubljano, mi je skoro vedno ušlo za tiste čase nekoliko neumno vprašanje: »Kaj pa po gorah, kako je tam?«

V mračnih dnevih okupacije, ko so nas Italijani lovili na svojih racijah, ko je Rupnikova policija najbolj besnela, so iz daljave mirno in mogočno sijale naše svobodne planine. Neštetokrat sem se zaklel, da pojdem prvi dan spet v planine, drugače ne dojamem z vso polnostjo veličine trenutka — svobode! Toda, če bi vsi tako storili, kot sem mislil jaz, bi prve dni po osvoboditvi polovica ljudi odšla iz Ljubljane. Tako pa je mene in še marsikoga zadržalo delo.

Končno sem zletel. Zmotil sem se takrat, ko sem mislil, da bom šel tja gori razigran, vriskajoč, neumen od veselja; v resnici sem šel miren in spokojen kot na romanje v gore, kjer je mir in sreča in tolažba za vse gorje, ki nam ga je prinesla vojna.

Za spremljevalko sem imel tovarišico Mici. Če je kdaj kdo resnično ljubil gore, potem jih ljubi ona. V njenem govorjenju ni mavričnih barv in praznega prekipevanja, pri njej je vse tako lepo in preprosto, kot v resnici je. Taka je ona, take so gore, tako je vse na svetu, kar je resnično lepo. Pa je potem vseeno, ali je to sončen dan, ali dobra beseda preprostega človeka ali snežen vihar na hudi poti. Spokojno sva korakala po cesti proti Dolini, skoro brez cilja; Kofce, morda še Kladio v Košuti, saj planine niso stvar rekordov. Malo za Ukcem je naju ujel pohleven dež. Sedla sva pred senik, kjer mi je pripovedovala bridko žalostno zgodbo o najinem skupnem sošolcu Julčku Lapajnetu, ki je bil v Mauthavznu in potem v taborišču na Ljubelju, in njegove temne slutnje ob odhodu. Koliko takih tragedij je bilo med našim ljudstvom ta štiri leta!

Dež je prenehal in nič ne vem, kdaj sva prišla na Kal. Hiša, kjer je nekoč stanoval lovec, je požgana, lovca pa so ustrelili Nemci. Ožgane stene stoje tam kot klic groze iz preteklosti. Tudi curek nad koritom ne škropota več, vsepovsod sama bolna tišina. Proti vzhodu pa veličastno stoje Storžič in Kamniške planine, ki se pravkar izvijajo iz meglá. Da, tu so ruševine, okrog naju je lahen dih nesrečnega sošolca, dih vseh grobov po naši zemlji in vsega gorja, a tam na vzhodu se motajo iz megle gore, mota se iz preteklosti vsa naša zemlja.

Spet sem hodil po poti s Kala na Kofce. Zdelo se mi je, da so še isti kamenčki in kamni na tej poti, kot so bili pred leti. Iste smreke te senčijo, pa tudi mravljíšče ob poti še ni izumrlo. Prav za prav se ni nič izpremenilo. Vse je kot je bilo. Narava in njena lepota je večna. Življenje je močnejše od smrti. Spreminjamo se le mi, se porajamo in izginjamo, v svojem življenjskem teku pa si prizadevamo neizmerno gorja, ker ne znamo biti ljudje.

Planinski dom na Kofcah je požgan. Ista žalostna slika kot na Kalu. Zastonj si skušam priklicati v spomin, kako je bilo prej. Golosek, po katerem sem se študent smučal, je sedaj mlad gozd. Železno ogrodje štedilnika leži za kapelico, ki edina še stoji. Novega doma tu ne bo tako kmalu ali pa nikoli več. Ni ravno najboljši prostor za to. Zvonček pa ostane v kapelici in nas bo spominjal na stare čase, ko smo mislili, da lepo in pravilno živimo, pa nismo. Dosti zlaganega je bilo v nas.

Malo pod planšarsko kočo stoji Frončev spomenik za njegovo tridesetletno pastirovanje. Spomenik pa je bolj pobožno znamenje kot pa jubilejni kamen. Za tem spomenikom je partizanski grob, baje je tam pokopan neki inženir iz Ljubljane. V elipsi je zloženo kamenje in v konzervni škatli so uvele rože. Tak je bil ta grob lani, tak je letos, in prav nič ne priča, da spoštujemo spomin padlih za svobodo. Turisti hodijo mimo, marsikateri položi nekaj cvetic iz svojega šopka na ta partizanski grob, a grob sam pa bi nemara lahko kdo malo

lepše uredil, recimo lastnik gostilne na Kofcah. Tudi zanj, za njegov obstoj, je dal življenje tisti neznani junak.

Ker je dež ponehal, sva šla proti planini Šiji, kar tako na pohajkovanje. Oblaki so se kmalu razmaknili in počasi sva pričela lesti povprek po bregu proti vrhu. Razgled se je širil, obzorje je bilo vedno večje in lepše. Tu pa tam je iz ruše že kukala skala; oprijel sem se je, čeprav ni bilo potrebno. Spet sem čutil kamen pod roko, živ topel kamen, kakor bi se oprijel raskave materine dlani. Tu pa tam sva na ruši našla uvel encijan ali v skalni razpoki odcvetel avrikel, ki je že napravljajl seme, medtem ko je sleč komaj odpiral svojo rdečo čašo.

Na pot nisva pazila, nazadnje sva rinila že kar naravnost navkreber. Prilezla sva na Tegoško goro, potem stopila malo navzdol in se vrnila na Kladio. Tu na vrhu sem se šele popolnoma zavedel, da sem spet resnično v gorah.

Nekateri hodijo po gorah zaradi lepega razgleda, drugi zaradi plezanja in preizkušanja svoje zmogljivosti, nekateri celo zaradi nekih rekordov, večina pa, kolikor sem mogel spoznati, zaradi nečesa večjega, lepšega, zaradi tistega, kar imajo v sebi le gore in kar tako hudo loči planinstvo od ostalega športa. Zame hoja po gorah ni šport, je mnogo več in lepša, plemenitejša stvar. Nemogoče mi je nogomet, boks itd. enačiti s tistim lepim neizraznim čustvom, ki se zbudi v človeku, ko pride na vrh gore. Isto je zajelo tudi mene, ko sem po tolikih letih spet gledal pod sabo gorski svet. Nič nisva s tovarišico govorila, da je lepo ali da sva vesela, ko sva prišla na vrh. Preprosto, kot da ni nič, sva sedla v zavetje med kamenje, spregovorila tu pa tam kakšno brezpomembno besedo, oči pa so božale lepoto gora in dovajale v dušo zavest blage sreče. Da, da! Gore, svoboda, sreča! Spet smo skupaj. Nič več taborišč, nič več prisilnih odgonov, nič več lepakov po zidovih o moritvah talcev, nič več letalskih alarmov, nič več zaplankane Ljubljane — povsod ena sama velika prostost, prostost telesa in duha. Sedaj si res svoboden človek.

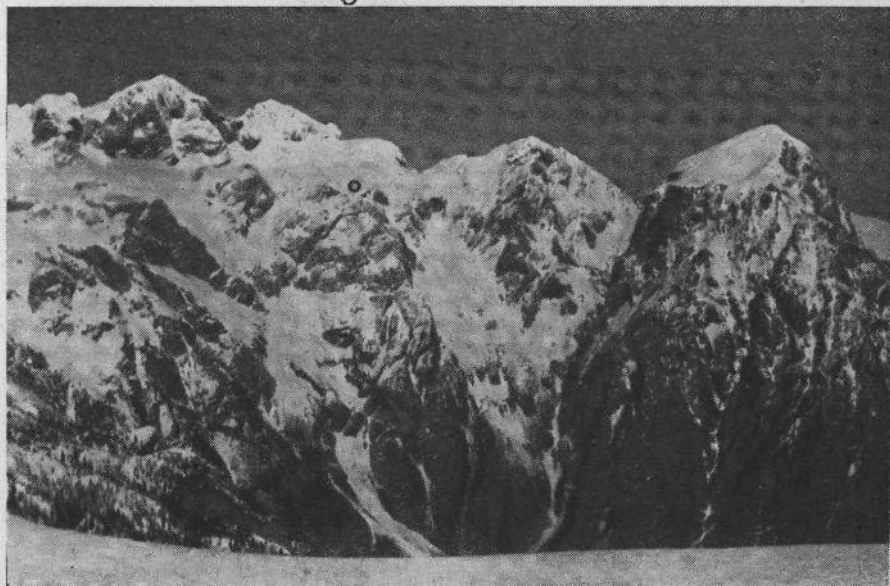
Take in podobne misli so se mi motale po glavi, ko sem prvič v svobodi bil spet vrh gora. Bil sem srečen, do dna srca sem razumel pojem svobode!

Modre sence v skalah so se podaljšale za polovico. Treba je bilo v dolino na delo. Navzgor grede sem si zapomnil vsako malenkost, o povratku ne vem ničesar. Domov sem prišel s tiho spokojnostjo v srcu in z veliko hvaležnostjo do vseh, ki so dali svoje življenje, da mi živimo spet v svobodi.

Vlasto Kopač:

Gradnja bivaka na Malih Podeh pod Skuto

Ljubljanska podružnica PDS je letos v septembru postavila na Podeh pod Skuto v višini 2100 m prvi visokogorski bivač v Savinjskih Alpah, kjer bodo pozimi imele naše gorniške naveze toplo zavetišče in oporišče in od koder jim bo dosegljiva osrednja gorska

Grintovci od Skute do Brane

Foto dr. A. Brilej

rajda za vežbanje v snegu in ledu, poleti pa za ture v kopni skali. Od tod je za opremljene gornike v zimskem času lahek sestop skozi Turski žleb na Okrešelj in v Mrzli dol, od koder se s podankov pno v zrak najlepše stene Grintovcev. Po teh severnih plateh še ni šaril cepin, pozimi se tod čez še ni vzpela gorniška naveza. Tu je svet za mlade plezalce, da se izpopolnijo in usposobijo za alpinistične podvige v domačih in tujih gorovjih.

Bivak ima zaradi snežnih zametov in silnih vetrov v tej višini posebno konstrukcijo sten. Podložen in prevlečen je z aluminijevo pločvino, vetrnik brani mrzlemu zraku vdor v notranjost, kjer je prostora za 14 ljudi. Pogradi se sklopijo čez dan pod strop in k steni, za kuhanje in ogrev pa sta v bivaku pečica na drva in kuhalnik na špirit.

Nošnja konstrukcijskih delov je zahtevala izrednih naporov. Znositi je bilo treba skoraj tri tone materiala na ramah iz Kamniške Bistrice (600 metrov nadmorske višine) na Pode (2100 metrov nadmorske višine) čez Jermanova vrata, Kotličje in Tursko goro po eni strani ter čez Kokrsko sedlo, Legarje, Pode in Sleme po drugi strani. Dve tretjini materiala so prenesli turisti udarniško do Jermanovih vrat (1884 m) in Kokrškega sedla (1791 m), pri čemer je sodelovalo 314 planincev in planink. Od tod naprej pa so morali priprijeti gorniki in domačini nosači ter gonjači, ki so vajeni strmine in izpostavljenosti.

Do začetka septembra je bil gradbeni material v glavnem pod Skuto. Prostovoljci so prenesli okoli 500 kg, nosači gorniki in domačini pa 2000 kg konstrukcijskih delov za bivak, ki je bil postavljen v dneh od 10. do 16. septembra t. l.

Udarniško delo pri bivaku pod Skuto

Najtežje nošnje so bile opravljene iz zatrepa Bistriške doline, od koder so gorniki prenašali po skrotju in gamsovih stečinah bremena po 40 do 50 kg naravnost na določeni prostor na Malih Podeh. Za vzpon v tem strmem, odročnem svetu je potreboval nosač gornik 8 do 12 ur trde nošnje iz doline. Nič manj težko in nevarno pot niso opravljali nosači s petmetrskimi bremenmi na ramah z Jermanovih vrat čez Kotličice in Tursko goro na Pode.

Bivak pod Skuto (med gradnjo)

Bivak pod Skulo

V podstavek, na katerem stoji bivak, je vloženega 36 m³ skal in lomljenca. Zgradili so ga tovariši in tovarišice s prostovoljnim delom.

Zamedeni Podi odslej ne bodo več tako osamljeni. V divjo snežno samoto, med bleščeče grebene gorá, bodo prihajali gorniki, njihove naveze si bodo utirale nova, še ne hojena pota na zaledenele in razklane vrhove.

Planinstvo, naš ljudski šport, se od osvoboditve sem poživlja in razrašča, prav tako tudi njegova vrhunska panoga, alpinizem. Slednjemu bo, kot posebni panogi fizkulture, treba v njegovem razvoju posvečati več pažnje. V alpinizmu pri nas še vedno životarijo ozka, lokalnopatriotična gledanja, zapuščina prejšnjih, preživelih časov in nezdravi pojavi nevoščljivosti in sovraštva. S temi negativnimi ostanki bomo morali med našimi planinci pomesti. Naloga novega PDS je, da iz delovnih množic vzgoji mlad, sodoben naraščaj alpinistov, ki mu bodo kronične bolezni našega alpinizma tuje in ki mu bosta vodilo enotnost ter bratstvo. Le tak naraščaj, iz ljudstva zrasel, bo tudi v alpinizmu dostojno zastopal ime naših narodov pred ljudstvi drugih držav.

Bivak na Podeh naj bi bil vsaj v delno oporo temu stremljenju.

Rado Kočevar — Franc Zupan:

S Kamniškega sedla na Male Pode s tramom na ramah

Vročega poletnega dne sva se utrujena in lačna vračala s Podov v gostoljubno kočo na Sedlu. Streha bivaka na Maričkini plošči se je vablljivo bleščala v severozapadnem grebenu Planjave; naju pa

*Udarniki
pripravljajo temelj
za bivak*

je čakal v zavetju koč kup tramov, desk in vezi za novi bivak na Malih Podéh in naju priganjal k delu. Bližala se je jesen, z njo deževni dnevi in sneg, materiala pa je še veliko na obeh Sedlih in v Bistrici. Marsikateri izmed nas je zaradi tega pustil vrv in plezalnike v kotu in je na ramah prenašal tramove in deske, letve in železo za naš bivak, medtem ko so se drugi čez mračne stene v sončnih dneh vzpenjali na vrhove gora.

Marsikak začuden obraz sva srečala med potjo; marsikomu ni hotelo v glavo, da po težavnih in nevarnih stezah prostovoljno in udarniško prenašamo deske in tramove za nekakšen bivak (»kaj pa je to?«) in tavamo v megli po Podéh. Dostikrat sem moral odgovarjati na radovedna vprašanja, ki jih je spremljal pomilovalen nasmešek, češ kdo bo pa hodil pozimi tja gor. Sedaj, ko je delo opravljeno in bivak stoji, se zde marsikateremu starejšemu gospodu stroški preveliki. Temu bi odgovoril z besedami nekega turista: »Tri sto dinarjev dam tistemu, ki mi oprtnik prenese čez te Kotličel!«

Kdor pozna Kotliče in pot na Tursko goro, ve, da vse skupaj ni nič posebnega. Vendar ta pot ni igrača, če imaš na rami 30 kg težek sveženj štirimetrskih desk, ki se ti zadeva v skale in te odriva s poti. Štiri leta se ni nihče menil za ta pota, neurja in mraz so storili svoje. Marsikateri nedeljski turist se je letos na Boštjanci obrnil in jo mahnil lepo nazaj na Sedlo, ker se mu ni zdelo varno hoditi čez Kotliče.

Kljub vsem nevšečnostim je kup lesa v najinem skladišču na Podéh vidno naraščal. Toda glavna težava je bila še pred nama. Čakal naju je 6 m dolgi tram, temeljna lega za bivak. Za ta kos so

potrebni najmanj trije nosači, dva za nošo, eden za zavarovanje z vrvjo. Ker ni bilo tovarišev, ki so obljubili pomoč, sva sklenila, da se ga lotiva sama. Rado »Sprema« je kar gorel od podjetnosti, sam pa sem imel neke pomisleke: če nama tram uide na Okrešelj, pobereva pod steno same trske.

Po dobrem kosilu, ki ga je pripravila Marička, sva se zleknila v travo. Ko sva se zbudila, je jug že gnal megle čez Babe, spodaj pod Brano se je za trenutek pokazal kos bistriške doline, nato pa je svet utonil v beli megli. Spravila sva se nad tram, zabila v oba konca klin in vdela karabinec. Pomerila sva oprtnice in jih vpela. Oskrbnik Tone naju je gledal in si mislil svoje o ljudeh, ki si prсто-
voljno nakopavajo trud in delo.

S počasnim korakom sva stopila v breg, tram naju je majal, oprtnice so rezale v rame, po roki so se razlezli mravljinci. Predejal sem oprtnico na drugo ramo in jo zložno ubiral za Radom, ki se je enakomerno zibal v strmino. Spodaj je sever razpihnil zaplate meglá, pokazal se je mračni Okrešelj, neurni oblaki so se gnali čez vrhove. Odložila sva tovor in čakala, kaj bo. Spet naju je zagrnila megla, grom je zabobnel med prepadnimi stenami in utrgalo se je v oblakih. Začelo se je gorsko neurje. V divjem diru sva jo ubrala navzdol in premočena planila v varno kočo na toplo. Za ta dan je bilo konec nošnje, utrujena sva zaspala v mračnem, deževnem večeru.

Drugi dan sva šla na delo v svežem, sončnem jutru. Greda naju je čakala na Boštjanci, nadela sva si oprtnice z eno samo željo: »Da bi bil tram že na Turski gori!« Na robu, kjer se odpre pogled v Kotličce, sva v karabinar na koncu grede vpela vrv. V presledkih sva ga spuščala do skrotja v Kotličih. Spodaj sva posedela in nagnila čutari. Pošteno sva občutila pot, ki pade najprej globoko v Kotličce, nato pa se vzpne strmo v Tursko goro. Pred kratkim sva iskala prehoda v škrbinah grebena, vendar zaman, za nošnjo trama ni druge poti.

Z vzdihom sva si ga oprtala in se počasi, korak za korakom, z napetimi mišicami zagrizla v strmino. Paziti sva morala na vsak korak, previdno prenašati težo na ostrih ovinkih in počasi dvigati neokretni tovor v višino. Sključena nad skale in zatopljena v težko delo nisva gledala lepote gora, zasopla sva si brisala s čela potne srage in merila z očmi pot, ki je bila še pred nama. Tram je postajal vsako uro težji, utrujeno telo se je le nerado pokorilo volji. Še škrbina — in opotekajoč sva jemala zadnjo strmino pod vrhom. Zleknila sva se na zelenico v mehko travo, pogled je iskal po strmini prehojeno pot, roka je nagibala čutaro s hladno tekočino. Na oni strani pa je pred nama še pot s Turske gore čez Pode, ki je igrača. V megli sva zavila s shojene poti po skrotju, kjer so le še raze sekačev na kamenju kazale dostop do najinega skladišča.

Želja je bila izpolnjena, namen dosežen. Ali sva bila zato kaj bolj vesela? Ne bi rekel. Odšla sva v meglo z namenom, da jutri zopet naloživa tovor na ramo.

Tako smo nosili les za bivač, udarniki in plačani nosači domačini iz Bistrice, s Kokrškega sedla čez strmo Sleme, s Kamniškega sedla čez Kotličce. Kup na Podéh se je večal. Plezalci so žrtvovali

Nošnja pločevine za bivak pod Skuto

svoje proste dni za nošo, stene so samevale brez njih. Nikoli ne pozabimo naporov, ki so vloženi v bivak, noše tramov na Pode, vlake po vesini navzgor, ko se je težki les sunkoma pomikal po mokri travi in so krepke roke potegovale vrvi. Drugič v meglenem dnevu s pločevino na ramah, ko nas je zgoraj v pesku zalotilo neurje in je »Enoki« bežal pred strelo kot splašen gams po melu v zijalke pod Tursko goro. Ali pa takrat, ko je težka krošnja vrgla Kopača; z glavo navzdol in z nogami v zrak je zletel z grebena v mel, kot vidimo drseti na starih bakrorezih ponesrečence z Matterhorna v strašno smrt.

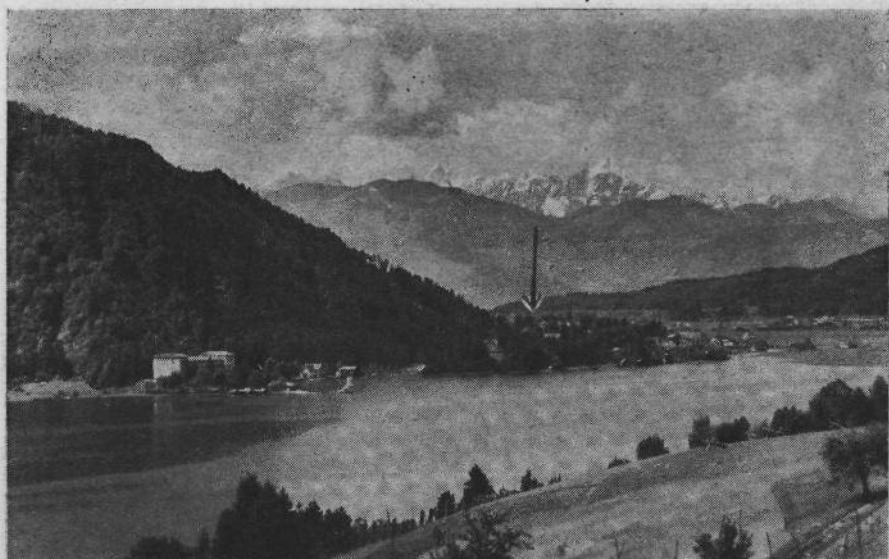
Veseli in žalostni dogodki so se vrstili, dokler ni med škrapami na Podéh stala naša kočica. Pozimi je bo vesel alpinist, ki si bo v samoti zasneženih gorá utiral pot čez stene in grebene Grintovcev. Znali jo bomo ceniti in varovati vseh nezgod.

Miran Žargi:

Osojščica

Z vrhov Karavank sem dostikrat občudoval lepa koroška jezera in zelene planine, ki se dvigajo iznad njih, ter bele Visoke Ture. Nazadnje sem sklenil, da bi si bliže ogledal te lepe kraje.

Julija mesca sva z nekim prijateljem šla na pot, prekolesarila Koroško in se ob Osojském jezeru v nekaj dnevih odpočila za nadaljnjo pot.

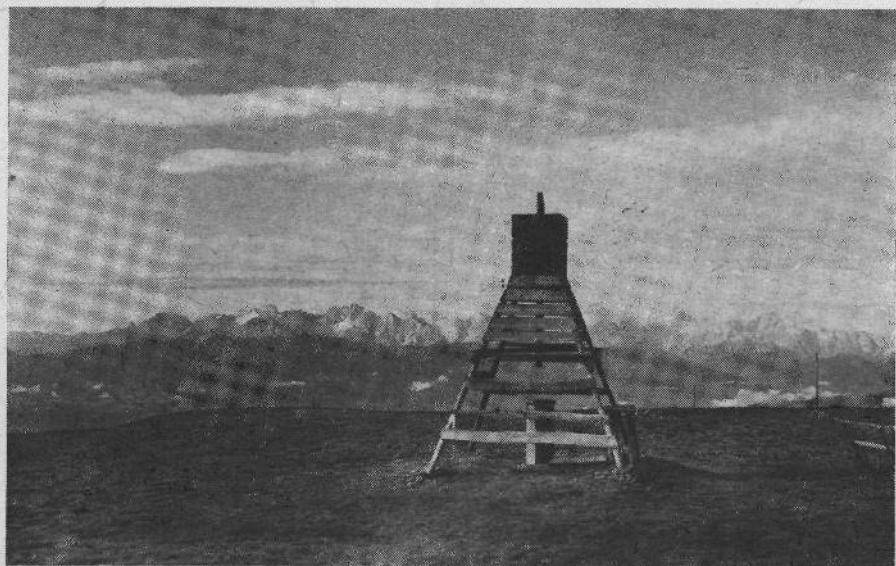

S poti na Osojščico. Pogled na Osojsko jezero

Počasi sva veslala po jezeru in sonce je naju prijetno grelo. Gledala sva na Dobrač; na jugozapadu sta se iznad Karavank dvigala še zasnežena Jalovec in Mangrt, a na severni strani jezera se je bohotila zelena Osojščica, ki med Korošci slovi za lepo razgledno točko. Še dva dni sva imela časa pred odhodom proti Turam; zato sva se kar sredi jezera domenila, da pojdeva drugi dan na Osojščico.

Jutro je bilo popolnoma jasno in hladno, kar nama je obetalo lepo, stalno vreme. S čolnom sva se prepeljala na severno obrežje jezera, krušnjak vrgla čez ramo, stopila čez cesto in se že pričela vzpenjati v breg. Steza se je vila nekaj po gozdu in nekaj po poseki, ki so jo napravili zaradi vzpenjače na Kanzel. V gozdu je nama postalo vroče, opočasnila sva hojo v hudo strmino poseke. Po zraku je nekaj zabrnelo in že sva zagledala majhen, rdeč voz vzpenjače, ki je hitel navzgor. Pospešila sva korak in po enourni hoji prišla na veliko jaso; na levi strani je bila smučarska skakalnica, pod njo pa miza s klopjo, kjer sva se udobno namestila in pojužinala. Nato sva pobrala svojo ropotijo in jo ubrala naprej. Kmalu sva prišla na lepo urejeno stezo in zagledala reklamne deske za razne hotele in kočje na Kanzlu na Osojščici. Na vsakih 10 metrov je bila na drevo pribita košara za odpadke in razni napisi za pse in njih lastnike.

Dospela sva na Kanzel, si ogledala postajo vzpenjače in seveda samo od zunaj tudi elegantna hotela. Tu je prav dobro razgledišče, od koder se ti nudi lep pogled na jezero in okolico. Nadaljevala sva pot proti vrhu planine in dospela, umikajoč se »pižamam«, iz območja hotelskega parka v gozd in kmalu na planino, od koder sva zagledala kopasti vrh Osojščice, ali kakor se »davijo« sedanji gospodarji Koroške — Görlitzen. Na planini je polno koč, dozidanih

Vrh Osojščice. Pogled proti Julijskim Alpam

in nedozidanih penzionov, ki so vtis planine že skoraj popolnoma zatrli. Podvizala sva se in prišla kmalu na vrh, kjer stoji velika planinska koča (1911 m).

Tu sva se najprej prav dobro založila s kalorijami, čeprav jih nisva preveč zgubila med potjo, in se šla nato razgledovat. V Beljaku naju niso prevarili, ko so hvalili to edinstveno razgledno goro. Pod nama je ležalo Vrbsko in pod Kepo Baško jezero. Ozrla sva se proti našim goram. Kdor hoče videti vse naše gore z enega mesta, naj stopi sem gor! V daljavi sva spoznala Ojstrico in vse Savinjske gore do Kočne. Nato Karavanke s strmim severnim ostenjem Košute, Stol ter vse pogorje preko Golice in Kepe do Peči. Za Karavankami so se dvigali veličastni Julijci. Naš ponosni Triglav z lednikom se je drzno dvigal iznad vseh drugih vrhov. Jasno se je odražala Škrlatica, Martuljška skupina z izrazitim Špikom, Razor, Prisojnik, Mojstrovka, Jalovec, Mangrt in vsi drugi. Na zapadu so se raztezale Ziljske gore z Dobračem, na severu in vzhodu pa gozd-nati koroški hribi. Res, lepa in velika je slovenska zemlja! Daleč na severozapadu se je svetlikala samo konica Velikega Kleka.

Bilo je že pozno popoldne, ko sva zapustila Osojščico in se po njenem zapadnem grebenu spustila v dolino. Prešla sva nekaj lepih planin s pastirskimi bajtami.

Sonce je začelo zahajati in gore so tonile v mraku. Po dveurni hoji sva se že kopala v Osojskem jezeru in gledala pramen žarometa, s katerim so gostje s Kanzla osvetljevali jezersko gladino.

Kres na Škrlatici

Planinskega slavja »Triglav v svobodi« se je udeležila tudi podružnica PDS Tržič s petdesetimi člani. Za nas Tržičane so Julijske Alpe nekoliko od rok in tako je bilo med nami dosti takih, ki so bili prvič v osrčju naših najlepših gorá. Ni čudno, da so tudi vsi hoteli na Triglav. Marsikdo je bil sicer namenjen samo v Vrata, a splošno navdušenje ga je le zvalo na vrh. Še bolj kot navdušenje samo pa jih je menda izvalo tisto neizrazno čustvo, ki se rodi v človeku, ko stoji v vznožju gore, a ga nekaj vleče na vrh, da sam ne ve, kaj in zakaj.

Tržiška podružnica je imela tudi nalogo, da opolnoči prižge kres na Škrlatici. Pridružil sem se desetim mladim podjetnim fantom iz plezalnega odseka in šel z njimi na Škrlatico. Slišal sem že neke zvoniti, da je Škrlatica precej težja tura kot pa Triglav, pa zaupal sem mladim silam in šel. Porazdelili smo si vse potrebno za kres in veseli, kot da gremo na malo daljši sprehod, zavili v gozd. Poti ni nihče poznal. Eden je bil med nami, ki je pred kakimi osmimi leti tod že hodil, a je pot bolj ali manj že pozabil. Tudi nismo računali na vremenske spremembe, zato smo šli večinoma v kratkih hlačah, oblečeni pač tako, kot da bo ves čas vroče, kar pa na žalost ni bilo.

Po stari navadi vseh mladih smo v začetku prav hitro hodili in se tudi pošteno znojili. Mleli smo tisti zaprni grušč preko plazov tako hitro, da sem imel prav malo prilike gledati okoli sebe, sicer pa itak ni bilo nikogar, ki bi mi mogel povedati imena vrhov, ki so nas obdajali. Po dveh urah hoda smo si privoščili malo daljši odmor in se šele tedaj zavedli, da piha hudo mrzel veter. Polagoma se je zmračilo in steza se je pričela izgubljati med plazovi. Markacije so že stare in redke. Na nekem krušljivem pobočju je naenkrat zmanjkalo steze in markacij. Pod nami neskončen plaz, levo, desno in nad nami pa razrite stene. Veter je bil vedno bolj hud in mrzel. Kratkohlačniki smo iskali zavetje med skalami, tisti, ki je že enkrat bil na Škrlatici, živahni Mežek in smučar Lukanc in še kdo, pa so iskali poti naprej. Po enoinpolurnem iskanju smo že skoraj vrgli puško v koruzo, češ naprej ne znamo, pa kar tu prižgimo kres in med skalami počakajmo jutra. Končno smo za nekim robom vendar le našli napeto žično vrv, ki pa je odločno kazala navzdol med skale, tako da takoj nismo niti verjeli, da je ta pot prava. Veter pa je bil tudi že tako glasan, da se na deset metrov nismo mogli več sporazumevati. Šele ko je prvi spoznal, da pot gre tudi navzgor in opazil par markacij, smo šli naprej. Šlo je navzgor in počez preko stene po klinih in žicah. Jaz, ki sem bil bolj mušje teže, sem dostikrat imel občutek, da me veter pomedje. Lukančev klobuk je šel po zraku, kot da ga nese Elija. Dosti preglavic nam je delala desetlitrška kanta z nafto, katero smo si na težjih mestih morali podajati iz rok v roke. Na neki škrbini smo srečali tri turiste, ki so se vračali s Škrlatice. Opozorili so nas, da je steza proti vrhu »hudičevo žleht«. Sreča, da je bila prav lepa mesečna noč. Bilo bi prekrasno, ko bi ne bilo tega zoprnega vetra. Pa tu na

južni strani smo bili še v zavetju, ker je pihal severovzhodnik. Kar nekam razživelimi smo se na tistih klinih in postali boljše volje. Ko le ne bi bilo treba vlačiti tiste kante, katero smo vsi na tihem preklinjali in se je izogibali. Jaz sem jo imel samo dvakrat v roki po nekaj minut in občutil, kaj se pravi vlačiti tega vruga, ko samo gledaš, kje se boš bolj trdno prijel in sta ti včasih dve roki še premalo. Presneto težko je motoviliti z oprtnikom in bremenom v roki po skalah.

No, ko je bilo konec klinov in žic, je bilo konec tudi markacij, odnosno so tako sprane, da jih je le težko opaziti, posebno ponoči. Prišli smo tudi v senčno stran, tako da od »mile lune« nismo imeli več veliko. Stopili smo na stezo, katero so nam oni turisti označili kot »hudičevo žleht«. Pa je res bila. Teren je bil silno razrit in krušljiv. Vse polno je raznih grebenčkov in drobljivih polic, katere te zapeljejo vsak čas nekaj metrov naprej, potem pa se naenkrat nehajo, da ne veš, ali bi šel naprej, nazaj, gor ali dol. Tako smo tipali v slabi razsvetljavi, skoro v temi in iskali poti. Zelo smo morali paziti na kamenje, ki je še podnevi nevarno, kaj šele ponoči, ko sploh ne vidiš, od kod pada. Moramo reči, da smo bili zelo previdni in nismo prožili kamenja, čeprav skoraj ni trdnega prijema in ne stopinje. Le enkrat je Mežku pribrenčal tak pozdrav mimo glave. Previdnost nas je prislilila, da je poslednji v vrsti ostal pri zadnji markaciji, ki smo jo našli, in šli šele potem naprej, ko smo našli prihodnjo. Seveda smo precej počasi napredovali, a v neznano se res nismo mogli spuščati. Veter pa je vedno bolj naraščal in pripodil prve megle preko grebena. Kaj, če se uresniči vremenska napoved: krajevne nevihte? Nisem hotel misliti na to, pa tudi utegnil nisem. Treba je bilo paziti, kam stopiš in kako, da ne prožiš kamenja na tovariše za seboj. Vsak čas so padali vzkliki: »Zveza, ali je prav? Fantje, markacija, prav smo!« Kako sta našla Lukanc in Mežek pravo smer, res ne vem. Rekla sta, da jo duhata. Najbrže jo res, ker se je Mežek nekoč držal za skalo tako, da je z roko pokrival markacijo, katero je iskal.

Vendar smo srečno prišli na vrh, čeprav zelo premraženi in zbiti od vetra. Planili smo med skale in vsak si je poiskal zavetja, kakor je vedel in znal. Ni nas mogel zanimati ne razgled, ne kresovi po nekaterih vrhovih in ne odsev raket in odmev strellov iz Vrat, kjer so igrali igro iz partizanskega življenja. Iskali smo le zavetja pred strupenim vetrom. Stisnil sem se pod neko skalo in se zavil v odejo. Kljub temu sem trepetal od mraza in se jezil sam nase, ker nisem vzel s seboj dolgih hlač in malo več obleke.

Treba je bilo zažgati kres. K nam sta prilezla dva Jeseničana, ki sta nas čakala v zasilnem bivaku nekje pod vrhom. Zagorel je kres tudi na Triglavu in rdeče rakete so osvetljevale severno steno od vrha do tal, da je bil ves Triglav v nekaterih trenutkih kot en sam plamen. Preko nas pa je veter divje podil megle, ki so bile od naših raket ognjenordeče. Bilo je mrzlo, veter nas je bičal, glodala nas je skrb, kaj če nas zajame nevihta, bilo je kot v peklu, toda bilo je veliko doživetje sredi noči vrh gorā.

Kres je polagoma ugasnil, začeli smo misliti na povratek. Na križ, ki stoji na vrhu Škrlatice smo pritrdili velik znak Tržiške podružnice PDS. Podpisali smo se še v spominsko knjigo in se odločili za povratek ponoči. Štirje tovariši so bili tako prezeblji, da si niso upali na pot. Pustili smo jim dve odeji, eno pa smo vzeli s seboj za vsako naključje, oni pa so se stisnili k Jeseničanom v bivač. Ob pol eni smo krenili z vrha. Spet se je pričelo iskanje poti in markacij. Navzdol je šlo mnogo hitreje. Hoja in napeto iskanje smeri sta nas kmalu ogreli. Ko smo prišli na južno stran pobočja, tudi veter ni bil več tako hud. Dospevši spet do klinov, smo bili brez skrbi, da bi zgrešili pot, in veseli, kot da smo prišli na veliko cesto. Potem pa smo prebirali tiste kline in žice, da je bilo kaj. Tudi megle so nas trapele le na vrhu, tu pa nam je sijala najlepša mesečina, tako da so bile stene okoli nas mlečnobeke. Bila je tako krasna noč, kot jih človek le malo doživi. Seveda smo postali najboljše volje, posebno še, ko smo spet prišli na stezo preko plazov in je bila vsaka nevarnost za nami. Tu je Mežek privlekel iz oprtnika steklenico silvanca, kot nekak dar PDS za opravljeno delo. Kar nekam slovesno smo popili vsak svoj kozarec in reči moram, da morda še nikoli nisem tako občutil veselja do življenja. To je pač veliko zadovoljstvo planinca po srečno opravljeni turi in najlepše plačilo za prestani napor.

Potem pa smo hiteli preko grušča, kot bi se nam ne vem kam mudilo. V Vrata smo prišli ob pol petih, torej smo bili na nogah natanko 12 ur. Za nekaj ur smo plegli na sonce v travo in zaspali. Potem pa se je tudi za nas pričelo »planinsko slavlje« in moram reči, da nismo bili Tržičani med najbolj pohlevnimi.

Ing. Marolt

Alpinističen podvig partizanske edinice

Krma, prve dni meseca oktobra 1944. Dežurni sem v bataljonu. Ura je približno enajst dopoldne, hladno je, a prekrasno vreme, stene in vrhovi nad nami so ožarjeni od jesenskega sonca. Kliče me komandant bataljona. Štab bataljona je nameščen v nekdanji kraljevi lovski koči. Vstopim; v sobi sedi zaskrbljen naš komandir.

»Tako po kosilu je pokret. Vaša četa odide proti Kranjski gori, tebi so kraji tako znani, za vodiča imate pa »Gandija«.« Sledila so še nadaljnja navodila in stisk roke. Odšel sem.

Popoldne se je vila kolona skozi Krmo in Gornjo Radovino. Dolga kolona, utrujena že od pokreta v prejšnji noči. Dvainšestdeset tovarišev in dve tovarišici. Proti Mojstrani nas je pot vodila v sončnem popoldnevu. Orožje in municija, strojne puške in težki mitraljez »Breda«, hrana za tri dni in kotli, vse to ni lahko za utrujene ljudi. Previdno je bilo treba hoditi, da nas ne bi iz Mojstrane opazili.

Že smo v dolini Vrat. Nebo se je nekam zategnilo. Treba se je odločiti, ali v temni noči do Martuljka, ali pa prespati v Vratih in drugo jutro naprej. Ljudje so utrujeni in težko nosijo, pot je večini neznana, a prehod mimo Mojstrane je nevaren.

Vse to smo pretehtavali s tovarišem Moretom, po domače »Gandijem«, in komandirjem ter se odločili, da prebijemo noč v Vratih.

Že dolgo nisem bil pri Peričniku. Ta večer mi je bilo njegovo šumenje in bučanje kot drag pozdrav iz prejšnjih dni, kot spomin na svobodo. Na vse

Bivak II

Pot edinice

dohode smo postavili zasede, četa se je pa namestila v restavraciji Peričnik; bilo je dosti šal in smeha na račun našega letovišcarskega podviga. Kmalu se je kadilo po vsej hiši, skuhalo smo si čaj iz smrekovih vršičkov. Umazana tla, topla postelja, zunaj se pa sliši šumenje Peričnika, naše severne straže, ki zvesto varuje in stare vsakogar, ki bi skušal motiti njegove varovance.

Preden sem zadremal, sva imela z našim »Gandijem« prav svojevrsten pogovor. O nekakšnem izletu sva govorila, seveda, če bo zjutraj lepo vreme. Bivak II, Oltar, Martuljkova skupina; mislim, da so naju oba bolj mikale gore, kot pa od Švabov ogrožena pot po dolini.

Štiri in šestdeset ljudi, Gorenjcev, Štajercev, Dolenjcev in Primorcev; celo Roman, naš mitraljezec in po rodu Poljak, je bil z nami. Večina še ni videla hribov drugače kot iz doline. Na drugi strani so nas mikale planine in mamila zavest, da prehod preko Oltarja ni ravno težak in da nam na vsej poti ne preti nikakršna nevarnost. Prešeren vrisk svobodnega partizana se bo lahko razlegel z naših vrhov, svobodno bomo lahko govorili in peli, da bo odmevalo od sten.

Vaba je bila premočna. Še v jutranjem mraku 4. oktobra 1944 je prva četa 1. bataljona jeseniškobohinjskega odreda odšla po dolini Vrat navzgor in ob prvem jutranjem soncu zavila mimo pastirske koče na desno v skalovje. Seveda sva zjutraj med zajtrkom s tovarišem Moretom dobro poučila vso četo o naši poti; vsi so bili navdušeni za ta izlet.

Sprva je šlo kar dobro. Vsi so se veselili lepega dne in pogleda na naše skalnate vrhove. Za vsak vrh in vršiček so hoteli vedeti, vse jih je zanimalo. Hitro seveda ni šlo. Kaj kmalu po prvih počitkih so pa tudi mnjenja o užitku planinskega izleta postala kaj različna. Marsikaterega, ki je danes prvič pobiral pot med skalami in po grušču, je le varnost poti držala v dobri volji. Vriski so odmevali od skalnih sten in naš politdelegat Smolej je zapel pesem »V Triglava oziram se skalnato stran«, ki se je razlegnila v jesenski dan.

Pred nami pa je bil »Gandi«. Prepočasi mu je šlo. Skoraj nevošljiv sem mu bil, ko sem ga videl nekaj sto metrov pred kolono, samega, kako je zdaj pa zdaj obstal in se ogledal. Jaz sem bil zadnji in sem priganjal zaostale. Pot je še dolga in v temi bo nerodna. Približno opoldne smo bili pod »Matterhornom«. Tu mi je tovariš, po rodu Dolenjec, zaupno povedal: »Veš, meni se zdi pametneje, z morja gledati Triglav kot s Triglava morje«. Nisem mu zameril, ker nositi trideset kilogramov fižola po taki poti poleg ostale opreme res ni šala.

Pri Bivaku II smo se ustavili. Vsi nismo mogli v »hotel«, trinajst nas je pa bilo in Smolej je bil štirinajsti; gođovali smo namreč Franceljne in bili razposajeno dobre volje. Danes sva od vseh, kar se nas je takrat podpisalo na list papirja, ki smo ga pustili nad vrati v Bivaku, ostala živa le midva z Moretom. Dobri tovariši so bili in vsi so dali življenje za našo svobodo!

Iz Bivaka smo kmalu krenili naprej, s seboj smo vzeli le vrv, ki je pa bila le malo boljša od preperete vrvice za obešanje perila, mahnili smo jo proti

Oltarju. Kaj kmalu je pa tudi mene minila dobra volja. Skrb, kako pojde, me je mučila, posebno, ker so se sem od Triglava pričele poditi goste megle. Hiteti je bilo treba. Še nekaj korakov, pa smo bili na grebenu. Tu se je pričelo najtežje delo tega dne. Pogled v globino pod nami in pa megle, ki so sliko še poslabšale, so porazno vplivale na večino čete. Ko sva bila zjutraj z Moretom razlagala o teh »nekaj deset metrov plezarije«, so si menda vsi stvar mislili nekoliko drugače. Pa tudi midva nisva računala, da je pred dnevi zapadel sneg, ki je na severni strani v steni tudi ležal. Nekaj se jih je hotelo kar obrniti; imeli smo dovolj dela, preden smo jih prepričali, da vendar ni tako grozno, kot se zdi na prvi pogled. Tovarišica četna komisarka je morala zbrati vso energijo, da je ostala trdna; tudi njej ni bilo lahko v srcu, saj je bila ta dan prvič v hribih. Krenili smo še malo na levo po grebenu, kjer smo menda dosegli kot partizanska edinica eno najvišjih točk med narodno osvobodilno borbo, namreč višino 2560 metrov.

Naprej smo izbirali najprimernejši prehod. Tu se prične alpinističen podvig, ki je menda edinstven v zgodovini slovenskega alpinizma. V kopnem vremenu stvar za nekoliko izvežbanega planinca ne bi bila nikaka posebnost. Sneg je pa pot navzdol zelo otežkočil; nenavajeni ljudje bi imeli še v kopnem dovolj opravka sami s seboj, tu pa je bilo treba prenesti orožje, municijo, eksplozive, hrano in kotle. Prehod smo izbrali še kar dobro: Po strmi polici navzdol proti levi in preko precej visokega praga, nato pa na desno po snežni drči in skozi kaminast, strm prehod naravnost navzdol; nato pa zopet na levo preko položnejših plati in pragov na snežišče. Jaz sem stal na vrhu; pogled na snežišče pod menoj se mi je zdel res lep; prav doli na dnu so se radovedno ogledovali trije gamsi in se čudili, kdo jih le moti ob tem času v njihovem kraljestvu. Skrb in odgovornost za dva in šestdeset ljudi (le za Moreta se ni bilo treba bati), mi je pa pregnala kmalu vsak smisel za ogledovanje lepote; le to mi je stalo pred očmi, kdaj zagledam prvega, kako se kotali po snežišču pod menoj. Rušile so se skale, sem in tja se je oglasil krič, stalno se je pa slišal glas tovariša Moreta, ki je dajal navodila in pomagal ljudem preko najnerodnejših mest. Sam sem stal na vrhu in se pridno zračil ter skrbno držal preperelo vrv, na katero se je obešalo po več ljudi obenem s tako težo, da sem še nekaj dni nato čutil obe rami. Komandir je pa navduševal ljudi na spodnjem koncu, preklinjal leteče skale ter prezobal na snegu. Skoraj tri ure je trajal ta prehod. Zadnji sem odšel z grebena. Vse je šlo z nami: ljudje, orožje, provijant in kotli, le lesen škač je ostal; sprva mi sicer to ni bilo všeč, vendar sem bil že tako otovorjen, da ni šlo nič več name. Končno pa sem si mislil, naj si naši alpinisti le malo razbijajo glave, od kod in kako je škač prišel na tisto mesto.

Kmalu sem zagledal pod seboj tudi tovariša Moreta, ki mu je bilo pa precej bolj toplo kot meni. Pri sebi je imel zbran že ves fižol, kar ga je premogla četa, in ko sva pustila naprej še zadnje tovariše, se je otovoril kot dromedar in prenesel ves tovor varno v dolino. Mraz je pričel pritiskati in sneg je zmrzoval. Posebno spodnji del poti je bil že skoraj ves leden. Ko sem prišel na snežišče, sem se pošteno oddahnil, kajti pod takšnimi pogoji je bila ta pot res izreden podvig in pri nas menda edinstven. Najprej je šlo hitro. Malo veselega smučanja, a ko smo se zbrali, so le bili vsi veseli, da se nam je ta podvig tako dobro posrečil.

Pričelo se je že mračiti. Sprva smo mislili, da bi prenočili kar za Akom, vendar nas je mraz pregnal naprej. Po temi je šlo sicer počasi. Nad zgornjim slapom bi nam bila skoraj ušla preko skal naša bolničarka Anica, vendar smo končno le srečno, čeprav pozno ponoči prispeli do planine in toplih senikov. Nemci si pač to noč niso mislili, da nas imajo tako blizu, zlasti ker so imeli prav ta dan že na vse zgodaj zjutraj vse prehode v dolini zaprte z zasedami. Sam si pa tudi še pred nekaj leti, ko sem bil gost v Lipovčevi koči, nisem mislil, da bom prav tu imel čez več let komando čete in jo vodil po tako tveganih potih.

— no.

Krajevna imena v Grintovcih

(Nadaljevanje.)

5. Od Kónca do Béle.

Prósek, Jehánowa dolina, Bósoy pwác, Na jamáh, Na ta wélk ríd, U žléb, Pär Wúkcey lés, Pär jáworjah, Dolinske kopiša (oglaril Dolinar), Poh Zmáycarjem, Poh Kókarsko dolino, Pär Žágan pét, U sarnákoj lášt nah Žágano pečjó, Na skók nah Žágano pečjó, Podhléy, Pintarska pét, Pär gádou grič, Za málmo grádam, Čarnéyuka, Grabéjnska pót, Káukna griča, Pángoš, Pär ta slár bájt, Pär Jerintka, Ta zawértana griča, Bóštək, Karwáyc, Sédušək, Žgájnərca (skala, ki je podpirala rižo iz Klina), Póštərca (od tod je dal drvar »pošto« s klicem »ubáuš«, »wárdej« ali »térgo«), Pär zwirk, U kowóyratah, Pär Igwárja, Pär Bós, Pär ta súh póšt (pri plavbi lesa je tu stal drvar in s klicem »ubáuš« dal pošto zgornjim, naj prekinejo spuščanje golí), Pär aplénc, Pär Tinácoj bájt, Za málmo zwirkam, Pär rúška grič (ime iz prve svetovne vojne), Pär jelénoy grič, Pär Káwarjej grič, Róšoý kantón, Pär Bártúcoj míz (v prejšnjem stoletju je tu pogosto južinal Bártúc, divji lovec, drvar in sknivač, ki se je skrival v Beli in v Mešeniku ter izmikal vojaški obveznosti. Domačini so mu dejali tudi »špaldáwar«, ker je bil rejnec iz kamniškega špitala), Pär firšoý míz (kamnita miza z vklesanim napisom »ANNO 1564 DIE 29 APRILIS CARL ARCHIDUX AUSTRIAE HIC PRANSIT«. Sredi prejšnjega stoletja so jo vrgli »sivi Jur«, »rjavi Martin« in še nekateri drvarji v Bistrico, ko so kopali na tem mestu »šacc«, U Prédoslə, Na usókam u Prédoslə, Pär Út, Na skók u Prédoslə (slap pod prirodnim mostom), Mál Prédosəl, Mešéniskə kwánc, Poh Mešenikam, Pred Béwo, Pär bélskmo móst, U kráwimo skrét, Pär baróyc, Pär swanic u Mešenik, Poh ta wéłkmo túrəntam.

II. Predel vzhodno od steze Kamniška Bistrica—Kamniško sedlo (1884 m), južno od grebena Planjava (2393 m) — Ojstrica (2350 m), zahodno od spojnice Ojstrica (2350 m) — Lučki Dedec (2021 m) — Presédľaj (1611 m) — Konj (1786 m) — Rsenik (1833 m) — Kopa (1182 m) in pa severno od izliva Kamniške Bele v Kamniško Bistrico.

1. Pwajnáwa.

Bábe poh Pwajnáwo, Búndərlih sneg (po Wunderlich), Búndərlihowa lášta, Na ta wéłk grič, Na sédla, Pär pastirjah na Sédla, Za wéłbam, Brinšekoj kamín (turist. ime iz l. 1913), Maričkna plóša (turist. ime iz l. 1936), Ta rdéč kəp, Poh ta rdéčmo kúpam, Ta srédna lášta, Sukáwnək, Ta swélle pwóše (prelezel jih je konec prejšnjega stoletja stari Bós z gamsom čez pleča), Na mouzin, Za wrátam, Macésnoyc, U macésnoyc za túrnam, Klən (U klín), Resnáta róf, Na ta debéwmo snég (med Staničevim vrhom in Planjavo leži dolgo sneg), Lúška Brána, Vilce, Škárje, Vélka in Máwa Ojstrica, Koróšca, Pétkowa níwa, Štájerska dédac, Na britofəh, Mále Uženáka, Dézmanowa stəzə, U séduška u grábna, U Klín pər bájt (bajta nad grapo v Klinu, ki ne stoji več).

2. Zeleniška špica, Répoý kót in Béwa.

Wərł Répoýga kóta, Ta górna lášta u Pwajnáý, Ta spódna lášta u Pwajnáý, Na pwóšah, Pär prepád, Nejvíš róf Zeleniškah špic (Staničev vrh, turist. ime), Ta debéý špic, U škərbin pər jáworja, Dédac (Kránska dédac), Ta rdéča griča,

Risal Vl. Kopač

Zahodno pobočje Vel. planine
(imena so pisana fonetično)

Ta rjawa gríča, Rigalc, Nah zvérkam, Pär ta srédan bájt, U pwaníc poh Čarnam varham, U zelenicah, Pär móst u zelenicah, Na frát, Dolinska fráta, Ta práve zelenice, Pär kowdčanc u zelenicah, Zeleniška sténa, Na koreninah, Dóuja pwáz, Medwédowa lášta, Gámsowa lášta, Čarn vérh, Za túrančam, U Čarnmo varh na slana, Pär gólcarsk bájl u Čarnmo varh, Kódroy garu u čarnmo varh, Góna wärtáča, Spódna wärtáča, Tónetowa jáma, Mestějce, Mešenik, Ta srédna lášta u Mešenik, Pär lasiějə gríč, Pär ta čarn gríč, Pär ta špičast gríč, Béwa gríča, Béw pwáz (U ta béwmo pwaza), U wrátah, Šráj pėsak, Pär ta wélk kowášk wúkən, Pär ta mal kowášk wúkən, U čarnmo lés, U kéudra, Ta gábroy róf, U žléb, U šténgah, Worwóy túran, Poh Šréjmo pėsam, Pär jázbəčoy gríč, Bartúcowe gríče, U Běl na frát, Jágrojka, Wélka dolina, Méhka dolina, Na bród u Běl, Káməndoy, Poh Órgalco, Za Órgalco, Špégarca, Wélke Uženáka, Na wolóyskmo fólc, Uženáška grábən, Uženáška sténa, Želézan grábən, Vəršəč, Na Vəršič pər signál, Na rokál, Na wretén, Žwándrouc, Žwándrouška grábən, Bəržəč (U Bəržič), U Žwándrouc na pwóšah, Čoháwanca, Bóčna, Presédlej, U kéwdra, Pär móst, Mrouplínəoy róf, Pär Úrantəoy bájt, Pär Jakóftəoy bájt, Matéužəoyčowa bájta, Pär kapel nah Mrouplínəoyumo róbam, Wádja (U wádja), Pär Maháčəoy wód, Maháčəoy skokówa (plur.), Wójstər róf, Za wójstarmó róbam, Nešké, Na skók za wójstarmó róbam, Pär miz, Wázarjewa fráta, Cérku (U cérkla), U góran gámsoy lášt, Poh cérkuzo u spódan gámsoy lášt, Na nóymo pėska, Ta wasóka gríča, U macésnoyja, Kopájn pót, Številnək, Pär cwájarəoy bájt, Poh Kójnam u pėska, U wúkən pər swanic, Dédəc, Za Dəscam, Poh Dəscam, Luška kópa, Kòjn, Gard grábən.

III. Predel od izliva Kamniške Bele v Kamniško Bistrico do Stahovice nad levim bregom Bistrice do roba Velike planine.

1. Pòh Pwanino.

Kópa, Za kopó, Klinčowa dolina, U jamàh pər Kóp, Póušnərəowa jáma, Rákowa jáma, U kámrah, Wúknarska pwáz, Úlca (plur.) ali Na úlcah, Šmárančən róf, Požárska róf, Spódən požər, Góran požər, Na ta wélk gríč u požərja, Dóuja pwáz, Wárwajne ali Na wárwajn, Martín stəzà, Túran pər Martín stəza, Erseník (izg. arsenik), Na kódroyc, Petelinc, Wélk káncal, Mál káncal, U šók, Lenitwe ali Na lenitwah, Na jášk, Dóyska grábən, Pär stədənc u Dóyskmo grábna, Dóy, Pär wétəranc u Dóy, Górne wərtà, Spódne wərtà, Kopiša, Králoy hrib, Primžowa góra, Kofín, Za pəkwám, Kúkwarja, Kúkvarska pwáz, Trátca, Macésnoyc, Pär ribja pėč, Za múšo (izlek riže se imenuje »šmac«, zapora iz hlodov pa »múša«), Kdməłška kwánc, Na əlma, Pwaníšek (studenec s Planine), Ta skwána pėč, Pod hləwəncə, Na húdmó pól, Pòh ta ərjáurp gríčo, U Šimnoyc, Šimnoy pwáz, Pär bərwóg, Bəršlínəowa gríča, Na rigəl, Gábərska pėč, Poh gábərsko pėčjó pər bərwóg, Gábərje, Béwa gríča, Srabótəncə, Srabótənske gríče, Máškowe gríče, Na srabótənc pər korit, Na čəwla, Poh wúkno, Túrna (plur.), Ta okrógu túran, Bəw pwáz, Jernějčəwe sənəžəta, Na skók, Tesné, Dóyje doline, Na štúmblek, Stené, Na ta wélkmo skók, Poh stánám, Pär wúkna, Škórəncə, Komatárjewa gríča, Woykówa jáma, Čérájne, Čérájnske gríče, Kéudar, Úrbas, Stərməc, Skléčka (U sklěsc), Krégarjey skók, Swétəncə, Kobilca, Sméčja pėč, Sméčje umáka, Za Sméčjo pėčjó, Petelinəoy róf, Gorénska stəzà, Góran wartalše, Spódən wartalše, Zajdəna gríča (čeznjo ni pre-hoda, tu se zaide, od tod »zajdəna«), Macəsən, Štəcnək, Štúlca, Hrastjə, U témen, Za wrátəm, Tónčoy tál, Šəróke doline, Fərjánəowa gríča, Ta pisan skók, Rebərcə, Za korilam, Dóuga ali Dóuja gríča, Stróje, Grábna, Upáta, Šlibre ali U šlibrah, Štrajnské rebri, Grében, Polánska róf, Požgán robówa, Kofín, U šténgcah, Wélk káčjek, U gánkah, Kobilna dolina, Ta wélka sténa, Čurla (studenec, tako ga ime-

nujejo Bistričani) ali Gólca (tako ga imenujejo Praprečani in mejaši), Poh Cúrlo, Za kozwóycam, Mál káčjek, Fartúnowa griča (pasel jarce Fortuna), Kísoyc, Kójska, Predkójska, Pásja péč, Starliša, Za hrasténam, Gámsowe stréze, Kózja péč, Nóp pwáz, Mešeníska pwáz, Sušáwe, Starmac, Bábjá trébah, Martín hrif, Za Martín hribam, Zápwata (Wélka in Máwa), Júrcowa sanóžet, Na méžnarjou jám (opuščena sleza okoli Martín hriba, kjer je pasel mežnar od sv. Primoža), Iwərjě ali Na iwərja, Pərlěšk wərkh (spodaj je Pərlěsje), Pwajnáwa, Pwáhla, Bóštək u Pwajnáw, Jóžofowa dolina, Na podéh, Grábna, Na tərskah, Na žrén, Srédən hrif, Répše, Kósoy róf, Prápřešk wərhwə (plur.), Za gərdə gričo, Nad obráčajnam, U obráčajn, Na wanišah, U niwc, Preklétowa sanóžet, Fərtúnouy pótak, Wégrat, Poh šarókəm žlėbam, U čər-wiyc, Dóyska brėg, Grogórjouy korita, Pər ta želėzanmo kúk, U medwédja lášt, Pər lipah, Pər jáworja, Zájėja wúšca, Némška gábər, Dóuja wózna, Poh kopó.

IV. Predel zahodno od Kamniške Bistrice, in sicer od izliva Bele do Grohata, severno od spojnice Grohat—Kamniški vrh—Kržiše—Krvavec, vzhodno od Krvaveca in Velikega Zvoha ter južno od spojnice Veliki Zvoh—Mokrica—izliv Bele v Bistrico.

1. Gróhat.

Čmázouka, Na usék, Na skók, Ta debėy róf, Med stiskam, Máška, Widouyc, Stərm brėg, Poh máško, Wáhke griče, Kòjn, Túrna, Rájın pwáz, Rájna péč, Požgáne doline, Wélk hrif, U lėsnarəh, Gəbartna dolina (Nah Kótənkam), Za kótam, Jėwša ali Na jėwšah, Na gróbašəh, Poh wázam, Pər Bəwaně grič, Na zatrép, Na upát, Poh dərčəm, Na križəh, U jámcəh, Dóuge niwe, Na koněka, Boškájewa stráža, škəmo móst.

2. Korošica in Mokrica.

Ta wélk pwáz, Ta wəsóka griča, Požgajniša, Na pwóšah, Káwarjewa fráta, Jákowa fráta, Niwčarjouwa fráta, Taljánska griča (ime iz prve svetovne vojne), Ta wósrən pwáz, Barowjě, Sladénca, Bėy pwáz, Mihcou pwáz, Rėzmanowca fráta (sekal Rezman, p. d. Ajdove), Rígalc, Podiwcje, U twjə, Na krėj Podiwcja, Jerėbowca griča (se rad koplje jereb), Poh fərjoumo pwázam, Fərjeu pwáz, Bərsniška róf, Bərsnika (brusni kamen), Górne bərsnika, Poh štúcam, Poh štúcam pər stadənc, Pər tópəlt hójk, Poh požgánmo róbam, Požgán róf, Pər medwédoumo bərwóg, Pər jágrou grič, Ta górn medwédja bərwóg, Mále in wélke lášte, U šrájet, Pər owčartij, Medwédja jáma (tudi Knófəngəl od Knochenhöhle, v njej se nahajajo kosti jamskega medveda), Na légarja, Malínək, U Malínək pər stadənc, U Malínək u grėben, Ta debėy hrif, Na ta wélkmo skók, Prájzoj pwáz (U prájzowmo pwázə), Jóškowe lášte, Pər macəsna u Jóškowəh láštah, Na ráwnəm lės, Poh Košútno, Košútna, Wástouke, Za dəcəcam, Nəstrějsje (podvesna stena), Na pwóšah, Na Košútən pər wétərənc, Pər signál, Wélk zwóh, Kóren, Žwándarna, Prájzojka, Za wrátəm, Máškən róf, Na razór, Presédlej, Kərwácuc, Kriška pwanina, Kriška dóy, Kəršiše, Na wərkh pókouša, Kropiwanca (U kropiwanec), Na wélkmo pójnet, Vrh Zamłénouga tđta, Na osrėdkə, Pər swanákəh, Na wúžah, Gróbalce, Peklėjske wráta (prehod med skalnima stenama), Čərwiyc, Márkowa ráwən, Gól hərbəc, Rebərníkowca stréža, Žágarske griče, Na skók, Márkouy pwáz, Pər Jóškouy smrėk, Prájzojka, Na ta málmo skók, Mákuška stėna, U súš, Pər kofin, U šrájet pər kámna, Bəzowik (bezeg), Za gradišam, Jakófčewa fráta, Pər ta górnəh Krėgarjewəh kóčəh, Poh Márkowə rawnó, Pər jázbečouy grič, Ta požgána griča, Dóyh (Dóuja) hrif, Dóuja pótak, Pər Stegárjeu bájt, Makúža, Žibərna ráwən, Antvelce, Wótənkowca ráwən, Trátənkouy grábən, Pájkowa sanóžet, Káməlska vrh (Kamnik je v dialektu Káməlc),

Húd kónc (Na húdah koncéh), Kórentoy hrif, Gósta ráwan, Wélka in Máwa dolina, Búndroy grában, Pər rúd (železna ruda), Za dēscam, Požgán robówa ali U požgánah robéh, Erjáyškowa (izg. arjáyškowa) dolina, Báwanča štánčarca, Woykóy róf, Špinoy róf, Báwanč kónc, Pékoy grában, Na šotór, Wadnikoy tál, Pogáčarjey tál, Gradišekoy tál (imena nastala okoli 1880, pri dodelitvi dela gozdov kamniške korporacije kmetom), Jérən skók, Pər ribja péč, U kólla, Jérna gríča, Na šib, Šerók žléb, Pər fájmaštroy bájt, Na Erkláyž (izg. arklauž), Jerinoy pwáz, Preh pákwám, Bohinčey grábna (plur.), Pər Makwáwoy bájt, Pər bazoviška bajl, Ta spódne Krégarjewe pwóče, Za Búdno, Poh wélko Góstico, Poh málo Góstico, Čarn hrif, U brézowna, Na wúžah, Pər jázbečowah gríčah, Štúc, Poh Štúcam, Ropolárjewa dolina, Na krěj fájrejuga pwazú, U strojéh, Pər Jaúdwah gríčah, Na áparja, Na Kémparlogmo wáza, Poh kopó, Drinoy róf, U pákla, Címbasoy pwác, Céntnarjewa bájla, Zamlénoy pwác, Táučarjey pwác, Báwanča gríča, Kwóštarska hrif (mekinjski klošter), Čmázouka, Za warham, Na cicalna, Na leskóyc, Pər barsni-Stanéšca, Pər Jerásoumo móst. (Dalje.)

Obzor in društvene vesti

Planinci, tekmujmo za fizkulturni znak

Temeljni program naše fizkulture organizacije je priprava in tekmovanje za fizkulturni znak. Enotnost fizkulture organizacije zato ne sme ostajati zgolj v vnanji formalni povezavi, marveč mora predvsem zajeti celokupno svoje članstvo pri izpolnjevanju njenega temeljnega programa za uresničenje postavljenega državno-političnega vzgojnega ideala.

Slehnemu državljanu, prav gotovo pa tudi vsakemu planincu in alpinistu, se tedaj postavlja vprašanje njegovega odnosa do tega tekmovanja.

Posebnosti planinstva in alpinizma prav gotovo v veliki meri odlikujejo lik predanega in zmogljivega tovariša, vendar ga ta zavest ne opravičuje, da bi se lahko ograževal za stene svojih gorá od drugih fizkulturnih panog. Nasprotno, kakor sleherni fizkulturnik, mora tudi on v svoje posebnosti vključiti tudi ostale fizkulturne panoge, da z njimi dogradi v celoti svoj osebni lik, za katerega je značilna največja delovna, obrambna in duhovna zmogljivost.

Prav ta povezava vseh panog fizkulture je našla svoj izraz v tekmovanju za fizkulturni znak. Fizkulturnik katere koli športne panoge lahko poleg temeljnih tekmovalnih nalog najde v tem kompleksnem tekmovanju tudi torišče za svojo športno posebnost, katero poveže v ostalih tekmovalnih skupinah s panogami, ki mu najbolj prija. Tako bo alpinist poleg svoje športne panoge — alpinizma — vključil v svoje tekmovanje še plezanje po vrvi ter planinstvo. K obvezni skupini nalog bo dodal še 500 m hitre vožnje na kolesu, poljuben met ter katerikoli skok. Tri norme: plezanje v steni, plezanje po vrvi in vzpon na vrh gore bo lahko izpolnil hkrati.

Iz alpinizma izpolni normo za bronasti znak vsakdo, ki se vzpne na visokem gorskem svetu po zaznamovani in urejeni stezi s stalnimi klini, železnimi ali vsekanimi stopnicami, zavarovanimi z jekleno žico, n. pr. po Tomiškovi poti iz Vrat na Kredarico. Prehoditi mora vsaj sto metrov višinske razlike. Za srebrni in zlati znak so pogoji seveda težji.

V tretji skupini izpolni planinec normo tedaj, če se za svojo stopnjo znaka povzpne na predpisano višino gore.

Prve norme v tej skupini so bile že izpolnjene. 22. septembra 1946 se je po Bambergovi in Tomiškovi poti povzpelo na vrh Triglava 29 tekmovalcev, po večini neplanincev. V vpisni knjigi pri Aljaževem stolpu se jih je vpisalo pod zaporednimi številkami neka nad 2600.

V razmerju med tekmovalci planinci in turisti planinci močno prevladujejo turisti planinci. Prepričani smo, da tudi oni kmalu začutijo notranjo vrednost tekmovanja za fizikturni znak ter povečajo vrste tekmovalcev. S tem se bo utrjevala dejanska enotnost in povezanost fizikturnikov v tovariški skupnosti. Tudi v tem je poleg že naštetih okoliščin važna vrednost tekmovanja za fizikturni znak »Za republiko naprej!« S. E.

Vlasto Kopač

Plezalni tečaj Alpinskega odseka ljubljanske podružnice PDS

(Od 22. do 27. julija 1946)

Prizor iz plezalnega tečaja Alpin. odseka ljublj. podružn. PDS na Jermanovih vratih

V drugi polovici meseca julija je bil na Jermanovih vratih v Savinjskih Alpah šestdnevni plezalni tečaj, ki so ga vodili plezalci ing. Vinko Modec, Boris Režek, Vlasto Kopač, Tone Bučar, ing. Dušan Lasič, ing. Daro Dolar in delno dr. ing. France Avčič. Vodstvo tečaja je zahtevalo od prijavitelcev določeno število izvršenih vzponov po gorskih poteh, osnovne pojme o plezanju in predvsem veselje do plezanja. Na ta način smo se izognili izgubljanju časa s poučevanjem najosnovnejših tehničnih prijemov, kar je pri popolnih začetnikih nujno. Močna ovira pri delu v prejšnjih tečajih so bili prav tečajniki, ki niso niti prej niti pozneje hodili v gore in torej še niso poznali tehnike hoje po težavnem gorskem terenu, kar je pogoj za prehod k plezanju. To razliko med izvežbanimi turisti in novinci smo opazali zlasti v predvojnih plezalnih tečajih akademske skupine bivšega SPD. Takrat so novinci močno ovirali druge tečajnike, ki so bili v gorah že kolikor toliko izvedeni.

Tečaja se je udeležilo 17 tovarišev in tovarišic: Božo Fakin, Stane Podgornik, Marko Breznik, Henrik Vadnou, Marjan Keršič, Boris Rozman, Draga Šušteršič, Mira Jug, Tone Jaré, Staza Černič, Milena Hartman, Tone Ogorelec, Emil Frelih, Milan Hodalič, Franc Zupan, Rado Kočevar in Dane Škerlj. Ker je bilo dovolj plezalnih vaditeljev, je bilo mogoče individualno uriti posamezne tečajnike.

V nasprotju z dosedanja prakso smo se odločili za načelo, da je za udeležence plezalnih tečajev bolj potrebna plezalna tura, kot pa poučevanje plezalne tehnike na enem mestu. Vaditelji so tečajnike najprej preskusili na srednje težavnih turah in jih razdelili po zmožnostih, naslednji dan pa so z njimi odšli na daljše plezalne ture. Tehniko plezanja, napake in tehnične prijeme so vodniki popravljali sproti med plezanjem, prav tako so se tečajniki vadili rokovati z vrvmi v steni, kjer je bilo to potrebno. Predvsem pa so se učili ravnati z vrvjo, pravilno varovati in se tovariško obnašati. Razdelitev tečajnikov po sposobnosti, vztrajnosti in spretnosti je omogočila smotrno uvajanje posameznikov v višjo plezalno tehniko. Vežbali so se na naslednjih plezalnih turah: 1. Severozapadni greben Planjave z vstopom

Prizori iz plezalnega tečaja

Risal M. Belač

v kaminih. 2. Jugova poč — Brinškov kamin — po grebenu do vrha Planjave. 3. Jugozapadni greben Planjave (smer Modec-Stupica). 4. Jugozapadni greben pri Rdečem kupu. 5. Modčeva smer skozi Okno (skoraj vse navedene smeri v pristopu in sestopu). 6. Južni raz Turske gore. 7. Szalay-Gerinov greben, vstop iz Turskega žleba. 8. Greben Rinka—Skula. 9. Steber v vzhodni steni Brane; končno pa sta bili preplezani še severozapadna stena Ojstrice in Mala Rinka (smer Modec-Režek-Grünfeld), vstop iz Turskega žleba.

Zvečer smo imeli predavanja in debato, med drugim o razvoju plezalne tehnike in opreme, o zgodovini in razvoju alpinizma pri nas in o prvi pomoči pri nezgodah v gorah. Tečajniki so se seznanili s stopnjami težavnosti posameznih plezalnih smeri v Julijskih in Savinjskih Alpah in so prejeli navodila, katerih sten se kot začetniki lahko lotijo. Ker so bili vsi udeleženci tečaja fizično že pripravljeni in je vodstvo tečaja prešlo od poučevanja plezalne tehnike k vežbanju na terenu, na plezalnih turah v stenah in na grebenih, je tečaj dosegel uspeh, ki ga pri naših plezalnih tečajih doslej nismo bili vajeni.

Izkušnje, ki smo jih nabrali na tem tečaju, so v kratkem naslednje:

1. Udeleženci plezalnih in reševalnih tečajev morajo na vsak način poznati tehniko hoje po gorah, morajo imeti siguren korak, skratka, morajo biti že utrjeni turisti.

2. Pogoj za uspeh tečaja je zadostno število plezalnih vaditeljev, ki naj po mogočnosti ne bo manjše od polovice števila tečajnikov. Idealna navezava v letnem plezalnem tečaju je en vodnik in dva tečajnika.

3. Od poučevanja plezalne tehnike na enem mestu (od tako zvanih »plezalnih vrtevcev«) je treba preiti k vežbanju na terenu na plezalnih turah. Tako se tečajniki seznajajo s tehničnimi prijemi in vrvnimi manevri na mestih, kjer so ti prijemi potrebni. To je brez dvoma najnazornejše in najuspešnejše uvajanje v plezalno tehniko. Posebno pa je treba paziti na pravilno ravnanje z vrvjo, na pravilno varovanje in na nabiranje zank pri istočasni hoji po skrotju in grebenu ter na pazljivost pri plezanju v kršljivem terenu. V težjem terenu pa je treba paziti na pravilno zabijanje klina, na samovarovanje in pravilno ravnanje z vrvmi.

4. Plezalna oprema posameznikov naj bo popolna. Tečaji brez popolne opreme so le neracionalno tratenje časa in energije tečajnikov.

Nedvomno nam skušnje, ki smo jih pridobili v tem tečaju, koristijo tudi na prihodnjih zimskih plezalnih tečajih.

Ladislav Bučer:

Plezalni in reševalni tečaj kamniške podruž. PDS

(od 11. do 15. septembra 1946 na Jermanovih vratih)

Vodstvo tečaja: Ladislav Bučer, Bine Benkovič in Jože Janežič.

Tečajniki: Albert Štupar, Karel Benkovič, Rado Kočevar, Alojz Dolinšek, Janez Bergant, Dušan Pirc, Milan Šimnovec, Mita Sič, Janez Šest.

Potek tečaja: Dne 11. septembra 1946: Teorija plezalne tehnike in debata.

Dne 12. septembra: Lado Bučer je predaval o plezalni tehniki, nato so tečajniki praktično preizkušali razne prijeme plezalne tehnike v gladkih plateh pod Planjavo (vrste in načini varovanja, obtežitev varovalca z okrog 250 kg, poskusni padec, plezanje v odprti steni, plezanje čez preveso, prečenje, plezanje v kaminih, sestopanje, spuščanje ob vrvi v Dülferjevem sedežu, pravilno zabijanje klinov itd.).

Dne 13. septembra: Jugova pot, Brišnikov kamin in po grebenu na vrh Planjave, vodil Bine Benkovič, tečajnika: Lojze Dolinšek in Milan Šimnovec. Severozahodni greben Planjave do vrha: vodil Janežič Jože, tečajnika: Albert Štupar in Dušan Pirc. Severozahodni greben Planjave do vrha: vodil Ladislav Bučer, tečajnika: Janez Bergant in Mita Sič.

Dne 14. septembra: dopoldne plezali na vzhodni steber Brane, vodil Jože Janežič, tečajnik: Dušan Pirc. Vzhodni steber Brane, vodil Bine Benkovič, tečajnika: Lojze Dolinšek in Janez Bergant.

Jugova pot, prečenje zapadne stene Planjave do Rdečega kupa, spuščanje ob vrvi; vodil Rado Kočever pod nadzorstvom vodje tečaja Ladislava Bučerja.

Popoldne: Severozahodni greben Planjave skozi preduh do grebena, spuščanje ob vrvi in sestop čez Maričkino ploščo. Reševanje ponesrečenca v steni, spuščanje čez gladke plati s štirikratnim varovanjem. Prisotni vsi tečajniki.

Dne 15. septembra: Skozi Okno na vrh Planjave, smer Modec-Torter. Vodil Ladislav Bučér, tečajnik: Karel Benkovič. Do Maričkine plošče skozi preduh in sestop; vodil Jože Janežič, tečajnika: Dušan Pirc in Milan Šimnovec. Za Maričkino ploščo po Rezkovi smeri in sestop; vodil Bine Benkovič, tečajnika: Albert Štupar in Janez Sest.

Ob 16. uri zaključek tečaja in odhod v dolino.

Uroš Župančič

Uspelo planinsko slavlje „Svobodni Triglav“

Že lansko leto so gorenjski gorniki izvedli nekaj uspešnih množičnih planinskih izletov: v Trento, kamor so ponesli knjižni dar tamkajšnjemu ljudstvu, in na Škrlatico, kjer so na spominski križ pritrdili plaketo v spomin žrtvam osvobodilnega boja. Končno so organizirali triglavski udarniški dan in s pomočjo drugih planincev vsaj za silo popravili poškodovane planinske postojanke. V organizatornem pogledu posrečena je bila tudi zadnja planinska prireditev, ki so jo izvedli pod naslovom »Svobodni Triglav«.

Zato pa so morali res vsi udarniško prijeti za delo. Že krasni plakati, delo našega priznanega grafika Trpina, so napovedali veliko in resno stvar. Prvi gostje, ki so prihajali v Mojstrano v popoldanskih urah, so se prepričali, da bo prireditev res veličastna. Slavoloki z dobrodošlicami so številne planinske goste spremljali po vsej poti tja do jase pred Aljaževim domom, kjer je goste ob jasnem vremenu sprejela in pozdravila mogočna rajda naših najponosnejših gora s Triglavom na čelu.

Zvečer dne 10. avgusta se je prostor pred Aljaževim domom spremenil v pisano mravljishče planincev, ki so prišli od vsepovsod. Veselje je bilo gledati družbo gornikov, ki se je prepevaje zbirala pod silno severno steno Triglava. Mladina je bila neugnana in razigrana, starejši planinci pa so po dolgih letih zopet enkrat nemoteno uživali krasoto in veličino gorske prirode Vrat. V prvem mraku so zagoreli kresovi, ki so dali poseben poudarek temu planinskemu prazniku.

Na terasi pod Aljaževim domom se je dvigal v zvezdnato nebo mogočen mlaj, na njem sta viseli dve zastavi in sliki dveh velikih mož, katerima se moramo zahvaliti za vse, kar danes tako sproščeno uživamo, sliki maršala Tita in generalsima Stalina, ožarjeni z močnimi žarometi.

Natanko ob 19. uri so pevci proletarskih Jesenic zapeli državno himno, nato se je pred slikami pojavil predsednik jeseniške podružnice PDS Uroš Župančič in pozdravil zlasti tov. planinskega prijatelja podpredsednika vlade LRS dr. Marjana Breclja in druge goste, ki so prišli na to prvo večje planinsko slavlje, nadalje številne zastopnike tolminskih puntarjev in tovariše iz dežele junaka Vojka, kar je med tisočglavo množico sprožilo veliko navdušenje; ob koncu je pozval navzoče, da se s kratkim molkom oddolže spominu nesmrtnih junakov osvobodilne borbe, pevci pa so nato zapeli »Žrtvam«. Za njim je govoril tov. podpredsednik vlade LRS dr. Marjan Breclj, ki je pozdravil zbrane planince in dejal, da je tudi v planinstvu nastopil nov čas, ki vzgoji novega človeka. Takih množičnih izletov nismo do sedaj doživeli. — Nato so se javili k besedi zastopniki Trsta, Gorice in Tolmina, ki so s svojimi govori zbudili splošno navdušenje in odobravanje. V imenu Glavnega odbora PDS je govoril dr. ing. Avčič in pozival navzoče, naj pravilno cenijo lepote in veličino naših gora. Ob koncu so zbrani planinci zahtevali, da se odpošljeta brzojavki tovarišema maršalu Titu in Edvardu Kardelju. Besedilo brzojavk je med zbranimi izzvalo dolgotrajno odobravanje.

Po vrhovih gora so goreli kresovi in raznobarvne rakete so švigale v mesečno gorsko noč.

Kulturno prosvetna družina Jesenice je na prostem igrala partizansko igro Franceta Klinarja-Kladivarja »Vido-Stašo«, ki so jo vsi navzoči pozorno poslušali. Zbor JA je ubrano zapel pesem Tito — Tito.

Proti polnoči so zagoreli bengalični kresovi na Triglavu — Cmiru — Plemenicah — Stenarju in Škrlatici. To je bil višek doživetja!

Nato so gorniki zaplesali, narodne in partizanske pesmi so se slišale še dolgo v noč, dokler niso ljudje v gozdu ob ognju pospali. Videti je bilo, kakor da počiva v Vratih pod Triglavom velika planinska udarna brigada, vedno pripravljena, da brani svoje lepe planine.

V prvem jutranjem svitu se je prebudilo to planinsko ljudstvo in se dvignilo, da poroma k velikemu simbolu novega časa. Po vseh potih jih je od preko 5000 gornikov nad 1000 dospelo na vrh Triglava. Tako številnega obiska Triglav še ni doživel.

Važno je, da se kljub tako veliki udeležbi ni zgodila nobena nesreča, dober znak, da se je naše ljudstvo vzgajilo tudi v tem pogledu. Mnogo se jih je povzpelo preko severne stene na vrh Triglava. Tovariši iz Primorja so se vrnili v svojo deželo skozi Trento, drugi pa preko sedmerih jezer in Bohinja. Tovariš podpredsednik vlade LRS dr. Breclj pa je v družbi priznanih alpinistov preplezal »Zlatorogove police«, edinstveno smer v Triglavski steni.

Zadovoljni so se gorniki vračali domov, bogatejši za lepo doživetje. Vsi pa so bili edini, da je kaj takega vredno doživeti.

Jeseničane pa prosimo, da bi pripravili še dosti enako uspešnih prireditev. Naša hvaležnost jim bo plačilo za njih trud in za požrtvovalno delo v smeri množičnega planinstva.

Planinstvo na Primorskem v letih italijanske okupacije

Za pretežni del Slovenskega Primorja je planinstvo nov, le malo razširjen pojem. Pred prvo svetovno vojno se je gojilo le tam, kjer so bile gore v neposredni bližini, a še tam le v majhnem krogu, in sicer po zaslugi zelo redko posejanih pionirjev planinstva.

Tako; po končani svetovni vojni se je — kljub vsemu razočaranju nad politiko takratnih narodnih vodij — društveno življenje kar razveseljivo obujalo in gojilo po vsej deželi: prosveta in šport sta tekmovala za čim večjimi uspehi. Našim oblastnikom so bile kulturne potrebe trn v peti. Kmalu je mahnil eden najhujših udarcev, kar jih je doživelo slovensko ljudstvo v Primorju: leta 1926 razpust vseh društev.

Ta letnica pomenja tudi za naše planinstvo velik preobrat. Marsikdo si je poiskal v nadomestilo za onemogočeno delo v društvi moralnega in fizičnega krepitev v gorah. Tako je našel obenem prilike za sestanke s kulturnimi in političnimi sodelavci od drugod na naših sončnih planinah, kjer ga ni motilo strogo oko postave. Seveda niti to »kolovratenje« ni bilo brez nepravilnosti. Naši »varuhi« so nam presneto malo zaupali in najti je bilo treba način, da naši planinski izleti niso bili preveč očitni. Na raznih ljudskih shodih, romanjih, kot n. pr. o Binkošti ali na Cirila Metoda dan na Nanosu ob starodavni cerkvi sv. Hieronima, so se zbirali planinci iz vse dežele, da se marsikdo vseh teh prilik rad spominja.

Prav ti shodi so menda dali največjo pobudo za planinstvo na splošno. Od zgodnje pomladi do pozne jeseni smo srečevali planince in planinke na vseh naših izletih. Zaživele so planine po vsej širni deželi od kršne Učke tja do daljnih Višarj. Ze prvo pomladno sonce nas je zvabilo na bližnje hribe; otresli smo se zimskega mrtvila in se obenem utrjevali za poznejše daljše izlete. Potem je pa šlo kar po vrsti od gore do gore po nekakem nenapisanem načrtu. Nanos n. pr. smo obiskali po večkrat na le'o in ga prehodili v vse smeri, posamič ali v večji družbi. Kot eden najhvaležnejših vzponov nam je tudi bil prav, kadar ni bilo višjega cilja v programu. V pozni pomladi, proti koncu rožnika nekako, nas je vabil s svojimi tratami, polnimi cvetnih krasot, Javornik nad Črnim vrhom, posebno priljubljena izletna točka Idričanov, ki so si ondi postavili skromno »Pirnatovo koč« in na vrhu lep razgledni stolp. Lepa je spomladi v svojem cvetnem bogastvu tudi Vremščica z gaji narcis, da kar ne veš, kam bi stopil.

Ko smo se tako dovolj nahodili po nižjih gričih in se dodobra navžili pomladi, so prišli na vrsto višji cilji. Čaven, Kucelj, Goljaki (ki pa so kar preveč porašteni) in Snežnik so napravili na nas že kar visokogorski vtis, k čemur so pripomogle sicer redke planike (očnice). Le poredkoma se je komu posrečilo zlesti na bele vrhove tostran meje ležečih Julijskih Alp. Posamezni smo pa le imeli srečo, da smo se povzpeli na Krn, Mangart, Kanin in nekatere druge vrhove, dosegljive z naše strani. Vse te postojanke pa so bile domena italijanskega planinskega društva (C. A. I.) in se je moral naš človek tam, dasiravno na domačih, slovenskih tleh, zadovoljiti z občutkom tujca! To je imelo za posledico, da se naš živelj, razen nekaterih gorečih planincev iz Trsta in Gorice, ni mogel navdušiti za visoko alpinistiko. Vse bolj domače smo se počutili na kraljici Istre, mogočni Učki! Zadnji izlet v letu je veljal njej. V prvih hladnih dnevih zgodnje jeseni, ko so naše planine že namočene in so si daljni vrhovi že nadeli bele kape, je za izlet na Učko kar pravi čas. Krasen razgled na morje, ki te spremlja ves čas na poti proti cilju, veličasten razgled z vrha po vsej Istri in širnem morju in sestop naravnost proti Kvarnerskemu zalivu, kjer se še lahko dodobra naužiješ morske kopeli, vse to zapusti človeku tako močan vtis, da se leto za letom vrača in občuduje.

Skoraj obenem z razmahom planinstva se je začelo razvijati tudi planinsko in športno smučanje, ki je zajelo še širše množice, predvsem mladino. V dolgih zimskih mesecih nam je smučanje nadomeščalo, prav za prav dopolnjevalo naše planinski udejstvovanje v poletju. Tako planinstvo kot smučanje bi se gotovo lepo razvijalo, a prišli so nad nas spet hudi časi. Z zavojevalnim italijanskim pohodom v Abesinijo (leta 1935) se je začelo spet v večji meri zasledovanje in preganjanje vsega, kar se ni dalo vpreči v fašistični voz. Naše planinstvo in še marsikaj je bilo takrat do kraja onemogočeno, tovariši z izletov pa mobilizirani ali raztepeni.

Le velika vera v skorajšnjo rešitev, ki se je dolga leta odmikala, a je končno le morala priti, nam je vlivala vedno novih sil; pričakovali smo in srečno dočakali novo dobo, ki nam odpira največje možnosti za razmah našega planinstva.

Jože Matičič

Pozdravljen, očak Triglav!

Slavja »Svobodni Triglav« smo se udeležili tudi primorski planinci. Z večernim vlakom dne 9. avgusta je odpotovalo samo s postaje Postojna 83 članov podružnice PPD v Postojni, da skupno z brati planinci Planinskega društva Slovenije prisostvujemo veličastni prireditvi, izkažemo povezanost primorskega in slovenskega planinstva in da ponovno manifestiramo za priključitev Primorja s Trstom k materi Jugoslaviji.

Že po številu udeležencev se vidi veliko zanimanje primorskih planincev za naše gore. Zaradi krivične rapalske meje je bilo Primorje odcepljeno od Jugoslavije in nam s tem vzeta možnost, spoznavati se z lepoto naše domovine. V dokaz, kako je primorsko ljudstvo hrepelo gledati in uživati lepoto naših gor, naj poleg številne udeležbe prvega izleta na Triglav navedem še en primer z romanja na Triglav.

Udeleženci izleta podružnice PPD Postojna smo v spremstvu vodičev podružnice PDS Jesenice krenili rano zjutraj dne 11. avgusta na pot, ki smo si jo določili že doma, in sicer: Aljažev dom — čez Prag, Triglavski dom, vrh Triglava — koča Planika — Velo Polje — Bohinjsko jezero. V strmini pod Triglavom smo dohiteli sivolasega tovariša, ki je previdno nadaljeval pot. V roki je imel za oporo staro suhljad. Povedal mi je, da je Primorec iz Tolmina, da pa že nad 20 let biva v Trstu. Na vprašanje, koliko let mu je, me je presenetil z odgovorom, da že 67 let. Naš rojak je nadaljeval z nami pot tja do vrha. Pri Aljaževem stolpu se zagleda po naših planinah in prekrasnih dolinah in vzklikne: »25 let sem čakal tega presrečnega dneva, 25 let sem si zaman prizadeval, da se vzpnem na Triglav; kljub svoji starosti sem se zdaj odločno napotil na pot, ko sem slišal o množičnem romanju vsega našega planinstva na Triglav. Ta dan mi ostane v spominu kot najlepši dan mojega turizma.« Povabili smo tovariša v sredo skupine in se fotografirali. Poslovili smo se in mu želeli, da se skoraj zopet sestanemo na naših gorah. Nadaljevali smo pot in dospeli do Bohinjskega jezera, kjer smo se okopali in prenočili v vasi Stara Fužina. Tu smo se sešli z drugo skupino

našega izleta, ki se ni udeležila ture preko Triglava, ampak se je vrnila in odšla k Bohinjskemu jezeru. Naslednjega dne smo si ogledali jezero, se zopet skupali in poslovlili od naših gorah, toda takrat že kot svobodni državljani Federativne ljudske republike — Titove Jugoslavije.

Vrnili smo se srečni, zadovoljni in z najlepšimi spomini na prekrasno Gorenjsko. Upamo, da se prihodnje leto še večkrat sestanemo z brati slovenskimi planinci na naših gorah, toda takrat že kot svobodni državljani Federativne ljudske republike — Titove Jugoslavije.

Podružnici Jesenice čestitamo k uspehi izvedbi slavlja in ji želimo, da bi tudi v bodoče tako čvrsto delala za povzdigo našega planinstva.

France Boštjančič, Ajdovščina

Najboljših naših fantov kri je dala zarjo novih dni

Planinci so počastili spomin svojega padlega tovariša Toneta Bavčarja, ki je padel kot talec v Trstu

V nedeljo, dne 4. avgusta 1946 so ajdovski planinci in planinke počastili spomin svojega planinskega tovariša domačina Toneta Bavčarja, ki je med osvobodilnim bojem padel kot talec v Trstu. V ta namen je planinsko društvo za Ajdovščino in Šturje organiziralo izlet na Čaven, kjer so padlemu tovarišu odkrili spominsko ploščo. Ob tej priliki se je izvedel tudi kratek, spominski svečanosti primeren program. Izleta se je udeležilo veliko število članov domačinov, kakor tudi precejšno število vipavske in nekaj članov goriške podružnice. Načrt za lepo spominsko ploščo je napravil tovariš Ivo Kovač, ki je vodil vsa pripravljana dela za zidavo plošče in okras dveh partizanskih grobov blizu skale, v katero je bila plošča vzdana. V večernem mraku je v spomin padlega tovariša in vseh padlih tovarišev na Čavnu zagorel kres, ki je gorel še pozno v noč. Drugo jutro so se na prostem pred čavensko kočo zbirale množice planincev in planink. Pozno dopoldne se je začela svečanost. Otvoritvenemu govoru tovariša predsednika so sledile recitacije, žalne pesmi domačega pevskega zbora in razni govori. Po končani svečanosti in enominutnem molku v počastitev padlih partizanov so nekateri planinci obiskali še bližnje vrhove, drugi pa so se ob uživanju planinskih lepot in razgleda zadržali še pozno popoldne in se potem preko Male gore vračali v dolino z občutkom, da so se vsaj v majhni meri oddolžili spomenu vseh tistih, ki so kakor tovariš Tone Bavčar žrtvovali svoje mlado življenje za našo svobodo. Te občutke je domači pesnik dr. Lulik lepo izrazil v kratkih stihih, ki so vrezani v spominsko ploščo:

»Ker si verjel v vstajenja dan,
si pal — a ne zaman.
Najboljših naših fantov kri
je dala zarjo novih dni.«

Planinska kočica na sedlu „Globoko“ pri Škrbini (Tolminsko) obnovljena

Podružnica PDS Tolmin je pripravila planincem Primorcem prav prijetno presenečenje. Z udarniškim delom in s pomočjo naših oblasti, posebno kmetijskega odseka in živinorejske zadruge v Tolminu pod vodstvom tov. Karla Martelanca, je obnovila planinsko postojanko na Globokem (1800 m nad morjem) tik pri sedlu Globoko sredi pota od Tolmina do Bohinjskega jezera. V nedeljo, dne 8. septembra t. l. se je ta koča otvorila. Na predvečer je na vrhu tik nad kočo zagorel kres. Prvič je gorel kres tako visoko v Tolminskih hribih. Videli so ga do Triglava in Bleda pa tja do našega sinjega Jadrana, kjer naši bratje še ječijo v suženjstvu. Koča je štiri metre dolga, tri metre široka in je zidana. V njej lahko prenočuje šest planincev. Koča je opremljena s pogradi in slamo, z mizo in s klopmi; ima dve okni, eno na vzhod in eno na jug. Kakšen uspeh je ta zgradba, bo vedel povedati vsak planinec, ki je v prejšnjih časih obiskal

to gorovje, ko je bilo tako zastraženo in Slovencu nedostopno. To gorovje ima pa tudi še svojo posebno lepoto: slovi namreč po širnih razgledih in daleč preko naših mej poznani bogati in delno edinstveni flori. Saj rastejo že okoli koč planike, pa tudi murke vidiš. Koča je skromna, a prikupna. Nudila bo mnogim planincem počitka in oddiha. Vsi obiskovalci bodo vedeli ceniti trud tolminskih planincev, ki so jim tako kmalu po najhujšem razdejanju zgradili to zavetišče. Časi in ljudje so danes pač drugačni kot nekdaj. Zato kažemo danes uspehe na vseh področjih. Tudi mi Primorci ne zaostajamo za planinci v Sloveniji. Ponosni smo, da smo prvo planinsko kočo v osvobojeni Primorski zgradili ravno tolminski puntarji.

Planinski tabor v Javorci (okraj Tolmin)

Tolminska podružnica Planinskega društva Slovenije je priredila dne 16. junija t. l. v Javorci pri Tolminu »Planinski tabor«. Dasi je deževalo vse dopoldne, je tabor posetilo preko 200 planincev iz vsega okraja, pa tudi od drugod. Prišli so tudi tovariši planinci iz Trsta. Ob 10. uri je bila tudi maša za padle borce planince. Na tem taboru je sodelovala kmetijsko-gospodinjstva šola iz Tolmina, nadalje Pevsko društvo Tolmin itd. Tabor je potekel zelo lepo, bilo je planinsko razpoloženje. Čisti dobiček v iznosu 17.135 lir je namenjen zgraditvi dveh planinskih koč, in sicer na Globokem tik pod Škrbino in na planini Razor.

Naša mlada podružnica je dosegla s tem taborom svoj namen, ker je planince zopet povezala v staro planinsko skupnost; upamo, da društvo izvede sklepe, ki so bili na taboru sprejeti, in tako doprinese svoj delež k napredku planinstva.

Nova Mariborska koča

Delo udarnikov na ruševinah stare Mariborske koč

Nova Mariborska koča

Podružnica PDS v Mariboru je med okupacijo izgubila vse svoje koče, med njimi tudi priljubljeno Mariborsko kočo na Pohorju. Ta udarec je bil hud, a podružnica vendar ni obupala. Z veseljem je sprejela poziv na obnovo naše porušene domovine in se na pogoriščih svojih koč odločila, da obnovi najprej Mariborsko kočo. Sklep je bil sicer tu, blagajna pa prazna in ves inventar uničen. Začela je s planinskim plesom, ki ji je prinesel prvo denarno podlago za postavitev nove koče. Nato je organizirala družino požrtvovalnih udarnikov, ki je že 14. aprila 1946 začela z odstranjevanjem razvalin in planiranjem terena. Sledilo je sedem udarniških nedelj, vsaka s povprečno 100 udarniki. Vsakih 14 dni so drveli na delo po Pohorski cesti tovorni avtomobili z udarniki. Vrednost tega udarniškega dela je dosegla lepo vsoto 86.000 din. Nato si je podružnica kupila leseno zgradbo z vmesno heraklitno vlogo in jo prepeljala na mesto Mariborske koče. Udarniki so jo postavili na pogorišče prejšnje dependanse, jo pokrili z bobrovo opeko in oskrbeli z novim pohištvom. Koča je bila že 14. julija 1946 odprta in izročena svojemu namenu. K odprtju so prihitali številni zastopniki naših oblasti in planinci, ki so z velikim navdušenjem pozdravili obnovljeno planinsko postojanko.

Nova koča je sicer majhna v primeri s prejšnjo, vendar pa je vsem planincem ljuba in draga, ker je plod njihove dobre volje in ljubezni. V koči so tri sobe s 50 skupnimi ležišči, dve gostinski sobi, soba za oskrbnico in kuhinja. Koča ima vodovod in električno razsvetljavo. Pred kočo je velika lesena terasa s prelepim pogledom na Dravsko polje. Izdatki za kočo znašajo 517.000 din. Iz večine so že poravnani, ostanek plača koča sama. Zato se lahko reče, da je zgrajena z lastnimi sredstvi. Pri tem je pa treba omeniti, da so nam pomagale posebno naše ljudske oblasti, podjetje Gradis in naši prevozniki.

Tako Mariborska koča zopet pod svojo streho sprejema planince, ki jo v lepem številu stalno posejajo. Mariborski planinci si pa s tem niso samo obnovili

*Povratek udarnikov z dela pri obnovi Hutterjeve vile
pri Senjorjevem domu*

Foto B. Hribar

prejšnje postojanke, marveč so si ustvarili tudi družino zvestih in požrtvovalnih udarnikov, ki so sedaj že na delu pri obnovi Ribniške koče na Pohorju. Tudi ta koča sredi najlepših smuških terenov bo že letos za silo odprta. Ta udarniška družina je že tesno in tovariško med seboj povezana. Vsaka udarniška nedelja ji poleg dela nudi tudi množičen izlet in prijetno planinsko doživetje. In vse to — brez stroškov za društveno blagajno.

Obnovljena Mariborska koča naj bo vsem planincem primera, kaj se doseže, če je volja dobra in če so planinci požrtvovalni in disciplinirani. Pri taki volji in pri taki požrtvovalnosti in disciplini lahko tudi brez začetnih sredstev zra-
stejo naše nove koče.

Francè Golob:

Sv. gora pri Litiji

Med najmikavnejše planinske predele v Zasavju štejemo brez dvoma tudi Sv. goro, še iz turških časov znano pribežališče slovenskega ljudstva, ki je iskalo zavetja pred tujimi napadalci. Ljubezen do naše ožje domovine je gnala zasavske planince, da so zgradili na tej gori prikupno Tomažinovo kočo, ki so se ji obiskovalci množili od tedna do tedna tako, da skoraj ni slovenskega planinca, v čigar srečo Sv. gora s svojo vabljivo okolico in gostoljubnimi kmečkimi vasicami, prislonjenimi ob njena pobočja, ne bi našla svojega kotička. Podružnica SPD Litija-Zagorje si je prizadevala, da privabi čim več turistov, in Sv. gora si je pridobila sloves, ki ji po njeni lepoti gre. Tomažinova koča je bila vse leto dobro oskrbovana in pripravna tudi za večdnevni oddih.

Vojna se je pričela ravno v času, ko si je svetogorska koča pridobila ugled, da je bila ena najbolj obiskovanih planinskih koč v Zasavju. Prišel je čas, ko so se borci za svobodo, prav tako kakor slovensko ljudstvo v turških časih, zatekali v svetogorske gozdove, da od tam okupatorju nudijo odpor. Med boji je bila priljubljena Tomažinova koča, ki je bila zgrajena s toliko ljubeznijo, požgana, pogorišče pa je bilo nema priča krvavih borb, ki so bile na pobočjih

Pogorišče koče na Sv. gori

zasavske Sv. gore. Številni grobovi so priča neenake borbe, ki je ves čas okupacije z vso srditostjo vršala ravno v tem predelu. Sv. gora bo v zgodovini narodnoosvobodilne borbe ostala res sveta gora.

Z nastopom svobode je bila obnovljena podružnica PDS Litija-Zagorje s sedežem v Zagorju, ki si je za prvo nalogo naredila obnovitev požgane koče na Sv. gori; že v juniju 1946 je bilo mogoče s pomočjo požrtvovalnega članstva in sindikata rudarjev v Zagorju postaviti na starih temeljih zasilno planinsko zatočišče, ki odtlej nudi izletniku streho in okrepčila.

Zasilna koča na Sv. gori

Spričo številnega obiska ta skromni domek ni zadoščal potrebi, zato je bilo treba misliti na gradnjo večjega planinskega doma, ki bi lahko sprejemal pod svojo streho večje število izletnikov, poleg tega pa bi bil primeren za večdnevni oddih vseh, ki so po truda polnem delu potrebni počitka in miru.

Da bi bil ta cilj čimprej dosežen, je podružnica PDS v Zagorju sklenila, odkupiti pogorišče bivše šole na Sv. gori, kar bi omogočilo naglo postavitve planinskega doma, ker je obstoječe zidovje mogoče delno vključiti v načrt bodočega doma. Z denarnim kreditom, ki ga je podružnica prejela od Glavnega odbora PDS, smo v septembru 1946 pričeli z obnovitvenimi deli in danes je prva etapa, ki je bila določena v okviru tega kredita, že dovršena. Samo z množičnim udarniškim delom, udarniškim prevozi in s požrtvovalnostjo odbora, kakor tudi z izdatno pomočjo sindikata rudarjev v Zagorju je uspelo to veliko delo izvršiti v tako kratkem času.

Ko bo načrt do kraja izvršen, bo dom razpolagal s 14 prostori in stanovanjem za oskrbnika. V prvi etapi je bilo izdelanih pet prostorov v pritličju, z ostalim delom bomo nadaljevali v prihodnji pomladi.

Planinski dom na Sv. gori je oskrbovan vse leto, ker je pristop mogoč tudi v zimskem času. Smučarji bodo s hvaležnostjo vključili Sv. goro v svoje izlete. Dostop je mogoč iz več smeri, kakor: iz Kresnic, Litije, Save, Zagorja in Izlake za eno- ali večdnevni izlet. Podružnica si prizadeva, da bi postojanko zadostno preskrbela z okreplili; prepričani smo, da se bo krog obiskovalcev Sv. gore razširil, kajti lepota zasavskih vrhov v nobenem letnem času ne izgubi svoje mikavnosti.

Delo planincev v Trbovljah. Ko je novoizvoljeni odbor prevzel posle, ni od bivše trboveljske podružnice našel ničesar, niti arhiva niti popolnega imenika članstva; od koče na Mrzlici pa je preostal le še kup ruševin. Toda novi odbor se ni ustrašil truda. S podvojeno silo se je vrgel na delo. Razgibali smo stare člane, kolikor jih je še ostalo, in pričeli z nabiranjem novega članstva. Priredili smo nekaj skupnih izletov na Mrzlico in očistili ruševine s pogorišča bivšega doma. Popravili smo klet, ki je bila v nerabnem stanju, da je vsaj za silo nudila zatočišče turistom in udarnikom, ki so hodili na Mrzlico pospravljat ruševine.

Nova koča na Mrzlici

Popravili smo vodovod in črpalko, ki je takoj začela črpati vodo v popravljeni zbiralnik. Ugibali smo, kako bi prišli do sredstev, da bi si postavili vsaj zasilno kočo. Za poslopjem okrajnega odbora v Trbovljah je stala lesena kočica, ki jo je postavil okupator in ki mu je služila za parno kopel. Izza osvoboditve je bila kočica zapuščena in v nerabnem stanju. Po mnogih intervencijah se nam je posrečilo dobiti od okrajnega odbora dovoljenje, da to kočico poderemo in spravimo na Mrzlico. V pičlih štirih dneh je bila kočica podrtá in pripravljena za prevoz. Hkratu pa smo na kraju samem pripravili temelj za kočico. Predelali smo načrte, napravili novo ostrešje, na pročelju dozidali popolnoma novo verando v izmeri 9 × 3 m ter prekrili streho z novimi škodljivci. Za vsa ta dela smo porabili 28 m³ rezanega in tesanega lesa, 1500 kosov opeke in mnogo drugega gradiva. Štirje avtomobili in 17 voznikov je zvozilo ves ta ogromni tovar v hrib. Desetkrat smo vozili z avtom (udarniško), čez dvestokrat s konjsko vprego (od tega tridesetkrat udarniško). Strokovne moči smo morali plačati, 2320 ur tesarjem, 840 ur zidarjem, 1900 ur pa smo opravili udarniško. Zadolžili smo se za okrog 100.000 din. Koča je po površni ocenitvi danes vredna nad 350.000 din. Vodovod je cenjen na okrog 150.000 din. — Premarkirali smo nad 50 km poti po našem okolišu in namestili okrog 30 smernih tablic. Čaka pa nas še mnogo dela: zasteklitev verande, ki bo stala približno 9000 din, namestitev pločevinaste strehe na verandi, kar nam vzame približno 15.000 din, in drugo. Na koči je ostal dolg 100.000 dinarjev. V prihodnjem letu nameravamo obnoviti Kum in Sv. Planino.

PDS, podružnica Jesenice. Podružnica PDS na Jesenicah je dokaj aktivna. V zgodnji pomladi je priredila plezalnoreševalni tečaj v Krnici, katerega se je udeležilo rekordno število alpinistov; močno je bila zastopana tudi naša vojska. Podružnica je organizirala tudi gradnjo bivaka št. 3 v Martuljku, ki že služi svojemu namenu. Vse delo je bilo izvršeno udarniško. Podružnica je bila močno zastopana pri proslavi otvoritve Cozove kočice v Kamniških planinah. — Na fizkulturno manifestacijo v Ljubljano je jeseniška podružnica poslala aktivne alpiniste reševalce. — Ko nam je Glavni odbor dodelil Erjavčevo kočico na Vrščici, je podružnica takoj storila vse, da se kočica spravi v povoljno stanje; danes je kočica obnovljena. Oficielna otvoritev je bila v nedeljo, dne 15. septembra 1946. Prav tako je podružnica uspešna pri nabiranju članstva. V primeru z letom 1940 je članstvo PDS naraslo za 100%, podružnica ima nad 600 članov, od katerih je 10% naročenih na planinsko glasilo »Gore in ljudje«. Vsekakor pa to število še ni zadovoljivo, naročba glasila se živahno še propagira.

Edinstven je tudi mladinski odsek PDS, ki šteje sedaj 150 članov. Mladinci dobivajo pomoč pri podružničnem odboru in so vsestransko aktivni. Prirejenih je bilo že več skupin izletov pod strokovnim vodstvom starejših članov.

Pri izvedbi planinskega slavlja »Triglav v svobodi« je podružnica pokazala svoje organizatorne sposobnosti. Slavlje je poteklo ob silnem navdušenju. Vsi udeleženci so bili veseli in zadovoljni, ko so po mogočnem ponočnem slavlju zjutraj nastopili pot na vrhove, predvsem pa na ponosni Triglav, ki je končno brez mejnikov.

Podružnica si je skupno z odborom Gorske reševalne službe izposlovala pri gospodarskem odboru FD »J. Gregorčič« društveni lokal, ki ga je obnovila in spravila v uporabno stanje.

Joža Kregar: Obnova planinskega Doma na Komni. Strašno je bilo pogledati požgane zidove ponosnega Doma na Komni. Veter se je neprestano igral s pločevino, visečo z zida, in s strahotno godbo še večal grozo in žalost.

Načrti za obnovo Doma na Komni so bili že od pomladi pripravljeni in so čakali uresničenja. Meseca avgusta se je v Triglavski steni odločilo: dr. Marjan Breclj je obljubil predsedniku društva dr. inž. Avčinu vso pomoč, posebno v denarju. V začetku septembra smo začeli. Domačini — Bohinjeci — so pospravili ruševine, tesarska dela smo izročili stavbeniku Kamnikarju. Dne 5. oktobra smo že začeli prevažati material iz Ljubljane. Štirinajst voznikov je ne glede na slabo vreme v dobrem tednu prepeljalo na Komno 17.000 kg gradiva. Sredi oktobra so prispeli tesarji iz Ljubljane. Nastanili smo se v lovski koči pod Komno in tovarišica Pepca Arhova, oskrbnica z Jezer, nam je gospodinjala. Tesarji so se že pri gradnji bivaka privadili ostremu gorskemu zraku. Delo je šlo hitro od rok, tako da smo 20. oktobra že postavili zeleno smrečico vrh špirovcev in razvili zastavo, ki je potem ves čas dela plapolala na strehi. Vihar, ki je pri-

Požgana Komna

Foto Jože Kregar

divjal z Bogatina, je delo za nekaj časa ustavil; tako se je igral z deskami na podstrešju, kot z zastavo na drogu. Vreme se je poslabšalo, tesarji so kljub temu delo dokončavali. Prišla je nova zapreka. Pločevina, naročena za kritje strehe, je prišla teden dni kasneje, kakor smo računali. Dne 30. oktobra je zapadel že drugi sneg — 48 cm smo ga namerili na strehi, ki še ni bila krita s pločevino. S posebno prošnjo smo se obrnili do dr. Mihe Potočnika, naj čimprej pošljejo pločevino. Ustregel nam je in že 6. novembra so kleparji položili prve lege pločevine na streho. Pohiteli smo z delom, ker je kazalo, da bo vreme še slabše: pokriti je bilo treba še pred zimo. Kljub mrazu in snegu, ki je znova zapadel, smo vzdržali na strehi. Vsak kvadratni meter strehe je bilo treba očistiti snega. Mraz, ki je nato pritisnil, je bil tak, da so se orodje in žebli začeli prijemati rok in trgati kožo. Le trdna volja je preprečila, da ni še delo »zamrznilo«. Tako smo vzdržali do sobote 16. novembra. Znova je začelo snežiti, in sicer tako močno, da smo se odločili, zaključiti le najnujnejša dela na strehi. V 65 cm visokem snegu so kleparji dokončavali pokrivanje. Nato smo z debelim snegom pokrito Komno prepustili zimskemu spanju. Upajmo, da delo zgodaj pomladi oživi in da Dom na Komni sprejme prihodnje leto prve goste.

Komna se obnavlja

Foto Jože Kregar

Dom na Kredarici je bil med vojno, kakor znano, čisto izropan. PDS ga je za silo spet uredilo, stroškov je bilo 13.000 din. Po zatvoritvi, t. j. po 10. septembru, pa so neznani malopridneži vlomili in napravili 3000 din škode na inventarju, drvih in vsem drugem. Zdaj smo popravili škodo in dom tako zavarovali, da smo v vsa okna vdelali močne rešetke, v vrata pa primerne zapahe; posihmal menda ne bo več mogoče vdirati vanj. Ta dela so nas stala približno 12.000 din. Nadaljnja popravila oz. izpopolnitev inventarja na Kredarici opravimo še med to zimo ali pa v gospodarskem letu 1947; nakupiti bo treba postelj in žimnice, pogradov, preurediti kuhinjo, izkopati vodnjak, povečati jedilnico in urediti stranišče. Vse to pa seveda le, če bo kaj denarja. Posetnike naših gora prosimo, da varujejo planinske domove.

PDS, Gorje. Pri nas je telesna vzgoja v popolnem razmahu, v gorah kakor v dolini. Vendar pa nas moti velika zapreka, ki se imenuje kredit. Vse leto so se razmotrivali in delali razni načrti, kako prijeti z obnovo galerij skozi sotesko Vintgar, da se ljudem od blizu in daleč omogoči ogled te lepote.

Na sestanku hotelirjev in gostilničarjev na Jesenicah je bilo sklenjeno, da se us'anovi na Bledu tujskoprometno društvo, ki ima nalogo, da stvar izvede. Oktobra meseca t. l. bo otvoritev novo obnovljene soteske Vintgar, kakor tudi restavracije Vintgar.* Nešteto udarniških ur je bilo narejenih za obnovitev Vintgarja. Nam domačinom, ki ne uporabljamo mostov in galerij skozi sotesko Vintgar za sprehode, ker to prepuščamo ljudem, ki te lepote še niso videli, pripada dolžnost, da skrbimo v polni meri za obnovo tako z besedami kakor tudi z dejanji. — Marsikatero lepoto bi bilo še treba razkriti širši javnosti. Ena od teh je jama v Kočevneku pri Krnici v Gorjah. V jami je nešteto raznovrstnih kapnikov, kakršni se ne najdejo povsod. Jama je zelo težko dostopna. Imeli smo svojčas jamarski odsek, dva člana sta žrtvovala svoje življenje v osvobodilni borbi. Sedaj stvar počiva; priporočljivo bi bilo, da se delo tega odseka obnovi. — Poključka luknja, kakor tudi Partizanski prelaz, zamisel prvega predsednika in ustanovitelja PDS, podružnica Gorje, Jakoba Jana, ki je leta 1941 padel kot žrtev fašističnega nasilja, bi zaslužila tudi več pažnje. Zlasti naj bi usmerjala tja svoje izlete naša mladina.

Dne 6. januarja 1946 je imela podružnica občni zbor, da se na novo ustanovi, ker smo izgubili predsednika, enega odbornika in več članov, ki so padli v boju za svobodo. Že 2. februarja 1946 je priredila naša padružnica planinsko veselico na Bledu, ki je dobro uspeła. Podružnica se je udeležila po več članih Glavne skupščine v Ljubljani, ker se je razpravljalo o dodelitvi koč. Na naš predlog nam je bila priznana uprava bivšega »Aleksandrovega doma«, ki smo ga prekrstili v »Planiko«. Dom je bil ves v neredu, mladinci in mladinke so ga počistili z udarniškim delom. Dom je bil zasilno oskrbovan od 9. avgusta do 2. septembra 1946. Da obnovi dom, je podružnica zaprosila za posojilo 50.000 din, ki je bilo odobreno. Izvršili smo razna dela, tako štedilnik, okensko zaporo. Podružnica je sodelovala tudi pri proslavi »Svobodni Triglav« v Vratih, največ pa vrh Triglava, ker je bila ravno naši podružnici dodeljena naloga, da razsvetli ob tej priliki vrh Triglava z bengaličnim ognjem in umetnimi kresovi. Ves ta material so člani udarniško znosili na vrh.

Zamišljena pot preko Krasca in Konjščice se delno že nadeluje; na tej poti je bilo izvršenih 60 udarniških ur, končna izvršitev je v načrtu za letošnjo jesen. Markacijski odsek je tudi izvršil svojo nalogo. Delno smo pota na novo markirali, delno popravili stare markacije. Tudi zimske markacije bomo po možnosti namestili na najnujnejših potih, ki vodijo v naš planinski raj — Mrzli studenec.

Sklicali smo tudi tri zборе planincev, udeležba pa ni bila zadovoljiva. Vidi se, da je pri nas planinstvo šele v razvoju. Število članov znaša sedaj okrog 350, pred vojno jih je bilo le 50—60. Vodstvo podružnice si prizadeva, da bi dvignilo število članstva in zlasti pridobilo mladino, ker bo bodoče delo v gorah in planinah poverjeno naraščaju, ki se usposablja za prevzem te dolžnosti. Nabiranje novih naročnikov za »Gore in ljudje« smo že pričeli, vendar pa do sedaj še brez uspeha. Upamo, da vsaj delno uspemo.

* Medtem je bil obnovljeni Vintgar otvorjen.

Kronika Ruš

(S posebnim ozirom na SPD — Ruše)

Okupator je uničil arhive vseh ustanov v Rušah. Do zadnjega lista je uničil tudi obširni arhiv podružnice SPD Ruše.

Da se glavni kronični podatki vsaj v najskromnejši obliki rešijo pozabljenja in ohranijo najvažnejši podatki o delovanju podružnice SPD Ruše od njene ustanovitve leta 1900 do leta 1945, sem zbral podatke iz skromnih, neuničenih privatnih virov.

Prvi začetki slovenskega planinstva na granitnem Pohorju segajo tja v drugo polovico prejšnjega stoletja.

Prvi slovenski opis izleta preko Pohorja je napisal ruški župnik M. Wurzer-Korenjak leta 1864. Mimo Smolnika na Klopni vrh, dalje na Pesek, Planinko, mimo Ribniškega jezera na Veliko Kopo in tja do Slovenjega Gradca so jo mah-nili prvi ruški in mariborski ljubitelji prirode in naših planin. Drugo leto po tem izletu na Pohorje, l. 1865, so izletniki ustanovili v Rušah »Bralno društvo« in se v okrilju tega društva narodno izobraževali ter med prebivalce, šumovitega Pohorja širili slovensko knjigo in slovensko narodno zavednost. S tem pa so obenem že sejali idejo planinstva, četudi tega niso posebno naglašali. »Bralno društvo« je prirejalo množične izlete na Pohorje in Kozjak in s tem začelo hoditi po poti, ki si jo je PDS danes na novo začrtalo in po kateri hoče hoditi v duhu FOŠA. Očitno je, da so se Rušani že v preteklem stoletju zavedali svoje pomembnosti in prav tako svojih dolžnosti do slovenske skupnosti in celotnosti. Ta zavest dolžnosti je nastala po zgodovinskem razvoju, ki je dolga stoletja šolal Rušane. Narodna zavest se je pokazala tudi v času hitlerjevske okupacije. Veliko število žrtev — 102 oseb — je dokaz tega. Položili so svoje življenje na oltar domovine. Število onih, ki so umrli po nemških koncentracijskih taboriščih in padli v borbah kot partizani, bili ustreljeni kot talci ali izgnani s svojih domov v tujino, dosega 500. To je za tako malo vas že veliko število. Te nesreče je krivo tudi tujerodno vodstvo ruške tovarne in pritek tujih delovnih sil, katere je kapitalizem vpregel v svoj protislovenski in protijugoslovanski kurz. Ruše so pred 410 leti doživle podobno narodno tragedijo, ko je kruti osman sultan Soliman, vračajoč se od obleganja Dunaja leta 1529, prekoračil pri Mariboru Dravo in leta 1531 navalil na Ruše, jih delno porušil in vas s cerkvijo požgal ter veliko Rušanov odgnal s seboj v turško sužnost. Rušani so se takrat po štiri- do petletni sužnosti vrnili v svoje ljubljene in nepozabne Ruše. Tudi po nemški okupaciji so se preživeli Rušani, razkropljeni po vsej Evropi, vrnili iz fašistične sužnosti v svoje Ruše. Kot so Rušani za turškim zidom, zgrajenim med Rušami in Falo, že ob prvem napadu turških zavojevalcev na Spodnje Štajersko l. 1418, nudili junaški odpor, tako so se tudi takrat med roparskim in zverinskim pohodom Hitlerjevih tolp junaško upirali na granitnem Pohorju!

Ruše so po osvoboditvi zopet zaživele. Uspešno delo za obnovo naše raz-dejane domovine dviga produkcijo v ruški industriji. Mladina hodi po stopinjah svojih zavednih očetov in pradedov. Profesorski zbor nove gimnazije v Rušah ugotavlja, da je ruška mladina dobra, zavedna in delavna in da je bilo štiriletno raznarodovalno delo okupatorja ničeno. Že v srednjem veku je obstajala v Rušah latinska gimnazija. Ustanovil jo je leta 1645 župnik Jurij Kozina. Takrat se je sloves Ruš širil po vsej srednji Evropi, od koder so učenci prihajali v ruški gimnazijski internat. Skozi takratno ruško gimnazijo je v letih 1645—1770 šlo nad 6700 učencev, ki so pozneje opravljali velike službe. V Rušah so na »Ruško nedeljo« dne 14. septembra 1680 na prostem uprizoril prvo gledališko igro v latinščini. V poznejših letih so te igre imele veliko število gledalcev, tako da je leta 1700 igra bila v latinščini in slovenščini. Tja do leta 1751 so igre redno igrali vsako leto na »Ruško nedeljo«. Predstave iger v latinščini in slovenščini dokazujejo, da je tukaj živel narodnozavedno slovensko ljudstvo, ki je že takrat, ko je bil uradni jezik latinski in delno tudi nemški, zmagalo s svojo zahtevo po slovenščini, ki se je v Rušah poslej uporabljala pri javnih in uradnih prireditvah.

Nova Jugoslavija je Rušam po 300 letih vrnila prosvetno ustanovo, za katero so se Rušani v stari Jugoslaviji zaman potegovali. Vzgoja nove, mlade, narodno-

zavedne, domoljubne, prebujene in pravilno usmerjene mladine na naši severni državni meji ob Dravi je naloga ruske gimnazije.

Ruše so tudi industrijsko živahen kraj. Že leta 1838 se je na Pohorju med Rušami razveto dobro organizirana in tehnično dobro razvita steklarska industrija. Na Pohorju nad Rušami so bile velike naselbine »glazutarjev« — glažute. Staro in mlado je v teh glažutah pihalo steklo, ki se je izvažalo v sosedne države. Ruški steklarski izdelki so uživali sloves izvrstnega blaga. Leta 1833 se je osnovala ob Lobnici papirnica. Ta tovarna se je kmalu preuredila v žago na vodno turbino in na parni pogon. Na tem mestu je potem zrastle tovarna vžigalice. Leta 1886 je bila tovarna vžigalic modernizirana, opremljena z novimi, modernimi stroji na parni pogon. V začetku so na mesec izdelali 50 milijonov, od leta 1890 dalje pa do 500 milijonov vžigalic. Ruške vžigalice so dosegle poslednjo vas na Balkanu. Ko je stekla železniška proga iz Maribora ob Dravi proti Koroški, so Ruše leta 1857 dobile železniško postajo. Ruše so dobile tako boljšo zvezo s svetom, kar je industrijski razvoj kraja še posebno podprlo.

V ruški občini je bilo že v prejšnjem stoletju združenih šest vasi: Ruše, Bezena, Bistrica, Log, Lobnica in Smolnik. Vsi ti kraji skupaj so gospodarska enota. Leta 1812 je ruška občina štela 208 hiš z 254 družinami, ki so štejele 314 moških, 588 žensk in 247 otrok, torej 1119 prebivalcev. Porast števila prebivalcev je omogočila razvijajoča se industrija. Dotok prebivalstva v Ruše je bil posebno močan od leta 1917 dalje, ko je bila tu zgrajena velika tovarna dušika.

To je kratek zgodovinski opis Ruš, ki jih omenjajo že leta 904 razni grofovski in cerkveni zapiski.

V latinskih zgodovinskih virih slovensko ime Ruše pišejo »Ruaste ultra Traum« (Ruše onstran Drave, glej listino Sponheimcev iz leta 1091). Pozneje pišejo Ruše v latinskih in nemških spisih: Ruste, Marchia Roista, Reust, Raytz, Rest. Nemški zgodovinarji so pozneje iz latinskega imena Ruste in nemškega imena Rest napravili ime Rast, oziroma Maria Rast. Osnovo za to nemško ime so vzeli po kapelici, ki jo je takratna grajska gospoda zgradila in jo baje imenovala »Kappelle zur Ruhe«. Če bi to bilo zgodovinsko res, bi latinski pisci to ime prevedli na latinsko, kot so to splošno delali. Ker pa Ruš niso mogli polatiniti, so to ime latinsko pisali, kot sem zgoraj navedel. Tudi ime »Drava« so pisali »Travum«, tako kot so pač slišali in znali latinsko napisati slovensko besedo Drava.

Kratek zgodovinski pregled Ruš je neogibno potreben za pravo razumevanje narodne zavesti Rušanov in za tolmačenje dejstva, da se je prav v Rušah in ne v Mariboru ali kje drugje v kakšnem večjem kraju severne Slovenske Štajerske osnovala prva podružnica SPD.

Zgodovinska preteklost ne ostane brez vpliva na poznejše rodove, ako v njih ne zamre tradicija. V Rušah ni zamrla — vstajale so zopet in zopet krepke osebnosti, ki so, oprte na strnjene domoljubne ljudske množice, majhnim Rušam dajale primerno veličino!

V drugi polovici prejšnjega stoletja se je začela razvijati industrija. Fevdalni sistem je prihajal v kapitalističnega. V našem stoletju se je tudi v Rušah razvil industrijski kapitalizem. Pet industrijskih podjetij je temu dajalo svoj pečat. Tovarna dušika, Železnoprometna, železarna Pogačnik, tekstilna tovarna Vlah in lesna industrija Falske graščine.

Izumirala je fevdalna organizacija družbenega dela po graščinskih posestvih in prehajala v kapitalistično organizirano industrijo.

S kapitalistično veleproizvodnjo je tudi v Rušah zraštel nositelj vseh teh gmočnih pogojev, oziroma njih prevodnik — delavski razred, proletariat. V Rušah je po prvi svetovni vojni začela kaliti klica novega družabnega reda, t. j. zavedna disciplina delavcev, ki so odvrgli jarem tako zemljiške gospode, kakor tudi kapitalistov. Takrat ni bilo mogoče v boj proti kapitalu pritegniti vse delovne množice in jo organizirati, kajti s kapitalizmom se je združila tudi malomeščanska buržoazija in brezobzirno zavrnila pot nove gospodarske izgradnje, pot ustvarjanja nove družbene povezanosti, nove delovne discipline, nove organizacije dela, ki spajajo delovno inteligenco z množnim združenjem zavednih delavcev. Če se je novo šele rodilo, staro nekaj časa morda še vlada nad novim. Ta prirodni zakon je povzročil v Rušah hude posledice v družbenem življenju. Ko je bilo delo malega krožka v Rušah najbolj razgibano, je nemški imperijalizem nastopil svoj zadnji krvavi, vse uničujoči bojni pohod. Slikarja Šušmelj in Golob, ki sta

v Rušah priredila prvo razstavo svojih del, sta pozneje padla v osvobodilnem boju. Pisatelj Potrč, ki je često organiziral literarne sestanke, na katerih so svoja literarna dela čitali naši najmlajši pesniki in pisatelji, je moral iz Ruš, inž. Pavla Zavčarja in sto in sto drugih zavednih patriotov Rušanov pa je okupator pogнал v svet in v smrt.

Oglejmo si sedaj neposredno SPD — Ruše, ki je delovalo v opisanem družbenem življenju skoraj pol stoletja.

V začetku tega stoletja je Podravska podružnica SPD Ruše narodnostno in domoljubno razgibala vse štajersko Podravje v njegovem hribovitem delu, Pohorje in Kozjek, Maribor, dravinski Boč in pesniško lepe Slovenske gorice. Povsod tod je imela svoje člane. Z načrtnim delom je daleč naokrog med prebivalstvom širila zavest, da tu prebivajo Slovenci in da odslej hočejo tudi pred svetom svojo domovino uveljavljati.

V dokaz tega navažam kratek kronološki pregled delovanja Podravske podružnice SPD v Rušah:

Ustanovnega občnega zbora SPD v Ljubljani leta 1893 se je že udeležil poslanec Ruš, učitelj Davorin Lesjak, poznejši prvi in dolgoletni predsednik SPD v Rušah. Leta 1901 so se zbrali ruški planinci in rodoljubi pod njegovim predstvom in dne 18. avgusta ustanovili Podravsko podružnico SPD v Rušah z delokrogom po vsem severnem pasu slovenskega Štajerskega. Leta 1903 so Rušani zgradili 36 metrov visoki Žigertov razgledni stolp na Pohorju. Slavnostna otvoritev je bila dne 6. septembra ob udeležbi 700 planincev. Še isto jesen so odprli krčmo v lovski hiši na Klopnem vrhu. Decembra istega leta je prevzela Podravska podružnica SPD od Savinjske podružnice kočo na Boču. Leta 1904 so popravili razgledni stolp na Boču, uredili kočo, markacijo in poti. Leta 1905 in 1906 so izpopolnili markacijo na Pohorju in Kozjaku. Priredili so veliko gorsko in narodno slavnost na trgu v Rušah dne 15. julija 1906. Sodelovalo je 150 pevcev in več godb. Slavnosti se je udeležilo nad 4000 ljudi iz vseh krajev Slovenskega Štajerskega. Leta 1907 so sklenili postaviti kočo pri Sv. Arehu, dne 8. septembra so jo že odprli in krstili za »Ruško kočo«. Leta 1909 so na novo uredili in zgradili »Arehov studenec« in ga prekrstili v »Romanov studenec«. V letih 1910 in 1911 so pridobili zemlje okrog Ruške koče in na Boču. Slavnostno so praznovali desetletnico podružnice dne 3. septembra 1911 pri Sv. Arehu. Leta 1912 so sklenili zgraditi pri Sv. Arehu še eno poslopje za letovišcarje. 8. septembra so odprli »Planinko«. Leta 1913 so urejevali postojanke. »Ruška koča« je dobila konkurenco »Marburger Hütte«, tri četrt ure od Sv. Areha proti vzhodu.

Prišlo je leto 1914. Kot plaz s planin ali vihar v puščavi je začetek prve svetovne vojne ustavil celokupno nacionalno in kulturno delovanje slovenskega naroda. Začelo se je uničevanje slovenskega življa v domovini: zapiranje slovenskih rodoljubov je bil uvod v prvo svetovno vojno na našem slovenskem ozemlju. Tudi odborniki SPD Ruše so občutili kruto roko takratnih avstrijsko-ogrskih mogotcev. Takratni predsednik SPD Ruše Tine Lesjak in veliko število odborikov in drugih rodoljubov je romalo v graške zapore (skupaj 28). Ruška koča je v letih 1917 do 1920 večkrat bila žrtev tatov in roparjev. Škoda ukradenih predmetov je znašala desetstisoče takratnega denarja. Po končani prvi svetovni vojni so ruški planinci začeli ponovno delati. Delo je bilo težavno. Leta 1919 se je v Mariboru ustanovila nova podružnica SPD, kateri je podružnica SPD Ruše prepustila oskrbovanje koče na Klopnem vrhu. Leta 1920 so začeli graditi novo planinsko kočo pri Ruški koči. Oskrboništvo vseh teh koč pri Arehu so izročili Mirku in Micki Serne.

Dne 7. avgusta leta 1921 je bila na Glavnem trgu v Rušah velika planinska slavnost ob priliki 20letnice obstoja SPD Ruše.

Dne 7. maja leta 1922 so krstili novo kočo pri Arehu za »Čandrovo kočo« v priznanje narodnozavedni pohorski družini Robnik po domače Čander, ki je SPD darovala zemljišče, na katerem sta zgrajeni Ruška in Čandrova koča. Leta 1923 se na Pohorju začela razvijati zimski šport. Začele so se priprave za smučarsko šolo pri Arehu. Leta 1925 so postavili pri Ruški koči ledenico, v decembru istega leta pa je požar uničil gospodarsko poslopje. Leta 1926 je SPD Ruše ustanovilo odsek za marenberški okraj v Vuzenici. Leta 1927 je prevzelo SPD Ruše »Hlebov dom« v svojo oskrbo in v najem. Odprtje »Hlebovega doma« je bilo dne 26. maja, njegova oskrbnica je postala Tončka Dolinšek. Tega leta se je

vpisalo v spominsko knjigo pri Ruški koči 4251 turistov. S tem je »Ruška koč« po številu obiskovalcev planinskih postojank v Sloveniji na drugem mesu. Več turistov je obiskalo le Kamniško Bistrico: 4487! Leta 1928 so ustanovili zimskošportni odsek. Leta 1929 in 1930 so povečali Ruško koč in prizidali klet. Leta 1931 (dne 6. septembra) je bila velika planinska slavnost pri Ruški koči ob 30letnici obstoja SPD Ruše. Isto zimo so priredili smučarsko tekmo po progi, dolgi 50 km. Leta 1932 so planinci praznovali 25letnico Ruške koč in sicer s programom slovenskih narodnih in pohorskih navad in so z igranjem »Pohorske ohceti« v pisanih narodnih nošah dosegli prav lep uspeh. Pohorski »Tijek« je bil tokrat zopet v pravi formi. Leta 1933 je SPD Ruše povečala svojo posest pri Arehu za 9 kat. juter gozda, da ga je zdaj vsega skupaj 26 kat. juter. Pričelo se je z gradnjo ceste Ruše—Areh. Ruško koč je to leto obiskalo 5302 turista. Leta 1934 je bilo Pohorje z vsemi postojankami SPD Ruše proglašeno za klimatsko cono. Leta 1935 smo praznovali Čandrovo koč, Ruško koč in Planinko. Leta 1936 je SPD Ruše zopet povečalo svojo posest s parcelo pri Plošu. Tu je prehodna in izletna točka za vse ture na Pohorje, zato naj bi se tu zgradila nova planinska postojanka. Leta 1937 je podružnica natisnila za 35letnico svojega obstoja svoj Zbornik v 5000 izvodih. Hkrati je založila zelo lepe propagandne letake v 20.000 izvodih. Leta 1939 je »Planinka« pogorela do tal. Odbor je takoj zgradil novo planinsko koč v arhitektonsko lepem, gorsko-gozdni okolici primernem slogu in jo moderno opremil. Leta 1940 je bilo pri Arehu veliko slavlje: odprtje avtomobilske ceste Reka—Areh ter odprtje in blagoslovitev nove »Planinke«. Prireditve se je udeležilo nad 5000 ljudi. To je bila zadnja množična slovenska prireditve pri Arehu in na Pohorju sploh. Nastopilo je leto 1941, leto grozot, barbarstva in zatiranja Slovencev na Spodnjem Štajerskem. Nastopili so hudi časi Hitlerjeve nacionalno-fašistične invazije, terorja, suženjstva, ropov in umorov, stradanja in umiranja v koncentracijskih taboriščih. To trpljenje pa je rodilo najsvetlejšo in najslavnejšo dobo v zgodovini slovenskega naroda: osvobodilno borbo slovenskega naroda pod vodstvom maršala Tita! Te borbe so se hrabro in junaško udeležili tudi naši Rušani pod vodstvom Alfonza Šarha, ki je s svojima dvema sinovoma in 67 tovariši dne 7. januarja 1943 junaško padel na Pohorju v boju s petdesetkrat močnejšo okupatorjevo silo, v ta skriti pragozd pri Črnem vrhu pripeljana po domačih izdajalcih.

V tem neenakem boju Davida z Goljatom, malih krdel skoraj golorokih slovenskih in jugoslovanskih bojevnikov proti velikanski drhali, opremljeni z najmodernejšim vojnim strojem Hitlerjeve Nemčije, je bilo tudi SPD Ruše znatno prizadeto. Ostalo je brez svojih planinskih postojank. V osvobodilnem boju so zažarele naše planinske koč v rdečem plamenu in okupatorju pokazale, da smo na slovenski zemlji mi gospodarji, slovensko ljudstvo in cvet slovenskega ljudstva, naši prvoboritelji — partizani! Rdeči petelin je zapel 11. novembra 1943 na strehah Ruške, Čandrove koč in Planinke. Ostalo je samo pusto pogorišče.

Sedaj po dokončni zmagi nad okupatorjem začenjamo ponovno društveno delovati in obnavljati naše planinske koč. Ves čas okupacije odbor SPD Ruše ni deloval. Večji del odbornikov je takoj v aprilu 1941 okupator odpeljal v koncentracijska taborišča ali pa jih je izselil. Vso imovino SPD Ruše je zaplenil in prepisal na razne »Alpenvereine« v upanju, da s tem za vedno zatre ime Slovenskega planinskega društva. Od dveh milijonov vrednosti ni ostalo nič! Po osvobodjenju je prijavljena in priznana vojna škoda v vrednosti 2,191.000 dinarjev.

Po več ko štiriletnem trpljenju so se ruški planinci, vrtniši se z vseh strani sveta, meseca avgusta 1945 zbrali na prvi seji v osvobojeni domovini.

Iz pogorišča in pepela Ruške koč, Čandrove koč in Planinke je zažarela nova iskra, ki jo je vžgala ljubezen Rušanov do SPD in njegovih planinskih postojank. Prva seja pri Arehu je položila temelj novemu delu. Po sejnem sklepu so zaprosili Državno upravo gozdnih posestev, da bi PDS odstopila lovsko koč na Plešivcu, ker je to edina koč, ki se lahko z manjšimi popravili uredi in da v uporabo planincem. Dne 30. septembra 1945 je bila ta koč odprta in krščena z imenom »Koča nad Šumikom«. Opremljena je z 10 posteljami, lahko pa v njej prenoči 100 oseb. Tri četrt ure je od te koč oddaljeno bojišče in grobišče Pohorskega bataljona. Mirna in veličastna природа ob slapu »Šumik« bo naše planince stalno spominjala na boj krvavi in na svobodo zlato in jih utrjevala ob pogledu na spomenik, ki ga hvaležna pohorska mladina postavi v zahvalo in slavo slovenskim partizanom.

Novozgrajeni Roblekov dom na Begunjščici

3. seja Glavnega odbora Planinskega društva Slovenije

je bila v petek dne 2. avgusta 1946 ob 19. uri v prostorih Trgovske zbornice v Ljubljani, Erjavčeva cesta št. 11.

Dnevni red je obsegal sledeče točke: 1. razdelitev odobrenega kredita; 2. poročila; 3. samostojni predlogi; 4. raznoterosti.

Razdelitev odobrenega kredita

Tov. predsednik dr. ing. France Avčin poroča, da so bili izvršeni vsi sklepi zadnje seje in da je bil zapisnik dostavljen vsem podružnicam PDS. Ker k zapisniku ni pripomb, se soglasno odobri. Nadalje poroča, da si Glavni odbor stalno prizadeva, da bi Jugoslovanska armada imenovala svojega zastopnika v Glavni odbor, za katerega je bilo mesto rezervirano že na skupščini PDS. Glavni odbor je predlagal kot zastopnika JA v Glavnem odboru tov. kapetana Pišlarja. Sklep: Glavni odbor naj pospeši imenovanje zastopnika JA.

Tov. predsednik nadrobno razloži olajšave, ki jih člani PDS na podlagi novih članskih legitimacij od 1. avgusta t. l. dalje uživajo pri kretanju v petkilometrskem obmejnem pasu. Upati je, da bodo priznane nekatere olajšave tudi še v stometrskem pasu, n. pr. poset Triglava. V zadnjem času so se pojavile sicer neke omejitve pri kretanju v obmejnem pasu, ki pa so le prehodnega značaja. Poziva navzoče, da o tem pouče svoje članstvo, ki naj se vljudno vede do obmejnih straž.

Dalje poroča, da priredi podružnica PDS na Jesenicah dne 10. in 11. avgusta 1946 na Triglavu veliko planinsko slavlje in priporoča številno udeležbo.

Fizikultura zveza Slovenije je izrazila željo, da bi se pisarna Glavnega odbora PDS ločila od ljubljanske podružnice PDS in preselila v nove prostore na Taboru.

Podružnica PDS v Kamniku je odklonila prošnjo ljubljanske podružnice PDS, da bi dovolila v kočah na Kokrškem in Kamniškem sedlu brezplačno prenočevanje udeležencem udarniškega dela za prenos bivaka pod Skuto in udeležencem plezalnega tečaja, dovolila jim je le polovično prenočnino. Podružnica PDS v Kamniku v tem primeru ni pravilno postopala. Po pojasnilu zastopnikov PDS Kamnik pa je njihov odbor sprejel ta sklep zaradi tega, ker bi bila sicer oškodovana oskrbnika obeh koč, katerima pripada 25% oziroma 35% pobrane prenočnine. Glavni odbor sklene, da nosači pri udarniškem delu in udeleženci plezalnih tečajev v bodoče plačajo le odškodnino, ki pripada oskrbniku koč. To odškodnino plača za udarniška dela vedno tista podružnica, za katero se nošnje opravi. Za tečajnike pa plača prenočnino vedno Glavni odbor. Zastopnika podružnice PDS Kamnik sta vzela sklep Glavnega odbora v vednost in izjavila, da bodo o tem razpravljali na seji podružnice.

Tov. predsednik poroča, da je pred kratkim posetil Triglav prvi sovjetski alpinist tov. dr. Abramov. Najvažnejše pri tem je dejstvo, da bo PDS po njem dobilo prvi stik z ruskimi planinci.

Ena najvažnejših nalog Glavnega odbora PDS je, da napravi načrt za enotno gospodarstvo v planinskih družtvih. Glavni odbor bo moral imeti pregled nad dohodki in izdatki podružnic in koč ter biti informiran, katere aktivne kože bodo vsaj delno lahko poravnale potrebe pasivnih koč. Najti je treba ključ, po katerem se bo gospodarstvo upravljalo. O tem naj podružnice razmišljajo in pošljejo konkretne predloge za prvo prihodnjo sejo Glavnega odbora PDS.

Glavnemu odboru PDS je uspelo dobiti dva milijona dinarjev kredita, ki se izplača takoj. Glavni odbor podpiše Denarnemu zavodu Slovenije dotično menico. Kredit je treba razdeliti nepristransko in v skladu z namenom kredita in dejanskimi potrebami podružnic PDS. Kredit ni darilo, vrniti ga bo treba. Kupna moč dinarja raste in bo zato posojilo vedno težje vračati. Podružnice so prijavile potrebo 3.700.000 din kredita, razpolagamo pa le z dvema milijonoma. Na podlagi prijav je ožji Glavni odbor sestavil razdelitveni načrt, ki ga predloži širšemu Glavnemu odboru v potrditev. Pri tem je upošteval sledeče tri vidike:

- a) prvenstveno sta važni obnova in zavarovanje že obstoječih objektov, izključene pa so vse nove gradnje in nabava materiala;
- b) važnost s planinskega vidika;
- c) rentabilnost, t. j. predvsem se obnove tiste pod a) in b) naštete planinske postojanke, ki bodo čimprej oskrbovane.

Podružnice morajo Glavnemu odboru jamčiti za prevzeto posojilo. Glavni odbor pa bo jamčil Denarnemu zavodu.

Tov. Štajdohar prečita predlog za razdelitev kredita.

1. Podružnica PDS Kamnik: za obnovo koč na Kokrškem in Kamniškem sedlu ter za koč na Starem gradu nad Kamnikom prosi za 150.000 dinarjev, predlog 70.000 din

2. Podružnica PDS škofja Loka: za obnovo koč na Lubniku prosi za 250.000 din. Prošnja se zavrne, ker gre za novo gradnjo, ki ni važna s planinskega vidika. (Soglasen sklep.)

3. Podružnica PDS Kranj: za obnovo Doma na Krvavcu in Češke koč prosi za 10.000 din, dobi 10.000 din

4. Podružnica PDS Tržič: za obnovo koč pod Storžičem in zavarovanje Doma na Šiji (oficirskega doma) prosi za 200.000 din, predlog 70.000 din

5. Podružnica PDS Radovljica: za obnovo Roblekovega doma prosi za 150.000 din in zavarovanje Valvazorjeve koč 250.000 din, predlog 150.000 din

6. Podružnica PDS Jesenice: za obnovo Erjavčeve koč na Vršiču prosi za 10.000 dinarjev, predlog 10.000 din

7. Podružnica PDS Gorje: za obnovo Doma Planika pod Triglavom prosi za 100.000 dinarjev, predlog 50.000 din

8. Podružnica PDS Bohinj: za obnovo in zavarovanje Vodni-kove koč pod Bogatinom prosi za 50.000 dinarjev, predlog . . . 50.000 din

9. Podružnica PDS Mojstrana: za obnovo Staničeve koč prosi za 50.000 dinarjev, predlog 50.000 din

10. Podružnica PDS Kranjska gora: za obnovo koč na Gozdu in v Krnici prosi za 30.000 dinarjev, predlog	30.000 din
11. Podružnica PDS Rateče-Planica: za obnovo Tamarja prosi za 30.000 dinarjev, predlog	30.000 din
12. Podružnica PDS Zagorje: za obnovo koč na Sv. gori prosi za 300.000 dinarjev, predlog	120.000 din
13. Podružnica PDS Trbovlje: za obnovo doma pri Mrzlici prosi za 100.000 dinarjev, predlog	50.000 din
14. Podružnica PDS Celje: za obnovo Mozirske koč na Golteh prosi za 350.000 dinarjev, predlog	250.000 din
15. Podružnica PDS Šoštanj: za obnovo koč na Smrekovcu prosi za 30.000 dinarjev, predlog	30.000 din
16. Podružnica PDS Slovenj Gradec: za obnovo koč pod Kopo in koč na Kremžarjevem vrhu prosi za 300.000 din, predlog . .	200.000 din
17. Podružnica PDS Poljčane: za obnovo razglednega stolpa na Boču želi 20.000 dinarjev, predlog	20.000 din
18. Podružnica PDS Slov. Konjice: za obnovo koč na Pesku prosi za 300.000 dinarjev. Ker gre za novo zgradbo, sklene Glavni odbor, da se prošnja zavrne.	
19. Podružnica PDS Maribor: za obnovo in zavarovanje Mariborske koč ter Hutterjeve koč prosi za 300.000 din, predlog .	220.000 din
20. Podružnica PDS Ruše: za obnovo Ruške koč prosi za 150.000 dinarjev, predlog	150.000 din
21. Podružnica PDS Prevalje: za obnovo Doma na Uršlji gori prosi za 150.000 dinarjev, predlog	100.000 din
22. Podružnica PDS Vuzenica: za obnovo koč »Tajzk« prosi za 50.000 dinarjev, predlog	20.000 din
23. Podružnica PDS Novo mesto: za obnovo »Gospodične« in novo gradnjo razglednega stolpa na Gorjancih prosi za 50.000 din. Prošnja se odkloni, ker gre v obeh primerih za novo zgradbo.	
24. Podružnica PDS Ljubljana: za zavarovanje Doma na Komni prosi za 350.000 dinarjev, predlog	320.000 din
Skupaj	2.000.000 din

Po živahni diskusiji, pri kateri so zastopniki posameznih podružnic zagovarjali in utemeljevali velikost zahtevanega kredita, sprejme Glavni odbor z večino glasov predlagano razdelitev kredita dveh milijonov dinarjev.

Glavni odbor nadalje sklene, da se podružnici PDS Ljubljana na račun že odobrenega kredita na seji Glavnega odbora dne 1. junija 1946 v velikosti 230.000 din takoj izplača znesek 150.000 din. Za to izplačilo naj se uporabi znesek, ki je bil dovoljen za izplačilo dolga bivšemu Pokojninskemu zavodu, ker je to plačilo odloženo na leto 1947.

Podružnice bodo morale plačati tudi sorazmerni del stroškov, ki nastanejo v zvezi z najetjem posojila. Vse podružnice bodo pravočasno pozvane, da Glavnemu odboru PDS pošljejo posebno izjavo in menico, podpisano po načelniku, tajniku in blagajniku.

Ko odpadejo sedanje meje s cono B, se zavarujejo vse bivše vojaške stavbe, da bodo služile planinstvu. Tov. predsednik pojasni, da je Glavni odbor že zaprosil pristojno vojaško komando za dodelitev 42 objektov in da se bodo tudi vsi objekti ob pravem času zavarovali z novim kreditom, za katerega zaprosi Glavni odbor.

Poročila

Poročilo tajnika tov. Tipliča.

Administrativno delo v Glavnem odboru je živahno. Do konca julija 1946 je pisarna Glavnega odbora prejela 636 dopisov, odposlala 754 dopisov in 430 okrožnic. Glavni odbor nima pravega pregleda o delu podružnic. Tako je od 28 podružnic po 1. juniju dalje dostavilo zapisnike le 13 podružnic, od ostalih 15 podružnic ni podatkov o delu. Glavni odbor mora imeti natantčen pregled

o delu posameznih podružnic, ki se morajo zavedati, da je organizacija skupna in da ne more vsaka podružnica delovati le v svojem ozkem okolišču, marveč mora svoje delo usmeriti tako, da bo v korist vsega planinstva. To načrtno ureditev pa more izvesti edino Glavni odbor, ki je bil tudi v ta namen postavljen. Zaradi tega prosimo podružnice, da bi redno pošiljale prepise svojih zapisnikov. Tudi na svoje okrožnice Glavni odbor ne prejema podatkov, ki jih potrebuje. Tako n. pr. je od 28 podružnic do danes javilo propagandiste le devet podružnic. Glavni odbor je v mučnem položaju, ker ne more zadovoljiti FZS, ki je zahtevala podatke. Enako je n. pr. pri poročilih o tekmovanju, ki so jih poslale le štiri podružnice. Isto velja glede zemljiško-knjižnih podatkov. Glavni odbor je dostavil podružnicam osnutek zemljiško-knjižnega predloga ter jih prosil, da bi poslale prepise svojih vlog, ker mora Glavni odbor, ki je lastnik vsega premoženja, natanko poznati zemljiško-knjižno stanje svojih nepremičnin. Podružnice se zaradi tega naprošajo, da nemudoma izpolnijo svoje dolžnosti in ustrezajo pozivom v okrožnicah Glavnega odbora, če tega še niso storile. Sklep: Podružnice naj redno poročajo Glavnemu odboru o svojem delovanju in naj redno pošiljajo prepise svojih sejnih zapisnikov.

Gradbeni odsek je dajal podružnicam PDS v Trziču, Trbovljah, Radovljici, Kranju in Ljubljani nasvete glede obnovitvenih del na planinskih postojankah. Preden se podružnice odločijo za gradbena dela, naj se posvetujejo s strokovnjaki našega gradbenega odseka, ki imajo dolgoletne izkušnje v gradnji planinskih koč.

V zadnjem času je opaziti, da brezvestni turisti v velikem številu trgajo zaščiteno planinsko cvetje. Glavni odbor se je obrnil do komande Narodne milice s prošnjo, da odredi primerne ukrepe v smislu naredbe o zaščiti planinske flore. Tov. prof. Petkovšek je bil naprošen, da izdela čimprej osnutek nove uredbe o varstvu in zaščiti redkih planinskih rastlin, ki naj se nalo pristojni ljudski oblasti predloži v potrditev. Uredba naj vsebuje tudi klavzulo, da smejo kontrolo nad izvrševanjem te uredbe vršiti tudi članj PDS, ki so za to posebej pooblašteni.

Dosedanje prizadevanje, da se k sodelovanju pritegne tudi mladina Slovenije, še ni uspelo. Vzrok bo v tem, da je mladina prezaposlena pri raznih obnovitvenih delih in se malo mladincev utegne udeleževati plezalnih tečajev. Potrebno bi bilo, da se v letošnjem letu začeta izdelavati organizacijski načrt in pravilnik za mladinske odseke. Glavni odbor naj obveže določene osebe, naj to izvedejo do konca leta, tako da bi podružnice v začetku prihodnjega leta začele z nadrobnim organizacijskim delom in da bi mladino do prihodnje poletne seziije že vključile v delo planinske organizacije. Sklep: Osnutek pravilnika za mladinski odsek izdela tov. arh. Kopač.

Glasilo PDS vodi uredniški odbor; o delu je nadrobno poročala seja ožjega Glavnega odbora dne 14. 6. 1946, čigar zapisnik so vse podružnice prejele. Podružnice naj list razpečajo in mu pridobijo kar največ naročnikov. Društveno glasilo hoče članstvo seznanjati med drugim tudi z vsemi važnejšimi dogodki iz področja posameznih podružnic. Zato naj vsaka podružnica naroči svojemu propagandistu, da zbira gradivo ter ga redno dostavlja uredništvu.

Treba je izdati znake PDS. Po sklepu prejšnje seje Glavnega odbora so bile podružnice pozvane, da do 30. junija 1946 pošljejo osnutke. Prejeli smo le osnutek podružnice v Ljubljani (tov. arh. Kopač) in osnutek podružnice PDS v Trziču. Med planinci je mnogo povpraševanja po novih znakih. Zadeva je nujna. Sklep: Društveni znaki po osnutku tov. arh. Kopača se dajo čimprej v delo.

Pri Glavnem odboru je bil na prejšnji seji ustanovljen propagandni odsek, ki pa do sedaj ni pokazal dosti delavnosti. Odsek je zelo važen, zato naj Glavni odbor danes razpravlja o njegovem nadaljnjem delu in izbere v ta odsek osebe, ki bodo res voljne delati. Sedanja načelnica tov. Mali Potisek je preobložena z raznim delom in menda ne utegne delati v tem odseku. Sklep: Načelnika propagandnega odseka naj izbere literarno znanstveni odsek iz svoje srede. Glavni odbor je založil razna gesla ter jih dostavil podružnicam, ki upravljajo planinske postojanke. Gesla so v zalogi pri Glavnem odboru, kjer jih podružnice lahko naroče.

Fizkulturne proslave v Ljubljani se je udeležilo tudi PDS. Reševalci z Jesenic in Kranjske gore so sodelovali v polni opremi. Glavni odbor je za parado izdelal provizorni bivak. Odobri se izdelek 4105 din za izdelavo provizoričnega bivaka za parado fizkulturnega praznika.

Osnutek oskrbniškega dogovora je bil dostavljen vsem podružnicam. Sestavljen je po dosedanjih izkušnjah v oskrbi planinskih postojank. Po sklepu skupščine je vsaka podružnica dolžna oskrbniški dogovor predložiti v potrditev Glavnemu odboru. To sta do sedaj storili le podružnici PDS v Ljubljani in v Kamniku. Ostale podružnice, ki imajo oskrbnike v svojih planinskih postojankah, naj nemudoma predložijo oskrbniške dogovore Glavnemu odboru v potrditev. V bodoče pa naj podružnice še pred sklenitvijo oskrbniškega dogovora dostavijo en izvod osnutka Glavnemu odboru, ki je odgovoren za to, da politično zanesljive osebe oskrbujejo planinske postojanke.

Proračuni za leto 1947 so bili sestavljeni v smislu sklepa Glavnega odbora za celokupno PDS in za Glavni odbor. Za celokupno društvo znašajo izdatki 5.010.000 din, ki bi se plačali z dohodki v enakem znesku, ako prejmemo kredit ali podporo v znesku 4.400.000 din, to je vsoto, ki jo podružnice letos potrebujejo za najnujnejša obnovitvena dela. Izdatki za Glavni odbor znašajo 140.000 dinarjev ter se poplačajo iz dohodkov (prispevkov podružnic, daril in iz kupnine za »Zlatorog«). Razčlenbo posameznih postavk so prejele podružnice z okrožnico, kateri so bili priloženi prepisi proračunov.

Po sklepu FZS so bile izdane enotne izkaznice za vse v FZS včlanjene organizacije, tako tudi za PDS. Izkaznice so bile dostavljene podružnicam, in sicer jih je bilo 10.000, 8230 pa znamkic za redne člane in 1770 znamkic za člane FZS. Zamenjava zelenih izkaznic z novimi izkaznicami v letošnjem letu sicer ni nujna, vendar pa mora imeti novo izkaznico vsak član, ki hoče imeti ugodnosti gibanja v obmejnem pasu. Vsekakor pa bodo stare, to je zelene izkaznice, neveljavne od 1. januarja 1947 dalje. Odslej je mogoče izdajati članom le nove izkaznice. Podružnice, ki imajo še na zalogi nepopisane izkaznice zelene barve, jih vrnejo Glavnemu odboru in prejmejo dotični dobropis, ako so bile z njimi obremenjene.

Glavni odbor je posredoval v več primerih zaradi dodelitve nepremičnim planinski organizaciji; tako glede zemljišča pri Sv. Primožu na Pohorju, pri Močniku na Pohorju, pri zemljišču na Pokljuki in pri Hutterjevi koči na Pohorju. Tudi je Glavni odbor naprosil vojaško upravo, naj vojaštvo uporablja planinske koče le v nujnih primerih in šele po predhodnem sporazumu s planinsko organizacijo. V več primerih se je dogodilo, da so odborniki društva šele pri pregledu postojanke ugotovili, da je zasedena po vojaških edinicah. Razumemo sedanji položaj, vendar pa mora PDS vedeti, kdo uporablja kočo in kdo je zaradi tega odgovoren za morebitno škodo. — Uspešna je bila zadevna intervencija glede koče na Starem gradu pri Kamniku. Podružnice v coni B so se obrnile na Glavni odbor z obširnimi predlogom glede dodelitve številnih vojaških objektov, ki so bili postavljeni na ozemlju, okupiranem po italijanskih fašistih. Zadevni predlog je Glavni odbor dostavil pristojni vojaški komandi in čaka rešitve.

Markacijski odsek Glavnega odbora je imel sejo dne 24. 7. 1946, seje so se udeležili zastopniki podružnic iz Ljubljane, Jesenic, Tržiča in Kranja.

O davčni oprostitvi planinskih postojank so bile podružnice obveščene v okrožnici z dne 1. 7. 1946.

Za dodelitev lesa iz državnih gozdov na dolgoročno odplačevanje so zaprosile: podružnica v Slov. Konjicah za kočo na Pesku (150 m²), podružnica Tržič za obnovo koče pod Storžičem (120 m²), podružnica v Zidanem mostu za obnovo planinske postojanke na Lisci (60 m²), podružnica v Novem mestu za obnovo razglednega stolpa na Trdinovem vrhu (52 m²), podružnica v Kamniku za obnovo koč na Kamniškem in Koprškem sedlu (60 m²), podružnica v Radovljici za obnovo Valvazorjevega doma (160 m²), podružnica PDS v Ljubljani za obnovo doma na Komni (68 m²); ostale podružnice se niso zanimale za nakazilo lesa iz državnih gozdov.

Glavni odbor je posredoval pri nabavi jedilnega pribora za planinske koče, pri nabavi plezalne opreme, pri nakazilu racioniranih živil za oskrbovane planinske postojanke, pri nabavi spominskih in vpisnih knjig, pri nabavi žigov in papirja in dajal navodila za kalkulacijo cen v planinskih postojankah. V nekaterih

kočah so danes pretirane cene, tako na primer velja v domu na Krvavcu steklenica piva 25 din, juha 15 din. Podružnice naj pregledajo sedanje cene v planinskih postojankah, pri čemer naj upoštevajo določila urada za cene. Cenike je treba predložiti ljudskim odborom. Potrebno pa je tudi, da dobi Glavni odbor prepis cenika v planinskih postojankah, da more enotno urejati cene. Sklep: Podružnice PDS je pozvati, da predložijo cenike v potrditev OLO in da se pri sestavljanju cenikov ravna po uradnih predpisih. Po en izvod vsakega od OLO potrjenega cenika je predložiti vedno Glavnemu odboru PDS. Sprejme se predlog tovariša Dimnika, da je oskrbnike, ki bi navijali cene jedilom in pijačam, objaviti v dnevnem časopisju, poleg tega pa se naj prijavijo tudi pristojnim podružnicam PDS in oblasti. Ako zaradi prenapolnjenosti kože prenočujeta dve osebi na eni postelji, se plača prenočnina le za eno posteljo, vsak pa plača prispevek za obnovo. Če pa kdo zasilno prenočuje (brez postelje ali skupnih ležišč), plača le prispevek za obnovo.

V zadnjem času so bile odprte in oskrbovane sledeče postojanke: Koča na Sv. gori, dom na Mrzlici, Mariborska koča na Pohorju, dom na Korošici, Češka koča ter razgledni stolp na Boču.

Glavni odbor je priredil izlet na Nanos. Podružnice so priredile razne izlete, vendar zaradi pomanjkanja podatkov moremo navesti le nekatere. Ljubljanska podružnica je priredila izlet na Veliko Planino in čez Konja v Kamniško Bistrico, na Krvavec, na Storžič, v Bohinj, na Ratitovec in na Snežnik, udeležba je bila povprečno 50 turistov. Priredila je tudi tri delovne izlete za prenos materiala v bivak pod Skuto; teh treh izletov se je udeležilo 235 članov.

Osnutek pravilnika za gorsko reševalno službo smo dostavili vsem podružnicam. Svoje pripombe so poslale podružnice PDS v Ljubljani, Kamniku, Slovenjem Gradcu in Gorjah. Ker ostale podružnice niso predlagale sprememb, smatramo da se strinjajo s predloženim osnutkom. Glavni odbor sklene, da naj osnutek pravilnika gorske reševalne službe izda gorska reševalna služba.

Po sklepu skupščine je vse premoženje last PDS in ne posamezne podružnice. Zaradi tega je potrebno, da vsaka podružnica razknjiži vrednost prejšnjega podružničnega nepremičnega in premičnega premoženja in jo prenese na Glavni odbor.

Glavni odbor načelno osvoji ta predlog in vsem podružnicam pošlje navodila za preknjižanje imovine na Glavni odbor.

V zvezi z načelnim sklepom skupščine bo treba v letošnjem letu izdelati pravilnik za finančno poslovanje podružnic z Glavnim odborom. Ta bo moral dodeliti v letu 1947 sredstva iz skupnih dohodkov in oskrbe planinskih postojank onim podružnicam, ki upravljajo za planinstvo važne, a pasivne planinske kočje. V pravilniku bo treba tudi poenotiti knjigovodstvo ter izvršiti povezavo med postavkami podružničnega knjigovodstva in knjigovodstva Glavnega odbora. Sklep: Ožji Glavni odbor naj sestavi splošne smernice za pravilnik novega društvenega gospodarskega poslovanja. Te smernice ožji Glavni odbor s posebno okrožnico dostavi vsem podružnicam PDS, da povedo svoje mnenje. Podružnice PDS naj do konca septembra poročajo o tekmovalstvu za ves čas od 1. maja 1946 dalje. V okrožnici bo podružnicam PDS tudi sporočeno, na katera vprašanja naj odgovorijo. Objavile se bodo tudi podružnice, ki so najslabše.

Poročilo tovariša Bizjaka o delu markacijskega odseka.

Delo markacijskih odsekov pri podružnicah se še ni moglo razviti tako, kot bi bilo želeli. Ker Julijske Alpe in Karavanke do sedaj še niso bile dostopne, je obnovitveno delo v teh področjih počivalo. Pospešeno delo ovira tudi to, da barve ni še v zadostni meri na razpolago. Glavni odbor je sicer nekaterim podružnicam na njih zahtevo poslal skupno 37 kilogramov barve, kar pa ni zadosti za vso potrebo. Imamo pa nakazilo za neko naročilo rdeče in bele barve, ki jo bo zdaj zadosti. Tudi nakazilo za firnež, ki je potreben za razredčenje barve, Glavni odbor nabavi. Podružnice bodo nato same dvigale blago pri dobaviteljici. Zaradi kakovosti barve sem bil v tovarni Medič & Žankl, ki nam dobavi barvo in ki za naše namene izdelata posebno živordečo barvo, izredno odporno proti soncu in dežju. Glede materiala, ki bo potreben za obnovitev zavarovanih potov, ki so sedaj v slabem stanju in zato v prvi vrsti potrebna obnove, smo sklenili na seji markacijskega odseka Glavnega odbora, naj si podružnice drobno železje nabavijo same v svojih krajih, le glede nabave železnih žic naj Glavni odbor posreduje

pri upravi KID na Jesenicah. Kažipotne tablice iz cinkove pločevine smo nabavili v zadostni količini in so podružnicam že na razpolago.

Kot novost na naših markiranih potih je markacijski odsek Glavnega odbora sklenil, da se v bodoče glavna pota pri poletnih in morebiti tudi pri zimskih markacijah označijo s številkami, t. j. vsaka pot bi imela svojo številko na kažipotni tablici ob začetku pota. Vendar pa z izvedbo tega načrta počakamo dotlej, da bodo Julijske Alpe dostopne tudi s primorske strani. Glede zimskih markacij se naš markacijski odsek domeni s smušnim odsekom Fizikalne zveze Slovenije, ker bo potrebno skupno delo pri obnovitvi in izpopolnitvi zimskih markacij.

Še eno formalnost mora Glavni odbor urediti. Bivša banska uprava je zaradi pospeševanja turizma in smučarstva izdala naredbo, ki določa način markiranja in ki naj zaščiti pota in markacije pred hudobnim poškodovanjem in uničevanjem. Potrebno je, da Glavni odbor določbe tiste naredbe predloži novi ljudski oblasti v potrditev. Tem določbam naj se dodajo še dopolnila o uvedbi številke pri markiranih potih, zaščita pa naj se razširi tudi na skrinjice, knjige in žige na vrhovih, ki do sedaj niso bili zavarovani.

Razmejitev področij med podružnicami je v glavnem ostala stara. Vendar je dvoje ali troje okolišev, kjer meje še niso dognane. Upamo pa, da z dobro voljo in spoznavnostjo tudi te ovire v kratkem odpravimo. Sklep: Izdela naj se osnutek nove uredbe o zaščiti markacij. Nova uredba naj vsebuje tudi določbe, da markiranje na raznih objektih ni motenje posesti.

Potrebno poročilo o delu posameznih podružnic bo predloženo ob koncu letošnje poletne sezi, ker bodo podružnice z okrožnico naprosene, da pošljejo potrebne podatke. Glede organizacije naših podružnic na Primorskem sporočamo, da je bila v dneh 9. in 10. julija 1946 ob sodelovanju zastopnikov Glavnega odbora PDS v okviru Ljudskega tabora ustanovljena Zveza primorskih planinskih društev, odnosno Primorsko planinsko društvo, v katerem bodo vključene vse delujoče planinske organizacije; s tem se postavi organizacijsko ogrodje primorskega planinstva. Do tega je prišlo zaradi potrebe, da tudi na področju telesne vzgoje in še prav posebej na področju planinstva izpričamo pripadnost Trsta k zaledju, njegovo tesno povezanost z vsem Slovenskim Primorjem in preko njega z vso Slovenijo. Vse v coni A in B delujoče antifašistične in napredne planinske organizacije so se zaradi složnega varovanja skupnih in posameznih interesov političnega in planinskega značaja združile v skupno zvezo, in sicer do nove državnopravne ureditve vsega ozemlja. Zveza sama po sebi zamre in njene organizacije postanejo hkrati podružnice Planinskega društva Slovenije, ko se Primorje dokončno priključi Ljudski republiki Sloveniji. Ta zveza, ki ima svoj sedež v Trstu, je tudi že ustanovila koordinacijski pripravljalni odbor, ki v duhu slovensko-italijanskega bratstva združi slovenske in italijanske antifašistične planince v eno organizacijo z dvema vzporednima odsekom, slovenskim in italijanskim.

Tovariš arh. Kopač predlaga, da se reši vprašanje vodnikov in vodniške tarife, kakor tudi, da se določi, komu so gorski vodniki podrejeni. Vzgoja vodnikov in izjava o njih kvalifikaciji naj še nadalje spada v pristojnost PDS. Sklep: Predlog se odstopi gorski reševalni službi Slovenije.

Sprejme se predlog tovariša Tipliča, da se poročilo o udarniškem delu podružnice PDS Trbovlje pri Domu na Mrzlici objavi v Poletu in društvenem glasilu za vzgled vsem ostalim podružnicam.

Tovariš predsednik zaključí sejo ob 23. uri.

Pravilnik

za obisk bivaka na Malih Podeh pod Skuto.

1. Bivak pod Skuto je last PDS. Vzdržuje ga ljubljanska podružnica, oskrbuje pa alpski odsek te podružnice. Namenjen je v prvi vrsti alpinistom — kot oporišče za vežbanje v zimski in poletni alpinistiki ter za tečaje enakega značaja. Ni pa namenjen za letovišče izletnikom.

2. Ključe bivaka hranita in izdajata pisarna ljubljanske podružnice PDS in oskrbnik Doma v Kamniški Bistrici. Ključe prejme le, kdor se izkaže z dovoljenjem alpskega odseka podružnice PDS, ki izdaja taka dovoljenja tudi na pri-

poročila alpskih odsekov ostalih podružnic. Brez dovoljenja alpskih odsekov sme oskrbnik Doma v Kamniški Bistrici izročiti ključ bivaka le odbornikom Glavnega odbora PDS in ljubljanske podružnice PDS, službenemu lovskemu osebju državnega rezervatnega lovišča Kamniška Bistrica in v primeru nesreče članom Gorske reševalne službe Slovenije. Vsako tako oddajo ključa mora oskrbnik vpisati v evidenčno knjigo.

3. Planinci vrnejo ključ vedno tam, kjer so jih prejeli. Prenos ključev na drugo osebo in bivanje v bivaku brez dovoljenja alpskega odseka ljubljanske podružnice PDS je mogoče le v izjemnih primerih, kot so nesreče, neurja, plazovi in podobno. Ključ se predajo v takšem primeru proti pismenu potrdilu, v katero se vpišejo ime in priimek prejemnika, stanovanje, poklic in številko osebne, oziroma fizikalne legitimacije. Prenos ključev se vpiše z vsemi podatki in navedbo stanja v bivaku v evidenčno knjigo in potrdilo odda varuhu ključev v dolini.

4. Kdor izgubi ključ bivaka, plača vse stroške za nabavo novih ključavnic in ključev.

5. Pristojbino za prenočevanje določa alpski odsek sporazumno z odborom ljubljanske podružnice. Pristojbina za prenočevanje se plača ob vrnitvi ključev za vse noči od prevzema do vrnitve ključev.

6. Evidenčne knjige so v pisarni PDS v Ljubljani, v Domu v Kamniški Bistrici in v bivaku. Vsak obiskovalec izpolni v evidenčni knjigi vse rubrike (ime in priimek, stanovanje, poklic, številka osebne, oziroma fizikalne legitimacije in nameravana tura).

7. Gospodar bivaka, ki ga določi alpski odsek sporazumno z odborom ljubljanske podružnice PDS, skrbi za pravilno izvajanje pravilnika in vsak mesec poroča o obiskih in o stanju v bivaku.

8. Drva in gorivo si oskrbi posetnik sam. Rezervno gorivo v bivaku se sme uporabljati samo ob nezgodah in ob reševanju.

9. Dostop do bivaka je mogoč od 16. aprila do 31. decembra po markiranih planinskih stezah, od 1. januarja do 15. aprila pa tudi po lovskem pristopu čez Zmavčarje in Male Pode.

10. Vsak posetnik bivaka je moralno in materialno odgovoren za red in snago v bivaku in v njegovi neposredni okolici.

Iz ZSSR

Sovjetski alpinist I. A. Čerepov o alpinizmu. V letošnjem poletju je obiskal Češkoslovaško mojster alpinizma ZSSR Ivan Aleksandrovič Čerepov. Ob tej priložnosti se je oglasil tudi v klubu češkoslovaških turistov v Pragi, kjer sta ga sprejela podpredsednik kluba dr. J. Dostal in tajnik A. Černý. I. A. Čerepov, ki se je tačas zdravil v Karlovih Vareh, je najboljši ruski alpski teoretik in eden najznamenitejših ruskih gornikov ter avtor sijajnega ruskega učbenika o alpinizmu, ki je izšel leta 1940 v Moskvi. Čerepov se je med svojim bivanjem v Češkoslovaški udeležil ustanovnega obnega zbora Zveze češkoslovaških gornikov, ki je bil konec junija 1946 na Hrubi Skali. Tu je izvršil v družbi češkoslovaških plezalec nekaj vzponov. Češkoslovaški poročevalci poudarjajo dovršeno tehniko, lahkotnost in eleganco, ki jo je pokazal ruski alpinist ob tej priložnosti. Pripovedoval je tudi marsikaj o ruskem gorništvu. V ZSSR je plezanje brez temeljitega varovanja, kakor tudi samotno plezanje poedincev prepovedano. Glavni in najvažnejši moment je varnost vzpona, športni čin je postranskega pomena. Uporabi klinov in temeljitemu varovanju se posveča posebna pozornost. Plezanje se razlikuje po stopnjah (težavnosti), vpeljana je kontrola rokov, potrebnih za vzpon na vrh gore in za povratek na izhodišče. Ruski plezalci razlikujejo pet stopenj, ki se zopet dele na podstopnje. Tako je n. pr. Elbrus uvrščen v mirno podstopnjo še lahkega vzpona, ki je preračunjen na 2–3 dni. Lahak vzpon prve stopnje lahko izvrši vsak dober turist. Če se moraš pri vzponu posluževati vrvi, spada vzpon v 2. stopnjo; kdor je tak vzpon izvršil in se izkazal pri določenih turah, pridobi naslov alpinista 1. stopnje. Popolno znanje plezalne tehnike mora dokazati gornik v kategoriji srednje težkih vzponov, kjer je nujna

uporaba vrvi in obvladanje vrhne tehnike. Hoja po ledenikih v visokih gorah spada v stopnjo težkih in zelo težkih vzponov. Šest- in večdnevne vzpone lahko izvrše pod nadzorstvom alpinisti II. stopnje, ki si pridobe po uspešni izvedbi teh tur naslov »mojster alpinizma ZSSR«. Za zelo težak vzpon velja vzpon na Pik Nansen. Zanimivo je, da so bili »mojstri alpinizma« v početku vojne osvojenjeni vojaške službe na fronti, pozneje pa so se ruski vojskovodje pri napadu nemške armade na Kavkaz posebno posluževali izkušenosti in tehnične izvežbanosti teh planincev.

I. A. Čerepov se je priznalno izrazil o češkoslovaških gornikih in jih je povabil, da obiščejo Kavkaz, kjer je vsako leto po nekaj gorniških vežbalnih taborov (pač nekaj podobnega kot naši alpinski tečaji).

(Po „Časopisu turistů“)

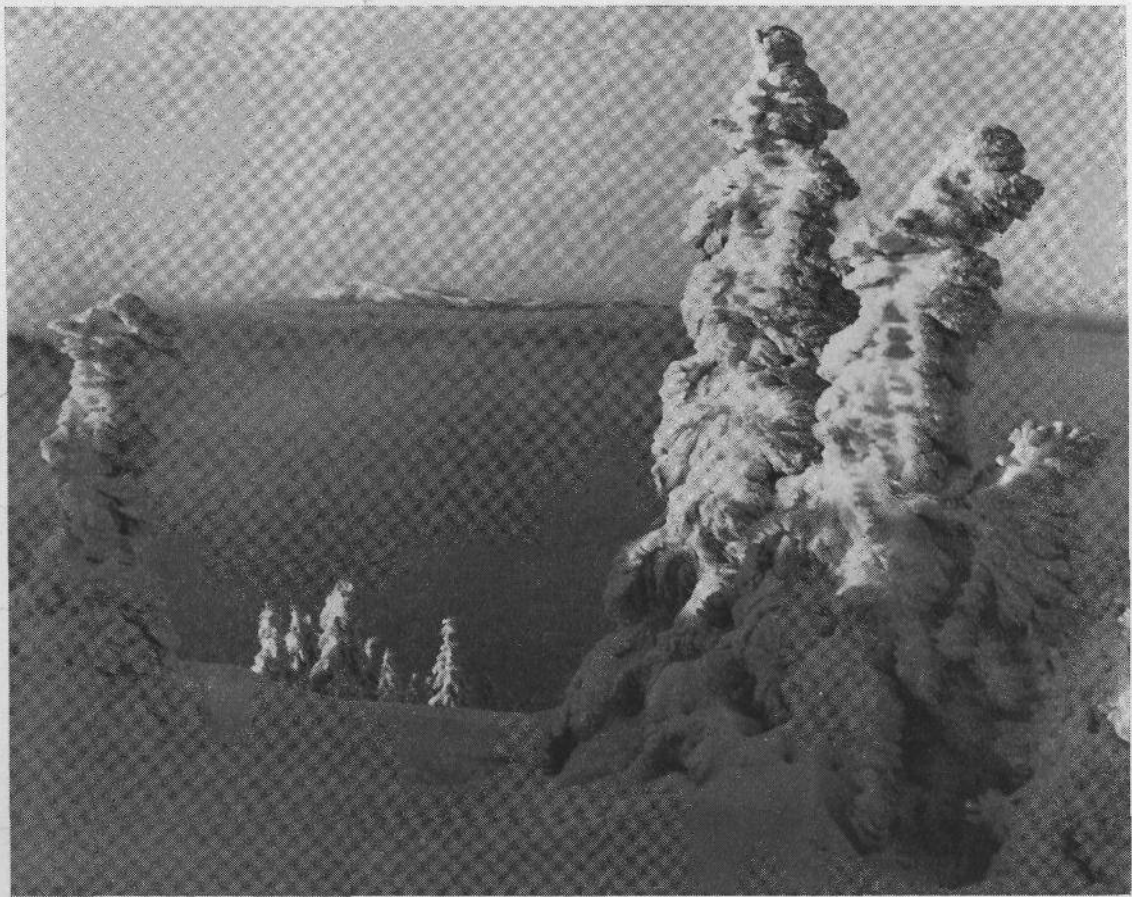
Jevgenij Mihajlovič Abalakov, vodilni alpinist ZSSR. Ime tega odličnega ruskega gornika, prvega »mojstra alpinizma v ZSSR«, zmagovalca najvišje gore v Zvezi sovjetskih socialističnih republik, Pika Stalina (7495 m), nam je že znano. Čitali smo o njegovem vrhunskem podvigu, ki ga je izvršil v letu 1933;

Jevgenij Mihajlovič Abalakov

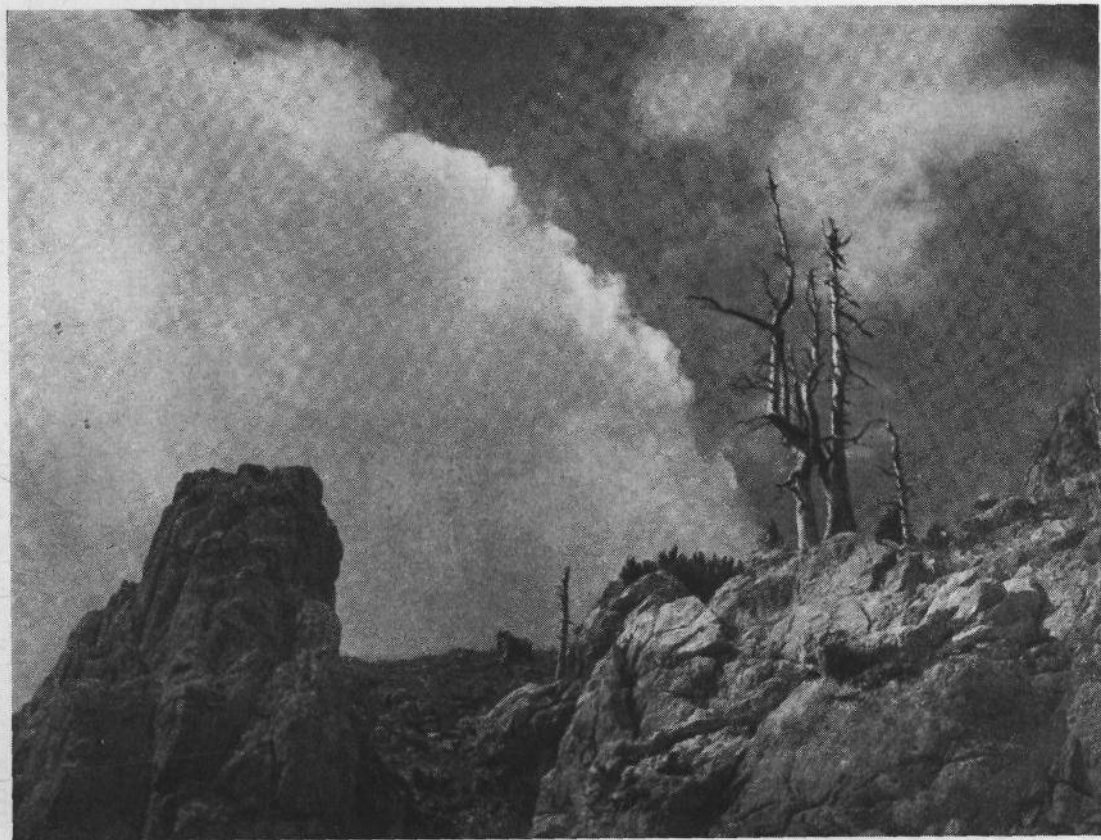
s tem gorniškim dejanjem se je uvrstil med najuspešnejše planince sveta. Abalakov po uspešnem vzponu na Pik Stalin ni sedel k počitku, temveč je nadaljeval z vzponi v Tjan-Šanu, Kavkazu, Altaju. Pet in dvajset vršacev je zavzel Abalakov v zadnjih 13 letih. Najpomembnejša je bila med njimi zmaga nad Han Tengrijem, najvišjim vrhom v Tjan-Šanu (6992 m). V družbi nekaterih tovarišev je pristopil na Užbo, eno najtežjih gora v Kavkazu. Nemara ne bo odveč, če naštejemo glavne vzpone tega alpinista: Leta 1931 Dihtau (5198 m). — Leta 1932 Stena Bezingija, višine: Gistola (4860 m), Katintau (4900 m). Džangitau (5051 m). — Leta 1933 Pik Stalin (7495 m). — Leta 1935 Turkestarski hrbet: Pik Granitni (5400 m), Min Tike (5600 m). Leta 1936 Tjan-Šan: Han Tengri (6992 m). — Leta 1937 Užba (4700 m) in Šheldi (4300 m). — L. 1938 Mižer-gijskaha stena: Dihtau (5198 m), Mižergi (4900 m), Krumkol (4400 m), Koštantau (5144 m). — Leta 1939 pet vrhov Zajpljskega Altaja (do 4500 m). — Leta 1940 Kavkaški greben: Curungal (4300 m), Ajlama (4500 m), Huam Kuam (4300 m). — Leta 1944 pet vrhov Džuguturljučat (do 4000 m). — Leta 1945 Užba (4700 m).

Večerno sonce na Kopi [Pohorje]

Foto Jože Kovačič

Pri Lipanjskem vrhu

Foto Slavko Smolej

Megleno morje [s Skute]

Foto dr. A. Brilej

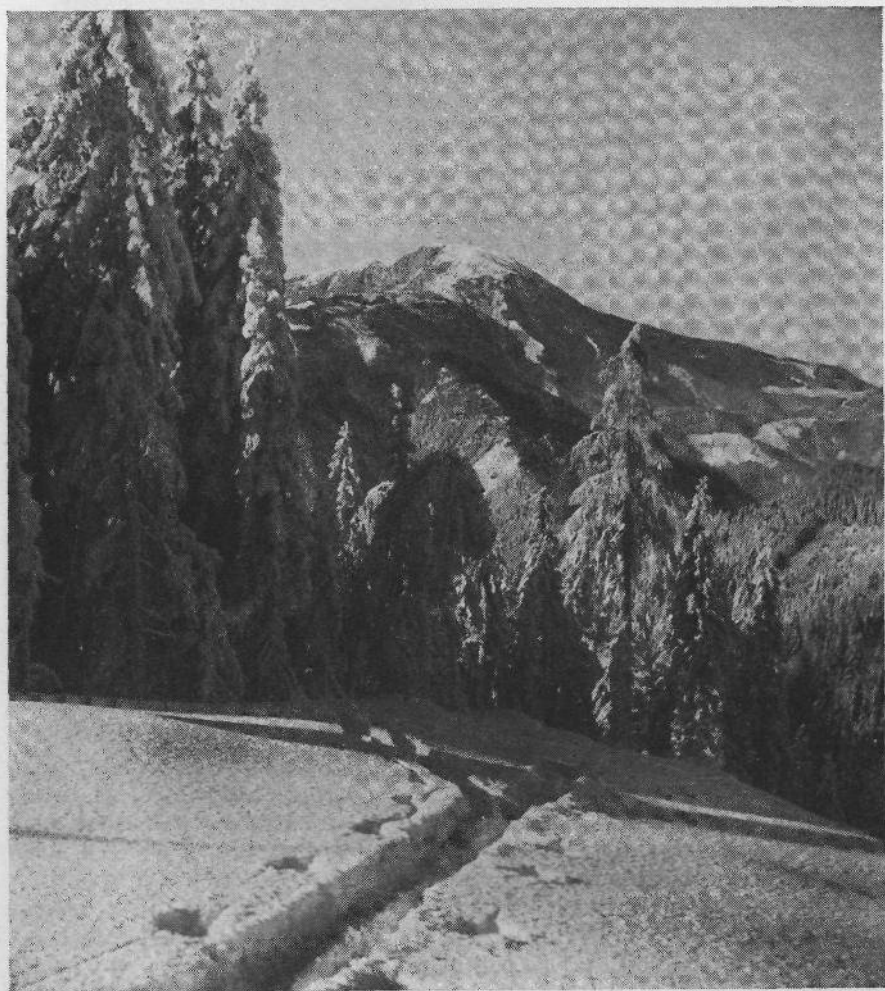

Foto Jože Kovačič

Peca s Kramarce

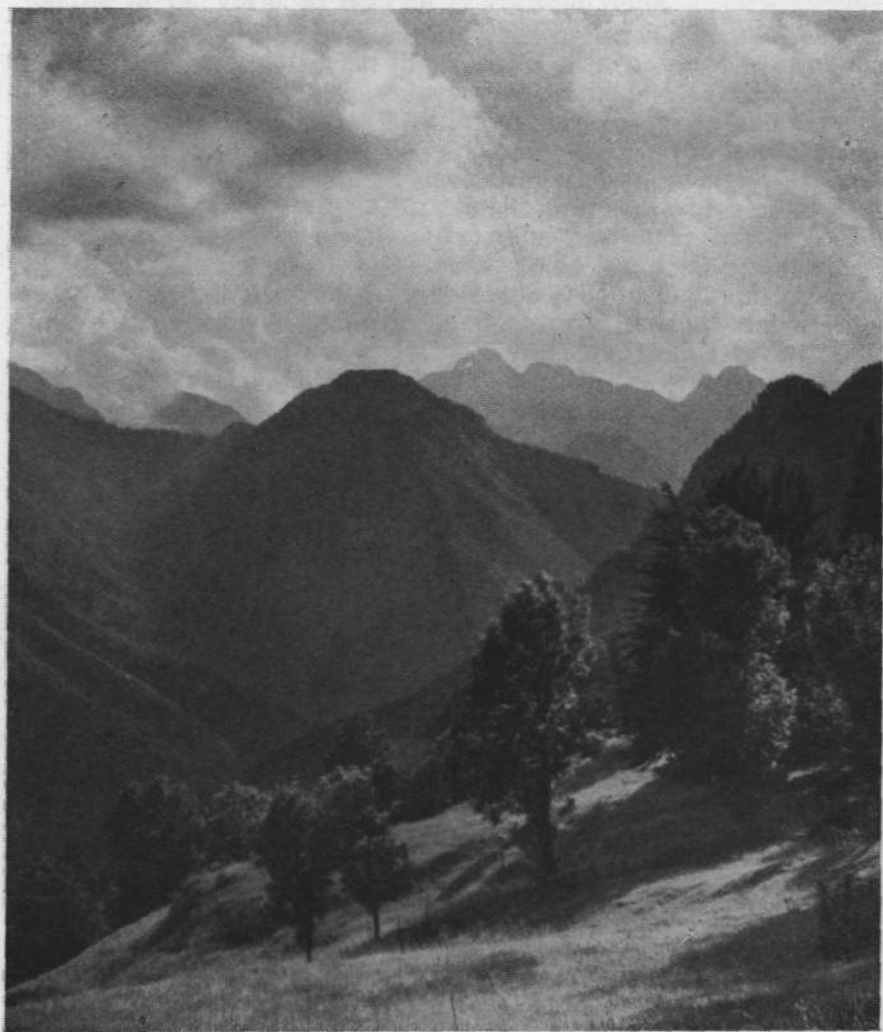
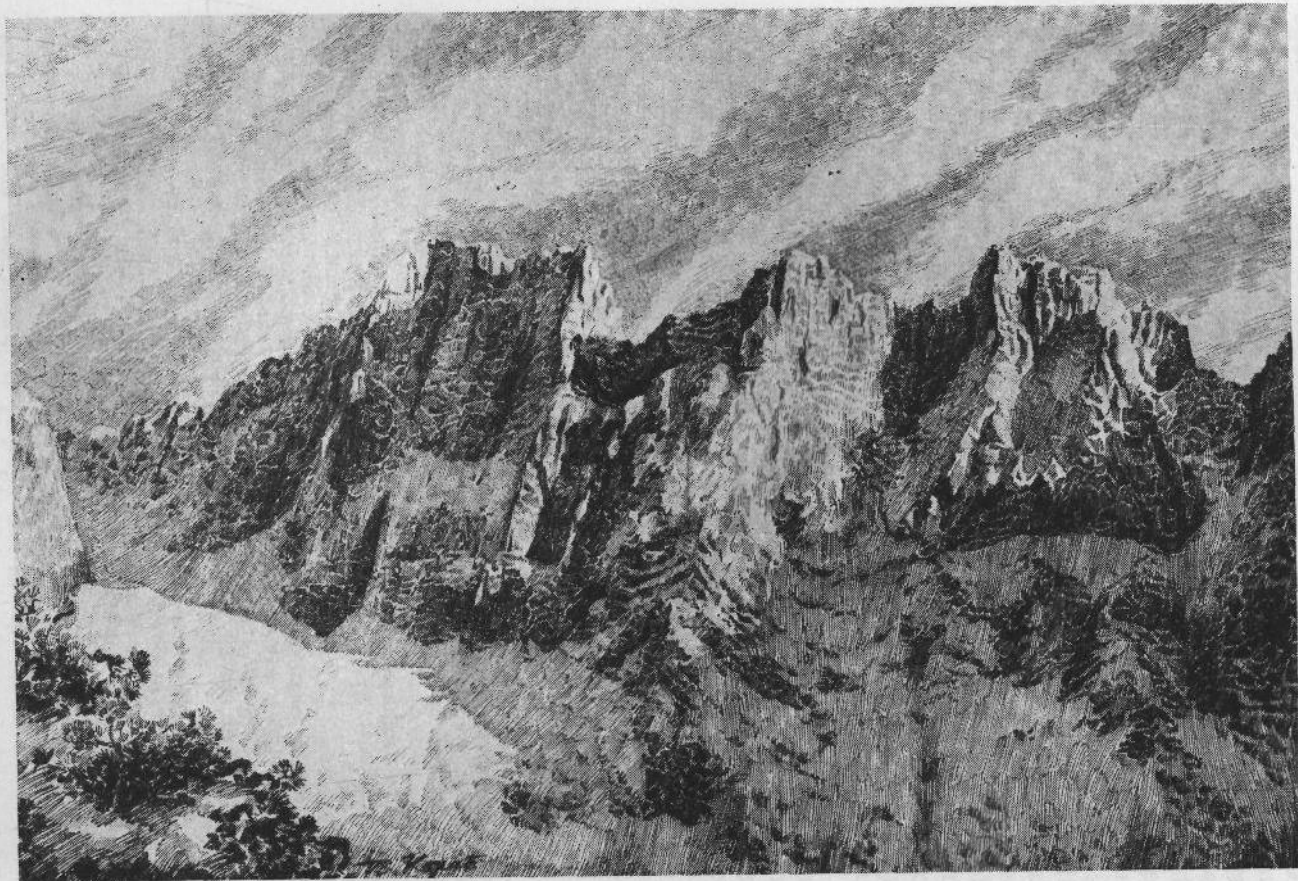

Foto Marijan Lipovšek

Savinjske planine izpod Olševe

Skupina Škrlatice

Perorisha Vl. Kopač